

Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки

ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

**Збірник наукових праць
№5 (252)**

Київ 2022

**Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць
Вип. 5 (252). – К., 2022. – 124 с.**

Рекомендовано Вченою радою ДНДІМЕ

Протокол №2 від 25.04.2022 р.

Збірник статей присвячено науковим здобуткам молодих науковців – аспірантів та здобувачів наукових ступенів кандидата та доктора економічних наук. Він охоплює широкий спектр проблем із таких напрямів:

- макроекономічні аспекти сучасної економіки;
- інноваційно–інвестиційна політика;
- економічні проблеми розвитку галузей та видів економічної діяльності;
- розвиток регіональної економіки;
- соціально–трудова проблеми.

Розраховано на науковців і спеціалістів, які займаються питаннями управління економікою та вивчають теорію та практику формування ринкових відносин в Україні.

Відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України від 28 грудня 2019 р. № 1643 даний збірник віднесено до Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук, категорія «Б».

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

СТУДІНСЬКА Г.Я., доктор економічних наук (головний науковий редактор)
ХОДЖАЯН А.О доктор економічних наук, професор (заступник наукового редактора)
ПАСІЧНИК Ю.В. доктор економічних наук, професор (заступник наукового редактора)
ЗАХАРІН С.В., доктор економічних наук, с.н.с. (заступник наукового редактора)
АЛЕКСЄЄВ І.В., доктор економічних наук, професор
НЕБОТОВ П.Г., кандидат економічних наук, директор
ВАРНАЛІЙ З.С., доктор економічних наук, професор
ГУЖВА І.Ю., доктор економічних наук
ПИПА В.І., доктор економічних наук, професор
КИЗИМ М.О., доктор економічних наук, професор, член–кор НАНУ
КУЛЬПІНСЬКИЙ С.В., доктор економічних наук
КОРНЄЄВ В.В., доктор економічних наук, професор
КРАСКЕВИЧ В.Є., доктор технічних наук, професор
ЛОПУШНЯК Г.С., доктор економічних наук, професор
КИЧКО І.І., доктор економічних наук, професор
ШОСТАК Л.Б., доктор економічних наук, професор
ГАРБАР Ж.В., доктор економічних наук, доцент, професор
ЧЕРКАШИНА К.Ф., кандидат економічних наук, доцент
ІВАНОВ Є.І., кандидат економічних наук (відповідальний секретар)

МІЖНАРОДНА РЕДАКЦІЙНА РАДА

АГНЕСЦКА ДЗЮБІНСЬКА, доктор філософії, Економічний університет м. Катовіце, Польща, професор кафедри менеджменту підприємства
АДАМ САМБОРСЬКІ, доктор філософії, Економічний університет м. Катовіце Польща, кафедра менеджменту підприємства
ВІРГІНІЯ ЮРЕНІЄНЕ, професор, доктор наук, завідувач кафедри філософії та культурології, Каунаський факультет, Вільнюський університет, Литва
ГОРБОВИЙ АРТУР ЮЛІАНОВИЧ, професор, доктор технічних наук, Словацька Академія аграрних наук, член відділення економіки та менеджменту, (Словацька республіка)
ДІАНА СПУЛБЕР, доктор філософії, Університет Генуї, асистент професора кафедри філософії суспільств, м. Генуя (Італія)
ІВАН ТЕНЕВ ДМИТРОВ, професор, доктор економічних наук, Університет «проф. д–р Асен Златаров», завідувач кафедри економіки і управління, м. Бургас (Болгарія)
МІТАР ЛУТОВАЦ, професор, доктор технічних наук, Університет Уніон ім. Миколи Тесла, факультет індустріального управління, завідувач кафедри технологій, м. Белград (Сербія)
ЮРАЙ СІПКО, професор, доктор економічних наук, Словацька Академія наук, директор інституту економічних досліджень, м. Братислава (Словацька республіка)
СОФІЯ ВИШКОВСЬКА, професор, доктор наук, зав. кафедри організації і управління (факультет управління) Технологічно–природничий університет ім. Яна і Єнджея Снядецьких у Бидгощі, Бидгощ, Польща
СТЕФАН ДИРКА, доктор економічних наук, професор, Вища економічна школа, м. Катовіце, Польща, професор кафедри менеджменту і маркетингу. Міжнародний акредитор Міністерства науки і освіти Республіки Казахстан
ТОМАШ БЕРНАТ, професор, доктор наук, завідувач кафедри мікроекономіки, факультет економіки і менеджменту, Щецинський університет, Польща

Друковане періодичне видання «Формування ринкових відносин в Україні»

внесене в міжнародну базу даних періодичних видань:

ISSN 2522–1620

Key title: Formuvannâ rinkovih vidnosin v Ukraïni

Abbreviated key title: Form. rinkovih vidnosin Ukr.

Індекссування і реферування: Україніка Наукова, Джерело

Міжнародні інформаційні та наукометричні бази даних: Google Scholar, Index Copernicus International (ICI), Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського.

Формування ринкових відносин в Україні, 2022. Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації Серія КВ 22545–12445ПР від 20.02.2017 року

© Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки, 2022

State Scientific Research Institute of Informatization and Economic Modeling

MARKET RELATIONS DEVELOPMENT IN UKRAINE

**Collection of scientific works
№5 (252)**

Kyiv 2022

**Market Relations Development in Ukraine: Collection of scientific works
Volume 5 (252). K., 2022. – 124 p.**

Recommended by the Academic Council SSRIEM

Protocol No. 2 dated April 25, 2022

The collection of articles is devoted to scientific achievements of young scientists – graduate students and candidates for scientific degrees of Ph.D and doctor of economic sciences. It covers a wide range of issues in these areas:

- Macro-economic aspects of modern economy;
- Innovation and investment policy;
- Economic issues of industries and types of economic activity development;
- Development of a regional economy;
- Social-labor problems.

Collection of works is focused on scientists and specialists dealing with economic management and those, who learn the theory and practice of market economy in Ukraine.

According to the Decree of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 1643 of December 28, 2019, this collection is included in the List of scientific professional editions of Ukraine in which the results of the dissertation works for obtaining the scientific degrees of doctor and candidate of sciences, category «B» can be published.

EDITORIAL BOARD

G. STUDINSKA, Doctor of Economics, (Chief Scientific Editor)
A. KHODZHAIAN, Doctor of Economics, Professor (Deputy Editor in Chief)
Y. PASICHNYK, Doctor of Economics, Professor (Deputy Editor in Chief)
S. ZAKHARIN, Doctor of Economics, Professor, Senior Researcher (Deputy Editor in Chief)
I. ALEKSEEV, Doctor of Economics, Professor
P. NEBOTOV, Candidate of Science, Director
Z. VARNALIY, Doctor of Economics, Professor
I. GUZHVA, Doctor of Economics
V. PYLA, Doctor of Economics, Professor
M. KYZYM, Doctor of Economics, Professor, member of the NASU
S. KULPINSKY, Doctor of Economics
V. KORNEEV, Doctor of Economics, Professor
V. KRASKEVICH, Doctor of Technical Sciences, Professor
H. LOPUSHNIAK, Doctor of Economics, Professor
I. KYCHKO, Doctor of Economics, Professor
L. SHOSTAK, Doctor of Economics, Professor
Z. HARBAR, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
K. CHERKASHYNA, Ph.D, Economic Sciences, Assistant Professor
Ye. IVANOV, Candidate of Science (Economics) (executive secretary)

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD

AGNESHKA DZYUBINSKAYA, Doctor of Philosophy, Economic University of Katowice, Poland, Professor of the Department of Management of the Enterprise
ADAM SAMBORSKI, Ph.D., Economic University of Katowice, Poland, Professor of the Department of Enterprise Management
VIRGINIA YURENIENE, Professor, Doctor of Science, Head of the Department of Philosophy and Culturology, Kaunas Faculty, Vilnius University, Lithuania
GORBOVY ARTHUR YULIANOVICH, Professor, Doctor of Technical Sciences, Slovak Academy of Agrarian Sciences, member of the Department of Economics and Management, (Slovakia)
DIANA SPULBER, Ph.D., University of Genoa, Assistant Professor, Department of Philosophy of Societies, Genoa (Italy)
IVAN TYNEV DMITROV, Professor, Doctor of Economics, University «Prof. Dr. Asen Zlatarov, Head of the Department of Economics and Management, Burgas (Bulgaria)
MITAR LUTOVATS, Professor, Doctor of Technical sciences, UNION UNIV. Mykola Tesla, Faculty of Industrial Management, Head of Technology Department, Belgrade (Serbia)
YURAY SIPKO, Professor, Doctor of Economics, Slovak Academy of Sciences, Director of the Institute for Economic Research, Bratislava, Slovakia)
SOFIA VISHKOVSKA, Professor, Doctor of Sciences, Head of Department of Organization and Management, UTP University of Science and Technology, Bydgoszcz, Poland
STEFAN DIRKA, Doctor of Economics, Professor, Higher Economics School in Katowice Poland, Professor of Management and Marketing Department. International accredited by the Ministry of Science and Education of the Republic of Kazakhstan
TOMASH BERNAT, Professor, Doctor of Science, Head of the Department of Microeconomics, Faculty of Economics and Management, Szczecin University, Poland

Printed periodical «Market Relations Development in Ukraine»

Included in the international database of periodicals:

ISSN 2522–1620

Key title: Formuvannâ rinkovih vidnosin v Ukraïni

Abbreviated key title: Form. rinkovih vidnosin Ukr.

Indexing and reviewing: Ukrainika Naukova, Dzherelo

International information and scientometric data base: Google Scholar, Index Copernicus International (ICI), National Library of Ukraine after V.I. Vernadskiy

Market Relations Development in Ukraine, 2022. Certificate of state registration of printed mass media Series KB 22545–12445 PR from 02.20.2017

© State Research Institute of Informatization and Economic Modeling, 2022

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7112930>

ПРЕДБОРСЬКИЙ В.А.

Тіньова влада за радянської доби: обслуговування неоімперіалістичних інтересів

Предметом дослідження є теоретичні аспекти одного із системних факторів тінізації суспільних відносин, перш за все у формі тіньової «автономної» влади, на основі впливу сучасного неоімперіалізму, що забезпечує свій тиск засобами утворення паралельної тіньової псевдореальності.

Метою дослідження є виявлення сутності впливу сучасного неоімперіалізму на формування та розвиток тіньової «автономної» влади в СРСР, його специфічних засобів неоімперіалістичної політики шляхом утворення паралельної тіньової псевдореальності.

Методи дослідження. У роботі використана сукупність наукових методів і підходів, у тому числі системний, структурно-функціональний, історичний, логічний, що дозволило забезпечити концептуальну єдність дослідження щодо історичних умов формування тіньової влади.

Результати роботи. У статті визначені методологічні підходи до дослідження причин системної тінізації суспільних відносин в залежних країнах на основі розвитку тіньової «автономної» влади як суб'єкта потужної генерації системної залежності від неоімперіалізму.

Галузь застосування результатів. Система наук із сімейства галузей державного управління, широке коло методологічних аспектів соціально-економічних, правових наук з проблем дисфункційного розвитку влади.

Висновки. Підсумки дослідження, їх теоретичні результати слід звести до наступних основних висновків: 1) система неоімперіалізму в сучасних умовах є потужним засобом тіньового тиску на суспільства залежних країн, їх тінізації; 2) формування тіньової «автономної» влади як форми сучасного неоімперіалізму є засобом тотальної деформації влади та суспільства в залежних країнах; 3) формування тіньової «автономної» влади в СРСР виявилось найпотужнішим фактором подальшого глибокого розламу інтересів влади та суспільства.

Ключові слова: модуси неоімперіалізму, тіньова «автономна» влада за соціалізму, тіньова влада спецслужб в СРСР.

PREDBORSKIJ V.A.

Shadow power in the soviet era: maintenance of neoimperialist interests

The subject of research theoretical aspects of one of the systemic factors of shadowing of social

relations, primarily in the form of shadow «autonomous» power, based on the influence of modern neo-imperialism, which provides its pressure by means of parallel shadow pseudo-reality.

The purpose of the study is to identify the essence of the influence of modern neo-imperialism on the formation and development of shadow «autonomous» power in the USSR, its specific means of neo-imperialist policy through the formation of parallel shadow pseudo-reality.

Methods of research. The work used a set of scientific methods and approaches, including systemic, structural, functional, historical, logical, which allowed to ensure the conceptual unity of research on the historical conditions of the formation of shadow power.

Results of the work. The article identifies methodological approaches to the study of the causes of systemic shadowing of social relations in dependent countries based on the development of shadow «autonomous» power as a subject of a powerful generation of systemic dependence on neo-imperialism.

Application of results. The system of sciences from the family of branches of public administration, a wide range of methodological aspects of socio-economic, legal sciences on the problems of dysfunctional development of power.

Conclusions. The results of the study, their theoretical results should be reduced to the following main conclusions: 1) the system of neo-imperialism in modern conditions is a powerful means of shadow pressure on the societies of dependent countries, their shadowing; 2) the formation of shadow «autonomous» power as a form of modern neo-imperialism is a means of total deformation of power and society in dependent countries; 3) the formation of shadow «autonomous» power in the USSR proved to be the most powerful factor in the further deep rift between the interests of power and society.

Keywords: modes of neo-imperialism, the shadow «autonomous» power under socialism, the shadow power of the secret services in the USSR.

Постановка проблеми. Розвиток чинників кризової регресії влади, подальше знищення інституційної структури держави, системна корупція обумовлюють високу ступінь гальмування процесів реформування суспільних відносин і відповідну необхідність вивчення сутності сучасних домінуючих тінювих впливів, зокрема особливості генетично-тінювої організації влади за часів радянської системи як вихідної ланки сучасних кризових процесів, імперативів щодо ефективних засобів її обмеження та посилення тінювої резистентності.

Необхідність застосування ефективних засобів протидії тінювій владі знайшла відображення уряді важливих законодавчих, нормативно-правових актів держави, таких як: проекти сучасного законодавства щодо протидії корупції, Закони України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні на 2014–2017 роки» (2014), «Про засади запобігання і протидії корупції» (2011), Указ Президента України «Про невідкладні додаткові заходи щодо посилення боротьби з організованою злочинністю і корупцією» (2003, № 84/2003), проект Державної програми детінізації економіки, Указ Президента України «Про першочергові заходи щодо детінізації економіки та протидії корупції» (2005, № 1615/2005), постанови Кабінету Міністрів України з питань відсте-

ження процесів тінюзації економіки та розроблення рекомендацій щодо обмеження її зростання, цілий ряд відомчих актів тощо.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. До вітчизняних досліджень з тінювої влади відносяться праці В.Д. Базилевича, А.В. Базилюка, О.І. Барановського, В.М. Бородюка, Г.С. Буряка, З.С. Варналія, А.С. Гальчинського, Я.Я. Дьяченка, В.В. Засанського, О.М. Кизима, С.О. Коваленка, І.І. Мазур, В.О. Мандибури, О.В. Турчинова та ін. Значний внесок у розробку адміністративно-правових і кримінально-правових аспектів протидії корупції, тінювої влади зробили вітчизняні вчені-юристи.

У той же час, у зв'язку з недостатнім системним вивченням явища тінювої влади, її генези, історичної метаморфози та причин розвитку окремих форм та стадій, засоби ефективного обмеження тінювих владних процесів потребують подальшого спеціального дослідження.

Метою статті є подальший розвиток теоретичного вивчення сутності тінювої влади, в тому числі за часів СРСР, зокрема на основі впливу сучасного неоімперіалізму, що забезпечує свій тиск засобами утворення тінювої «автономної» влади.

Виклад основного матеріалу. Аналіз суспільного розвитку нашої країни свідчить про наяв-

ність закономірностей щодо відтворення суттєвих протилежностей інтересів влади і широких верств населення у виборі способів, вихідних напрямків і засобів модернізації державно-владної сфери. Чергові сподівання на задоволення справжнього споконвічного національного інтересу щодо вільнення потужних національних продуктивних сил, зняття з їх розвитку історичного зароку щодо деформації влади та системних жорстких обмежень на ефективність державно-владних рішень лишаються невинуватими, відбувається лише модифікація гальмівних протиріч, зміна модернізованої форми протистояння влади та суспільства. Пошук причин наявності закономірностей на обмеження глибини суспільних реформаций обумовлює необхідність дослідження особливостей їх механізмів, зокрема фундаментальних для суспільства протиріч процесів його модернізації, причин і факторів відтворення в них потужної системи соціальної деградації, закритості, тінзаційної асиметричності. Зокрема важливо дослідити розвиток трендів щодо посилення зовнішньої кризової залежності в системі так званої тінзової «автономної» влади, зародки сучасних форм якої слід досліджувати ще стосовно радянської доби, коли влада лише зовні – для пересічного населення і світу одягалася в одяг непримиренних борців з імперіалізмом, котрі й призвели до глибокої кризи радянського суспільства, аж до його краху.

Модель незавершеної модернізації [1] селянського вітчизняного суспільства (за цивілізаційним типом розвитку) через неповну функціональну відокремленість, автономність (ізолюваність, самодостатність) різних підсистем має потужний потенціал неформальної діяльності, тінзації. Це обумовлює існування особливого явища «гібридизації», зрощення, синкретизму (нероздільності) різних форм, сфер суспільних відносин, зокрема явища гібридизації влади, зрощення її, з одного боку, з економікою, з іншого – з криміналітетом, що є іманентними тінзовими явищами.

Діалектична логіка становлення та розвитку тінзової «автономної» влади в країні на попередніх етапах призвела до виникнення сучасного архаїзованого, небезпечного явища паразитарної «автономної» тінзової влади (паразитарної автономної влади всередині офіційної). Межі її поширення визначаються синергетичним впливом двох інтегрованих факторів – потужностей тінзової влади та кримінального бізнесу. Тінзова

«автономна» влада, перекладаючи свою частку фіскального тягаря на плечі ординарної, архаїзує її та змушує останню шукати можливостей виживання за допомогою наведеної тінзації.

Розвиток процесів тінзової «автономної» влади вітчизняного суспільства, накопичення в ньому кризового потенціалу за часів СРСР відбувався через вплив основних неоімперіалістичних (внутрішніх і зовнішніх) факторів-модусів.

Набуття тінзовим парасуспільством паралельної тінзової реальності щодо розвинутих тінзових проявів свідчить про наявність нового тінзового технологічного базису як змісту дисфункційного розвитку цього процесу. Таким є становлення криміногенно-інноваційного типу тінзового зростання [2].

Сучасна форма тінзової паралельної реальності є найбільш розвинутою за своїми деформаційними, тінзаційними можливостями, вітчизняною макросуспільною тінзовою формою, що має найпотужніший потенціал щодо реалізації своїх внутрішньокорпоративних цілей, спрямованих на поширення та поглиблення потуг тінзового простору. Вона має надзвичайно високий ранг тінзової небезпеки – небезпеки прискореного звуження легітимної частини реалізації офіційної політики держави, подальшої руйнації, деградації інституційної системи держави, амнезії громадянського суспільства, гальмування виходу з кризи та суспільного розвитку.

До системи сучасних основних дискурсивних модусів неоімперіалістичного впливу [3] відносяться наступні, в тому числі їх синергетичні поєднання: 1) імперіалістичний військово-політичний тінзаційний системно-деструктивний тиск існуючих квазіімперій; 2) енергетичні війни як один із «важковагових» модусів неоімперіалістичного впливу; 3) інформаційно-психологічні війни – найактивніший сучасний модус неоімперіалістичного тиску; 4) неоімперіалістична протидія за транспортно-логістичне домінування; 5) торговельні війни як інструмент імперіалістичного тінзаційного тиску; 6) імперіалістичний тінзовий вплив транснаціональної корпоратії; 7) тінзова фінансово-розвідувальна елітна діяльність імперіалістичної аристократії; 8) цифровізація суспільних відносин; 9) квазіімперіалістичний тінзаційний вплив транснаціональних злочинних організацій тощо.

1. Імперіалістичний військово-політичний тінзаційний системно-деструктивний тиск існуючих квазіімперій. Величезний деформаційний тінзаційний вплив псевдореальності за різними

формами модусів на суспільний розвиток України здійснювали та здійснюють декілька імперій та постімперій – Росія, Австро–Угорщина, Німеччина, Османська імперія, Річ Посполита тощо, взаємодія яких між собою утворює потужний синергетичний ефект. Це не могло не позначитися на існуванні різних центробіжних тенденцій сучасної тіньової дезінтеграції українського суспільства. Так, дослідник українського суспільства Д.В. Яневський відмічає, що впродовж останніх 11 століть на території земель, що утворюють сучасну Україну, діяли принаймні близько 25 правових традицій та законодавчих комплексів в значній мірі імперського походження [4, с. 7–8].

Метрополія імперій (постімперій), як й імперські утворення, є головними провідниками домінуючого субдукційного тінізаційного впливу пануючого способу виробництва на периферію, що посилюється, стає більш агресивним, набуває нових більш небезпечних форм, зокрема й прямої агресії. Особливо деформаційно небезпечними для українського суспільства в системі віртуальної дискурсивної псевдореальності є імперські впливи на національну еліту, за допомогою яких здійснюється розбещення моделлю колабораціонізму власних верхів, у тому числі за допомогою спецслужб, активний перерозподіл кращих людських ресурсів проімперських місцевих еліт на користь метрополії, що фактично знищує кадрові ресурси всієї периферії імперії.

2. Енергетичні війни як один із модусів неоімперіалістичного впливу. Енергетичні ресурси активно використовуються в якості засобів неоімперіалістичного тиску на інші країни з метою реалізації неоімперіалістичних інтересів [5].

Так, ще за часів СРСР, відтоді, як було збудовано інфраструктуру постачання природного газу до країн Західної Європи (ФРН та Франції), енергетика стала інструментом реалізації зовнішньополітичних інтересів СРСР. «Контракт століття», укладений 1 лютого 1970 р. на постачання природного газу з СРСР до Західної Німеччини, став яскравим прикладом такої боротьби.

Фактично, закладена тоді схема співпраці «інфраструктура і гроші» в обмін на енергетичні ресурси залишається основою реалізації нинішніх енергетичних проєктів Росії як засобів гібридної війни. Проєкти «Північний потік», спроби реалізації проєктів «Північний потік» та «Північний потік–2» базувалися на застосуванні такого ж

підходу. При цьому, на відміну від західноєвропейських компаній, які під час реалізації спільних проєктів зважали на економічну доцільність, Росія реалізовувала свої інтереси, що виходили далеко за межі економіки.¹

3. Інформаційно–психологічні війни – найактивніший сучасний модус неоімперіалістичного тиску. Неоімперіалістичні процеси призвели до формування глобального інформаційного простору (ГІП).

Глобальний інформаційний простір передусім включає: 1) організаційно–керівні структури; 2) національні, регіональні та світові інформаційні ресурси; 3) інформаційну інфраструктуру та телекомунікаційні технології; 4) медіасистеми. У ГІП відбувається діяльність людей у найрізноманітніших сферах суспільного життя (політичній, економічній, культурній, освітній, науковій тощо).

Характеристика ГІП багато в чому залежить від принципів управління ним, його захисту тощо, від того, як користувачі послуговуються даними, обмінюються ними, примножуючи таким чином результати своєї діяльності, а іноді – внаслідок необачних. воєнних або злочинних дій – нівелюючи ці результати. Існує тісна кореляція між зазначеними вище елементами ГІП, їх ступенем розвиненості та способами управління ними. Тоталітарні та авторитарні політичні режими не зацікавлені в розвитку глобального і навіть регіональних інформаційних просторів, а локальні розвивають не стільки вшир, скільки вглиб.

Інформаційний складник гібридної війни став наскрізним для всієї сучасної російської агресії в її активній фазі. Спираючись на потужну багаторічну підготовку та інформаційно–психологічну обробку громадян України, часткове захоплення скуповування українських ЗМІ (в т.ч. загальнонаціональних), використання стратегічного контенту (книги,

¹ Використання енергетичного сектору як «енергетичної зброї» було відкрито проголошено у 2003 р. в Енергетичній стратегії Російської Федерації до 2020 р., де зазначалося, що потужний паливно–енергетичний комплекс Росії є «інструментом здійснення внутрішньої та зовнішньої політики». Прикладом цього передусім стала сфера газопостачання, яка виступала інструментом досягнення політичних цілей Росії у відносинах з Україною та країнами Європейського Союзу.

Енергетичні об'єкти та енергетична інфраструктура посіли важливе місце у стратегії досягнення неоімперіалістичних цілей Росії. Руйнування енергетичної інфраструктури, проблеми у функціонуванні енергетичного сектору України стали інструментальним виміром спроб підпорядкування нашої країни РФ через підризу стабільності соціально–економічної ситуації. Усе це робилося з метою не стільки завдання економічних збитків, скільки здійснення психологічного впливу на політиків країни та населення [6, с. 102–112].

телесеріали, фільми, псевдонаукові та наукові дослідження тощо), активну кампанію в соціальних мережах, Росії на перших етапах агресії вдавалося істотно дезорганізувати населення України, грати на багаторічних деструктивних тематиках, зменшити підтримку громадянами дій керівництва держави в умовах неоголошеної війни. Крім того, безпосередньо в зоні конфлікту супротивник застосовував (і застосовує) методи радіоелектронної боротьби, захоплення телекомунікаційних об'єктів, а також здійснює частково успішні кібератаки проти державних органів чи об'єктів критичної інфраструктури [6, с. 261–264].

4. Неоімперіалістичне суперництво за транспортно-логістичне домінування. Міжімперіалістична конкуренція транспортних систем – це боротьба за існуючі і перспективні вантажопотоки як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку з метою збереження і збільшення монопольної частки ринку, а також за максимальне задоволення потреб економіки, суб'єктів господарської діяльності та населення у перевезеннях. Тому стратегія розвитку транспорту будь-якої країни спрямована на забезпечення конкурентоспроможності національних транспортних систем – досягнення провідних позицій країни на міжнародному ринку транспортних послуг і виграшу в конкурентній боротьбі з іншими країнами за право обслуговувати найпривабливіші з економічної точки зору вантажопотоки. Стосовно неоімперіалістичної стратегії розвитку самої країни, необхідність розбудови національної транспортної системи розглядається не лише для забезпечення потреб економіки і населення у перевезеннях, створення додаткових робочих місць та прискорення економічного зростання, але й як спосіб посилення імперіалістичного впливу і домінування країни в світі [6, с. 112–117].

5. Торговельні війни як інструмент імперіалістичного тиску. Зовнішньоторговельна діяльність України є активним об'єктом імперіалістичних впливів та тиску, створення тіньової псевдореальності. На даному етапі широко використовуються такі новітні її засоби утворення як інтегровані маркетингові комунікації (ІМК), що продукували такий ліквідний їх продукт як тріада масової тривожності, екстремізму та тероризму. Тріада обійшла інші антинаціональні глобальні квазіімперіалістичні проекти впливу на національний простір. Особливості розповсю-

дження ІМК у створенні тіньової псевдореальності на ринку засобів тріади щодо зовнішньоторговельної діяльності виявляються в надзвичайно широкій інтегрованості її з прагненням до повного охоплення ринку по стратам населення, місцевим і етнічним особливостям.²

6. Імперіалістичний тіньовий вплив транснаціональної тіньової корпоратії. Транснаціональна тіньова корпоратія являє собою форму організації глобальної тіньової влади, ланку світової мегасистеми тіньових механізмів і зовнішніх тіньових впливів, при якій реальні важелі вищих і центральних органів влади належать корпораціям та їх владним сателітам, які чи то безпосередньо, інституційно, чи здебільшого у нетранспарентному режимі прямо або опосередковано впливають на розробку та реалізацію державних рішень та дій. На національному рівні формою впливу транснаціональної тіньової корпоратії є паразитарна елітна (олігархічна) «автономна тіньова владна» система як окрема ланка тіньового парасупільства [7, с. 9–13].

7. Тіньова фінансово-розвідувальна елітна діяльність новітньої імперіалістичної аристократії. Однією із базових неформальних форм тіньової влади, яка з найбільшою активністю використовує сучасні можливості тіньових дискурсивних форм щодо забезпечення цілей імперіалістичної політики, є елітні наднаціональні розвідувальні утворення. Потужний вплив цих тіньових елітних розвідувальних інституцій можна продемонструвати на прикладі такої впливової фінансово-розвідувальної організації як «Коло» або Le Cercle, як предтечі утворення гетерархії таких тіньових наднаціональних сітьових суб'єктів впливу як Бильдербергський, Римський клуби тощо. Так, «Коло» залишається і в даний час активно діючією наднаціональною тіньовою структурою, яка об'єднує елітні групи в Європі, Америці та Азії [8, с. 143–163].

² Так, традиційна для останніх десятиліть практика формування неоколоніальної залежної структури економіки, в тому числі надання їй штучно відсталого сировинного характеру, застосування дискримінаційних заходів щодо українських поставок на внутрішній російський ринок (римала за нинішніх умов нову якість, вилившись у повномасштабну торговельну війну з повним перебором засобів тріади. Інструментарій економічного тиску на Україну, що активно використовує Російська Федерація у цій війні, – цілеспрямовані дії із закриття внутрішнього ринку для українських товарів і протекціоністські заходи щодо власних виробництв – доповнився транзитною блокадою (обмеженням Росією міжнародних транзитних автомобільних і залізничних перевезень вантажів з території України) і подіям у потрібному для агресора напрямі – створення негативних синергетичних ефектів на різних фронтах економічного протистояння у тіньовій псевдореальності.

8. Тіньове утворення паралельної псевдореальності засобами цифровізації. Цифровізація суспільних відносин, перш за все державної влади, являє собою одну із розвинутіших тіньових систем формування паралельної псевдореальності з можливостями новітнього імперіалістичного впливу. Це владна діяльність, що використовує в якості ключового фактора переходу на новітні владні моделі управління, впливу засобами утворення удаваної (паралельної) реальності на суспільні процеси, тотальне перетворення даних про суспільну діяльність у цифровий вид, обробку великих обсягів інформації та використання результатів аналізу яких, порівняно з традиційними формами владарювання, дозволяє суттєво підвищити ефективність тіньових владних процесів. Відповідно, результати ефективності цифровізації шляхом формування паралельних псевдореальностей залежать від суб'єктивної діяльності щодо формування моделей владних процесів, продуцентом яких на мегарівні є суб'єкти новітнього імперіалістичного впливу.

9. Квазіімперіалістичний тінзаційний вплив транснаціональних злочинних організацій. На початку XXI століття транснаціональна злочинність, як підсистема світової тіньової влади, набуває принципово нових рис і можливостей, сучасні злочинні транснаціональні організації глибоко інтегруються у тіньову владну сферу, стають неодмінним елементом «автономної тіньової влади», виходять далеко за межі економічної злочинної діяльності, втручаються в політичні процеси, зазіхають на безпеку особистості, суспільства, держави, що в концентрованій формі можна спостерігати в сучасній Україні, використовуючи при цьому весь арсенал дискурсивних можливостей тіньової псевдореальності. Саме на теренах нашої держави корупція та політика, злочинність та економіка, олігархічні клани активно живляться та взаємодіють з глобальною дискурсивною моделлю транснаціональної злочинності, осмислення витоків і стану якої слід вважати актуальною проблемою як національної, так і світової кримінології.

В Україні транснаціональна злочинність, мабуть вперше у світовій практиці, довела свою здатність дискурсивно-модусними можливостями не просто створювати загрозу національній безпеці, але реалізовувати цю загрозу у практичній площині: змінювати владу, кордони, оку-

повувати за допомогою військової сили значні території, претендувати на роль політичного лідерства та вимагати визнання як повноцінних суб'єктів міжнародного права [9, с. 33].

Нагальною проблемою тінзації транснаціональної сфери є значне зростання рівня загроз національній безпеці держави та її складових з боку міжнародного тероризму, глобалізації тероризму. Відбувається взаємне посилення зв'язку між процесами розвитку тінзації влади як однієї з найсуттєвіших загроз економічній безпеці держави та специфічної форми імперіалістичної глобалізації тіньової влади – тероризму.

У системі тіньової влади, як правило, існує декілька владних структур, які конкурують між собою за кращі позиції у тіньовій владі. Ця система поліструктур по-різному може запускати ті чи інші механізми влади, наближати їх чи віддаляти від оптимальних режимів функціонування суспільної системи, запускати ті чи інші атрактори владного зростання.³ Так, у структурі тіньової влади радянської доби існувало декілька тіньових структур, діяльність яких по-різному сприяла розвитку суспільства, «запуску» ними таких тіньових монополізмів, які призвели до принципово різних ризиків еволюції суспільних систем вже у пострадянський період, обслуговування та прямої їх участі у неоімперіалістичній експлуатації залежних країн.

До структур тіньової «автономної» влади належать елітні фінансово-розвідувальні комунікації, що сформовані різними конкурентними структурами «автономної тіньової влади» та фінансово-олігархічними колами аристократичних кланів різних країн, яким іманентно притаманний тіньовий режим життєдіяльності і які відіграють найважливішу роль в реальному механізмі «тіньової» держави.

Потужний вплив цих тіньових елітних розвідувальних взаємодій як сегментів тіньової «автономної» влади можна виявити на прикладі такої впливової фінансово-розвідувальної організації як «Коло» або Le Cercle, як предтечі утворення гетерархії таких тіньових наднаціональних сітьо-

³ Динамічна система може характеризуватися тою чи іншою сукупністю параметрів, кожен з яких приймає значення з певної множини. Область значень усіх таких параметрів становить простір станів цієї системи. Виявляється, що автономна поведінка дуже широкого класу динамічних систем влаштована так, що приводить систему до певного підпростору станів, в якому вона стійко перебуває, тобто під час руху не виходить за межі згаданого підпростору. Цей підпростір і є атрактор. Зовнішні впливи можуть вивести систему з її атрактора, однак коли вони припиняють дію, вона знову повертається до нього.

вих суб'єктів впливу як Бильдербергський, Римський клуби тощо.⁴ Так, «Коло» залишається і в даний час активно діючією наднаціональною ті-

⁴ Вихідні уяви про діяльність радянської тіньової «автономної» влади у формі фінансово-розвідувальних структур, суб'єкти якої виконують функції інтерлокерів (стратегічних посередників), слід зосередити на наступних трьох групових факторах. Перший з них зв'язаний з особами засновників цієї організації, яка виникла у 1951 р. Дві особи, які сформулювали ідею утворення «Кола» і почали її реалізовувати серед певних представників європейської католицької еліти, були Жан Віоле і Карло Пісенті. Жан Віоле перед Другою світовою війною був одним із керівників CSAR – таємної, орієнтованої на фінансово-промислово-політично-соціалістичній партії Німеччини та Клівлендське коло Великої Британії – організації, котра щільно була зв'язана з французьким націоналістичним, монархічним рухом «Аксьон Франсез». Під час війни він переїхав до Швейцарії, де існували сприятливі умови для тісних контактів з довіреними особами М. Бортмана, Я. Шахта, В. Шелленберга. Поряд з нацистами Віоле тісно взаємодіяв з керівництвом відомого католицького Ордену Opus Dei, легендарним таємним європейським товариством «Сінерхія», з яким після Другої світової війни ворогував та взаємодіяв генерал де Голль.

Карло Пісенті по лінії матері належав до італійського олігархічного клану Пачеллі. Його мати була сестрою Пія XII, якому належав папський престол з 1939 до 1967 р., а також мала родинні зв'язки з іншими впливовими ватиканськими чиновниками, у тому числі головним юристом Ватикану Філіппом Пачеччі і фінансовим радником пап Ернестом Пачеллі. Початковий план створення «Кола» був розроблений вищими кардиналами Ватикану, а його доробка та практична реалізація була довірена Карло Пісенті та Жану Віоле.

До кола осіб, які активно працювали у «Колі», входили А. Даллес – американський дипломат і розвідник, директор Центральної розвідки США; Девід Рокфеллер – американський банкір, глобаліст і голова дому Рокфеллерів у 2004–2017 рр.; молодий Хуан Карлос Бурбон, майбутній король Іспанії; Мішель Дебре, майбутній міністр оборони Франції; найближчий сподвижник генерала де Голля; Отто фон Америкенген та ін. У більш пізній період у «Коло» входили французький прем'єр-міністр Лоран Фабіус, Сильвіо Берлусконі – італійський державний і політичний діяч, директори ЦРУ в різні періоди часу Вільям Колбі, Вільям Кейсі, Дд. Бреннан та ін.

Радянське керівництво приймало активну участь в діяльності різноманітних неформальних розвідувальних структур, у тому числі й «Кола». Так, за режиму І.В. Сталіна вдалося встановити цілковито унікальні за своєю розгалуженістю, ефективністю неформальні зв'язки з чисельними групами світової еліти. В подальшому практичну монополію на здійснення неформальних міжелітних розвідувальних взаємодій у 50–60-ті роки отримав «сірий кардинал» у системі влади Н.С. Хрущова А.І. Микоян. Надалі активні розвідувальні дії виконував О.М. Косигін та його зять Д.М. Гвішіані. Важливим суб'єктом таємних операцій виступав Державний комітет по науці та техніці СРСР.

Друга група факторів зв'язана з цілями організації та інформацією щодо різних течій, що утворилися в ній. «Коло» був утворений Ватиканом і католицькою старою аристократією для реалізації ідеї щодо утворення об'єднаної Європи від Лісабону до Владивостоку. В межах цього великого проекту субпроект «Коло» всіляко сприяв створенню спочатку європейських об'єднаних органів різного типу, наприклад Європейського союзу вугілля і сталі, Спільного ринку і, нарешті, СЕС. У даний час члени «Кола» активно лобюють створення Трансатлантичного торгового та інвестиційного партнерства та Транстихоокеанського торгового партнерства, а також максимально глибоку інтеграцію Китаю з європейськими економічними структурами.

Третя група факторів зв'язана з долею «Кола». Протягом всього періоду активної діяльності організації вона по своїй суті являла собою неформальну структуру тіньової взаємодії між Ватиканом, старою католицькою аристократією, католицькоорієнтованими провідними політиками та фінансово-розвідувальною елітою європейської та англо-американської розвідки.

З початку 1960-х років саме Д. Гвішіані, як правило, представляв Радянський Союз у найбільш багатобічючих з точки зору зав'язування контрактів і отримання інформації міжнародних організаціях. Після реорганізації і аж до середини 1970-х років ДКНТ у значній частині своїх функцій, що в першу чергу торкалися міжнародного співробітництва, яким опікувався Д. Гвішіані, по суті являв собою автономну, відносно незалежну від КДБ СРСР і ГРУ МО СРСР розвідувальну структуру, на пряму підзвітну О.М. Косигіну і через нього – Л.І. Брежнєву.

ньовою структурою, яка об'єднує елітні групи в Європі, Америці та Азії [8, с. 143–163].

У 60–70-ті роки ХХ ст. сталися принципові зміни у складі наднаціональних еліт провідних країн світу в механізмах тіньових «автономних» влад. Так, в міжелітному балансі заходу та сходу відбулося поступове захоплення влади новими силами реваншу, що намагалися відновити втрачені панівні позиції неоімперіалізму замість прихильників теорії конвергенції.

Зовнішній градієнт еволюції системи тіньової «автономної» влади на національних теренах у пізньюрадянський та пострадянський періоди обумовлений не тільки як суперництво Заходу і Сходу і, відповідно, США і СРСР, але й як спільну неоімперіалістичну операцію США і СРСР щодо демонтажу та поділу Британської колоніальної імперії засобами нового типу жорстких протиборств – фінансово-економічних війн. Епоху цих війн відкривають операції Сполучених Штатів проти Великої Британії під час війни 1956 р. між Ізраїлем та арабськими країнами, перш за все Єгиптом. Як відомо, на боці агресора (Ізраїлю) виступили Велика Британія та Франція, в той час як СРСР всіляко підтримав режим Г. Насера, який консультували колишні визначні діячі Третього рейху, а Сполучені Штати надали підтримку Єгипту шляхом атаки на британський фунт стерлінгів і блокування кредитів Великій Британії з боку американських банків.

Значна частина тогочасної британської еліти, особливо тої, що групувалася навколо Віндзорів–Маунтбеттенів, добре усвідомлювала, що занепад Британської імперії у визначній мірі є справою рук не СРСР, а перш за все Сполучених Штатів. Відповідно, Америка, як влада, держава і цивілізація вороже налаштована проти інтересів старої британської еліти, до якої відносилась не тільки родова аристократія, але й торгово-фінансова верхівка Сіті, де приблизно в рівній ступені були непередставлені різні британські, європейські і сефардські фамілії.

На початку другої половини 1960-х років серед консервативно-роялістського паттерна тіньової влади британської еліти посилювалась група, яка почала системно працювати над усуненням ризиків щодо виживання Британії після розпаду імперії та її розділу між США і СРСР [8, с. 396–473].

За свідченнями Г. Рігардсона – голови Суду честі Сіті, голови Банку Шрьодер і К° і в майбутньо-

му голови Банка Англії, протягом зими 1966–1967 рр. вихід було знайдено – було прийнято надзвичайно амбітне рішення щодо відродження Британської імперії, але у зовсім іншій новітній – неоімперіалістичній формі, свого роду невидимій, неформалізованій і при цьому законодавчо визнаній імперській формі.

Будівельними блоками для розбудови новітньої невидимій Британської імперії стали три юридичні конструкції, архітектоніка яких у 1960-х роках була наповнена новим економіко-фінансовим змістом: 1) був створений перший в світі сучасний нерегульований (тіньовий) фінансовий ринок, схвалений і підтриманий державою. Це дозволило британським і будь-яким іноземним банкам, що мають філії у Великій Британії або на територіях під британською юрисдикцією, відкривати доларові рахунки. До цього банки у всьому світі, в тому числі і в самій Британії, підпадали під численні обмеження, заборони та нормативи; 2) значно була розширена та підвищена роль таких безподаткових юрисдикцій як офшори. Переважна їх більшість, розташованих по всьому світу, відносились до британської юрисдикції або входили до Британської співдружності націй, країни якої визнавали формальною головою держави англійську королеву. Не дивлячись на те, що кожна із офшорних країн мала власне законодавство, всі вони у кінцевому рахунку базувалися на англійському праві і визнавали Лондонський суд як вищу арбітражну та судову інстанцію. Така унікальна ситуація дала можливість великому бізнесу і, перш за все, банкам та іншим фінансово-кредитним інституційним інвесторам для реалізації стратегії ухилення від оподаткування та регулювання розподіляти компанії, що входять до великих холдингів, конгломератів і власницьких структур по різних офшорам, які, в кінцевому рахунку, замикалися на Британію та Лондон; 3) найважливішою складовою новітнього юридичного блоку стало саме британське законодавство, яке значно відрізняється від континентального права. Воно має прецедентний характер, у багатьох бізнес-питаннях більш гнучке, еластичне та адаптивне до змін в об'єктах регулювання. Крім того, надзвичайно зручним для побудови нової Британської імперії став особливий статус Сіті як стрижня глобальної невидимій нерегульованої (тіньової) фінансово-інвестиційної імперії; 4) відродження Лондона як

особливого фінансового центру, своєрідної столиці світових фінансів.

Органічними складовими неоімперіалістичної реакції на відтворення невидимій наднаціональної Британської імперії стали узгоджені, скоординовані дії американської промислово-фінансової імперії на протидію та запобігання негативних наслідків цих дій щодо реставрації Британської імперії у вигляді, зокрема, плану Д. Рокфеллера [8, с. 414–421].

Приблизно з кінця 1965 по 1968 р. Рокфеллер, здійснюючи проєкт «Римського клубу», займаючи відповідальні посади в американському розвідувальному співтоваристві, ключові позиції у таємній Секретній розвідувальній службі Едгара Гувера, швидко зрозумів, що дії еліти Великої Британії скеровані на формування глобального надвисокоприбуткового, тіньового, нерегульованого фінансового ринку з центром у лондонському Сіті. Радники Рокфеллера за результатами проведеного аналізу цих кроків британської еліти зрозуміли, що наслідками цього процесу буде швидка втрата позицій промислового капіталу і неминуча загроза його жорсткої залежності від диктату новітнього британського фінансового капіталу.

Д. Рокфеллер зрозумів, що новітній перерозподіл реперних точок зростання, неоімперіалістичного впливу його бізнесу, перелив його фінансових ресурсів з регульованих на тіньові ринки капіталу, підвищення їх ліквідності, нові інституційні спроможності для цього неможливі без використання потужностей радянської тіньової фінансово-розвідувальної системи.

План дій групи Д. Рокфеллера складався із трьох основних пунктів:

1) необхідно різко розширити сегменти, сектора або сфери неконтрольованого, нерегульованого (тіньового) фінансового ринку під егідою переважно не Лондон, а Нью-Йорку.

У 1971 р. Річард Ніксон під впливом близьких до Рокфеллерів П. Волкера, Дж. Шульца і Г. Кіссінджера була здійснена відмова від Бреттон-Вудської системи, а отже – від конвертованості долара в золото як основи регульованості валютної системи. В умовах її стабільності ніякі валютні спекуляції, а також страхування від валютних ризиків були неможливі і не потрібні. З відмовою від Бреттон-Вудської системи і формуванням до 1973–1974 рр. необхідної бухгалтерської, розрахункової та іншої бази для проводок, зв'язаних з вільним обмінним

валютним курсом і хеджуванням, тобто страхуванням від валютних ризиків, склалися всі необхідні умови для виникнення, відповідно, ринків Форекс і деривативів – інструментів тіншового фінансового ринку, формування тіншових «автономних» центрів влади. Сьогодні світовий ВВП складає приблизно 85 трлн доларів, ринок Форекс має обсяг біля квадрильйону доларів, а ринок держактивів перевищує 800 трлн доларів [8, с. 453];

2) для реалізації плану Д. Рокфеллера слід було знайти джерело ліквідності для глобального нерегульованого фінансового ринку. Джерелом ліквідності повинен стати реальний глобальний товар, що мав колосальний за тодішніми мірками обсяг обороту та значення для світової економіки. Таким джерелом могла бути лише нафта.⁵

В особі СРСР група Рокфеллера отримала той самий додатковий важіль тиску на близько- та середньосхідні монархії, і головне – вкрай зацікавленого суб'єкта світового ринку у радикальному підвищенні цін на нафту. Очевидно, що саме це підвищення робило можливим використання нафти в якості невичерпного джерела ліквідності на глобальному неконтрольованому і нерегульованому фінансовому ринку.⁶

Засобами забезпечення зростання цін на нафту стали хвиля націоналізацій у країнах ОПЕК та осіння війна 1973 р., відома як війна Судного дня, початок якої нібито було узгоджено між США і СРСР [8, с. 456];

⁵ Для реалізації цього пункту плану Д. Рокфеллера існували перепони, що заважали до початку 1970-х р. використання нафти в якості джерела ліквідності для глобального нерегульованого фінансового ринку. Перш за все, в період 1945–1973 рр. ціна нафти коливалася лише в діапазоні всього 2–4 тогочасних курсів долара за барель, що відповідає сьогочасним приблизно 16–24 долларам. Крім того, при всій імперіалістичній залежності близькосхідних держав та Ірану – основних постачальників нафти на світовий ринок – вони все ж мали певну самостійність у використанні своїх природних ресурсів, і для того, щоб примусити їх до певних необхідних для реалізації плану Рокфеллера дій, необхідним була поява нового зовнішнього потужного виробника, незалежного від монархій Близького Сходу.

⁶ Надзвичайно поінформований дослідник Д. Спіро у своїй книзі відмічав: у травні 1973 р. на фоні все ще нагрядного різкого падіння долару група 84 основних фінансових і політичних світових інсайдерів тіншової влади зустрілася на ізольованому острівному курорті шведської банківської сім'ї Валленбергів на Сальтшебадені, Швеція. Ці збори пізніше стали відомими як Більдерберзька група принца Бернарда. На зустрічі група заслухала американського доповідача із числа учасників, який в загальних рисах змалював «сценарій» неминучості 400%-го підвищення доходів з нафти ОПЕК. Мета таємної зустрічі на Сальтшебадені виявлялася скоріш не в тім, щоб завадити очікуваний вибух цін на нафту, а в тім, щоб спланувати як управляти наступним надзвичайним збільшенням обсягу нафтодоларів, що держсекретар США Г. Кіссінджер пізніше назвав «рециркуляцією потоків нафтодоларів» [10].

3) необхідно створити канали надходження значно зрослих обсягів ліквідності з нафти на глобальні фінансові ринки і знайти спосіб зв'язування або утилізації їх на цих ринках під контролем групи Рокфеллерів. Виконання цього пункту плану передбачало вирішення двох груп задач.

Серед різноманіття подій п'яти визначальних (за І.І. Смірновим [8, с. 233–234]) для СРСР 1967–1972 років, слід вибрати найбільш ключові для теми дослідження тіншових міжлітніх взаємодій. Стрижневими із цих подій було призначення на посаду голови КГБ Ю.В. Андропова, усунення зі всіх владних посад О.М. Шелепіна та його соратників, демонтаж «косигінської» реформи, програвш місячних перегонів, руйнація багатьох провідних програм економічного розвитку, перш за все, енергетичної в галузі альтернативної фізики.

Дослідження причин карколомної кар'єри Ю.В. Андропова та його негативного впливу на розвиток країни, характер тіншової міжлітньої наднаціональної взаємодії потребує звернення до його протекторів. Одним із головних, визначальних з них є постать О. Куусінена. Він входив до числа засновників та учасників керівних органів Комінтерну, включаючи так звані «вузькі» спеціалізовані комісії, що опікувалися комінтернівською розвідкою і безпекою, а також мав пряме відношення до каси Комінтерну. Він був активним учасником наднаціональних елітних мереж, що були орієнтовані на Сіті та міжнародний фінансовий капітал, і в цій якості представляв його інтереси у Москві. Саме О. Куусінен залучив М.А. Суслова до роботи у Комінтерні, а конкретно – до учбових закладів Комінтерну по підготовці резерву кадрів керівників комуністичних партій та нелегалів. У подальшому О. Куусінен був старшим товаришем і куратором М.А. Суслова з питань взаємовідносин у міжнародному комуністичному русі та у сфері ідеології. Так, цілком зрозуміло, що саме М.А. Суслов висунув (в силу своїх функційних обов'язків), вірогідно з подачі О. Куусінена, Ю.В. Андропова на посаду начальника відділу комуністичних і робочих партій соціалістичних країн ЦК КПСС, що виглядало як феноменальна подія в кар'єрі тодішнього Ю.В. Андропова.

М.А. Суслов був активним та впливовим членом тіншової «автономної» влади в СРСР, не тільки породженням пізнього, закритого від світу, ворожого до нього, вкрай авторитарного терористичного сталінського періоду розвитку країни, але й найбільш здібним учнем О. Куусінена.

У зв'язку з цим він мав можливості щодо просування Ю.В. Андропова не тільки як вихованця свого вчителя, але й людини, про яку він знав все, особливо уразливі, компрометуючі за вимогами того часу радянської доби, факти його біографії.⁷

Логіка розвитку деформацій політичних діячів у пізньорадянський період їх діяльності, таких як М.А. Суслов, Ю.В. Андропов (вже як голова КГБ СРСР) призвела їх через систему тінювих міжелітних взаємодій до перетворення їх у потенційних провідників американських інтересів в середовищі радянської еліти та втрати країною важливих засад позитивних трансформацій. Деякі із групи фактів, що стосуються міжелітних тінювих взаємодій радянської еліти з американськими фінансово-промисловими діячами, наводяться нижче.

У 70-ті роки Д. Рокфеллером і залежними від нього групами фінансово-політичної еліти Заходу був розроблений план недопущення втрати власних лідируючих позицій у глобальній фінансово-промисловій еліті, зокрема протидії повномасштабній реалізації плану створення нетранспарентної глобальної Британської фінансової імперії.

Вирішальна домовленість щодо реалізації плану Рокфеллера між групами самого Д. Рокфеллера у складі Г. Кісінджера, А. Хаммера, з однієї сторони, і М.А. Суслова, Ю.В. Андропова, з іншої, коли з групи елітних перемовників відбулося усунення групи О.М. Косигіна, була досягнута вжедесь у 1969–1970 роках. У цей час каналами Є.П. Питовранова, одного із видатних радянських контррозвідників, який сформував особисту розвідку Ю.В. Андропова і консультував його з питань наднаціональних елітних взаємовідносин, був головним перемовником з боку Ю.В. Андропова, сторони обмінялися баченням теми і принциповими підходами до наступного співробітництва, включаючи цілі, напрями, форми тощо.

На основі інтенсивних наднаціональних елітних комунікацій на виконання плану Д. Рокфеллера, щодо першого завдання, був створений тінювий ринок Форекс – ринок валютних спекуляцій і ринок деривативів, що значно розширив межі глобального фінансового ринку. Для довідки: сьогодні

ВВП світу складає приблизно 85 трлн доларів, ринок Форекс має обсяг біля квадрильйону доларів, а ринок деривативів перевищує 800 трлн доларів.

Друге завдання плану виявилось у віднайденні реального глобального товару, що мав величезний обсяг обороту і значення для світової економіки. Нафта, що у значній мірі контролювалася американським капіталом, надзвичайно підходила для забезпечення глобальної ліквідності на тінювому – неконтрольованому світовому фінансовому ринку. В особі тінювої влади Радянського Союзу група Рокфеллера отримала вагомий додатковий засіб впливу на близько – і середньосхідні монархії, а головне – потужного партнера-інтересанта у радикальному підвищенні цін на нафту.

Основним засобом підвищення цін на ключовий глобальний ресурс – нафту, могла бути лише війна. І осіння війна 1973 року, відома як війна Судного дня, повинна була розпочатися, і вона розпочалась. Початок війни був узгоджений засобами міжелітних тінювих комунікацій між США і СРСР. За декілька днів до початку воєнних дій із Ізраїлю були евакуйовані всі радянські воєнні та цивільні фахівці, а також їх сім'ї. Паралельно із Єгипту та Йорданії виїхали американські топ-менеджери і персонал філій транснаціональних корпорацій, які діяли в цьому регіоні.

Третьою складовою плану, а саме створення каналів надходження нафтової ліквідності на глобальні фінансові ринки, способу зв'язування або утилізації їх на цих ринках під контролем коаліції Рокфеллерів було залучення потужних міжнародних, переважно американських, комерційних банків, включаючи банк «Чейз».

Внаслідок виконання другого і третього завдання плану Рокфеллера країни ОПЕК помітно скоротили обсяги поставок нафти на світові ринки, звільнивши місце для радянської нафти. В подальшому, за рахунок майже чотирикратного підвищення ціни на нафту, країни ОПЕК отримали значні обсяги валютних надходжень, які розмістили переважно в американських банках і підконтрольних їм фінансових інституціях. І, нарешті, близькосхідні монархії дозволили їм частину надлишкових засобів використовувати у вигляді вільних залишків на розрахункових рахунках і засобів на депозитних рахунках для спекуляцій на глобальному ринку Форекс, а також зв'язати їх купівлею казначейських зобов'язань уряду США,

⁷ Зокрема М.А. Суслов був відмінно поінформований про його сумнівну поведінку під час Другої світової війни, роль в засудженні партійного керівництва Карело-Фінської республіки, знищення керівництва Ленінградської партійної організації, а також про кримінальне минуле його сина. Такі негативні сторінки біографії Ю.В. Андропова абсолютно перекреслювали можливість елітної кар'єри в СРСР.

знаменитих трезери булс. Однак складові цього плану неможливо було б виконати без найтіснішої взаємодії і підтримки з боку тіньової «автономної» влади СРСР та його правлячої верхівки.

Виконати план Рокфеллера було недостатньо без забезпечення паливно-зернового трансферту між СРСР та іншим світом як засобу неоімперіалістичного панування: визначена частина коштів, отриманих від продажу нафти на світовому ринку, повинна була бути витрачена на закупівлю зерна або безпосередньо у США, або через американські компанії, афілійовані з «Чейз Бенк». Так само, як із експортом нафти, експорт імпортованого зерна здійснювався під проводом тієї самої тіньової групи осіб у радянському керівництві та відповідним фінансово-розвідувальним забезпеченням інфраструктури тіньової держави, що об'єктивно працювало на посилення неоімперіалістичного панування, в тому числі з боку СРСР.

Активна участь радянської тіньової «автономної» держави в неоімперіалістичному пограбуванні світу, зростання її залежності від інтересів зовнішніх домінуючих неоімперіалістичних сил завдавало власній країні системної стратегічної шкоди, викликало і переформатування правлячого класу, перехід до нової форми тіньової «автономної» держави, яка, в даний час у Росії, знаходиться у глибокій кризі, переживає внутрішні протиріччя – перехід до тіньової «автономної» держави на основі спецслужб.

Розповсюджені уяви про спецслужби постсталінського СРСР як такі, що знаходилися повністю під партійним, державним чи громадським контролем і, як наслідок, втратили свою функціональну ефективність, виявляються результатом успішної спроби фальсифікації дійсного стану речей: контроль за ними вищого політичного керівництва був втрачений вже під час політичної боротьби після смерті Сталіна на основі формування нової форми тіньової «автономної» влади.

Так, за висновками ряду експертів, однією із суттєвих причин афганської війни було суперництво керівних представників ГРУ і КДБ СРСР у системі тіньової влади за виключно вагомий з точки зору суб'єктів тодішньої радянської «тіньової» економіки канал постачання контрабанди (особливо наркотрафіку) із Пакистану в Афганістан і далі у Середню Азію.

Методом переходу влади при Андропові була обрана тіньова організація штучної глибокої

комплексної, всеохоплюючої кризи радянського суспільства за допомогою операції «Зірка» – всебічного заохочення жорсткого ринкового дефіциту та перерозподілу тіньової влади на користь її новітніх суб'єктів – колишніх і нинішніх представників спецслужб та інтегрованого з ними бізнесового криміналітету.

Висновки

Пошук причин наявності закономірностей на обмеження глибини суспільних реформаций обумовлює необхідність дослідження особливостей їх механізмів, зокрема фундаментальних для суспільства протиріч процесів його модернізації, причин і факторів відтворення в них потужної системи соціальної деградації, закритості, тінізаційної асиметричності. Зокрема важливо дослідити розвиток трендів щодо посилення зовнішньої кризової залежності в системі так званої тіньової «автономної» влади, зародки сучасних форм якої слід досліджувати ще стосовно радянської доби, коли влада лише зовні – для пересічного населення і світу одягалася в одяг непримиренних борців з імперіалізмом, що й призвели до глибокої кризи радянського суспільства, аж до його краху.

Модель незавершеної модернізації селянського вітчизняного суспільства (за цивілізаційним типом розвитку) через неповну функціональну відокремленість, автономність (ізолюваність, самодостатність) різних підсистем має потужний потенціал неформальної діяльності, тінізації. Це обумовлює існування особливого явища «гібридизації», зрощення, синкретизму (нероздільності) різних форм, сфер суспільних відносин, зокрема явища гібридизації влади, зрощення її, з одного боку, з економікою, з іншого – з криміналітетом, що є іманентними тіньовими явищами.

Діалектична логіка становлення та розвитку тіньової «автономної» влади в країні на попередніх етапах призвела до виникнення сучасного архаїзованого, небезпечного явища паразитарної «автономної» тіньової влади (паразитарної автономної влади всередині офіційної). Межі її поширення визначаються синергетичним впливом двох інтегрованих факторів – потужностей тіньової влади та кримінального бізнесу. Тіньова «автономна» влада, перекладаючи свою частку фіскального тягаря на плечі ординарної, архаїзує її та змушує останню шукати можливостей виживання за допомогою наведеної тінізації.

Сучасна форма тіньової паралельної реально-сті є найбільш розвинутою за своїми деформаційними, тінзаційними можливостями, вітчизняною макросуспільною тіньовою формою, що має найпотужніший потенціал щодо реалізації своїх внутрішньокорпоративних цілей, спрямованих на поширення та поглиблення потуг тіньового простору. Вона має надзвичайно високий ранг тіньової небезпеки – небезпеки прискороного звуження легітимної частини реалізації офіційної політики держави, подальшої руйнації, деградації інституційної системи держави, амнезії громадянського суспільства, гальмування виходу з кризи та суспільного розвитку.

До структур тіньової «автономної» влади належать елітні фінансово-розвідувальні комунікації, що сформовані різними конкурентними структурами «автономної тіньової влади» та фінансово-олігархічними колами аристократичних кланів різних країн, яким іманентно притаманний тіньовий режим життєдіяльності і які відіграють найважливішу роль в реальному механізмі «тіньової» держави.

Активна участь радянської тіньової «автономної» держави в неоімперіалістичному пограбуванні світу, зростання її залежності від інтересів зовнішніх домінуючих неоімперіалістичних сил завдавало власній країні системної стратегічної шкоди, викликало і переформатування правлячого класу, перехід до нової форми тіньової «автономної» держави, яка, в даний час у Росії, знаходиться у глибокій кризі, переживає внутрішні протиріччя – перехід до тіньової «автономної» держави на основі спецслужб.

Список використаних джерел

1. Предборський В. А. Незавершена модернізація системи державної влади: небезпека посилення атракторів тінзаційних впливів зовнішнього управління. Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. праць Державного наук.-дослід. ін-ту інформатизації та моделювання економіки. 2020. Вип. 7. С. 7–19.
2. Предборський В. А. Типи тіньового зростання та форми тіньової організації національної економіки. Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. праць Державного наук.-дослід. ін-ту Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. 2015. Вип. 12. С. 3–6.
3. Предборський В. А. Паралельна тіньова псевдо-реальність як сучасна потужна форма панування нео-

імперіалізму. Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. праць Державного наук.-дослід. ін-ту інформатизації та моделювання економіки. 2020. Вип. 12. С. 34–47.

4. Яневський Д. Б. Загублена історія втраченої держави. Харків : Фоліо, 2009. 252 с.
5. Симонов К. В. Глобальная энергетическая война. М. : Алгоритм, 2007. 272 с.
6. Світова гібридна війна: український фронт / за заг. ред. В. П. Горбуліна. Харків : Фоліо, 2017. 496 с.
7. Предборський В. А. Сучасна форма вітчизняного тіньового парасуспільства. Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. пр. Державного наук.-дослід. ін-ту Міністерства економіки України. К., 2016. Вип. 3. С. 9–13.
8. Смирнов И. И. Тропы истории. Криптоаналитика глубинной власти. М. : Товарищество научных изданий КМК. 2020. 473 с.
9. Жаровська Г. П. Транснаціональна злочинність організацій як реальна загроза національній безпеці України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2014. Вип. 27. Т. 3. С. 33–37.
10. Spiro D. E. The Hidden of American Hegemony: Petrodollar Recycling and International Markets. Cornell University Press, Ithaca, 1999. URL: https://www.academia.edu/1773849/The_Hidden_Hand_of_American_Hegemony_Petrodollar_Recycling_and_International_Markets.

References

1. Predborskyi V. A. Nezavershena modernizatsiia systemy derzhavnoi vlyady: nebezpeka posylennia atraktoriv tinizatsiinykh vplyviv zovnishnoho upravlinnia. Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini : zb. nauk. prats Derzhavnoho nauk.-doslid. in-tu informatyzatsii ta modeliuvannia ekonomiky. 2020. Vyp. 7. S. 7–19.
2. Predborskyi V. A. Typy tinovoho zrostannia ta formy tinovoi orhanizatsii natsionalnoi ekonomiky. Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini : zb. nauk. prats Nauk.-doslid. ekonomichnoho in-tu Ministerstva ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy. 2015. Vyp. 12. S. 3–6.
3. Predborskyi V. A. Paralelna tinova psevdorealnist yak suchasna potuzhna forma panuvannia neoimperializmu. Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini : zb. nauk. prats Derzhavnoho nauk.-doslid. in-tu informatyzatsii ta modeliuvannia ekonomiky. 2020. Vyp. 12. S. 34–47.
4. Yanevskyi D. B. Zahublena istoriia vtrachenoj derzhavy. Kharkiv : Folio, 2009. 252 s.
5. Simonov K. V. Globalnaya energeticheskaya voyna. M. : Algoritm, 2007. 272 s.

6. Svitova hibrydna viina: ukrainskyi front / za zah. red. V. P. Horbulina. Kharkiv : Folio, 2017. 496 s.

7. Predborskyi V. A. Suchasna forma vitchyznianoho tinovoho parasuspilstva. Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini : zb. nauk. pr. Nauk.–doslidn. ekonom. in–tu Min–va ekonomiky Ukrainy. K., 2016. Vyp. 3. S. 9–13.

8. Smirnov I. I. Tropyi istorii. Kriptoanalitika glubinnoy vlasti. M. : Tovarischestvo nauchnyih izdaniy KMK. 2020. 473 s.

9. Zharovska H. P. Transnatsionalna zlochynnist orhanizatsii yak realna zahroza natsionalnii bezpetsi Ukrainy. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnogo universytetu. 2014. Vyp. 27. T. 3. S. 33–37.

10. Spiro D. E. The Hidden of American Hegemony: Petrodollar Recycling and International Markets. Cornell

University Press, Ithaca, 1999. URL: https://www.academia.edu/1773849/The_Hidden_Hand_of_American_Hegemony_Petrodollar_Recycling_and_International_Markets.

Дані про автора

Предборський Валентин Антонович,

д.е.н., професор

e-mail: prvika2015@gmail.com

Data about the author

Valentin Predborskiy,

Doctor of Economic Sciences, Professor

e-mail: prvika2015@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7112942>

ШАБРАНСЬКА Н.І.

Наукометричний та патентний аналіз перспективних наукових та технологічних напрямів досліджень за ціллю сталого розвитку № 5 у сфері гендерної рівності

Предметом дослідження є пошук та систематизація перспективних напрямів для побудови прогнозів на 2022–2030 рр. з метою досягнення Україною Цілей сталого розвитку (ЦСР) за тематикою забезпечення гендерної рівності.

Мета дослідження – визначення найбільш перспективних напрямів у соціально–гуманітарній сфері за допомогою аналітичних даних платформ Web of Science та Derwent Innovation.

Методи дослідження. Порівняльний, логіко–структурний, аналітичний та системний аналіз.

Результати роботи. В дослідженні встановлені найбільш перспективні напрями для побудови прогнозів на 2022–2030 рр. з метою досягнення Україною ЦСР, зокрема, за тематикою забезпечення гендерної рівності. Робота проведена із використанням міжнародних платформ БД «Web of Science» (WoS) і «Derwent Innovation» за період 2011–2020 рр.

Галузь застосування результатів. Економіка та управління національним господарством, методи і механізми регулювання економічних процесів та їх ефективність.

Висновки. Дослідження базується на всебічному аналізі та систематизації актуальних даних щодо розвитку наукових та технологічних напрямів за тематикою забезпечення гендерної рівності у світі та Україні, отриманих із використанням міжнародних наукометричних і патентних баз даних. Дослідивши динаміку наукових публікацій та їх цитування, а також динаміку патентування відповідних напрямів, можна зробити висновок, що найперспективнішими світовими напрямами є: гендерне бюджетування; Big Data; подолання гендерного розриву в оплаті праці; цифрові технології; гендерна психологія; гендерна політика; інформаційно–комунікаційні технології (ІКТ).

Ключові слова: наукометричне та патентне дослідження, патентна активність, перспективний напрям, прогнозування, публікаційна активність, цитування, технологічний напрям, ціль сталого розвитку.

SHABRANSKA N.I.

Scientometric and patent analysis of promising scientific and technological directions of research under sustainable development goal no. 5 in the field of gender equality

The subject of the study is the systematization and identification of promising areas for making

forecasts for 2022–2030. in order to achieve Ukraine's Sustainable Development Goals (SDG) on the subject of ensuring gender equality.

The purpose of the study is to identify the most promising areas in the social and humanitarian sphere using analytical data from the Web of Science and Derwent Innovation database platforms.

Research methods. Comparative, logical–structural, analytical and systemic analysis.

Results of work. The study is aimed at establishing the most promising directions for making forecasts for 2022–2030 with the aim of achieving the CSR by Ukraine, in particular, on the subject of ensuring gender equality. The work was carried out using the international database platforms Web of Science (WoS) and Derwent Innovation for the period 2011–2020.

The scope of the results. Economics and management of the national economy, methods and mechanisms for regulating economic processes and their efficiency.

Conclusions. The study is based on a comprehensive analysis and systematization of up-to-date data on the development of scientific and technological areas on the topic of ensuring gender equality in the world and Ukraine, obtained using international scientometric and patent databases. Having studied the dynamics of scientific publications and their citation, as well as the dynamics of patenting of relevant areas, we can conclude that the most promising global areas are: gender budgeting; big data; closing the gender pay gap; digital technologies; gender psychology; gender policy; information and communication technologies (ICT).

Key words: scientometric and patent research, patent activity, promising direction, forecasting, publication activity, citation, technological direction, sustainable development goal.

Постановка проблеми. Питання виявлення перспективних наукових та технологічних напрямів за тематикою забезпечення гендерної рівності, є особливо актуальним для України в контексті підготовки проекту нових пріоритетних напрямів науково–технологічного розвитку України на період 2021–2030 рр., які базуватимуться на положеннях, викладених в Національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна, 2017»[1], а також враховуватимуть глобальні тренди, що визначені із використанням міжнародних наукометричних та патентних баз даних.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Серед зарубіжних дослідників у сфері економіки й екоінновацій можна виділити таких, як П. Джеймс, М. Мідзінські, Р. Кемп, А. Рейд, К. Ренінгз, К. Фаслер, Т. Фоксон, Т. Цвік та ін. Значний внесок у дослідження проблем розвитку інноваційної діяльності в сфері гендерної рівності зробили такі вітчизняні науковці, як: Н. Аніщука, Н. Болотіної, О. Вороніної, Г. Даудової, О. Дашковської, Л. Грицяк, Ю. Івченко, Л. Кобелянської, К. Левченко, Т. Мельника, Н. Оніщенко, О. Рудневої та ін. Досвід проведення наукометричних і патентних досліджень глобальних технологічних трендів в основних сферах економіки з метою досягнення Україною Цілей сталого розвитку висвітлено в роботах В. Богомазової, Т. Кваші,

О. Паладченко, Т. Писаренко, Л. Рожкової, Н. Безрезняк, Н. Шабранської.

Метою статті є визначення найбільш наукових та технологічних напрямів за тематикою забезпечення гендерної рівності за допомогою аналітичних даних платформи Web of Science та Derwent Innovation.

Виклад основного матеріалу. Наукометричне та патентне дослідження здійснювалося станом на грудень–січень 2021–2022р р. із використанням міжнародних платформ «Web of Science» (WoS) і «Derwent Innovation». Досліджуваним періодом визначено 2011–2020 рр. Розглянемо основні результати дослідження.

1 Дослідження на платформі «Web of Science» публікаційної активності у світі й Україні згідно ЦСР № 5 «Гендерної рівності» та п'яти національних завдань базувалося на загальній кількості публікацій, знайдених у базі даних WoS – 40653 од. (у світі). Відповідно, кількість українських публікацій становить 67 од., що складає 0,17% від загальної кількості публікацій у світі.

Спостерігалось поступове щорічне зростання публікаційної активності у світі у межах 5255–7005 од. протягом 2018–2020 рр.

Кількість українських публікацій протягом 2011–2020 рр. становить 67 од. (рис. 2). Відмічено досить значне зростання у 2020 р. до 2015

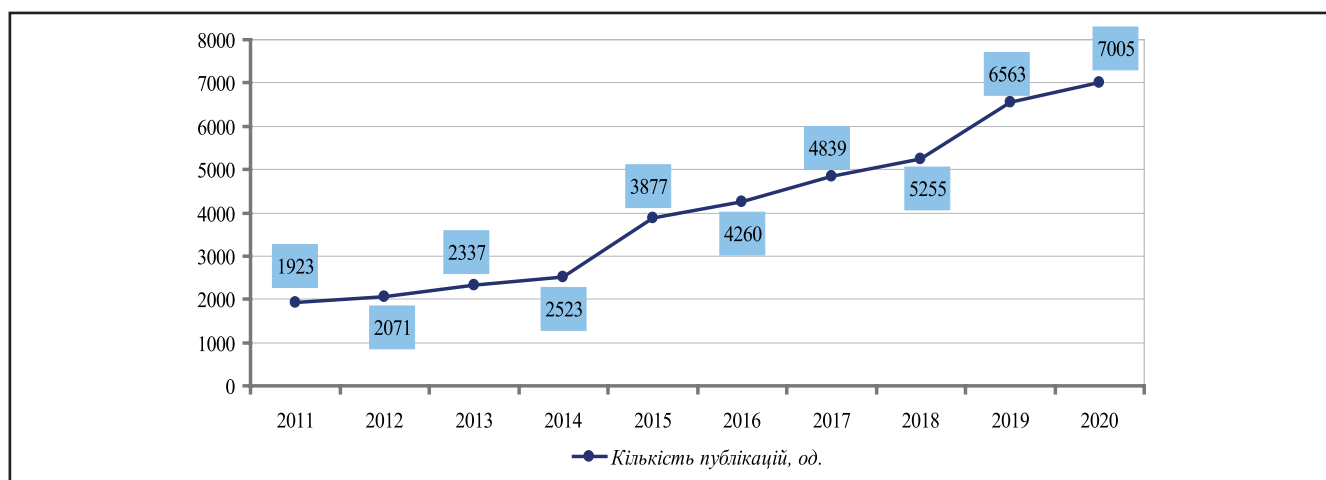

Рисунок 1. Розподіл кількості публікацій у світі за тематикою «Забезпечення гендерної рівності» у 2011–2020 рр.

Джерело: укладено автором за даними [3]

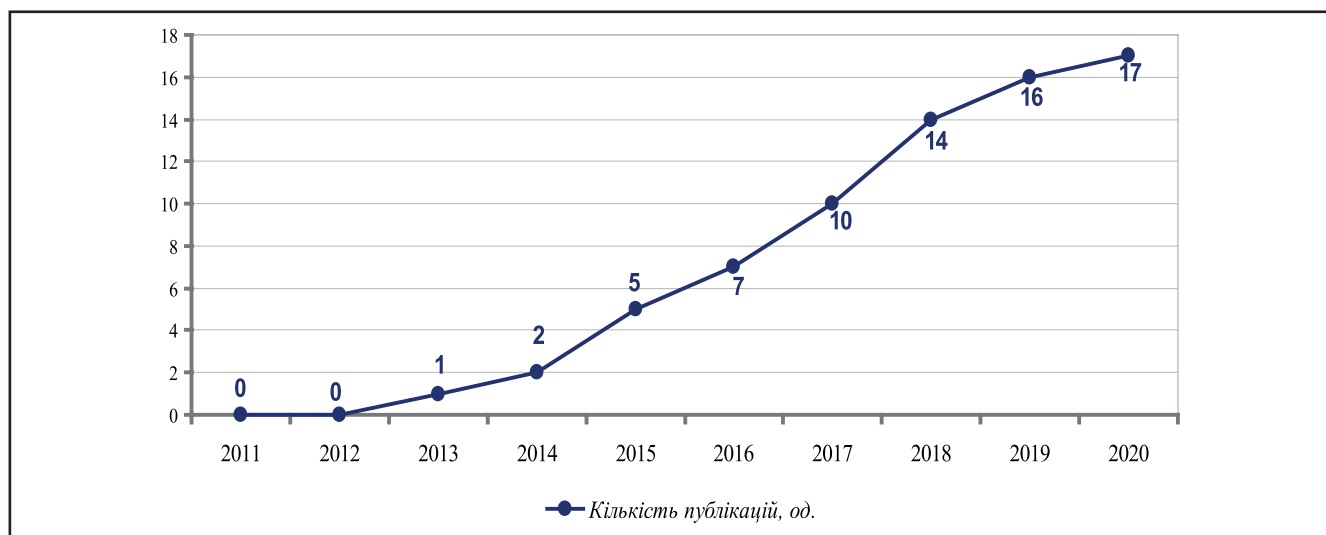

Рисунок 2. Розподіл кількості публікацій в Україні за тематикою «Забезпечення гендерної рівності» у 2011–2020 рр.

Джерело: укладено автором за даними [3]

р., що складає 3,4 рази. Найбільше публікацій в Україні було відмічено у 2018 (14 од.), 2019 (16 од.) та 2020 (17 од.) рр.

Встановлено, що найвища публікаційна активність відмічена у США – 13474 од. та Великій Британії – 4898 од., далі йдуть Австралія, Канада, Німеччина, Іспанія та Китай (активність у межах 2828–2301 од.); завершує ТОП-10 країн, праці з яких публікувалися, Італія, Нідерланди та Бразилія (у межах 1973–1381 од.). Україна посідає 63 місце в світі щодо кількості публікацій у зазначеній тематіці.

За напрямками досліджень найбільша кількість публікацій в світі припадає на: Економіка та бізнес – 5185 од.; Психологія – 4727 од., Освіта, освітні дослідження – 3427 од.; Охорона здо-

ров'я, навколишнього середовища та гігієна праці – 3292 од.; Соціальні науки – 2499 од.

За напрямками досліджень найбільша кількість українських публікацій припадає на наступні напрями: Освіта, освітні дослідження – 22 од. Економіка та бізнес – 13 од.; Урядове законодавство – 11 од.; Психологія – 5 од.; Соціальні науки – 5 од. (рис. 4).

Аналіз кількості публікацій та цитувань в процесі дослідження за тематикою світових наукових та технологічних напрямів відібрано за 33 ключовими словами / словосполученнями, за якими проводився пошук та дослідження публікаційної активності та активності цитування у світі на основі даних платформи Web of Science. Кількісні дані щодо публікацій та цитування отримано за 27 ключовими словами / словосполученнями.

Рисунок 3. Топ-10 напрямів досліджень по кількості світових публікацій у 2011–2020 рр.

Джерело: укладено автором за даними [3]

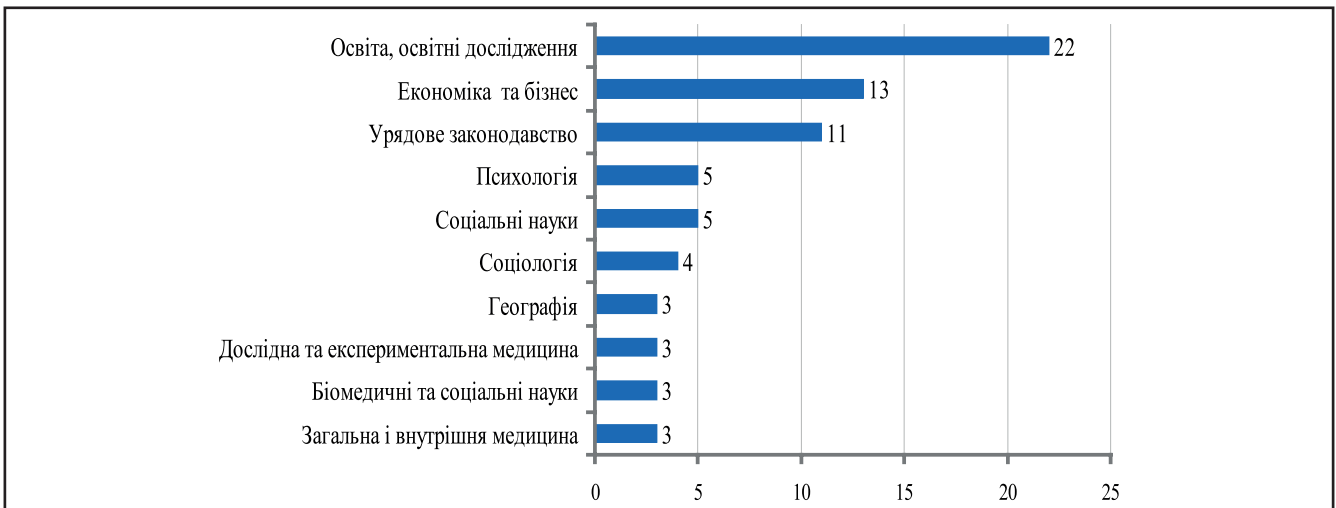

Рисунок 4. Топ-10 напрямів досліджень по кількості українських публікацій у 2011–2020 рр.

Джерело: укладено автором за даними [3]

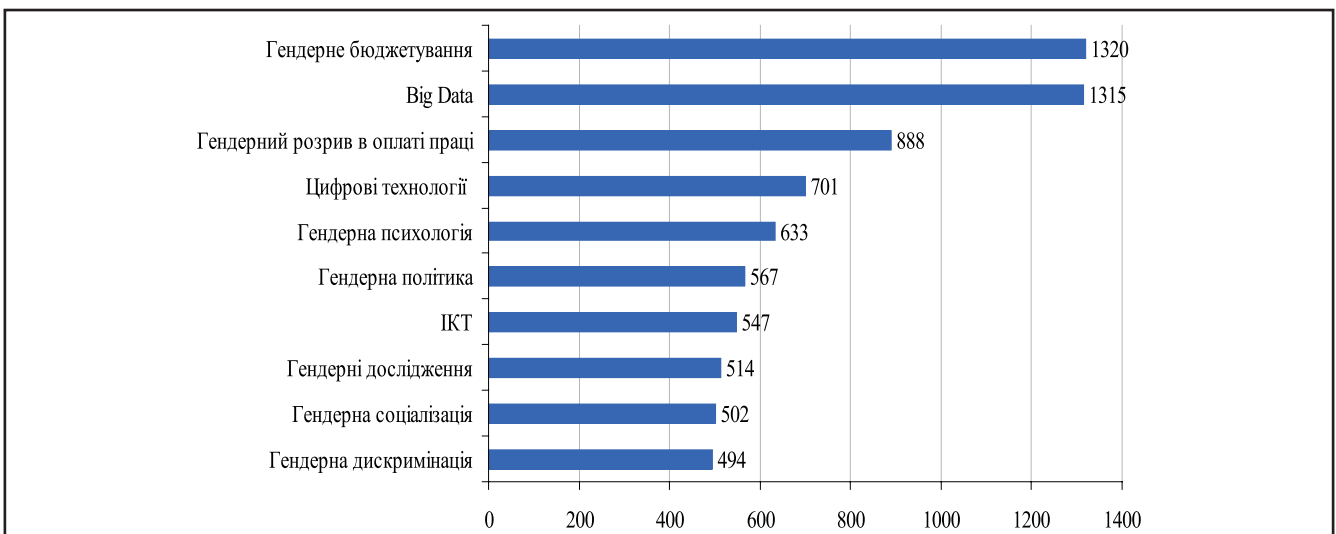

Рисунок 5. Топ-10 за темпами зростання (спаду) у % кількості цитувань у наукових та технологічних напрямках за тематикою «Забезпечення гендерної рівності», обраних за ключовими словами, 2020/2016 рр.

Джерело: укладено автором за даними [3]

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

При цьому, за вказаний період найбільші темпи зростання кількості цитувань припадає на наступні ключові слова: Гендерне бюджетування / Gender budgeting – 1320%, Big Data – 1315%; Гендерний розрив в оплаті праці / Gender pay gap – 888%, Цифрові технології / Digital technologies – 701 % (рис. 5).

2 Дослідження на платформі «Derwent Innovation» патентної активності у світі та Україні за тематикою забезпечення гендерної рівності.

Кількість патентів у базі Derwent Innovation за тематикою «Забезпечення гендерної рівності» становить 244847 одиниць (2011–2020 рр.). Динаміка кількості патентів у світі має зроста-

ючу тенденцію, зокрема, вона зросла на 147% у 2020 р. (по відношенню до 2015 р.).

Кількість українських патентів, які стосувалися цих напрямів, за 2011–2020 рр. становила 204 од. Найбільше публікацій патентів в Україні було відзначено у 2013 р. – 28 од. та 2018 р. – 33 од. та 2019 р. – 31 од.

В процесі дослідження встановлено, що за вказаний період часу патентна активність США склала 126035 од., Китаю – 64168 од., Японії – 17580 од. Також активно здійснювалося патентування у Республіці Корея – 16820 од. Німеччина, Австралія та Канаді. Показник України – 0,08 % від загальносвітової кількості, це 48 місце серед країн світу.

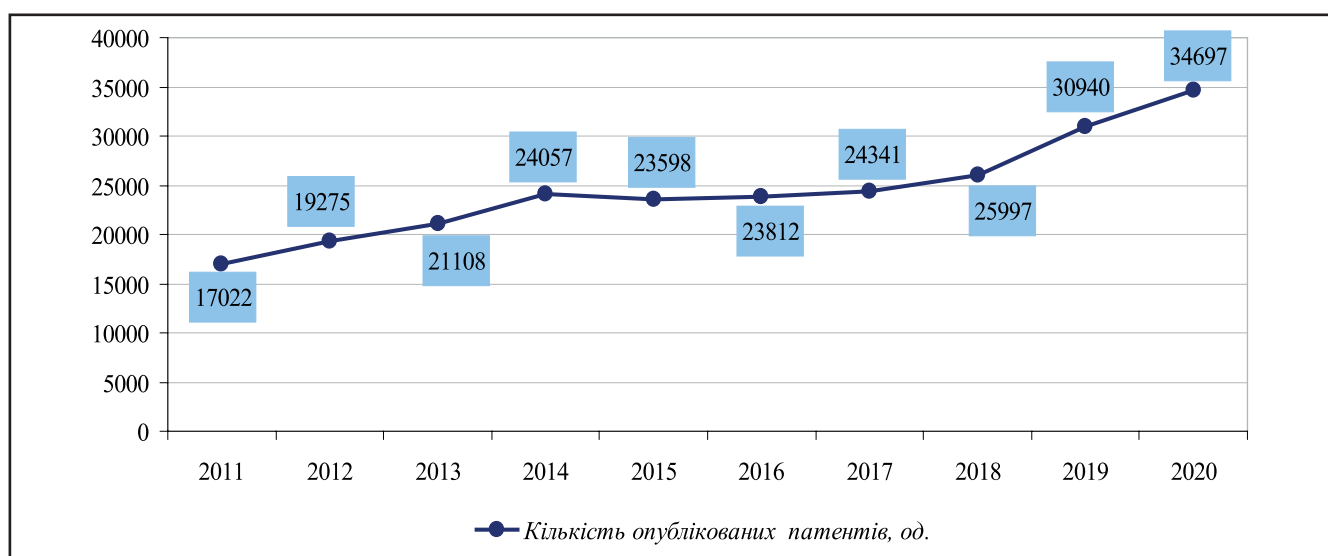

Рисунок 6. Динаміка патентної активності у світі за тематикою «Забезпечення гендерної рівності» у 2011–2020 рр., од.

Джерело: укладено автором за даними [3]

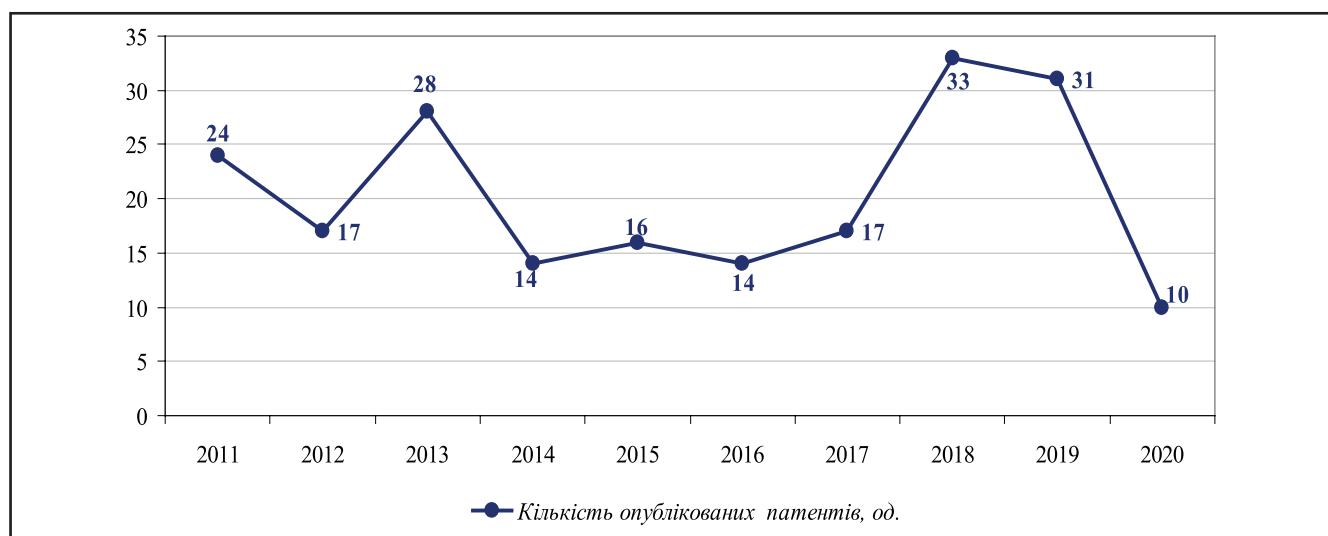

Рисунок 7. Динаміка патентування за тематикою «Забезпечення гендерної рівності» в Україні протягом 2011–2020 рр.

Джерело: укладено автором за даними [3]

Напрями за якими здійснювалась патентування у світі за тематикою «Забезпечення гендерної рівності», стосувалася двох груп.

Перша група, яка включала діловодство, керування людьми або проектами:

- Системи або способи оброблення даних, спеціально пристосовані для адміністративних, фінансових, управлінських, спостережних цілей або прогнозування (код – G06Q);

- Аналіз або синтез мовлення; розпізнавання мовлення; оброблення мовлення або голосу; мовленнєве або аудіокодування або декодування (код – G10L);

- Навчальні або наочні посібники (код – G09B).

До другої групи відносилися методи цифрових обчислень або обробки даних, пристрої, схеми або системи керування чи оброблення даних; інформаційний пошук, структури баз даних:

- Оброблення цифрових даних за допомогою електричних пристроїв (комп'ютерні системи, що базуються на певних моделях обчислювання) (код – G06F);

- Розпізнавання даних; представлення даних (код – G06K);

- Передавання зображення, наприклад телебачення (код – H04N);

- Оброблення або генерація даних зображення в цілому (код – G06T);

- Комп'ютерні системи, що ґрунтуються на специфічних обчислювальних моделях (код – G06N);

- Мережі бездротового зв'язку (код – H04W);

- Комп'ютерні технології, тобто інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), спеціально пристосовані для роботи з даними або для оброблення даних (код – G16H).

На рис. 9 наведено Топ-10 напрямів досліджень, за якими здійснювалося патентування у світі протягом 2011–2020 рр. Найбільша кількість патентів відзначена за наступними напрямками:

- Системи або способи оброблення даних, спеціально пристосовані для адміністративних, фінансових, управлінських, спостережних цілей або прогнозування – 69615 од. (28,4 % від загальної кількості патентів у світі);

- Оброблення цифрових даних за допомогою електричних пристроїв (комп'ютерні системи, що базуються на певних моделях обчислювання) –

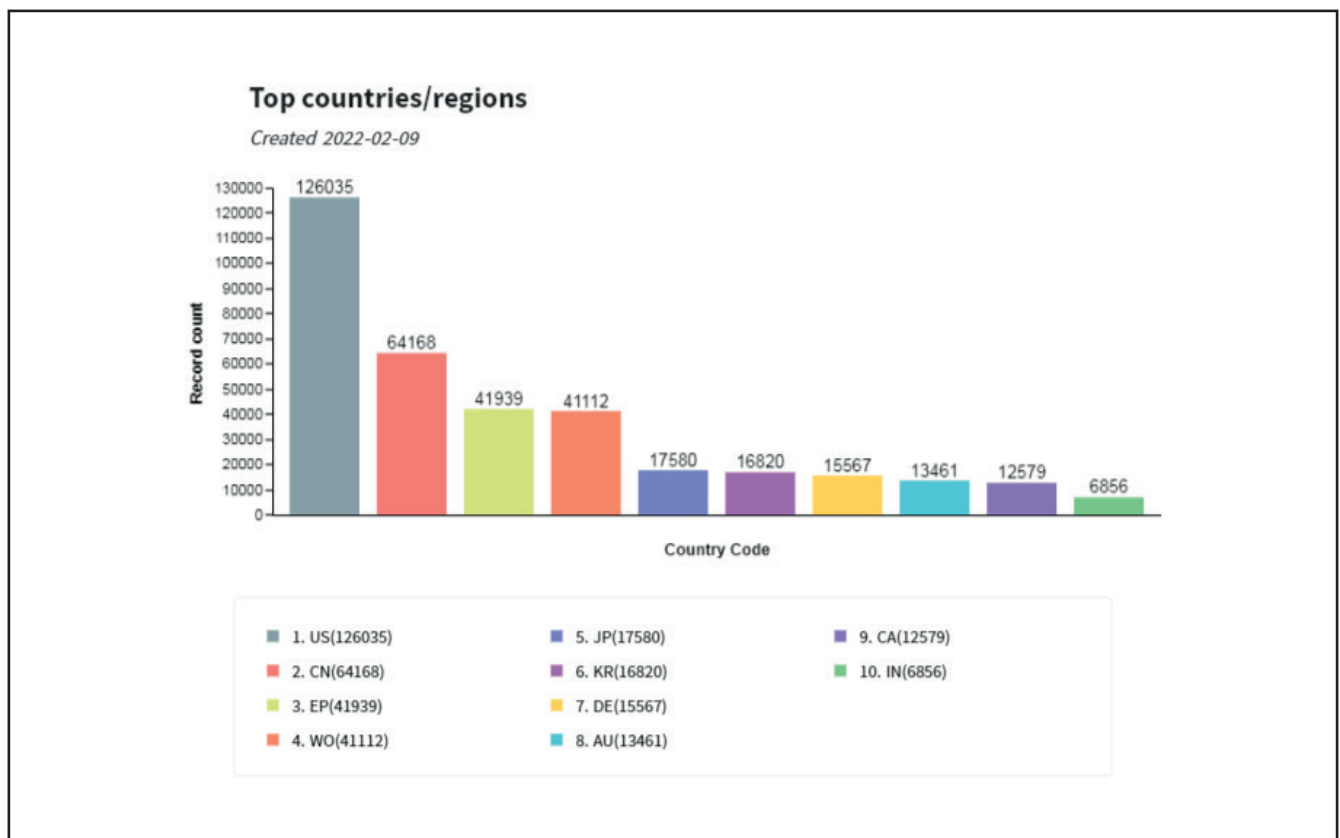

Рисунок 8. Розподіл країн за кількістю патентів за тематикою «Забезпечення гендерної рівності» протягом 2011–2020 рр.

Джерело: укладено автором за даними [4]

Рисунок 9. Топ-10 напрямів досліджень, за якими здійснювалося патентування у світі протягом 2011–2020 рр.

Джерело: укладено автором за даними [4]

53281 од. (21,8 % від загальної кількості патентів у світі);

– Розпізнавання даних; представлення даних – 19691 од. (8,04 % від загальної кількості патентів у світі);

– Передавання зображення, наприклад телебачення – 14909 од. (6,1 % від загальної кількості патентів у світі);

– Оброблення або генерація даних зображення в цілому – 11569 од. (4,7 % від загальної кількості патентів у світі).

В Україні у період 2011–2020 рр. найбільша кількість патентів за напрямом:

– Системи або способи оброблення даних, спеціально пристосовані для адміністративних, фінансових, управлінських, спостережних цілей або прогнозування – 76 од. (37,7% від загальної кількості патентів в Україні).

З використанням інструменту платформи «Themes care» (який дозволяє відображати дані у вигляді патентної ландшафтної карти і тематично групувати їх) визначалися перспективні світові напрями розвитку інновацій даної групи. На ландшафтній карті зображені коричневі і білі ділянки (ці

ділянки вже насичені патентами) та зелені і блакитні ділянки (з тематикою, що знаходиться на стадії розвитку та являється перспективними).

Дослідження показало, що на ландшафтній карті за тематикою «Забезпечення гендерної рівності» присутні патенти за наступними ключовими словами / словосполученнями (раніше були відібрано 33 ключових слова за тематикою, за якими проводився пошук та дослідження патентної активності у світі, з яких залишилось лише 20, які отримали результат більше 0):

– Big Data – 910% (позначені жовтими крапками);

– Гендерний розрив в оплаті праці / Gender pay gap – 888% (позначені червоними крапками);

Цифрові технології / Digital Technologies – 701 % (позначені синіми крапками);

Більша кількість патентів розташована на зелених та блакитних ділянках, що свідчить про їх перспективність.

На рисунку 11 наведені перспективні наукові та технологічні напрями, які відносяться до систем або способів обробки даних, спостережень та ідентифікації, прогнозування, моніторингу або аналізу в

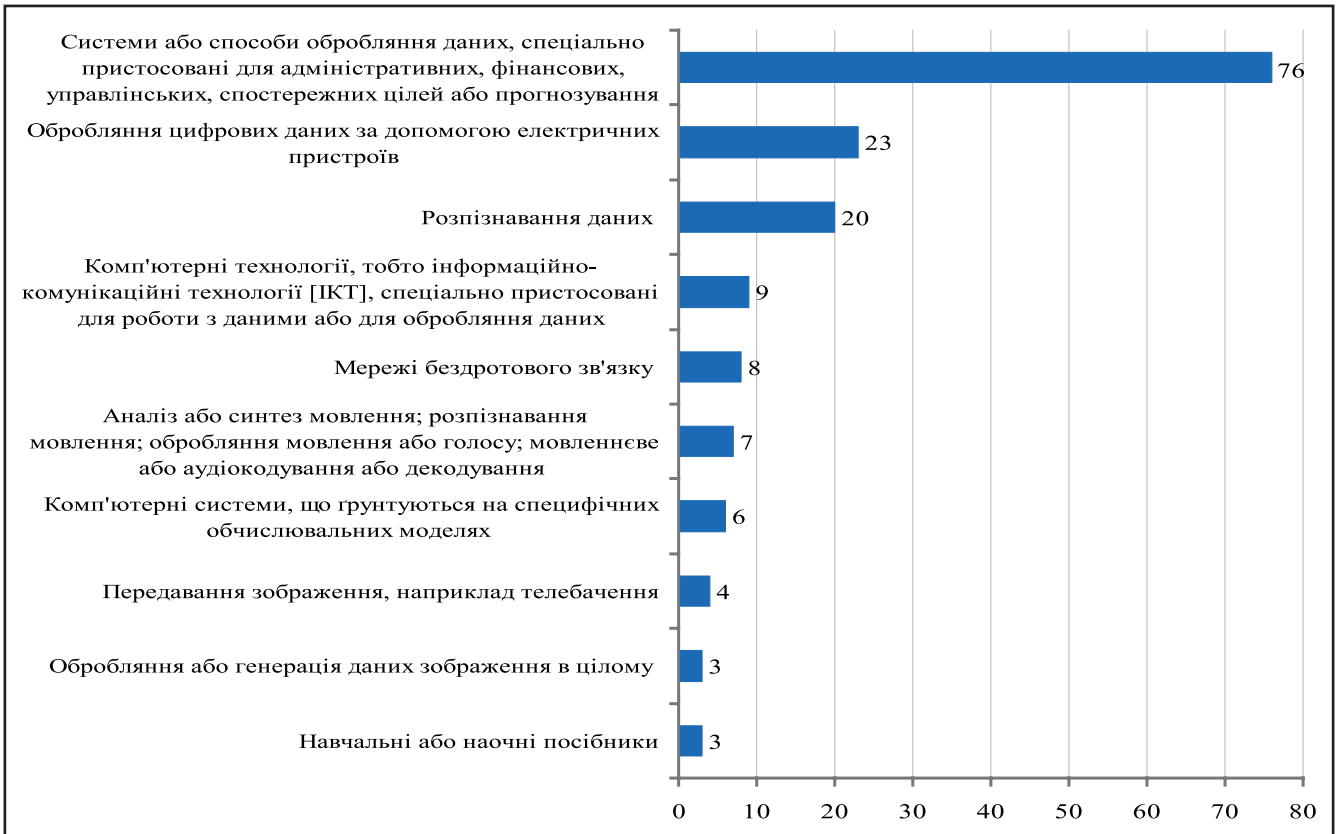

Рисунок 10. Топ-10 напрямів досліджень, за якими здійснювалося патентування в Україні протягом 2011–2020 рр.

Джерело: укладено автором за даними [4]

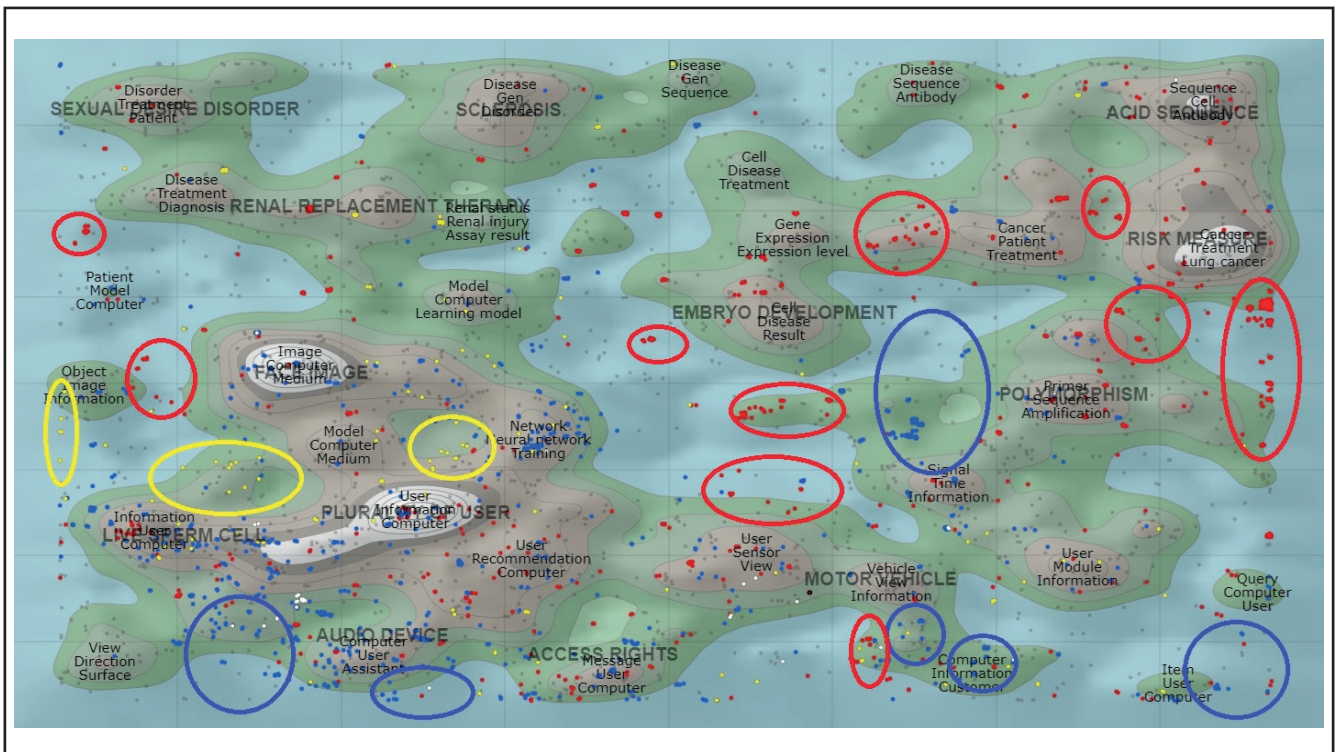

Рисунок 11. Ландшафтна карта за тематикою «Забезпечення гендерної рівності»

сфері адміністрування, керування, фінансування, управління за допомогою електронних пристроїв, мережі бездротового зв'язку і т.д. у світі за тематикою «Забезпечення гендерної рівності»:

Висновки

Дослідження базується на всебічному аналізі та систематизації найновіших даних щодо розвитку наукових та технологічних напрямів у сфері забезпечення гендерної рівності у світі та Україні, отриманих із використанням міжнародних наукометричних і патентних БД. Дослідивши динаміку наукових публікацій та їх цитування, а також динаміку патентування відповідних напрямів, можна зробити висновок, що найперспективнішими світовими напрями є: Гендерне бюджетування; Big Data; Гендерний розрив в оплаті праці; Цифрові технології; Гендерна психологія; Гендерна політика; Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ).

Результати дослідження будуть використані в процесі розробки законопроектів щодо нових пріоритетних напрямів науково-технологічного розвитку України на 2021–2030 рр., а також для наукового обґрунтування, підготовки і прийняття ефективних управлінських рішень стосовно запровадження найбільш перспективних (пріоритетних) наукових і технологічних напрямів для досягнення Україною Цілі сталого розвитку 5 «Гендерна рівність».

Список використаних джерел

1. Цілі сталого розвитку: Національна доповідь, 2017. URL: <https://www.zoda.gov.ua/article/2353/natsionalna-dopovid-tsili-stalogo-rozvitku-ukrajina.html>
2. Science, Technology and Innovation Outlook. OECD, 2016. URL: <https://www.oecd.org/fr/sti/oecd-science-technology-and-innovation-outlook-25186167.htm>

3. Міжнародна платформа «Web of Science» (WoS) URL: <https://clarivate.com/webofsciencegroup/ru/>

4. Міжнародна платформа «Derwent Innovation» URL: <https://www.derwentinnovation.com/login/>

5. Міжнародна патентна класифікація. URL: – <http://base.ukrpatent.org/mpk2009/index.html?level=c>

References

1. Sustainable Development Goals: National Report, 2017. URL: <https://www.zoda.gov.ua/article/2353/natsionalna-dopovid-tsili-stalogo-rozvitku-ukrajina.html>

2. Science, Technology and Innovation Outlook. OECD, 2016. URL: <https://www.oecd.org/fr/sti/oecd-science-technology-and-innovation-outlook-25186167.htm>

3. International platform «Web of Science» (WoS) URL: <https://clarivate.com/webofsciencegroup/ru/>

4. International platform «Derwent Innovation» URL: <https://www.derwentinnovation.com/login/>

5. International patent classification. URL: – <http://base.ukrpatent.org/mpk2009/index.html?level=c>

Дані про автора

Шабранська Наталія Ігорівна,

к.е.н., с.н.с. ДНУ «Український інститут науково-технічної експертизи та інформації», м. Київ, Україна
e-mail: tasha.stanker@gmail.com

Data about the author

Natalia Shabranskay,

PhD in Economics, Senior Researcher of State Institution «Ukrainian Institute of Scientific and Technical Expertise and Information», Kyiv, Ukraine
e-mail: tasha.stanker@gmail.com

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

УДК 354.82:330.341.1

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7112951>

ВДОВЕНКО Н.М., КУКСА І.М.,
ІЛЬІН В.Ю., САХАЦЬКИЙ М.М.

Інноваційна стратегія формування безпекової системи управління інноваційним розвитком агропродовольчої сфери в умовах діджиталізації

Актуальність теми дослідження. Дослідження питання інноваційної стратегії формування безпекової системи управління інноваційним розвитком агропродовольчої сфери в умовах діджиталізації обумовлюється відсутністю єдиного підходу до реалізації алгоритму даного процесу.

Постановка проблеми. Інноваційному розвитку агропродовольчої сфери має сприяти дієвий механізм державного регулювання інноваційного розвитку, тому необхідним є налагодження зворотного зв'язку між зовнішнім середовищем і регіональною аграрною економікою через систему інформаційного забезпечення. Це дає можливість в управлінні інноваційною діяльністю поєднати державне регулювання та саморегулювання економічних процесів на всіх рівнях, що в умовах діджиталізації обумовлює актуальність теми дослідження.

Постановка мети і завдань дослідження – дослідити інноваційну стратегію формування безпекової системи управління інноваційним розвитком агропродовольчої сфери в умовах діджиталізації.

Метод або методологія дослідження. В статті використано наступні методи: графічний, монографічний, історичний, аналізу і синтезу, систематизації, класифікації й теоретичного узагальнення.

Презентація основного матеріалу (результати дослідження). Доведено, що державна регуляторна політика повинна орієнтуватися на різні моделі управління інноваційним розвитком агропродовольчої сфери в залежності від стану науково-технічного потенціалу і конкретних проблем, які постають перед суспільством. Для створення ефективного державного регулювання інноваційного розвитку агропродовольчої сфери в умовах діджиталізації необхідно досконало дослідити проблеми, які виникли на підприємствах сфери в умовах економічної кризи. Основними з них є: відсутність системного підходу на державному рівні до організації управління інноваційною діяльністю у сфері, відсутність необхідної правової та нормативної бази інноваційної діяльності тощо.

Галузь застосування результатів. Результати дослідження можуть бути використані в практичній діяльності сучасних підприємств, організацій, установ для вдосконалення інноваційної стратегії формування безпекової системи управління інноваційним розвитком.

Висновки за статтею. Таким чином, необхідним елементом інноваційного розвитку агропродовольчої сфери в умовах діджиталізації є побудова нового або модернізація існуючого механізму управління інноваційною діяльністю, а підґрунтям – формування й ефективного функціонування обґрунтованої державної регуляторної та інноваційної політики.

Ключові слова: інноваційна стратегія, система, управління інноваційним розвитком, агропродовольча сфера, діджиталізація.

VDOVENKO N.M., KUKSA I.M.,
ILIN V.Y., SAKHATSKYI M.M.

Innovative strategy for the formation of a security management system for the innovative development of the agri-food sector in the conditions of digitalization

Relevance of the research topic. The study of the issue of the innovative strategy for the formation of a security management system for the innovative development of the agro-food sector in the conditions of digitalization is conditioned by the lack of a unified approach to the implementation of the algorithm of this process.

Formulation of the problem. Innovative development of the agro-food sector can accept the development of the mechanism of state regulation of innovative development, and it is necessary to create a positive relationship between the western middle ground and the regional agricultural economy without a form. Tse gives opportunity in the management of innovation activity and state regulation and self-regulation of economic processes on all levels, which in the minds of digitalization will educate the relevance of those studies.

Setting the purpose and objectives of the study – to investigate an innovative strategy for the formation of a security management system for the innovative development of the agro-food sector in the conditions of digitalization.

Research method or methodology. The article uses the following methods: graphic, monographic, historical, analysis and synthesis, systematization, classification, and theoretical generalization.

Presentation of the main material (research results). It is proven that the state regulatory policy should focus on different management models of innovative development of the agro-food sector, depending on the state of scientific and technical potential and specific problems facing society. In order to create an effective state regulation of the innovative development of the agri-food sector in the conditions of digitalization, it is necessary to thoroughly investigate the problems that arose at the enterprises of the sector in the conditions of the economic crisis. The main ones are: the lack of a systematic approach at the state level to the organization of management of innovative activities in the field, the absence of the necessary legal and regulatory framework for innovative activities, etc.

Field of application of results. The results of the research can be used in the practical activities of modern enterprises, organizations, and institutions to improve the innovative strategy of forming a security system for managing innovative development.

Conclusions on the article. Thus, a necessary element of the innovative development of the agri-food sector in the conditions of digitalization is the construction of a new or modernization of the existing mechanism for managing innovative activities, and the foundation is the formation and effective functioning of a well-founded state regulatory and innovation policy.

Keywords: innovative strategy, system, management of innovative development, agri-food sector, digitalization.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Інноваційному безпековому розвитку агропродовольчої сфери повинен сприяти дієвий механізм адаптивного держав-

ного управління. Це обумовлює формування зворотного зв'язку між зовнішнім середовищем та регіональною економікою агропродовольчої сфери завдяки системі інформаційного забезпечення, що надходить як інформація про зо-

внішне середовище та об'єкт управління, що дає можливість завдяки об'єктивним економічним законам в регулюванні інноваційною діяльністю поєднати державне управління і саморегулювання економічних процесів на усіх рівнях, що в умовах діджиталізації обумовлює актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Інноваційна стратегія формування безпекової системи управління інноваційним розвитком агропродовольчої сфери має розглядатися як головний план управління безпековим інноваційним розвитком, який спрямовано на досягнення довгострокових задач функціонування, посилення власних конкурентних позицій, задоволення потреб фактичних і потенційних споживачів. Розробка даних планів базується на визначенні стратегічних інноваційних безпекових цілей, на основі чого і формується система напрямків інноваційного безпекового розвитку, типи стратегічної поведінки на ринку, розподіл ресурсів на підприємствах сфери.

До трактування поняття «інноваційна стратегія» є багато підходів та відповідно суперечностей між ними. Основними недоліками наявних класифікацій є відсутність урахування глибини інноваційних перетворень і специфіки самих інновацій, тобто тієї функціональної сфери сільськогосподарської та переробної діяльності, де вони будуть реалізовуватися.

Більшість авторів в основному використовують підходи до класифікації інноваційних стратегій [2; 7–8; 11], які базуються на ознаці мікроекономічного характеру – стратегії ведення бізнесу, причому їх зміст аж ніяк не акцентує увагу на перспективах інноваційної діяльності агропродовольчої сфери, інновації слугують лише інструментом при проведенні стратегічних заходів в умовах діджиталізації [1; 3–6; 9–10], що у контексті розвитку сучасної системи менеджменту потребує подальшого дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання) – дослідити інноваційну стратегію формування безпекової системи управління інноваційним розвитком агропродовольчої сфери в умовах діджиталізації.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Інноваційна безпекова стратегія – це

набір актуальних правил та норм, які визначають процедури змін систем відбору та реалізації нововведень у технологіях та в управлінні технологіями відповідно до суспільної орієнтації безпечного розвитку будь-якої сфери.

За рівнями й формами підтримки інноваційної сфери в сучасній світовій практиці загальноприйнято виділяти певні стратегії безпекової системи управління інноваційним розвитком: активного втручання, децентралізованого регулювання та змішану. При прямій реалізації стратегії активного втручання держава визнає наукову, науково-технічну та інноваційну безпекову діяльність основними визначальними факторами економічного росту національної економіки. Очевидно, що вибір даної стратегії передбачає суттєві зміни законодавства і зовнішньої політики держави.

Стратегія децентралізованого регулювання передбачає реалізацію більш складного механізму участі держави у науковій та інноваційній сфері. Держава, обравши таку стратегію, зберігає суттєву роль у даній сфері, але відсутніми є чіткі директиви, що є характерними для стратегії активного втручання для ряду основних напрямків. У економічній сфері вона сприяє створенню у держсекторі науково-технічних нововведень й інфраструктури інноваційної безпекової сфери, формує умови, які сприяють підвищенню інноваційної активності усіх учасників даної сфери, використовує державні ресурси з формування значного попиту на нововведення і його поширення в національній економіці. При здійсненні такої стратегії використовуються держзамовлення, податкові пільги й інші стимули наукової, безпекової та інноваційної активності.

Змішані стратегії використовуються у країнах, де велику частину економіки становить державний сектор. Держава зацікавлена у підтримці значного експортного потенціалу галузей та секторів. У даному сенсі відносно держпідприємств держава частіше використовує стратегію активного втручання, стосовно інших – стратегію децентралізованого регулювання.

Управління інноваційною діяльністю маємо розглядати у вигляді ієрархічної системи, яка здійснюється як взаємодія макро- і мікроекономічних рівнів (рис. 1).

Головними задачами активізації інноваційної безпекової діяльності у науково-технічній і виробничій областях агропродовольчої сфери в

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

умовах діджиталізації є: підвищення ефективності, безпечності виробництва й конкурентоспроможності продукції, робіт й послуг, диверсифікація й вдосконалення виробничих структур та експорту, переведення економіки на безпечний інноваційний шлях розвитку, використання сучасних виробничих технологій, діджиталізація. Основною передумовою підвищення конкурентоспроможності є організація управління інноваційною діяльністю і державна підтримка (рис. 2).

Сучасна агропродовольча сфера є інтегрованою системою, тому при розробці інноваційної безпекової стратегії розвитку потребує урахування як внутрішніх, так і зовнішніх елементів. Очевидно, що плани виробничої діяльності та розвитку агропромислового виробництва має коригуватися відносно планування інноваційної діяльності, має враховувати ринкову ситуацію. Це більш сприятиме найкращому координуванню

роботи конкретних підприємств у період упровадження інновацій, їх провайдингу. При цьому передбачається аналіз ефективності безпекових інновацій, що необхідно для практики інноваційної діяльності, що значно сприяє коригуванню та оптимізації. Інноваційна безпекова діяльність в агропродовольчій сфері має гарантувати постійне отримання інформації щодо стану й ефективності фактичних інноваційних процесів.

Формування інноваційної безпекової стратегії управління інноваційним розвитком агропродовольчої сфери в умовах діджиталізації є циклічним процесом із набором чітких стадій та процедур, які мають прямі й зворотні зв'язки, що використовуються для конкретизації поточних завдань і оперативного реагування на зміни внутрішнього та зовнішнього середовища. Формування інноваційної безпекової стратегії має враховувати диференційовану дію внутріш-

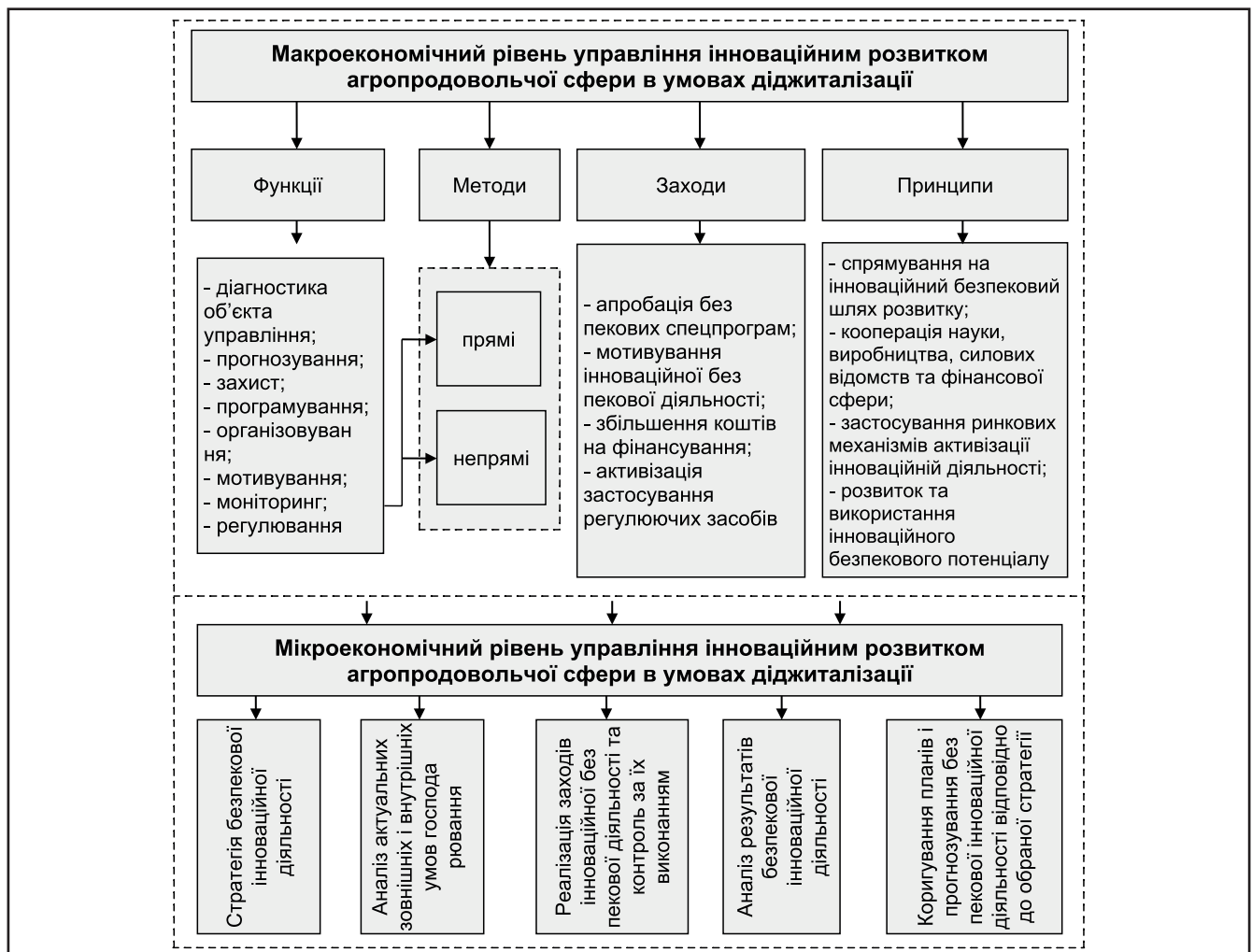

Рисунок 1. Структурні елементи державного управління інноваційним розвитком агропродовольчої сфери в умовах діджиталізації

Сформовано авторами на основі [5; 7; 9]

Рис. 2. Актуальні завдання держави з підвищення конкурентоспроможності агропродовольчої сфери

Узагальнено авторами на основі [3; 5; 11]

ніх та зовнішніх факторів. Внутрішні пов'язані із організаційною структурою підприємств сфери, культурою їхнього виробництва, сприйняття інновацій, що відображається в принципах формування галузевої інноваційної безпекової політики. Зовнішні фактори знаходять відображення в основних принципах інноваційної безпекової діяльності: перевага стратегічних параметрів формування інноваційної політики, ринковість й наявність теоретичної бази.

Основна роль стимулювання стратегії інноваційного безпекового розвитку агропродовольчої сфери у здатності впливати на інноваційний процес. Дуже важливу роль тут відіграє інноваційна безпекова інфраструктура.

Інноваційна безпекова інфраструктура є визначальною умовою ефективної інноваційної діяльності. Вона забезпечує фінансування інноваційних безпечових процесів, зокрема залучення іноземних інвестицій, формування конкурентного середовища у інноваційному секторі, розвиток

та підтримку інноваційного безпекового підприємства, стимулювання економічних суб'єктів до інновацій, захист прав інтелектуальної власності, індивідуальний підхід щодо інноваційних агропромислових підприємств й інноваційних проектів.

Інноваційна інфраструктура інноваційної стратегії безпекової системи управління інноваційним розвитком агропродовольчої сфери в умовах діджиталізації дозволяє сприяє створенню виробничих систем нового покоління – інноваційного конвеєра, згідно якого відбувається процес прискореного утворення й реалізації інновацій.

Основна роль інноваційної інфраструктури в дотриманні базових принципів єдності інтелектуальної, екологічної, соціальної, безпекової, політичної та економічної сфер, управлінської, фінансово-економічної, науково-технічної, соціально-особистісної складових (рис. 3). Інноваційна інфраструктура надає інформаційно-комунікаційну, безпеково-правову й організаційно-економічну підтримку суб'єктам

Рисунок 3. Основні елементи інфраструктури в стратегії формування безпекової системи управління інноваційним розвитком агропродовольчої сфери в умовах діджиталізації

господарювання. Згідно із світовою практикою інноваційна безпекова інфраструктура включає кілька організаційних структур і видів, що є предметом подальших наукових досліджень.

Висновки

Доведено, що державна безпекова регуляторна інноваційна політика має орієнтуватися на актуальні моделі управління інноваційним розвитком агропродовольчої сфери зважаючи на стан науково-технічного потенціалу та конкретних проблем суспільства.

Для ефективного державного регулювання безпекового інноваційного розвитку агропродовольчої сфери в умовах діджиталізації систематизовано проблеми підприємств сфери в умовах економічної кризи: відсутність системного підходу на державному рівні з управління інноваційною безпековою діяльністю в агросфері, відсутність актуальної нормативно-правової бази інноваційної безпекової діяльності; незначний рівень фінансування наукових розробок й їх упровадження; недостатність кваліфікованих кадрів та сучасних знань з управління інноваційною діяльністю усіх рівнів управління; відсутність моніторингу інноваційної безпекової діяльності. Обґрунтовано, що необхідним елементом інноваційного безпекового розвитку агропродовольчої сфери в умовах діджиталізації є модернізований механізм управління інноваційною діяльністю, а підґрунтям – безпечне функціонування прагматичної державної регуляторної й інноваційної політик.

Список використаних джерел

1. Барна М. Ю., Ільїн В. Ю., Карпенко Є. В., Божко О. В. Удосконалення організаційної культури підприємства як елементу системи мотиваційного менеджменту в умовах реалізації політики кадрової безпеки, глобалізації та міграційних ризиків. Формування ринкових відносин в Україні. 2022. № 1 (248). С. 116–124
2. Вдовенко Н. М., Сухомлин Л. В., Бачкір І. Г., Гнатенко І. А. Управлінські засади моделювання державних пріоритетів в інноваційній економіці: диверсифікація підприємницької діяльності та адаптування ринку. Економіка та держава. 2021. № 9. С. 19–23.
3. Дудар В.Т. Шумський А.В., Язлюк Б.О. Ефективність інноваційного розвитку агропромислового виробництва: монографія. Тернопіль: Астон, 2013. 260 с.
4. Охріменко І. В., Вдовенко Н. М., Овчаренко Є. І., Гнатенко І. А. Інновації в системі стратегічного управління безпекою національної економіки в умовах ризиків та невизначеності глобалізації. Економіка та держава. 2021. № 8. С. 4–9.
5. Hnatenko I., Kuksa I., Prokopenko O., Naholiuk O. Management bases of modeling of business development state priorities: motivational–cognitive, socio–economic, stereotypical–behavioral factors. Вісник Черкаського університету. Серія «Економічні науки». Випуск 3. 2021. С. 58–64.
6. Kuksa I., Hnatenko I., Kolomoiets Y., Mykhailov S. Modeling of State Priorities of Management in the Conditions of Globalization: Financial, Technical–technological and Resource Aspects. Економічні горизонти. 2021. №1. С. 21–29.

7. Mayovets Y., Vdovenko N., Shevchuk H., Zos–Kior M., Hnatenko I. Simulation modeling of the financial risk of bankruptcy of agricultural enterprises in the context of COVID–19. *Journal of Hygienic Engineering and Design*. 2021. Vol. 36. pp. 192–198.

8. Mazur N., Khrystenko L., P6sztorov6 J., Zos–Kior M., Hnatenko I., Puzyrova P., Rubezhanska V. Improvement of Controlling in the Financial Management of Enterprises. *TEM Journal*. 2021. Vol. 10. Issue 4. pp. 1605–1609.

9. Prokopenko O., Martyn O., Bilyk O., Vivcharuk O., Zos–Kior M., Hnatenko I. Models of State Clusterisation Management, Marketing and Labour Market Management in Conditions of Globalization, Risk of Bankruptcy and Services Market Development. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*. 2021. Vol. 21. No. 12 pp. 228–234.

10. Rossokha V., Mykhaylov S., Bolshaia O., Diukariev D., Galtsova O., Trokhymets O., Ilin V., Zos–Kior M., Hnatenko I., Rubezhanska V. Management of simultaneous strategizing of innovative projects of agricultural enterprises responsive to risks, outsourcing and competition. *Journal of Hygienic Engineering and Design*. 2021. Vol. 36, pp. 199–205.

11. Stolyarov V., P6sztorov6 J., Zos–Kior M., Hnatenko I., Petchenko M. Optimization of material and technical supply management of industrial enterprises. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*. 2022. No. 3(189). pp. 163–167.

References

1. Барна М. Ю., Ільїн В. Ю., Карпенко Є. В., Божко О. В. Удосконалення організаційної культури підприємства як елементу системи мотиваційного менеджменту в умовах реалізації політики кадрової безпеки, глобалізації та міграційних ризиків. Формування ринкових відносин в Україні. 2022. № 1 (248). С. 116–124

2. Vdovenko N., Sukhomlyn L., Bachkir I., Hnatenko I. (2021). Management principles of modeling state priorities in the innovative economy: business diversification and market adaptation. *Ekonomika ta derzhava [Economy and the State]*, 9, 19–23.

3. Dudar V. Shumsky A., Yazlyuk B. Effectiveness of innovative development of agro–industrial production: monograph. Ternopil: Aston, 2013, 260.

4. Okhrimenko I., Vdovenko N., Ovcharenko I., Hnatenko I. (2021). Innovations in the system of strategic security management of the national economy in the conditions of risks and uncertainty of globalization. *Ekonomika ta derzhava [Economy and the State]*, 8, 4–9.

5. Hnatenko I., Kuksa I., Prokopenko O., Naholiuk O. (2021). Management bases of modeling of business de-

velopment state priorities: motivational–cognitive, socio–economic, stereotypical–behavioral factors. *Visnyk Cherkas'koho universytetu. Seriya «Ekonomichni nauky» [Bulletin of Cherkasy University. Economic Sciences Series]*, 3, 58–64.

6. Kuksa I., Hnatenko I., Kolomoiets Y., Mykhailov S. (2021). Modeling of state priorities of management in the conditions of globalization: financial, technical–technological and resource aspects. *Ekonomichni horizonty [Economic horizons]*, 1, 21–29.

7. Mayovets Y., Vdovenko N., Shevchuk H., Zos–Kior M., Hnatenko I. (2021). Simulation modeling of the financial risk of bankruptcy of agricultural enterprises in the context of COVID–19. *Journal of Hygienic Engineering and Design*, 36, 192–198.

8. Mazur N., Khrystenko L., P6sztorov6 J., Zos–Kior M., Hnatenko I., Puzyrova P., Rubezhanska V. (2021). Improvement of Controlling in the Financial Management of Enterprises. *TEM Journal*, 10.4, 1605–1609.

9. Prokopenko O., Martyn O., Bilyk O., Vivcharuk O., Zos–Kior M., Hnatenko I. (2021). Models of State Clusterisation Management, Marketing and Labour Market Management in Conditions of Globalization, Risk of Bankruptcy and Services Market Development. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*, 21.12, 228–234.

10. Rossokha V., Mykhaylov S., Bolshaia O., Diukariev D., Galtsova O., Trokhymets O., Ilin V., Zos–Kior M., Hnatenko I., Rubezhanska V. (2021). Management of simultaneous strategizing of innovative projects of agricultural enterprises responsive to risks, outsourcing and competition. *Journal of Hygienic Engineering and Design*, 36, 199–205.

11. Stolyarov V., P6sztorov6 J., Zos–Kior M., Hnatenko I., Petchenko M. (2022). Optimization of material and technical supply management of industrial enterprises. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*, 3(189), 163–167.

Дані про авторів

Вдовенко Наталія Михайлівна,

д.е.н., професор, завідувач кафедри глобальної економіки, Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна

Кукса Ігор Миколайович,

д. е. н., професор, професор кафедри економічної кібернетики і системного аналізу, Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця, м. Харків, Україна

Ільїн Валерій Юрійович,

д. е. н., професор, професор кафедри маркетингу та реклами, Державний торговельно–економічний університет, м. Київ, Україна

Сахацький Микола Миколайович,

здобувач ступеня «доктор філософії» зі спеціальності 073 «менеджмент», Одеський державний аграрний університет, м. Одеса, Україна

Data about the authors

Nataliia Vdovenko,

Dr. Sc. (Economics), Professor, Head of the Department of Global Economics National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Ihor Kukxa,

Dr. Sc. (Economics), Professor, Professor of the Economic Cybernetics and System Analysis Department, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Kharkiv, Ukraine

Valerii Ilin,

Dr. Sc. (Economics), Professor, Professor of the Department of Journalism and Advertising, State University of Trade and Economics, Kyiv, Ukraine

Mykola Sakhatskyi,

PhD student from specialty 073 «Management», Odesa State Agrarian University, Ukraine, Odesa

УДК 005.591.6:007.2:338.436–026.16

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7112963>

МАХМУДОВ Х.З., ГНАТЕНКО І.А.,
СКРИПНИК В.В., ЛИСЕНКО М.В.

Управління системою оцінки вартості інноваційного аграрного бізнесу в контексті сучасної податкової політики, забезпечення міграційної та продовольчої безпеки

Актуальність теми дослідження. Дослідження питання управління системою оцінки вартості інноваційного аграрного бізнесу в контексті сучасної податкової політики, забезпечення міграційної та продовольчої безпеки обумовлюється відсутністю єдиного алгоритму та моделі даного процесу.

Постановка проблеми. Інвестор в контексті сучасної податкової політики, забезпечення міграційної та продовольчої безпеки, вкладаючи гроші в діюче підприємство, купує не набір активів, наявних із будівель, споруд, машин, обладнання, нематеріальних цінностей тощо, а потік майбутніх доходів, що дозволяє йому окупити вкладені кошти, отримати прибуток і підвищити свій добробут, принести приріст капіталізації. Тому управління системою оцінки вартості інноваційного аграрного бізнесу обумовлює актуальність теми дослідження.

Постановка мети і завдань дослідження – дослідити управління системою оцінки вартості інноваційного аграрного бізнесу в контексті сучасної податкової політики, забезпечення міграційної та продовольчої безпеки.

Метод або методологія дослідження. В статті використано історично–логічний метод; метод систематизації, класифікації й теоретичного узагальнення; метод логічного аналізу і синтезу.

Презентація основного матеріалу (результати дослідження). Обґрунтовано, що для визначення вартості інноваційного аграрного бізнесу методом наведеного чистого доходу тривалість прогнозного періоду слід приймати на рівні п'яти років. При прогнозуванні грошових потоків інноваційно орієнтованого підприємства, яке оцінюється, систематизовано припущення та обмеження: розглядається оптимістичний, помірний та песимістичний сценарії фінансово–господарської діяльності підприємства; прогноз передбачає функціонування підприємства в умовах, що склалися, без істотної зміни зовнішньоекономічного середовища тощо.

Галузь застосування результатів. Результати дослідження можуть бути використані в практичній діяльності інноваційно орієнтованих комерційних та некомерційних організацій для підвищення ефективності проектів удосконалення податкової політики, забезпечення міграційної та продовольчої безпеки.

Висновки за статтю. Доведено, що в контексті сучасної податкової політики, забезпечення міграційної та продовольчої безпеки такий метод оцінки вартості інноваційного аграрного бізнесу

як наведеного чистого доходу не зовсім застосовний до підприємств агропродовольчої сфери. У цій методиці обґрунтовано низку недоліків: відсутність розрахунку величини початкових інвестицій; втрати доходу не відповідають наведеним в аналізі ринку об'єкта оцінок діапазонів; прогнозування грошових потоків суперечать результатам фінансового аналізу тощо.

Ключові слова: управління, система, оцінка вартості, інноваційний аграрний бізнес, податкова політика, міграційна безпека, продовольча безпека.

MAKHMUDOV H.Z., HNATENKO I.A.,
SKRYPNYK V.V., LYSENKO M.V.

Management of the value assessment system of innovative agricultural business in the context of modern tax policy, provision of migratory migration

Relevance of the research topic. Research on the management of the valuation system of innovative agricultural business in the context of modern tax policy, migration and food security is due to the lack of a single algorithm and model of this process.

Formulation of the problem. In the context of modern tax policy, migration and food security, investing money in an existing enterprise, buys not a set of assets available from buildings, structures, machinery, equipment, intangible assets, etc., and the flow of future income, which allows him to recoup the investment. make a profit and increase your wealth, bring capitalization. Therefore, the management of the valuation system of innovative agricultural business determines the relevance of the research topic.

Setting the purpose and objectives of the study – to study management of the value assessment system of innovative agricultural business in the context of modern tax policy, provision of migratory migration.

Research method or methodology. The historical–logical method is used in the article; method of systematization, classification and theoretical generalization; method of logical analysis and synthesis.

Presentation of the main material (research results). It is substantiated that to determine the value of innovative agricultural business by the method of net income, the duration of the forecast period should be taken at the level of five years. When forecasting cash flows of an innovation–oriented enterprise that is being evaluated, assumptions and limitations are systematized: optimistic, moderate and pessimistic scenarios of financial and economic activity of the enterprise are considered; the forecast assumes the operation of the enterprise in the current conditions, without significant changes in the foreign economic environment, etc.

Field of application of results. The results of the study can be explored in the practical activity of innovatively oriented commercial and non–commercial organizations to improve the efficiency of projects to improve the tax policy, ensure migration and food security.

Conclusions on the article. It is proved that in the context of modern tax policy, migration and food security, such a method of estimating the value of innovative agricultural business as a net income is not entirely applicable to agri–food enterprises. This method justifies a number of shortcomings: the lack of calculation of the amount of initial investment; Income losses do not correspond to the range estimates given in the market analysis. cash flow forecasting contradicts the results of financial analysis, etc.

Keywords: management, system, valuation, innovative agricultural business, tax policy, migration security, food security.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Інвестор в контексті сучасної податкової політики, забезпечення міграційної та продовольчої безпеки, вкладаючи гроші в діюче

підприємство, купує не набір активів, наявних із будівель, споруд, машин, обладнання, нематеріальних цінностей тощо, а потік майбутніх доходів, що дозволяє йому окупити вкладені кошти, отримати прибуток і підвищити свій добробут, прине–

сти приріст капіталізації. Таким чином, доходний підхід завжди застосовується для визначення інвестиційної вартості бізнесу (стійки для конкретного інвестора) і дуже часто – для визначення обґрунтованої ринкової вартості (передбачуваної вартості), що урівноважує запити та пропозиції на відкритому ринку, тобто ціни для абстрактного покупця. Тому управління системою оцінки вартості інноваційного аграрного бізнесу обумовлює актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Ціль управління системою оцінки вартості інноваційного аграрного бізнесу, зокрема оцінки та вибір стандартних цін при оцінці бізнесу здійснюється на основі трьох підходів: доходного, ринкового та витратного.

Дохідний підхід в оцінці бізнесу враховує вплив такого важливого фактора, як доходність, чим компенсує недоліки майнового підходу. Оскільки придбання бізнесу є варіантом засобів інвестування, доходність є основним критерієм інвестиційної привабливості інноваційного аграрного бізнесу. Перекопати інвестора вкласти у бізнес засоби простим сумуванням активів підприємства в контексті сучасної податкової політики, забезпечення міграційної та продовольчої безпеки неможливо.

Однак, застосування прибуткового підходу вимагає відповідей на багато запитань: як довгостроково підприємство може функціонувати за стабільними показниками доходності; чи дозволяє накопичений досвід управління підприємством, торговою маркою й іншими коштами бізнесу забезпечувати новому власнику приріст капіталізації; чи є підприємство інвестиційно привабливим для акціонерів; яке положення підприємства на галузевому ринку [3; 7; 8], що у контексті сучасної податкової політики, забезпечення міграційної та продовольчої безпеки потребує подальшого дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання) – дослідити управління системою оцінки вартості інноваційного аграрного бізнесу в контексті сучасної податкової політики, забезпечення міграційної та продовольчої безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Оціночна теорія і практика напружували метод надлишкового доходу (прибутку); метод капіталізації чистого прибутку; метод дисконтування прибутку. Призначення зазначеної групи

методів в контексті сучасної податкової політики, забезпечення міграційної та продовольчої безпеки вимагає визначення сутності таких ключових інструментів оцінки, як коефіцієнт капіталізації, коефіцієнт дисконтування, мультиплікатор, а також володіння практичними методами розрахунку цих показників у кожному оціночному випадку.

Дохідний підхід дозволяє провести пряму оцінку вартості підприємств, залежно від очікуваних у майбутньому доходів. Цей метод заснований на визначенні, що потенційний інвестор не заплатить за цей бізнес суму, більшу за поточну вартість майбутніх доходів від цього бізнесу. Власник теж не продасть свій бізнес нижче за поточну ціну майбутніх доходів. Тому сторони приходять до консенсусу щодо ринкової ціни, рівної вартості майбутніх доходів. Такий підхід до оцінки вважається найбільш прийнятним з точки зору інвестиційних мотивів інноваційного аграрного бізнесу. В рамках доходного підходу виділяють дві групи методів: метод капіталізації та метод дисконтування грошових потоків. Використання обох методів в контексті сучасної податкової політики дозволяє спрогнозувати майбутні доходи підприємств та їх перетворення на індикатори поточної (наведеної) вартості. Основна відмінність даних методів у тому, що для капіталізації береться репрезентативний дохід (чистий прибуток, прибуток до сплати податків, валовий прибуток) за 1 рік, який відображається в індикаторі поточної вартості шляхом простого поділу на ставку капіталізації. При дисконтуванні будується прогноз майбутніх доходів на кілька періодів, вони наводяться до поточної вартості за формулою складного відсотка.

Необхідними та обов'язковими умовами застосування методу капіталізації в контексті сучасної податкової політики, забезпечення міграційної та продовольчої безпеки є передбачення, що в найближчому майбутньому доходи бізнесу залишаться приблизно на одному рівні, близькому до нинішнього. Це метод прямої капіталізації найбільш є значущим до об'єкта, що приносить дохід зі стабільними і добре прогнозованими доходами та витратами, що в умовах війни підібрати дуже складно. При цьому метод дисконтування більш застосовний до об'єктів, для яких характерні нестабільні потоки доходів і витрат, він більш об'єктивний і деталізований. Методи дисконтування грошових потоків можуть бути використані для оцінки діючого підприємства. Призначення цьо-

го методу є найбільш обґрунтованим для оцінки підприємств, що мають історію господарської діяльності. В контексті сучасної податкової політики, забезпечення міграційної та продовольчої безпеки він дає можливість участі всіх факторів, що впливають на оцінку бізнесу.

Вартість підприємства при застосуванні методом дисконтування визначається як поточна сума грошових потоків за роками, плюс поточна вартість реверсії за формулою:

$$V = \sum_{n=1}^{n=5} \frac{CF_n}{(1+R)^n} + \frac{V_{term}}{(1+R)^n} \quad (1)$$

де n – горизонт розрахунку, років;

CF_n – величина річного грошового потоку n -го року прогнозного періоду;

R – ставка дисконтування;

V_{term} – вартість у постпрогнозний період (реверсія).

Однак, слід зазначити, що до результатів, отриманих за цим методом в контексті сучасної податкової політики, забезпечення міграційної та продовольчої безпеки, слід відноситися з великою обережністю тому, що він використовує прогнозні оцінки майбутніх доходів, витрат і капіталовкладень, а прогнози можуть мати тільки орієнтовний характер. Наприклад, у військовий час дуже невизначені прогнози можуть бути зроблені щодо ризиків, пов'язаних із передбаченням необхідного рівня доходів. Особливістю методу дисконтування грошового потоку та його основною перевагою є те, що він дозволяє брати участь у несистематичних змінах доходів, за якими в економіці є всі пропозиції: зміна в логістиці; зміни в кількості та якості ресурсів; зростання цін на сировину, матеріали, енергоресурси; змінність законодавства у господарській сфері. Цей метод особливо успішно можна застосувати в аграрному бізнесі, де фінансовий стан підприємств залежить від укладених контрактів, а також в оцінці новостворених підприємств, які не закріпилися на ринку, з досить високим рівнем ризику бізнесу. Результати оцінок, отримані шляхом застосування зазначеного методу, можуть бути достатньо достовірними, оскільки орієнтуються на прогнозні показники, а не на ретроспективну інформацію, що в умовах військового часу абсолютно не підлягає екстраполяції.

Показник грошового потоку є найбільш прийнятним в оцінці діяльності суттєво капіталізованих підприємств, у яких політика нарахування суми може істотно впливати на прибуток. Прово-

дити оцінку інноваційного аграрного бізнесу основні дисконтування грошових потоків доцільно також при злитті та поглинанні підприємств. Істотним недоліком даного методу в контексті сучасної податкової політики є те, що планування грошових потоків в аграрних підприємствах практично не виконується, більшість з них мають високий відсоток дебіторської заборгованості. Процедура оцінки на базі методу дисконтування грошових потоків може застосовуватися і у разі негативних грошових потоків, що в умовах військового часу є звичайним явищем навіть для інноваційного аграрного бізнесу. У таких умовах прогнози та коментарі отриманого оцінювачем результату надто складні. Метод слід розглядати як процедуру, відповідно до якої визначається потокова вартість прогнозованих грошових потоків. Оцінювач повинен визначити величину, динаміку, часові параметри, прогнозований період грошових потоків та шляхом застосування обґрунтованої ставки дисконтування визначити їх поточну вартість. Але в умовах війни проблема заключається навіть в правильності величини обраної дисконтної ставки.

Дисконтований грошовий потік є лише однією складовою вартості інноваційного аграрного бізнесу. Вартість інноваційного аграрного бізнесу дорівнює поточній вартості грошових потоків плюс поточна кінцева вартість активів підприємства мінус всі його зобов'язання, які залишаються неоплаченими після закінчення прогнозного терміну (передбачається, що підприємство перестане функціонувати в умовах підвищених, наприклад, військових ризиків). Якщо очікується, що підприємство буде продовжувати свою діяльність після закінчення прогнозованого періоду, то грошові надходження слід дисконтувати (щодо потокового періоду), а потім капіталізувати. Як ставка капіталізації приймається відношення ціни акцій до доходу на одну акцію. Вартість підприємства в цьому випадку визначається шляхом сумування поточної вартості грошових потоків та капіталізованого доходу за останній прогнозований рік. Знов-таки в умовах війни не є можливим оцінити реальну вартість акцій підприємства, тому і даний метод наразі є неактуальним в Україні.

Визначити тривалість прогнозованого періоду можна з наступних міркувань: приймаємо прогнозний період, за межами якого ринковий стан підприємства стабілізується, потоки грошових

коштів є стабільними; період відповідає цілям оцінок або побажанням замовника; більш тривалий період не забезпечений достовірним прогнозом; коротший період не дозволяє побачити тенденції розвитку бізнесу; період відповідає ступеням фізичного та морального розміру основних засобів підприємства; період відповідає циклічним коливанням, характерним для даного інноваційного аграрного бізнесу.

Грошові потоки можуть бути розглянуті на номінальній та реальній основі. Залежно від обраної моделі грошового потоку застосовуються різні ставки дисконту. Прогнозування потоків грошових коштів здійснюється з урахуванням усіх видів діяльності інноваційного аграрного бізнесу, а саме: грошові потоки від основної діяльності; грошові потоки від інвестиційної діяльності; грошові потоки від фінансової складової діяльності.

Основним показником, що формує доходи та, відповідно, приплив коштів, є чистий дохід від продажу товарів, продукції, робіт і послуг, тому основну увагу в контексті сучасної податкової політики, забезпечення міграційної та продовольчої безпеки слід зосередити на аналізі та прогнозі саме цього показника. Основні фактори, що впливають його на величину та динаміку наступні: попит продукції; конкурентне середовище; ємність ринку; частка ринку, що займається оцінюваним інноваційно орієнтованим підприємством; виробничі потужності та можливості їх розвитку; можлива ринкова стратегія нового власника інноваційного аграрного бізнесу; перспективи розвитку галузі; вплив інфляції на ціни; наявність імпортозаміщення продукції, що випускається; поява конкуренції з боку нових продуктів.

Розрахований з урахуванням обраної моделі грошовий потік вимагає деякої перевірки. Зокрема, необхідно: зіставити прогнозований обсяг виробництва продукції або послуг з наявними потужностями; зіставити прогнозні ціни з рівнем цін на аналогічну імпортовану продукцію; врахувати регулювання цін; врахувати наявність об'єктів соціально-культурного та побутового призначення, об'єкти житлово-комунального господарства; порівняти прогнозовану прибутковість з ретроспективними даними про показники інноваційно орієнтованого підприємства; порівняти прогнозовану прибутковість з рівнем прибутковості аналогічних підприємств; порівняти раніше складені прогнози інноваційного аграрного біз-

несу з реально отриманими результатами. Перевірка прогнозних показників за вказаними позиціями дозволяє оцінити їхню реалістичність в умовах сучасної податкової політики, забезпечення міграційної та продовольчої безпеки та отримати достовірні результати в оцінці бізнесу.

Суттєве безпекове навантаження, відтік кадрів і коштів пов'язані з поточними і довгостроковими витратами та втратами інноваційного аграрного бізнесу. Для прогнозування витрат необхідно: вивчити структуру витрат підприємства у різних аналітичних розрізах (постійні і змінні; прямі і непрямі) і динаміку структури затрат; визначити найбільш значущі витрати, динаміку їх зростання; провести галузевий аналіз та зіставити показники витрат оцінюваного інноваційно орієнтованого підприємства з галузевими показниками; оцінити темпи зростання цін на фактори виробництва; скласти прогноз інвестицій, необхідних для забезпечення прибутковості інноваційного аграрного бізнесу в прогнозованому періоді; оцінити реальні можливості появи нових постачальників; уточнити асортиментну політику підприємства; виявити співвідношення постійних та змінних витрат; врахувати вплив інфляції на витрати; визначити ставки податків з урахуванням можливих пільг; уточнити умови залучення кредитних ресурсів; скласти прогноз зносу активів; виключити необґрунтовані статті видатків, які у майбутньому не зустрінуться; оцінити фіктивний стан, склад та можливий відтік/притік кадрів; визначити стан безпекових складових інноваційного аграрного бізнесу [2; 4–6].

У сучасній теорії та практиці існують два основні методи розрахунку грошового потоку: непрямий та прямий. Ці методи відрізняються повнотою приведення даних про грошові потоки підприємства, вихідною інформацією та іншими параметрами.

При непрямому методі визначають чистий грошовий потік за звітний період на основі даних балансу та звіту про фінансові результати в розрізі операційної, інвестиційної та фінансової діяльності. У інвестиційній діяльності сума чистого грошового потоку визначається як різниця між сумою реалізації окремих видів необоротних активів та вартістю їх придбання у звітному періоді. У фінансовій діяльності сума чистого грошового потоку визначається як різниця між сумою фінансових ресурсів, залучених із зовнішніх

джерел, та сумою основного боргу, дивідендів власників інноваційного аграрного бізнесу.

При прямому методі визначається валовий та чистий грошовий потік інноваційного аграрного бізнесу. За цим методом визначається сумарний обсяг надходження та витрачання коштів у розрізі окремих видів господарської діяльності та інноваційно орієнтованих підприємств. Відмінності отриманих результатів розрахунку прямим та непрямим методом відносяться лише до операційної діяльності.

Чистий грошовий потік інвестиційної та фінансової діяльності прямим методом розраховують аналогічно, як і за непрямого методу [1; 9; 10]. З позиції прибуткового підходу вартість нерухомості як матеріального об'єкта бізнесу визначається обсягами грошового прибутку, що генерується цим бізнесом. За інших рівних умов, що більше дохід, який приносить об'єкт оцінки, то більше впливалося величина його ринкової вартості. При цьому важливим є визначення тривалості періоду отримання очікуваного доходу та врахування ризиків, що супроводжують цей процес. Визначення адекватної тривалості прогнозного періоду є складним завданням, особливо у військовий час, коли немає змоги щось екстраполювати. З одного боку, при тривалому прогнозованому періоді забезпечується проведення більшої кількості спостережень, відповідно, отриманий підсумковий розмір вартості може бути обґрунтованішим з математичної точки зору. З іншого боку, зі збільшенням тривалості періоду виникає складність у прогнозуванні конкретних показників обсяги виробництва, витрат, виручки від продукції, темпів інфляції, безпекової складової, міграційної динаміки, податкових змін, відповідно, виникає суб'єктивність під час прогнозування грошових потоків інноваційного аграрного бізнесу. У практиці оцінної діяльності, залежно від змісту конкретної господарської ситуації, тривалість прогнозного періоду приймається не більше п'яти до десяти років.

Враховуючи результати ретроспективного аналізу на прогнозний період загальноприйнято таку динаміку обсягів виручки від реалізації продукції:

- для оптимістичного сценарію – щорічне зростання на 20–25 %;
- для помірнього сценарію – щорічне зростання на 15–20 %;
- для песимістичного сценарію – щорічне зростання на 10–15%.

У сучасних умовах військового часу та в контексті сучасної податкової політики, забезпечення міграційної та продовольчої безпеки функціонування інноваційного аграрного бізнесу наведені вище орієнтири для прогнозування розвитку галузі слід коригувати.

Висновки

Дослідження та практика показали, що в контексті сучасної податкової політики, забезпечення міграційної та продовольчої безпеки такий метод оцінки вартості інноваційного аграрного бізнесу як наведеного чистого доходу не зовсім застосовний до підприємств агропродовольчої сфери. Це обумовлено такою відмінною рисою галузі від іншої сфери економіки, як специфікою виробничих процесів у підприємствах агропродовольчої сфери. Сюди слід підтвердити та природно–кліматичні умови, які впливають на ступінь виробництва аграрної продукції. У цій методиці нами визначено низку недоліків: відсутність розрахунку величини початкових інвестицій; втрати доходу (або експлуатаційні витрати) не відповідають наведеним в аналізі ринку об'єкта оцінок діапазонів; прогнозування грошових потоків суперечать результатам фінансового аналізу. Як прогнозні значення використовуються дані, отримані на основі тенденційного аналізу показників, які не мають яскраво виражених тенденцій. Відсутнє обґрунтування довгострокових темпів грошового потоку при розрахунку вартості у постпрогнозованому періоді. Не враховано довгостроковий темп зростання при розрахунку величини грошового потоку на перший рік постпрогнозованого періоду. Не зроблено коригування на збільшення/зменшення власного капіталу та нефункціональні активи. Не враховується зміна власного оборотного капіталу. Не зроблений розрахунок необхідного власного оборотного капіталу. Характеристики підприємства не відповідають значенням ризиків, прийнятим при побудові ставки дисконтування кумулятивним методом. Можливість кількох норм доходу, не враховується кон'юнктура ринку. При розрахунку ставки дисконтування некоректно використовувати метод середньої вартості капіталу. Тому система оцінки вартості інноваційного аграрного бізнесу в контексті сучасної податкової політики, забезпечення міграційної та продовольчої безпеки потребує подальших комплексних досліджень.

Список використаних джерел

1. Антипенко Н. В., Бабій Л. І., Співак С. І., Скрипник В. В. Адаптація структурно-функціонального підходу до діагностики безпеки інноваційно орієнтованого підприємства в умовах фінансових ризиків глобалізованої національної економіки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 2. С. 11–16.
2. Живко З. Б., Кредісов В. А., Гнатенко І. А., Гальонкін С. С. Інституціонально-матрична кластеризація в системі стратегічного управління інноваційною економікою в умовах зміни споживчих переваг, глобалізації, діджиталізації, формування економічної культури суспільства та сталого розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 21. С. 37–43.
3. Снітко Є. О., Скрипник В. В., Вараксіна О. В., Іщейкін Т. Є. Порівняльний підхід оцінки інноваційного агробізнесу в умовах управління змінами та реалізації політики діджиталізації суспільства. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2022. №2 (249). С. 113–120.
4. Kyryliuk I., Kyryliuk Y., Proshchalykina A., Zos-Kior M., Dovbush V. Organisational and economic drivers for safety provision and quality upgrading of core livestock products in Ukraine. *Journal of Hygienic Engineering and Design*. 2021. № 36, P. 49–66.
5. Mayovets Y., Vdovenko N., Shevchuk H., Zos-Kior M., Hnatenko I. Simulation modeling of the financial risk of bankruptcy of agricultural enterprises in the context of COVID-19. *Journal of Hygienic Engineering and Design*. 2021. № 36. P. 192–198.
6. Rossokha V., Mykhaylov S., Bolshaia O., Diukariev D., Galtsova O., Trokhymets O., Ilin V., Zos-Kior M., Hnatenko I., Rubezhanska V. Management of simultaneous strategizing of innovative projects of agricultural enterprises responsive to risks, outsourcing and competition. *Journal of Hygienic Engineering and Design*. 2021. № 36. P. 199–205.
7. Bilan Y., Zos-Kior M., Nitsenko V., Sinelnikau U., Ilin V. Projecting the social component of the efficient management of land resources. *Journal of Security and Sustainability. Issues*. 2017. № 7(2). P. 287–300.
8. Brockova K., Rossokha V., Chaban V., Zos-Kior M., Hnatenko I., Rubezhanska V. Economic mechanism of optimizing the innovation investment program of the development of agro-industrial production. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2021. Vol. 43. No. 1. P. 129–135.
9. Lozhachevska O., Navrotska T., Melnyk O., Kapinus L., Zos-Kior M., Hnatenko I. Management of logistics and marketing behavior of innovation clusters in territorial communities in the context of digitalization of society and the online market. *Laplace in Journal*, 2021. 7(3), p. 315–323.
10. Makhmudov H., Myhailova O. Contemporary Marketing Concept as A Component of Sustainable Development of The Region and Rural Areas of Ukraine. *International Journal of Ecological Economics and Statistics*. № 2. 2019. P. 81–91.

References

1. Antypenko N., Babiy L., Spivak S., Skrypnyk V. (2022). Adaptation of the structural-functional approach to diagnostics of safety of the innovation-oriented enterprise in the conditions of financial risks of the globalized national economy. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid [Investments: practice and experience]*, 2, 11–16.
2. Zhyvko Z., Kredisov V., Hnatenko I., Galonkin, S. (2021). Institutional-matrix clustering in the system of strategic management of innovative economy in the conditions of change of consumer preferences, globalization, digitalization, formation of economic culture of society and sustainable development. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid [Investments: practice and experience]*, 21, 37–43.
3. Snitko Y., Skrypnyk V., Varaksina E., Ishchejkin T. (2022). Comparative approach to the evaluation of innovative agribusiness in terms of change management and implementation of digitalization policy. *Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukrayini [Market Relations Development in Ukraine]*, 2 (249), 113–120.
4. Kyryliuk I., Kyryliuk Y., Proshchalykina A., Zos-Kior M., Dovbush V. (2021). Organisational and economic drivers for safety provision and quality upgrading of core livestock products in Ukraine. *Journal of Hygienic Engineering and Design*, 36, 49–66.
5. Mayovets Y., Vdovenko N., Shevchuk H., Zos-Kior M., Hnatenko I. (2021). Simulation modeling of the financial risk of bankruptcy of agricultural enterprises in the context of COVID-19. *Journal of Hygienic Engineering and Design*, 36, 192–198.
6. Rossokha V., Mykhaylov S., Bolshaia O., Diukariev D., Galtsova O., Trokhymets O., Ilin V., Zos-Kior M., Hnatenko I., Rubezhanska V. (2021). Management of simultaneous strategizing of innovative projects of agricultural enterprises responsive to risks, outsourcing and competition. *Journal of Hygienic Engineering and Design*, 36, 199–205.
7. Bilan Y., Zos-Kior M., Nitsenko V., Sinelnikau U., Ilin V. (2017). Projecting the social component of the efficient management of land resources. *Journal of Security and Sustainability*, 7(2), 287–300.

8. Brockova K., Rossokha V., Chaban V., Zos–Kior M., Hnatenko I., Rubezhanska V. (2021). Economic mechanism of optimizing the innovation investment program of the development of agro–industrial production. Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development, 43.1, 129–135.

9. Lozhachevska O., Navrotska T., Melnyk O., Kapinus L., Zos–Kior M., Hnatenko I. (2021). Management of logistics and marketing behavior of innovation clusters in territorial communities in the context of digitalization of society and the online market. Laplage in Journal, 7(3), 315–323.

10. Makhmudov H., Myhailova O. (2019). Contemporary marketing concept as a component of sustainable development of the region and rural areas of Ukraine. International Journal of Ecological Economics and Statistics, 2, 81–91.

Дані про авторів

Махмудов Ханлар Зейналович,

д.е.н., професор, завідувач кафедри підприємництва і права, Полтавський державний аграрний університет, м. Полтава, Україна

Гнатенко Ірина Анатоліївна,

д.е.н., професор, професор кафедри підприємництва та бізнесу, Київський національний університет технологій та дизайну, м. Київ, Україна

Скрипник Вікторія Віталіївна,

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, обліку та банківської справи, Луганський національний уні-

верситет імені Тараса Шевченка, м. Старобільськ, Україна

Лисенко Микола Володимирович,

кандидат фізико–математичних наук, доцент, доцент кафедри економіки, підприємництва та маркетингу, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», м. Полтава, Україна

Data about the authors

Hanlar Makhmudov,

Dr. Sc. (Economics), Professor, Head of the Department of Entrepreneurship and Law, Poltava State Agrarian University, Poltava, Ukraine

Iryna Hnatenko,

Dr. Sc. (Economics), Professor, Professor of the Department of Entrepreneurship and Business, Kyiv National University of Technologies and Design, Kyiv, Ukraine

Viktoriia Skrypnyk,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Finance, Accounting and Banking, Luhansk Taras Shevchenko National University, Starobilsk, Ukraine

Lysenko Mykola,

PhD (phis–math), Associate Professor, Associate Professor of Department of Economics, Entrepreneurship and Marketing, National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic», Poltava, Ukraine

УДК 330.341.1(477)

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7112980>
САХАЦЬКИЙ М.П., ПАВЛОВСЬКА А.С.,
КУКСА І.М., ІВАСЕНКО О.М.

Фінансово–безпекова капіталізація інноваційного бізнесу в управлінському обліку міжнародними проектами ефективної маркетингово–логістичної конкурентної стратегії підприємств

Актуальність теми дослідження. Дослідження питання фінансово–безпекової капіталізації інноваційного бізнесу в управлінському обліку міжнародними проектами ефективної маркетингово–логістичної конкурентної стратегії підприємств обумовлюється відсутністю єдиного підходу до даного процесу.

Постановка проблеми. Фінансово–економічна криза спричинила суттєву зміну умов господарювання підприємств, що позначилося на посиленні об'єктивних вимог до підвищення ефективності діяльності підприємств, забезпечення прибутковості, конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості. Ефективність інноваційного бізнесу в управлінському обліку міжнародними проектами маркетингово–логістичної конкурентної стратегії підприємств значною мірою обумовлюється рівнем його капіталізації, що обумовлює актуальність теми дослідження.

Постановка мети і завдань дослідження – дослідити фінансово–безпекову капіталізацію

інноваційного бізнесу в управлінському обліку міжнародними проектами ефективною маркетингово-логістичною конкурентною стратегією підприємств.

Метод або методологія дослідження. В статті використано наступні методи: монографічний, історичний, аналізу і синтезу, систематизації, класифікації й теоретичного узагальнення.

Презентація основного матеріалу (результати дослідження). Доведено, що фінансово-безпекову капіталізацію інноваційного бізнесу можна спостерігати на різних рівнях: глобальному (за станом та розвитком світової концентрації форм капіталів та їх розміщенням), національному (за розвитком та обсягами різних форм капіталів у певній країні та її регіонах), на рівні окремих ринків капіталів (банківському), фондовому, страховому та товарному в окремій країні, корпоративному або на рівні суб'єкта господарювання (за рівнем ринкової чи реальної капіталізації).

Галузь застосування результатів. Результати дослідження можуть бути використані в практичній діяльності сучасних підприємств для підвищення ефективності реалізації ефективною маркетингово-логістичною політики та системи менеджменту в цілому.

Висновки за статтею. В управлінському обліку міжнародними проектами ефективною маркетингово-логістичною конкурентною стратегією підприємств етапами процесу капіталізації є концентрація ресурсів (на банківському, фондовому, страховому та сировинних ринках) та їх інвестування (напрямок для споживання) з метою створення доданої вартості у вигляді прибутку, дивідендів, відсотків.

Ключові слова: фінансово-безпекова капіталізація, інноваційний бізнес, управлінський облік, міжнародні проекти, ефективність маркетингово-логістична конкурентна стратегія, підприємство.

SAKHATSKYI M.P., PAVLOVSKA A.S.,
KUKSA I.M., IVASENKO O.M.

Financial and security capitalization of innovative business in management accounting of international projects of effective marketing and logistics competitive strategy of enterprises

Relevance of the research topic. The study of the issue of financial and security capitalization of innovative business in the management accounting of international projects of an effective marketing and logistics competitive strategy of enterprises is conditioned by the lack of a unified approach to this process.

Formulation of the problem. The financial and economic crisis caused a significant change in the business conditions of enterprises, which affected the strengthening of objective requirements for increasing the efficiency of enterprises, ensuring profitability, competitiveness and investment attractiveness. The effectiveness of innovative business in the management accounting of international projects of the marketing and logistics competitive strategy of enterprises is largely determined by the level of its capitalization, which determines the relevance of the research topic.

Setting the purpose and objectives of the study – to investigate the financial and security capitalization of innovative business in the management accounting of international projects of effective marketing and logistics competitive strategy of enterprises.

Research method or methodology. The article uses the method of monographic, historical, analysis and synthesis, systematization, classification and theoretical generalization.

Presentation of the main material (research results). It is proven that the financial and security capitalization of innovative business can be observed at different levels: global (according to the state and development of the world concentration of forms of capital and their placement), national (according to the development and volumes of various forms of capital in a certain country and its regions), at the level of individual capital markets (banking), stock, insurance and commodity markets in a separate country, corporate or at the level of a business entity (by the level of market or real capitalization).

Field of application of results. The results of the research can be used in the practical activities of modern enterprises to increase the effectiveness of the implementation of an effective marketing

and logistics policy and the management system as a whole.

Conclusions on the article. In the management accounting of international projects of an effective marketing and logistics competitive strategy of enterprises, the stages of the capitalization process are the concentration of resources (on the banking, stock, insurance and raw materials markets) and their investment (directions for consumption) with the aim of creating added value in the form of profit, dividends, interest.

Keywords: financial and security capitalization, innovative business, management accounting, international projects, effectiveness of marketing and logistics competitive strategy, enterprise.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями Фінансово–економічна криза спричинила суттєву зміну умов діяльності інноваційного бізнесу, що позначилося на ускладненні об'єктивних вимог щодо рівня ефективності діяльності підприємств, забезпечення їх прибутковості, конкурентоздатності й інвестиційної привабливості. Ефективність інноваційного бізнесу в управлінському обліку міжнародними проектами маркетингово–логістичної конкурентної стратегії підприємств значною мірою обумовлюється рівнем його капіталізації, що обумовлює актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Поняття «капіталізація» не нове, але однозначного визначення цієї категорії на сьогоднішній день не існує. відсутнє чітке розмежування поняття «капіталізація» в різних сферах економіки. Даним терміном характеризують і вартість суб'єкта господарювання, і прибуток, і грошові потоки, і дивіденди, і вклади, і відсотки, і природні ресурси тощо.

У сучасній маркетинговій та логістичній літературі поняття «капіталізація» використовується дуже часто. Воно застосовується до інноваційного бізнесу, активів підприємств, вартості капіталу, економіки в цілому. Предметний аналіз наукових досліджень із цього питання [1–10] дозволив дійти висновку щодо відсутності системного підходу у визначенні економічної сутності капіталізації, кількісної й якісної оцінки її рівня. Це суттєво ускладнює обґрунтування дієвих управлінських та облікових рішень з оптимізації рівня капіталізації. Через це вельми актуально виявити особливості у трактуваннях капіталізації у дослідженні учених та виокремити загальні риси різних точок зору на дане поняття, зокрема «фінансово–безпекова капіталізація інноваційного бізнесу», що в контексті управлінського обліку міжнародними проектами ефективної маркетин-

гово–логістичної конкурентної стратегії підприємств потребує подальшого дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання) – дослідити фінансово–безпекову капіталізацію інноваційного бізнесу в управлінському обліку міжнародними проектами ефективної маркетингово–логістичної конкурентної стратегії підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Фінансово–безпекова капіталізація інноваційного бізнесу нами розуміється в двох напрямках: щодо підприємств та щодо банківської системи.

Щодо підприємства для розуміння фінансово–безпекової капіталізації інноваційного бізнесу доцільно використовувати два підходи. Перший акцентує увагу на використанні певної частини доданої вартості задля збільшення капітальних потужностей інноваційного бізнесу. Об'єктивні пояснення зводяться до визначення: перетворення доданої вартості на капітал; процес формування оптимального за структурою капіталу у вигляді цінних паперів; процес реалізації майна інноваційного бізнесу з метою збільшення грошового капіталу; включення відсотка, що нараховується протягом періоду кредитування у суму основного боргу; оцінки біржової вартості акціонерного товариства множенням кількості емітованих акцій на біржовий курс; перетворення резервів компанії в капітал; фінансового еквіваленту активу, який приносить регулярний дохід; визначення цінності майна за рівнем доходів, які воно приносить, приймаючи за основу обчислення дисконтного відсотка, що існує на даний час; перетворення додаткової вартості на капітал; перетворення майна на грошовий капітал.

Ці трактування несуть часткове визначення поняття фінансово–безпекової капіталізації інноваційного бізнесу. В управлінському обліку міжнародними проектами ефективної маркетингово–логістичної конкурентної стратегії підпри-

ІННОВАЦІЙНО–ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

ємств субстанцією терміна «капіталізація» є категорія «вартість». Зазначимо, що капіталізація виростає з номінальної вартості, збільшується за рахунок доданої вартості та фіксується в підсумку як капіталізована, тобто є прирощеною вартістю авансових активів.

Частка капіталізованої доданої вартості є прибутком, який спрямовується на зростання вартості капіталу, що використовується. Дефініція, що досліджується надає фінансово–безпековій капіталізації інноваційного бізнесу процесного змісту, акцентуючи увагу на процесові, наприклад, реінвестуванні прибутку.

Очевидним є те, що реальна капіталізація є процесом відстеження зміни форм вартості, зміна однієї предметної форми іншою (грошової форми в товарну, тобто об'єкта капіталізації в активів). Звідси можна зробити висновок, що відбувається матеріалізація вартості трансформацією її предметних форм.

Визначення фінансово–безпекової капіталізації інноваційного бізнесу створенням фіктивних капіталів відображує інший підхід до розуміння капіталізації як ринкової вартості даного бізнесу. Цей підхід сприяє використанню поняття «ринкова капіталізація».

Ретроспективний аналіз системи планування свідчить, що показник капіталізації інноваційного бізнесу відображує результати його діяльності за ринкової економіки. Окрім того, звертаємо увагу, що у визначенні фінансово–безпекової складової інноваційного бізнесу через ринкову капіталізацію вона замінена на метод розрахунку через добуток кількості акцій на їх ціну. Недоліком цього способу розрахунку капіталізації є його застосування лише у разі, коли даний суб'єкт інноваційного бізнесу функціонує на фондовому ринку певний час і курс акцій був відомим. Часто виникають проблеми, коли капіталізацію необхідно визначити для нового іноземного інноваційного бізнесу, ринковий курс акцій якого ще невідомий.

Вважаємо головним обмеженням наведених трактувань фінансово–безпекової капіталізації інноваційного бізнесу як ринкової вартості – використання її виключно до публічних акціонерних товариств, акції яких обертаються на фондовій біржі. Але постає питання до тих підприємств, акції яких не представлені на фондовому ринку і не мають такого на меті. Не беручи участь на фондовому ринку, такі підприємства випадають із кон-

курентної боротьби з акціонерними товариствами і стають недооціненими, а акціонерні товариства, позбавлені великої кількості конкурентів, – переоціненими за рахунок спекулятивних махінацій.

Можна виділити три форми фінансово–безпекової капіталізації інноваційного бізнесу залежно від механізму нарощування: реальна, маркетингова (суб'єктивна), ринкова (фіктивна) капіталізація.

Підприємство, що ефективно діє, практично завжди має позитивний фінансовий результат господарської діяльності. Реінвестована частина прибутку багато у чому визначає справжню вартість інноваційного бізнесу і призводить до збільшення власного капіталу. Високий рівень капіталізації означає здатність суб'єкта інноваційного бізнесу до генерації доходів, ефективного використання ресурсів, розширення свого бізнесу, що, в свою чергу, є умовою майбутньої прибутковості. Тим часом збільшення пасиву баласну (реінвестований прибуток) зумовлює збільшення активу суб'єкта інноваційного бізнесу. Залежно від виду діяльності, стратегії даного суб'єкта та поточних в основному безпекових проблем, збільшення зачіпає необоротні або оборотні активи. Якщо у підсумку фінансово–господарської діяльності суб'єкт інноваційного бізнесу реінвестує прибуток, направляючи його на поповнення необоротних (засобів праці) та оборотних активів (предметів праці чи запасів), відбувається реальна капіталізація, яка виражається в збільшенні реальної вартості майна. Найчастіше суб'єкти інноваційного бізнесу із сильною стратегією інвестують у приріст власного капіталу активи довгострокового характеру (необоротні активи). Реальна капіталізація веде до зміцнення фінансової стійкості інноваційного бізнесу, підвищення його кредитного рейтингу, зростання маркетингової привабливості й збільшення його ринкової вартості.

Результатом адекватної активної маркетингової політики фактично і є процес накопичення внутрішньогосподарського рівня, що піднімає реальну вартість інноваційного бізнесу.

Маркетингова (суб'єктивна) капіталізація є зростанням ринкової вартості підприємства з допомогою генерування доходів на результат впливу нематеріальних активів, мають маркетингове походження. У міру підвищення уваги до ефективності маркетингової діяльності значення маркетингової капіталізації зростає, вимагаючи систематизації структури та розробки методик

оцінки нематеріальних активів, оскільки в даний час в управлінському обліку міжнародними проектами ефективної маркетингово–логістичної конкурентної стратегії підприємств існують певні різночитання.

Маркетингова капіталізація формується та реалізується через систему маркетингового менеджменту у вигляді збільшення вартості нематеріальних активів шляхом збільшення продажів та/або освоєння нових сегментів ринку на основі підвищення лояльності існуючих та залучення нових клієнтів. Маркетингова капіталізація, як реальна капіталізація, визначає ринкову вартість підприємства. Одним із її ключових видів є капіталізація бренду. Фахівці брендового менеджменту зазначають, що саме в бренд, як найважливіший елемент капіталізації, необхідно інвестувати кошти.

Результатом ефективної маркетингової стратегії підприємства є збільшення вартості торгової марки чи бренду, що призводить відповідно до збільшення активів за рахунок включення ноу-хау, інтелектуальних прав до активів компанії. Усе це пов'язане із безпосередньою реалізацією суб'єктивної капіталізації. Таким чином здійснюється зростання ринкової вартості інноваційного бізнесу, яка відрізняється від реальної вартості. У свою чергу, маркетингова капіталізація спрямована на підтримку зовнішнього вигляду підприємства, яке може неефективно працювати, і не має на меті зростання реального капіталу.

Під час розвитку акціонерної форми господарювання, емісії акцій та розрахунку вартості підприємства через ринкову вартість акцій стає актуальним застосування терміна ринкова капіталізація. При цьому позитивна зміна ринкової вартості акцій призводить до паралельного переоцінки фінансових вкладень в активі балансу підприємства з одночасним приростом додаткового капіталу в пасиві. Ініціатором зростання фіктивної капіталізації не є сам інноваційний бізнес, а лише фондовий ринок. Вона призводить до збагачення акціонерів і не призводить до змін реальної фінансово–безпекової капіталізації.

Висновки

Систематизація підходів щодо характеристики фінансово–безпекової капіталізації інноваційного бізнесу дозволила на високому науковому рівні уточнити характерні ознаки класифікації її видів:

по–перше, фінансово–безпекову капіталізацію інноваційного бізнесу бажано діагностувати на різних рівнях: глобальному (за станом розвитку світової концентрації капіталів та географією їх розміщення), національному (за темпом розвитку й обсягами різних видів капіталів у певній країні й у її регіонах), на рівні певних ринків капіталів (банківському, фондовому, страховому, товарному, в окремій країні, корпоративному) чи на рівні інноваційного бізнесу (за рівнем ринкової або реальної капіталізації).

по–друге, в управлінському обліку міжнародними проектами ефективної маркетингово–логістичної конкурентної стратегії підприємств основними етапами капіталізації є концентрація ресурсів (на банківському, фондовому, страховому та сировинних ринках) й їх інвестування (напрями споживання) із ціллю утворення доданої вартості у вигляді прибутку, дивідендів або відсотків.

Список використаних джерел

1. Вдовенко Н., Сахацький М., Орлова–Курилова О., Сергієнко С. Управління інфраструктурою інноваційного виробництва в контексті стимулювання партнерських відносин розвитку наукової діяльності в цілях забезпечення економічної безпеки. Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації. 2021. № 1–2. С. 60–67.
2. Сахацький М., Запша Г., Дідур Г., Клочан І. Модернізація виробничо–господарської діяльності підприємств і фермерських господарств аграрного сектору в умовах інституційних трансформацій. *Financial and credit activity problems of theory and practice*. 2021. № 5 (40). pp. 596–608.
3. Mayovets Y., Vdovenko N., Shevchuk H., Zos–Kior M., Hnatenko I. Simulation modeling of the financial risk of bankruptcy of agricultural enterprises in the context of COVID–19. *Journal of Hygienic Engineering and Design*. 2021. Vol. 36. pp. 192–198.
4. Brockova K., Rossokha V., Chaban V., Zos–Kior M., Hnatenko I., Rubezhanska V. (2021). Economic mechanism of optimizing the innovation investment program of the development of agro–industrial production. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 43, 1, 129–135.
5. Hnatenko I., Kuksa I., Prokopenko O., Naholiuk O. Management bases of modeling of business development state priorities: motivational–cognitive, socio–economic, stereotypical–behavioral factors. *Вісник Черкаського університету. Серія «Економічні науки»*. Випуск 3. 2021. С. 58–64.

6. Kolomytseva O., Pavlovska A. The role of universities in the national innovation system. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2020. Vol. 6. № 1. pp. 51–58.

7. Kuksa I., Hnatenko I., Kolomoiets Y., Mykhailov S. Modeling of State Priorities of Management in the Conditions of Globalization: Financial, Technical–technological and Resource Aspects. *Економічні горизонти*. 2021. №1. С. 21–29.

8. Mazur N., Khrystenko L., Pósztorovó J., Zos–Kior M., Hnatenko I., Puzyrova P., Rubezhanska V. Improvement of Controlling in the Financial Management of Enterprises. *TEM Journal*. 2021. Vol. 10. Issue 4. pp. 1605–1609.

9. Rossokha V., Mykhaylov S., Bolshaia O., Diukariiev D., Galtsova O., Trokhymets O., Ilin V., Zos–Kior M., Hnatenko I., Rubezhanska V. Management of simultaneous strategizing of innovative projects of agricultural enterprises responsive to risks, outsourcing and competition. *Journal of Hygienic Engineering and Design*. 2021. Vol. 36. pp. 199–205.

10. Stolyarov V., Pósztorovó J., Zos–Kior M., Hnatenko I., Petchenko M. Optimization of material and technical supply management of industrial enterprises. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*. 2022. No. 3(189). pp. 163–167.

References

1. Vdovenko N., Sakhatskyi M., Orlova–Kurilova O., Orlova–Kurilova O. (2021). Management of infrastructure of innovative production in the context of stimulation of partnership relations of development of scientific activity for the purpose of maintenance of economic safety. *Institut bukhhalters'koho obliku, kontrol' ta analiz v umovakh hlobalizatsiyi* [The institute of accounting, control and analysis in the globalization circumstances], 1–2, 60–67.

2. Sakhatskyi M., Zapsha G., Sakhatskyi M., Didur G., Klochan I. (2021). Modernization of production and economic activity of enterprises and farms of the agricultural sector in conditions of institutional transfers. *Financial and credit activity problems of theory and practice*, 5 (40), 596–608.

3. Mayovets Y., Vdovenko N., Shevchuk H., Zos–Kior M., Hnatenko I. (2021). Simulation modeling of the financial risk of bankruptcy of agricultural enterprises in the context of COVID–19. *Journal of Hygienic Engineering and Design*, 36, 192–198.

4. Brockova K., Rossokha V., Chaban V., Zos–Kior M., Hnatenko I., Rubezhanska V. (2021). Economic mechanism of optimizing the innovation investment program of the development of agro–industrial production. *Man-*

agement Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development, 43, 1, 129–135.

5. Hnatenko I., Kuksa I., Prokopenko O., Naholiuk O. (2021). Management bases of modeling of business development state priorities: motivational–cognitive, socio–economic, stereotypical–behavioral factors. *Visnyk Cherkas'koho universytetu. Seriya «Ekonomiczni nauky»* [Bulletin of Cherkasy University. Economic Sciences Series], 3, 58–64.

6. Kolomytseva O., Pavlovska A. (2020). The role of universities in the national innovation system. *Baltic Journal of Economic Studies*, 6.1, 51–58.

7. Kuksa I., Hnatenko I., Kolomoiets Y., Mykhailov S. (2021). Modeling of state priorities of management in the conditions of globalization: financial, technical–technological and resource aspects. *Ekonomiczni horizonty* [Economic horizons], 1, 21–29.

8. Mazur N., Khrystenko L., Pósztorovó J., Zos–Kior M., Hnatenko I., Puzyrova P., Rubezhanska V. (2021). Improvement of Controlling in the Financial Management of Enterprises. *TEM Journal*, 10.4, 1605–1609.

9. Rossokha V., Mykhaylov S., Bolshaia O., Diukariiev D., Galtsova O., Trokhymets O., Ilin V., Zos–Kior M., Hnatenko I., Rubezhanska V. (2021). Management of simultaneous strategizing of innovative projects of agricultural enterprises responsive to risks, outsourcing and competition. *Journal of Hygienic Engineering and Design*, 36, 199–205.

10. Stolyarov V., Pósztorovó J., Zos–Kior M., Hnatenko I., Petchenko M. (2022). Optimization of material and technical supply management of industrial enterprises. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*, 3(189), 163–167.

Дані про автора

Сахацький Микола Павлович,

д.е.н., професор, професор кафедри менеджменту і маркетингу, Одеська державна академія будівництва та архітектури, м. Одеса, Україна

Павловська Анна Станіславовна,

д.е.н., професор, професор кафедри менеджменту та бізнес–адміністрування, Черкаський державний технологічний університет, м. Черкаси, Україна

Кукса Ігор Миколайович,

д.е.н., професор, професор кафедри економічної кібернетики і системного аналізу, Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця, м. Харків, Україна

Івасенко Олена Миколаївна,

к.е.н., доцент кафедри економіки, підприємництва та маркетингу, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», м. Полтава, Україна

Data about the authos**Mykola Sakhatskyi,**

Dr. Sc. (Economics), Professor, Professor the Department of Management and marketing, Odessa State Academy of Civil Engineering and Architecture, Ukraine, Odessa

Anna Pavlovska,

Dr. Sc. (Economics), Professor, Professor of Department of Management and Business Administration, Cherkasy State Technological University, Ukraine, Cherkasy

Ihor Kuksa,

Dr. Sc. (Economics), Professor, Professor of the Economic Cybernetics and System Analysis Department, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Kharkiv, Ukraine

Olena Ivasenko,

PhD (Economics), Associate Professor of Department of Economics, Entrepreneurship and Marketing, National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic», Poltava, Ukraine

УДК 330.341.1(477)

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7112992>

ШКІЛЬНЯК М.М., КУКСА І.М.,
КОЗЕНКО А.О., ДРОГОБЕЦЬКИЙ І.І.

Державне стратегічне управління інноваційним розвитком в умовах децентралізації та посилення системи безпеки

Актуальність теми дослідження. Дослідження питання державного стратегічного управління інноваційним розвитком в умовах децентралізації та посилення системи безпеки обумовлюється відсутністю єдиного підходу до даного процесу.

Постановка проблеми. Адаптивні розвинені економічні системи інтегрують у собі ринкове саморегулювання і механізм державного стратегічного управління інноваційним розвитком. Ігнорування кожної з цих складових призводить до негативних наслідків. Важливо, щоб держава, по-перше, ефективно відсторонювала, локалізувала негативні наслідки ринкових відносин, по-друге, забезпечувала стабільність середовища для активізації інноваційної діяльності, що обумовлює актуальність теми дослідження.

Постановка мети і завдань дослідження – дослідити державне стратегічне управління інноваційним розвитком в умовах децентралізації та посилення системи безпеки.

Метод або методологія дослідження. В статті використано наступні методи: монографічний, історичний, аналізу і синтезу, систематизації, класифікації й теоретичного узагальнення.

Презентація основного матеріалу (результати дослідження). Доведено, що основними вадами ринкового саморегулювання інноваційної діяльності в умовах децентралізації та посилення системи безпеки є: обмеження механізму конкуренції, незацікавленість приватних підприємств у фінансуванні фундаментальних досліджень, недостатність інформації, обмеженість фінансових ресурсів, схильність до економічних циклів, недостатня увага до екологічної безпеки.

Галузь застосування результатів. Результати дослідження можуть бути використані в практичній діяльності органів влади та місцевого самоврядування для підвищення ефективності реалізації політики інноваційного розвитку.

Висновки за статтею. Доведено, що в умовах децентралізації та посилення безпеки державне стратегічне управління інноваційним розвитком є чинником постійного розвитку ринкової системи, що дозволяє істотно підвищувати її ефективність і стійкість. Очевидно, що постійно наростаюча інноваційна активність в економічній системі вимагає адекватної реакції з боку держави. Державне стратегічне управління інноваційним розвитком є продуктом останніх стадій еволюції ринкового механізму.

Ключові слова: державне стратегічне управління, інноваційний розвиток, децентралізація, система, безпека.

State strategic management of innovative development in conditions of decentralization and strengthening of the security system

Relevance of the research topic. *The study of the issue of state strategic management of innovative development in conditions of decentralization and strengthening of the security system is conditioned by the lack of a unified approach to this process.*

Formulation of the problem. *Modern developed economic systems combine market self-regulation and the mechanism of state strategic management of innovative development. Ignoring each of these components leads to negative consequences. It is important that the state, firstly, effectively removes and localizes the negative consequences of market relations, and secondly, ensures the stability of the environment for the activation of innovative activities, which determines the relevance of the research topic.*

Setting the purpose and objectives of the study – *to investigate the state strategic management of innovative development in conditions of decentralization and strengthening of the security system.*

Research method or methodology. *The article uses the method of monographic, historical, analysis and synthesis, systematization, classification and theoretical generalization.*

Presentation of the main material (research results). *It has been proven that the main defects of market self-regulation of innovative activity in conditions of decentralization and strengthening of the security system are: limitation of the competition mechanism, lack of interest of private enterprises in funding fundamental research, insufficient information, limited financial resources, tendency to economic cycles, insufficient attention to environmental safety.*

Field of application of results. *The results of the research can be used in the practical activities of authorities and local self-government to increase the effectiveness of the implementation of innovative development policy.*

Conclusions on the article. *It has been proven that in conditions of decentralization and increased security, state strategic management of innovative development is a factor in the continuous development of the market system, which allows to significantly increase its efficiency and sustainability. It is obvious that the ever-increasing innovative activity in the economic system requires an adequate response from the state. State strategic management of innovative development is a product of the last stages of the evolution of the market mechanism.*

Keywords: *state strategic management, innovative development, decentralization, system, security.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Інноваційна діяльність в умовах децентралізації та реорганізації системи безпеки реалізується не тільки у взаємодії суб'єктів інноваційного підприємництва, а й через взаємозв'язок з економічним механізмом держави. Адаптивні розвинені економічні системи інтегрують ринкове саморегулювання і механізми державного стратегічного управління інноваційним розвитком (далі ДСУІР). Ігнорування окремих складових призводить до непередбачуваних наслідків. Актуально, щоб держава ефективно відсторонювала, локалізувала негативні наслідки дії ринку, а також забезпечувала стабільність зовнішнього середовища активізації інноваційної

діяльності, що і обумовлює актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. У сучасній літературі є різні підходи щодо значенню державного впливу на інноваційну діяльність, в т. ч. розглядаються й питання оптимальних розмірів державного сектора [9], актуальних функцій держави [4], симбіотичне співвідношення свободи торгівлі і протекціонізму [6], безпекових особливостей моделей державного регулювання [10], синергетичного державного регулювання регіонального розвитку [8] та ін.

Для розуміння необхідності запровадження ДСУІР розглянемо три доказових аспекти: теоретичний, ретроспективний та практичний.

Виключно теоретичний підхід полягає у демонстрації необхідних аргументів як сукупності внутрішніх суперечностей ринку.

Для сучасної форми перерозподілу обмежених ресурсів характерним є механізм ринкової саморегуляції, що функціонує через взаємодію ринкового попиту і пропозиції. За даних умов економіка орієнтується на кращий результат, тобто ринок спрямовується на виробництво товарів, робіт, послуг, у яких більш зацікавлене суспільство, проводиться стимулювання підприємств щодо застосування ефективніших комбінацій використання обмежених ресурсів, сприяння розробці та впровадженню інноваційних продуктів і технологій. Однак, в економіці відбуваються ситуації, коли ринковий механізм не забезпечує оптимальну (за Парето) структуру розподілу ресурсів. Це і створює вади ринкового механізму [1–3; 5; 7], що в умовах децентралізації та посилення системи безпеки потребує подальшого дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання) – дослідити державне стратегічне управління інноваційним розвитком в умовах децентралізації та посилення системи безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Найбільш актуальними вадами сучасного саморегулювання інноваційної діяльності в умовах децентралізації та посилення системи безпеки є: обмеження щодо механізму конкуренції, незначна зацікавленість суб'єктів підприємства у фінансуванні фундаментальних наукових досліджень, недостатність дослідницької інформації, обмеження фінансових ресурсів, циклічність, недостатня увага до еко-безпеці.

Децентралізація в Україні є важливим фактором інноваційної активності. Сучасне зовнішнє середовище суттєво тисне на підприємства, змушуючи приділяти увагу інноваціям. При цьому у процесі концентрації капіталів формуються монополії. За монополізації нівелюється стимул підвищення ефективності діяльності, а відповідно, зацікавленість суб'єктів підприємства у впровадженні нововведень. Також монополісти мають можливість впливати на державні органи, держслужбовців, що позначається на інноваційно-безпечовій державній політиці, яка починає відповідати більше вже не суспільним, а олігархічним цілям.

Першоосновою безпекового розвитку інноваційної діяльності є високий рівень фундамен-

тальних знань суспільства. Його формування відбувається шляхом примноження інформації як результату фундаментальних розробок за результатами, які за своїм внутрішнім змістом і є суспільним благом. Такі властивості результатів фундаментальних досліджень як несуперництво у споживанні та загальнодоступність призводять до економії інноваційних затрат підприємств, організацій, установ.

На сьогодні фінансування інноваційної діяльності фундаментального рівня у приватному секторі економіки зіштовхується з суттєвими проблемами. В умовах децентралізації та посилення системи безпеки ці дослідження є найбільш непрогнозованими за результатами. Крім цього, вони вимагають великих коштів, яких у приватного бізнесу може бути недостатньо бо їх реінвестування може супроводжуватися появою загрози подальшого існування підприємства. До того ж, підприємства, що здійснюють навіть прикладні НДДКР, не мають змоги одержати весь загальнокомерційний дохід.

Адаптивний інноваційний вид розвитку економіки характеризується значною цінністю інформації у підприємницькій діяльності. Окрім цього, в умовах децентралізації та посилення системи безпеки фінансові ресурси перестають бути обмежуючою ознакою потенційної комерціалізації інновацій. Статус головного фактору виробництва набуває саме інформація, а її дефіцит обмежує потенціал ефективного використання ресурсів, призводить до неоптимальної поведінки продавців та покупців.

Оскільки інформація як фактор виробництва відіграє вже вирішальну роль у НТП і підвищенні ефективності інноваційної діяльності, це дозволяє звернути увагу на питання взаємодії сучасного господарського та безпекового механізмів із інформаційними потоками. Ринок не сприятиме оптимальному акумулюванню й провайдингу інформації, пов'язаної із науково-технічною діяльністю, винаходами тощо. Очевидно, що будь-яка монополія розпочинається із монополії на інформацію, а отже ринок впродовж актуального розвитку має тенденцію щодо обмеження до неї доступу. Обмеження на інноваційну та безпекову інформацію пов'язано із тим, що суб'єкти підприємства є суттєво зацікавленими в непоширенні такої інформації через конкуренцію. Також слід зазначити, що актуальна інфраструктура інноваційної діяльності не є розвиненою, розгалуженою,

ІННОВАЦІЙНО–ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

відкритою та доступною всім інфраструктурним підсистемам. Тому дуже важливо, щоб держава виконувала функції з акумуляції й поширення адекватної науково–технічної інформації.

Ринкові механізми не в ідеальний спосіб розподіляють інноваційні ресурси, але вони є здатними ефективно виконувати дану функцію. Вже недостатньо мотивації стає для забезпечення адекватного рівня фінансування інноваційної діяльності. Обмеженість ресурсів є загальноекономічною проблемою, через що оптимальний розподіл ресурсів, і фінансових у тому числі, необхідно проводити із користю для усієї економічної системи. Оскільки держава має значний фінансовий потенціал, а можливості проведення комплексного макроекономічного аналізу щодо інноваційного фінансування пріоритетних галузей, регіонів та проектів заважає війна, на цьому теж треба сконцентрувати увагу.

Традиційно розвиток економіки має хвилеподібний зростаючий характер. Це пов'язано із системним чергуванням піднесення і спадів. Ринок не має універсального механізму, що був би здатен протистояти економічній нестабільності, яка відчувається через затяжний спад виробництва, непрогнозований рівень безробіття, високий темп інфляції тощо. Специфічна особливість інноваційної діяльності – високий ступінь невизначеності і як результат – стохастичний характер досягнення економічної ефективності. Тому вона найбільш піддається впливу наслідків економічного циклу, що зрештою може призвести до гальмування або відмовлення від інноваційної діяльності в цілому.

В результаті інтенсифікації інноваційного процесу в умовах децентралізації та посилення системи безпеки в суспільстві загострилися й екологічні проблеми. Ринкова економіка сама по собі не сприяє збереженню невідтворних ресурсів. Антропогенне навантаження на навколишнє середовище вже давно наближається до критичного рівня. Тому виключно на інноваційному рівні можна гармонізувати відносини між людиною та природою. Науково–технічні розробки з екологічних технологій дозволяють в майбутньому мінімізувати використання невідтворних ресурсів, зменшити обсяг шкідливих відходів та викидів [7].

Актуальний розвиток адекватної економічної системи дає підстави розглядати необхідність державного втручання в інноваційну діяльність саме в історичному ракурсі, тому що ринкова

економічна система – це доволі динамічне явище. В процесі руйнації натурального господарства виникла ринкова економічна система. Дана система постійно еволюціонувала, пристосовувалася та виживала в постійно змінних умовах. Базовим напрямком такої еволюції є спільне застосування державного регулювання й підсистем ринкового механізму. Їх інтеграція пройшла ряд етапів [7–10]:

I етап (XIX ст. – 10–і рр. XX ст.) – ринок вільної конкуренції, коли державне регулювання економіки фактично звелось до мінімуму. Фактично саморегулювання економіки забезпечувалося переважно автоматичними діями ринкових механізмів.

II етап (10–і – перша половина 50–х рр. XX ст.) – несистемне державне регулювання економіки.

III етап (друга половина 50–х рр. XX ст. – даний час) – системне державне регулювання економіки, коли воно перетворилося в постійно діючу підсистему ринку, абсолютно невід'ємну, без якої жодна розвинена економіка не зможе функціонувати.

Отже, в умовах децентралізації та посилення безпекової складової, державне регулювання є домінуючим фактором розвитку ринкової системи, що дозволяє значно підвищувати ефективність та стійкість ринкової системи в цілому. В другій половині XX ст. НТП створив більш ніж 2/3 наукових знань про світ. Невипадково є збіг даного етапу із етапом системного розвитку держрегулювання [8]. Аксиоматично, що постійно зростаюча інноваційна активність економічної системи потребує адекватної реакції зі сторони держави. Державне стратегічне управління інноваційним розвитком вже є продуктом останніх еволюційних стадій ринкових механізмів. Але в довгостроковій перспективі варто звернути увагу, що із початку XXI ст. відбулося ослаблення ролі та масштабів державного регулювання економіки, тобто пройшов процес децентралізації [10], актуальність якої беззаперечною навіть у військовий час, що потребує посилення системи безпеки.

Об'єктом державного регулювання, водночас і поряд із економічними циклами, інфляцією, безробіттям тощо виступає й інноваційний розвиток. Це обумовлює обов'язковість досконалого вивчення особливостей згаданого економічного явища. При цьому для державного стратегічного управління інноваційним розвитком особливу важливість має виділення у межах агрегованого об'єкта регулювання його основних складо-

вих, які дозволяють сформувавши вигідну структуру економічну політику, що засновується на інноваційній діяльності.

В даному випадку об'єктом державного стратегічного управління інноваційним розвитком може виступати саме регулювання інноваційної діяльності. Звідси, першочерговим завданням продовження даного дослідження маємо необхідність структурування інноваційного розвитку через виявлення взаємозв'язків між принципами, функціями, інструментами й стратегіями інноваційної діяльності у системі загальнодержавної інноваційної політики. Державне стратегічне управління інноваційним розвитком, що виражається фактичною інноваційною політикою, є підсистемою соціо-економічної політики держави, та має повний перелік методів, інструментів, властивих вітчизняній інноваційній системі. Актуальний стратегічний курс розвитку економіки України зорієнтований на пришвидшення інноваційної моделі національного економічного зростання з акцентом на децентралізацію та посилення системи безпеки. Акцент на формування інноваційної безпекової політики є об'єктом підвищеної уваги, для чого необхідним є створення правової бази, загального діапазону відносин, що виникають між суб'єктами національної економічної інноваційної системи, а також організаційних умов щодо підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції з використанням результатів науково-технічних досягнень.

В умовах децентралізації і навіть посилення системи безпеки спостерігаються позитивні зрушення в утворенні інституціональної основи внутрішнього ринку інновацій через удосконалення чинного законодавства щодо науки й інноваційної діяльності, результатом чого є прийняття Законів України, Указів Президента України, розробленні стратегій і програм, які в повній мірі не виконано, зокрема і через військовий стан:

- правові, економіко–організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, форми мотивування державою інноваційних процесів, що мають передбачати податкові, амортизаційні, митні пільги із метою підтримки розвитку економіки України виключно інноваційним шляхом;

- заходи з регулювання наукових і науково-технічних відносин, створення відповідних умов з підвищення результативності наукових досліджень й провайдингу їх результатів для науково-технічного розвитку усіх сфер суспільного життя;

- стратегічні й середньострокові пріоритетні напрямки інноваційно–безпекового розвитку суспільства, реалізація яких здійснюватиметься за фактичною участю вітчизняної науки на базі інноваційних наукових розробок та технологій;

- правові, організаційно–фінансові основи експертної діяльності у науково–технічній сфері;

- економіко–правові засади запровадження та функціонування технопарків, їх учасників, дочірніх, спільних суб'єктів бізнесу, які виконують інвестиційні й інноваційні проекти з діяльності технопарків;

- пріоритети та напрямки інноваційної діяльності, впровадження моделі сталого економічного зростання національних підприємств, вдосконалення структури їх основного капіталу, інтенсивного інвестування у високотехнологічні виробництва тощо.

Висновки

Доведено, що в умовах децентралізації та посилення безпеки державне стратегічне управління інноваційним розвитком є фактором безперервного розвитку ринкової системи, що дозволяє значно підвищувати її ефективність та стійкість. Звідси очевидно, що постійно зростаюча інноваційна активність економічної системи вимагає адекватної реакції від держави. Зроблено висновок, що державне стратегічне управління інноваційним розвитком є продуктом саме останніх стадій еволюції ринкового механізму.

Список використаних джерел

1. Козенко А. О. Особливості збалансування місцевих бюджетів в Україні. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука» Серія: «Економічні науки». 2017. № 2 (2), С. 37–42.

2. Шкільняк М., Мельник А., Микитюк П., Васіна А., Дудкіна О. Менеджмент та публічне управління в умовах сучасних вимог та трансформаційних викликів. 2021. Вісник економіки. Випуск 3. С. 168–177.

3. Mayovets Y., Vdovenko N., Shevchuk H., Zos–Kior M., Hnatenko I. Simulation modeling of the financial risk of bankruptcy of agricultural enterprises in the context of COVID–19. Journal of Hygienic Engineering and Design. 2021. Vol. 36. pp. 192–198.

4. Brockova K., Rossokha V., Chaban V., Zos–Kior M., Hnatenko I., Rubezhanska V. Economic mechanism of optimizing the innovation investment program of the development of agro–industrial production. Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development. 2021. Vol. 43. No. 1. pp. 129–135.

5. Hnatenko I., Kuksa I., Prokopenko O., Naholiuk O. Management bases of modeling of business development state priorities: motivational–cognitive, socio–economic, stereotypical–behavioral factors. Вісник Черкаського університету. Серія «Економічні науки». 2021. Випуск 3. С. 58–64.

6. Kuksa I., Hnatenko I., Kolomoiets Y., Mykhailov S. Modeling of State Priorities of Management in the Conditions of Globalization: Financial, Technical–technological and Resource Aspects. Економічні горизонти. 2021. №1. С. 21–29.

7. Mazur N., Khrystenko L., Pósztorovó J., Zos–Kior M., Hnatenko I., Puzyrova P., Rubezhanska V. Improvement of Controlling in the Financial Management of Enterprises. TEM Journal. 2021. Vol. 10. Issue 4. pp. 1605–1609.

8. Rossokha V., Mykhaylov S., Bolshaia O., Diukariiev D., Galtsova O., Trokhymets O., Ilin V., Zos–Kior M., Hnatenko I., Rubezhanska V. (2021). Management of simultaneous strategizing of innovative projects of agricultural enterprises responsive to risks, outsourcing and competition. Journal of Hygienic Engineering and Design, 36, 199–205.

9. Stolyarov V., Pósztorovó J., Zos–Kior M., Hnatenko I., Petchenko M. Optimization of material and technical supply management of industrial enterprises. Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu. 2022. No. 3(189). pp. 163–167.

10. Zos–Kior M., Hnatenko I., Isai O., Shtuler I., Samborskyi O., Rubezhanska V. (2020). Management of Efficiency of the Energy and Resource Saving Innovative Projects at the Processing Enterprises. Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development, 42, 4, 504–515.

References

1. Kozenko A. Features of balancing local budgets in Ukraine (2017). Mizhnarodnyy naukovyy zhurnal «Internauka» Seriya: «Ekonomichni nauky» [International Scientific Journal "Internauka" Series: "Economic Sciences"], 2.2, 37–42.

2. Shkilnyak M., Melnyk A., Mykytyuk P., Vasina A., Dudkina O. (2021). Management and public administration in the conditions of modern requirements and transformational challenges. Visnyk Ekonomiky [Bulletin of Economics], 3, 168–177.

3. Mayovets Y., Vdovenko N., Shevchuk H., Zos–Kior M., Hnatenko I. (2021). Simulation modeling of the financial risk of bankruptcy of agricultural enterprises in the context of COVID–19. Journal of Hygienic Engineering and Design, 36, 192–198.

4. Brockova K., Rossokha V., Chaban V., Zos–Kior M., Hnatenko I., Rubezhanska V. (2021). Economic mechanism of optimizing the innovation investment program of the development of agro–industrial production. Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development, 43, 1, 129–135.

5. Hnatenko I., Kuksa I., Prokopenko O., Naholiuk O. (2021). Management bases of modeling of business development state priorities: motivational–cognitive, socio–economic, stereotypical–behavioral factors. Visnyk Cherkas'koho universytetu. Seriya «Ekonomichni nauky» [Bulletin of Cherkasy University. Economic Sciences Series], 3, 58–64.

6. Kuksa I., Hnatenko I., Kolomoiets Y., Mykhailov S. (2021). Modeling of state priorities of management in the conditions of globalization: financial, technical–technological and resource aspects. Ekonomichni horizonty [Economic horizons], 1, 21–29.

7. Mazur N., Khrystenko L., Pósztorovó J., Zos–Kior M., Hnatenko I., Puzyrova P., Rubezhanska V. (2021). Improvement of Controlling in the Financial Management of Enterprises. TEM Journal, 10.4, 1605–1609.

8. Rossokha V., Mykhaylov S., Bolshaia O., Diukariiev D., Galtsova O., Trokhymets O., Ilin V., Zos–Kior M., Hnatenko I., Rubezhanska V. (2021). Management of simultaneous strategizing of innovative projects of agricultural enterprises responsive to risks, outsourcing and competition. Journal of Hygienic Engineering and Design, 36, 199–205.

9. Stolyarov V., Pósztorovó J., Zos–Kior M., Hnatenko I., Petchenko M. (2022). Optimization of material and technical supply management of industrial enterprises. Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu, 3(189), 163–167.

10. Zos–Kior M., Hnatenko I., Isai O., Shtuler I., Samborskyi O., Rubezhanska V. (2020). Management of Efficiency of the Energy and Resource Saving Innovative Projects at the Processing Enterprises. Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development, 42, 4, 504–515.

Дані про авторів

Шкільняк Михайло Михайлович,

д. е. н., професор, завідувач кафедри менеджменту, публічного управління та персоналу, Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна

Кукса Ігор Миколайович,

д. е. н., професор, професор кафедри економічної кібернетики і системного аналізу, Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця, м. Харків, Україна

Козенко Аліна Олександрівна,

к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Київський кооперативний інститут бізнесу і права, м. Київ, Україна

Дрогобецький Іван Іванович,

аспірант кафедри менеджменту, публічного управління та персоналу, Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна

Data about the authors**Mykhailo Shkilniak,**

Dr.Sc.(Economics), Professor, Head of the Department of Management, Public Administration and Personnel West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine

Ihor Kuksa,

Dr. Sc. (Economics), Professor, Professor of the Economic Cybernetics and System Analysis Department, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Kharkiv, Ukraine

Alina Kozenko,

PhD (Economics), Associate Professor of Department of Finance, Banking and Insurance, Kyiv Cooperative Institute of Business and Law, Kyiv, Ukraine

Ivan Drohobetskyi,

Postgraduate Student of the Department of Management, Public Administration and Personnel, West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine

УДК 336.722.8:330.52

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7113009>

КУКСА І.М., РОДЧЕНКО С.С.,
ЛЕЛЮК Н.Є., БАБІЙ Л.І.

Управлінські механізми фінансово–облікової системи капіталізації інноваційного бізнесу в умовах сучасних безпекових викликів

Актуальність теми дослідження. Дослідження питання управлінських механізмів фінансово–облікової системи капіталізації інноваційного бізнесу в умовах сучасних безпекових викликів обумовлюється відсутністю єдиного підходу до реалізації алгоритму даного процесу.

Постановка проблеми. Науковий підхід до визначення сутності фінансово–облікової системи капіталізації інноваційного бізнесу включає: ринковий горизонт; фінансовий горизонт; виробничий горизонт; біржовий горизонт, що в умовах сучасних безпекових викликів обумовлює актуальність теми дослідження.

Постановка мети і завдань дослідження – дослідити управлінські механізми фінансово–облікової системи капіталізації інноваційного бізнесу в умовах сучасних безпекових викликів.

Метод або методологія дослідження. В статті використано наступні методи: графічний, монографічний, історичний, аналізу і синтезу, систематизації.

Презентація основного матеріалу (результати дослідження). Доведено, що сутність управлінського механізму фінансово–облікової системи капіталізації інноваційного бізнесу визначають та розкривають його риси: стратегічний характер забезпечення; причинно–наслідковий зв'язок з особливостями розвитку внутрішнього і зовнішнього середовища підприємства; динамічний розвиток та змінний характер; зростання вартості капіталу підприємства; комплексність забезпечення.

Галузь застосування результатів. Результати дослідження можуть бути використані в практичній діяльності сучасних підприємств, організацій, установ для вдосконалення управлінських механізмів фінансово–облікової системи капіталізації інноваційного бізнесу.

Висновки за статтю. Враховуючи особливості управлінських механізмів фінансово–облікової системи капіталізації інноваційного бізнесу в умовах сучасних безпекових викликів, пропонуємо прийняти трактування капіталізації підприємства в наступній редакції: капіталізація підприємства – це процес збільшення (перевищення розміру) капіталу підприємства, наслідком якого є збільшення ринкової оцінки його вартості.

Ключові слова: управлінські механізми, фінансово–облікова система, капіталізація, інноваційний бізнес, безпекові виклики.

Management mechanisms of the financial and accounting system of capitalization of innovative business in the conditions of modern security challenges

Relevance of the research topic. *The study of the issue of management mechanisms of the financial and accounting system of capitalization of innovative business in the conditions of modern security challenges is determined by the lack of a unified approach to the implementation of the algorithm of this process.*

Formulation of the problem. *A scientific approach to determining the essence of the financial and accounting system of capitalization of innovative business includes: market horizon; financial horizon; production horizon; exchange horizon, which in the conditions of modern security challenges determines the relevance of the research topic.*

Setting the purpose and objectives of the study – *to investigate the management mechanisms of the financial and accounting system of capitalization of innovative business in the conditions of modern security challenges.*

Research method or methodology. *The following methods are used in the article: graphic, monographic, historical, analysis and synthesis.*

Presentation of the main material (research results). *It is proved that the essence of the management mechanism of the financial and accounting system of capitalization of innovative business is determined and revealed by its features: the strategic nature of provision; cause-and-effect relationship with the peculiarities of the development of the internal and external environment of the enterprise; dynamic development and changing nature; growth in the cost of the enterprise's capital; comprehensiveness of provision.*

Field of application of results. *The results of the research can be used in the practical activities of modern enterprises, organizations, institutions to improve the management mechanisms of the financial and accounting system of capitalization of innovative business.*

Conclusions on the article. *Taking into account the peculiarities of the management mechanisms of the financial and accounting system of the capitalization of innovative business in the conditions of modern security challenges, we propose to accept the interpretation of the capitalization of the enterprise in the following version: the capitalization of the enterprise is a process of increasing (exceeding the size) of the capital of the enterprise, the consequence of which is an increase in the market assessment of its value.*

Keywords: *management mechanisms, financial and accounting system, capitalization, innovative business, security challenges.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Науковий підхід до визначення сутності фінансово–облікової системи капіталізації інноваційного бізнесу включає: ринковий горизонт дослідження передбачає аналіз курсу акцій підприємства або оцінки вартості активів підприємства та визначення тенденцій змін цих показників з метою прогнозування їх перспективних значень; фінансовий горизонт дослідження передбачає встановлення бажаних цільових значень курсу акцій підприємства або вартості його активів та визначення методів акумуляції капіталу підприємства для досяг-

нення встановлених орієнтирів; виробничий горизонт дослідження передбачає оптимізацію процесу основного виробництва підприємства з метою розширення обсягів виробництва сучасної конкурентоспроможної продукції на базі використання сучасної техніки та технологій та, як наслідок, зростання вартості активів підприємства; біржовий горизонт дослідження передбачає вибір варіанта публічного розміщення акцій підприємства та/або придбання майнових прав інших підприємств з метою створення вертикально інтегрованих структур, що в умовах сучасних безпекових викликів обумовлює актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Сутність управлінського механізму фінансово–облікової системи капіталізації інноваційного бізнесу визначають та розкривають його риси (визначальні характеристики):

1. Стратегічний характер забезпечення відображається в тому, що орієнтація підприємства на майбутнє зростання (а через це і реалізація стратегії зростання) передбачає планування зростання власної капіталізації.

2. Причинно–наслідковий зв'язок з особливостями розвитку внутрішнього і зовнішнього середовища підприємства проявляється в тому, що забезпечення капіталізації підприємства підлягає прямому впливу зовнішніх умов його господарювання і, у свою чергу, зростання капіталізації підприємства може спричинити перерозподіл ринкової вагомості суб'єктів інноваційного бізнесу, то є причиною змін у зовнішньому середовищі, в тому числі і безпекового характеру. При цьому зростання капіталізації підприємства відбувається на основі повної реалізації внутрішніх можливостей підприємства, яке також доводить одночасний вплив внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства у забезпеченні позитивної тенденції його капіталізації. Невідповідність фінансово–господарських параметрів підприємства параметрам довкілля викликає виникнення кризи підприємства.

3. Динамічний розвиток та змінний характер розкривається через зміну в часі величини капіталізації та шляхів та методів її забезпечення. Слід зазначити, що у вирішенні проблеми забезпечення капіталізації підприємства виникає необхідність постійного контролю над рівнем віддачі вкладених ресурсів в аспекті створення позитивної величини капіталізації. Іншими словами, рівень витрат ресурсів має бути адекватним досягнутому та запланованому рівню капіталізації підприємства.

4. Зростання вартості капіталу підприємства, оскільки будь–яке підприємство орієнтує власну діяльність на реалізацію стратегії зростання, тому перспективними результатами діяльності вважається саме зростання вартості капіталу підприємства і, ланцюгове зростання вартості власне підприємства та його капіталізації.

5. Комплексність забезпечення передбачає вдале поєднання сучасного корпоративного

управління, ринково орієнтованого виробництва, ресурсів (виробничих, фінансових, безпекових, людських та інформаційних) високої якості та оптимального складу, що сприятиме досягненню синергичного ефекту у вирішенні проблеми зростання капіталізації підприємства [1–11], що в умовах сучасних безпекових викликів потребує подальшого дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання) – дослідити управлінські механізми фінансово–облікової системи капіталізації інноваційного бізнесу в умовах сучасних безпекових викликів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Актуальні рішення із заощадження й використання ресурсів приймаються суб'єктами управлінського механізму фінансово–облікової системи капіталізації інноваційного бізнесу, яких в цілому можна поділити на групи:

1) прями інвестори – власники, акціонери, інвестори, що придбали акції/інші цінні папери підприємств при їх розміщенні; кошти від цих операцій спрямовуватимуться на збільшення власних активів/капіталів підприємства–емітента;

2) портфельні інвестори – учасники вторинного ринку цінних паперів, що здійснюють купівлю–продаж цінних паперів по ціні, яка не збігається із номінальною вартістю, тобто із реальною вартістю майна підприємства. Збільшення активів, власного капіталу підприємства–емітента не відбувається (див. таблицю).

Для суб'єкта капіталізації інноваційного бізнесу першої групи відповідні прями інвестиції пов'язані із внутрішньою капіталізацією, другої групи – відбувається капіталізація фінансових доходів шляхом створення портфеля інвестицій.

До внутрішньої капіталізації суб'єктів інноваційного бізнесу можна віднести зворотню капіталізацію: прибутку (реінвестування); чистого грошового потоку від інвестицій (повторне інвестування); депозитного відсотка (приріст депозитного вкладу в сумі відсотків); дивідендів (здійснення дивідендних виплат у формі акцій).

Від зворотного прями капіталізація відрізняється об'єктом (зазвичай активи, які нарощуються за кількістю із метою отримання додаткової вартості в майбутньому). В залежності від типу капіталізованих активів розрізняють матеріально–речову, нематеріальну, фінансову капіталізацію. Акти–

Класифікація видів капіталізації сучасного інноваційного безпекового бізнесу за ознаками

Суб'єкти капіталізації	Види капіталізації	Ознаки класифікації		
		об'єкти	форми прояву	інструменти
суб'єкти інноваційного бізнесу	реальна			
	зворотня	додаткова вартість або прибуток	збільшення активів за рахунок прибутку	інвестиційна оцінка можливості використання прибутку
	пряма	власні та залучені активи	збільшення прибутку власними і залученими активами	оцінка вартості активів на основі прогнозованих доходів
учасники вторинного ринку цінних паперів	ринкова			
	маркетингова	гудвілл, що формує власні активи	збільшення вартості майна через збільшення власного капіталу	облікова оцінка придбаного гудвілу
	корпоративна	власні активи, які передаються акціонерами до статутного капіталу	нарощування чистих активів при формуванні статутного капіталу	оцінка справедливої вартості активів до статутного капіталу
	фіктивна	доходи учасників фондового ринку, що спрямовуються на цінні папери	отримання доходу від цінних паперів	оцінка вкладеного капіталу в залежності від котирувань акцій

ви при прямій капіталізації можуть бути власними або формуватися із залучених коштів (кредити для підприємств, депозити для банків). Зворотня капіталізація прибутку й пряма капіталізація активів є видами реальної капіталізації. Реальні капітали суб'єктів інноваційного безпекового бізнесу формуються із різних активів – матеріальних, інтелектуальних, фінансових, безпекових. Тому реальній капіталізації прибутку передують збільшення власного капіталу, реальній капіталізації активів – збільшення власних і залучених активів суб'єкта інноваційного бізнесу. Маркетингова капіталізація (як вид ринкової) доцільна при придбанні цілісного майнового комплексу з визнанням позитивного гудвілу й збільшенні власного капіталу. При таких умовах стандарти обліку і фінансової звітності дозволяють капіталізувати маркетингові активи у вигляді гудвілу.

Беззаперечно необхідною є класифікація видів фінансово–облікової системи капіталізації:

1. Залежно від порядку виникнення:

Об'єктивна – залежить від зовнішніх факторів, що формується за межами підприємства.

Суб'єктивна – виникає всередині суб'єкта інноваційного бізнесу, розмір та масштаби якої залежать від самого суб'єкта та ефективності його діяльності.

2. Залежно від форми реалізації:

Реальна капіталізація – має фізичне здійснення і дозволяє безпосередньо оцінити вартість активів.

Фіктивна – має нетоварний вигляд, не функціонує безпосередньо у процесі відтворення та формується на спеціальному ринку – фондовому.

3. Залежно від форми прояву:

Капіталізація майна – це абсолютне чи відносне збільшення майна капітального характеру.

Капіталізація витрат – переведення поточних витрат у витрати капітального характеру (витрати на рекламу).

4. Залежно від способу модифікації (перетворення) ресурсів у вартість:

Пряма – процес перетворення ресурсів, залучених у оборот, у вартість, здатну приносити додаткову вартість.

Зворотній процес перетворення додаткової вартості в капітал.

5. Залежно від вимірювача:

Абсолютна – вимірюється відповідними обсягами капіталу в абсолютних величинах.

Відносна – це частина капіталу в загальному обсязі ресурсів або, якщо судити за результатами виробництва, це частка ВВП, отриманого на всіх стадіях виробництва.

6. Залежно від виду діяльності:

Виробнича – характерна для підприємств, які ефективно працюють і мають фінансовий ре-

зультат господарської діяльності, який дозволяє реінвестувати частину прибутку та збільшувати власний капітал.

Маркетингова – пов'язані з використанням активної маркетингової політики та «вдалої» рекламної кампанії. Приводить до збільшення ринкової вартості підприємства, яка не відповідає його реальній вартості.

Ринкова.

7. Залежно від сфери діяльності:

Фінансова (банківська, фондового ринку, страхова тощо).

Промислова.

Аграрна.

Капіталізація домогосподарств.

Сфери послуг.

8. Залежно від масштабу:

Глобальна.

Національної економіки – капіталізація економіки держави або зростання національного багатства країни за рахунок регулярного приросту валового внутрішнього продукту.

Регіону – зростання вартості активів, що знаходяться на території області, і всього того, що здатне приносити дохід, або використання ресурсів, створених людьми для виробництва товарів, робіт і послуг, вкладених у справу і функціонуючих як джерело у вигляді засобів виробництва.

Галузі – збільшення вартості активів галузі.

Підприємства.

Домогосподарств.

Правомірно було б використовувати наведену вище класифікацію видів капіталізації, що дозволить уникнути повторень, різночитань.

Наведена вище класифікація має інтерес для академічної науки та втрачає їх у господарській діяльності. Для суб'єктів інноваційного бізнесу велике значення має нарощування ринкової капіталізації, що призведе до зростання ринкової вартості підприємства. Критичний аналіз підхід до категорії капіталізація та виділення її видів дозволить виявити невідповідність деяких термінів.

На нашу думку, необхідно запровадити нову категорію «виробнича капіталізація», яка характеризує процес реінвестування прибутку суб'єкта інноваційного бізнесу у виробництво продукції, виконання робіт, надання послуг, нарощування капіталу у виробництві, що має фізичне втілення та форму прояву реальної капіталізації. З цього випливає, що формалізоване вираження фі-

нансово–облікової системи капіталізації можна подати у такому вигляді:

Ринкова капіталізація = виробнича капіталізація + маркетингова капіталізація

Ця тотожність буде вірною для суб'єктів інноваційного бізнесу, які не мають акціонерної організаційно–правової форми (АТ). Для акціонерних товариств такої рівності мало, оскільки на їхню ринкову вартість впливає не тільки виробнича та маркетингова капіталізація, а й фіктивна капіталізація, яка формується під впливом факторів та елементів фондового ринку. Отже, для них фінансово–облікова система капіталізації матиме такий вигляд:

Ринкова капіталізація АТ = виробнича капіталізація + маркетингова капіталізація + фіктивна капіталізація

Висновки

Встановлено, що існує кілька підходів до визначення економічної категорії «капіталізація». Вважаємо, що на часі необхідність формування універсального трактування капіталізації, що має сприяти розробці й реалізації адекватних управлінських рішень з підвищення ефективності господарської діяльності підприємств. Ураховуючи особливості управлінських механізмів фінансово–облікової системи капіталізації інноваційного бізнесу в умовах сучасних безпекових викликів, пропонуємо прийняти таке трактування капіталізації підприємства: капіталізація підприємства – це закономірний процес збільшення капіталу підприємства, в наслідок чого збільшується ринкова оцінка його вартості. Представлене визначення органічно поєднує в собі актуальні підходи визначення дефініції «капіталізація» як процес, так і як результат.

Список використаних джерел

1. Гнатенко І. А., Бабій Л. І., Чорна О. Ю., Коновалов Р. І. Управління продовольчою безпекою в умовах динамічного бізнес–середовища. Український журнал прикладної економіки. 2020. №4. С. 126–131.
2. Живко З., Лелюк Н., Родченко С. Управління безпекою туристичної галузі в умовах пандемії COVID–19. Економіка та суспільство. 2021. № 31. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/736/708>
3. Hnatenko I., Kuksa I., Prokopenko O., Naholiuk O. Management bases of modeling of business

development state priorities: motivational–cognitive, socio–economic, stereotypical–behavioral factors. Вісник Черкаського університету. Серія «Економічні науки». Випуск 3. 2021. С. 58–64.

4. Kukxa I., Hnatenko I., Kolomoiets Y., Mykhailov S. Modeling of State Priorities of Management in the Conditions of Globalization: Financial, Technical–technological and Resource Aspects. Економічні горизонти. 2021. №1. С. 21–29.

5. Mayovets Y., Vdovenko N., Shevchuk H., Zos–Kior M., Hnatenko I. Simulation modeling of the financial risk of bankruptcy of agricultural enterprises in the context of COVID–19. Journal of Hygienic Engineering and Design. 2021. Vol. 36. pp. 192–198.

6. Mazur N., Khrystenko L., Pósztorovó J., Zos–Kior M., Hnatenko I., Puzyrova P., Rubezhanska V. (2021). Improvement of Controlling in the Financial Management of Enterprises. TEM Journal, 10.4, 1605–1609.

7. Momot T., Rodchenko S. (2019). Assessment of financial security of banks in conditions of macroeconomic instability. Innovative Technologies and Scientific Solutions for Industries, 3 (9), 34–43.

8. Momot T., Rodchenko S., Tumietto D., Lelyuk N. (2019). Value – based security system of the commercial bank. Financial and credit activity: problems of theory and practice, 2.29, 44–54.

9. Prokopenko O., Martyn O., Bilyk O., Vivcharuk O., Zos–Kior M., Hnatenko I. Models of State Clusterisation Management, Marketing and Labour Market Management in Conditions of Globalization, Risk of Bankruptcy and Services Market Development. IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security. 2021. Vol. 21. No. 12 pp. 228–234.

10. Rossokha V., Mykhaylov S., Bolshaia O., Diukariev D., Galtsova O., Trokhymets O., Ilin V., Zos–Kior M., Hnatenko I., Rubezhanska V. Management of simultaneous strategizing of innovative projects of agricultural enterprises responsive to risks, outsourcing and competition. Journal of Hygienic Engineering and Design. 2021. Vol. 36, pp. 199–205.

11. Stolyarov V., Pósztorovó J., Zos–Kior M., Hnatenko I., Petchenko M. Optimization of material and technical supply management of industrial enterprises. Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu. 2022. No. 3(189). pp. 163–167.

References

1. Hnatenko I., Babiy L., Chorna O., Konovalov R. (2020). Food safety management in a dynamic business environment. Ukrayins'kyi zhurnal prykladnoyi

ekonomiky [Ukrainian Journal of Applied Economics], 4, 126–131.

2. Zhyvko Z., Lelyuk N., Rodchenko S. (2021). Tourism industry safety management in conditions of COVID–19 pandemic. Ekonomika ta suspil'stvo [Economy and society], 31. ULR: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/736/708>

3. Hnatenko I., Kukxa I., Prokopenko O., Naholiuk O. (2021). Management bases of modeling of business development state priorities: motivational–cognitive, socio–economic, stereotypical–behavioral factors. Visnyk Cherkas'koho universytetu. Seriya «Ekonomiczni nauky» [Bulletin of Cherkasy University. Economic Sciences Series], 3, 58–64.

4. Kukxa I., Hnatenko I., Kolomoiets Y., Mykhailov S. (2021). Modeling of state priorities of management in the conditions of globalization: financial, technical–technological and resource aspects. Ekonomichni horyzonty [Economic horizons], 1, 21–29.

5. Mayovets Y., Vdovenko N., Shevchuk H., Zos–Kior M., Hnatenko I. (2021). Simulation modeling of the financial risk of bankruptcy of agricultural enterprises in the context of COVID–19. Journal of Hygienic Engineering and Design, 36, 192–198.

6. Mazur N., Khrystenko L., Pósztorovó J., Zos–Kior M., Hnatenko I., Puzyrova P., Rubezhanska V. (2021). Improvement of Controlling in the Financial Management of Enterprises. TEM Journal, 10.4, 1605–1609.

7. Momot T., Rodchenko S. (2019). Assessment of financial security of banks in conditions of macroeconomic instability. Innovative Technologies and Scientific Solutions for Industries, 3 (9), 34–43.

8. Momot T., Rodchenko S., Tumietto D., Lelyuk N. (2019). Value – based security system of the commercial bank. Financial and credit activity: problems of theory and practice, 2.29, 44–54.

9. Prokopenko O., Martyn O., Bilyk O., Vivcharuk O., Zos–Kior M., Hnatenko I. (2021). Models of State Clusterisation Management, Marketing and Labour Market Management in Conditions of Globalization, Risk of Bankruptcy and Services Market Development. IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security, 21.12, 228–234.

10. Rossokha V., Mykhaylov S., Bolshaia O., Diukariev D., Galtsova O., Trokhymets O., Ilin V., Zos–Kior M., Hnatenko I., Rubezhanska V. (2021). Management of simultaneous strategizing of innovative projects of agricultural enterprises responsive to risks, outsourcing and competition. Journal of Hygienic Engineering and Design, 36, 199–205.

11. Stolyarov V., Pbsztorovb J., Zos–Kior M., Hnatenko I., Petchenko M. (2022). Optimization of material and technical supply management of industrial enterprises. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*, 3(189), 163–167.

Дані про авторів

Кукса Ігор Миколайович,

д.е.н., професор, професор кафедри економічної кібернетики і системного аналізу, Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця, м. Харків, Україна

Родченко Світлана Сергіївна,

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансово–економічної безпеки, обліку і аудиту, Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, м. Харків, Україна

Лелюк Наталія Євгеніївна,

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансово–економічної безпеки, обліку і аудиту, Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, м. Харків, Україна

Бабій Леся Іванівна,

к.е.н., доцент, доцент кафедри податкового менеджменту та фінансового моніторингу, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ, Україна

нальний економічний університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ, Україна

Data about the authors

Ihor Kuksa,

Dr. Sc. (Economics), Professor, Professor of the Economic Cybernetics and System Analysis Department, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Kharkiv, Ukraine

Svitlana Rodchenko,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of Department of Financial and Economic Security, Accounting and Auditing, O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Kharkiv, Ukraine

Natalia Lelyuk,

Ph. D. in Economics, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Financial and Economic Security, Accounting and Audit, O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Ukraine

Lesya Babiy,

Ph.D in Economics, Associate Professor, Associate Professor of Tax Management and Financial Monitoring, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv, Ukraine

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 657.1

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7113019>
ДУХНОВСЬКА Л.М.

Організація фінансового обліку діяльності підприємств в умовах війни

Актуальність теми дослідження та постановка проблеми. Від початку повномасштабного російського вторгнення керівництво кожного підприємства вживають заходи для адаптації процесу обліку до умов воєнного стану. Кінцевим продуктом фінансового обліку є інформація, що надається користувачам у формі звітності. Під час складання фінансової звітності слід враховувати вплив війни на безперервність діяльності та за можливості провести аналіз безпечних умов роботи облікового персоналу. Підприємства також повинні вжити заходів щодо захисту інформації, витік якої може не лише завдати значних збитків, а також вплинути на імідж компанії. Тому питання організації фінансового обліку в умовах війни є досить актуальним.

Мета і завдання дослідження. Метою статті є розгляд організації фінансового обліку в умовах проведення воєнних дій.

Методи дослідження. Для написання статті було використано загальнонаукові та спеціальні методи і прийоми наукового пізнання.

Результати роботи. В результаті написання статті було запропоновано використання сучасних онлайн інструментів для дистанційної форми роботи працівників бухгалтерії. Використання ІТ технологій в організації фінансового обліку на підприємстві під час війни оптимізує роботу працівників та дозволить оперативно отримувати завдання та звітувати про їх виконання.

Галузь застосування результатів. Фінансовий облік, бухгалтерський облік, інформаційні технології в обліку.

Висновки. На сьогодні здійснення господарської діяльності відбувається в неймовірно складних умовах війни. Кожне підприємство відчуває вплив на безперервність своєї діяльності та повинно переглянути всі сфери фінансового обліку, які знаходяться під впливом невизначеності суджень та оцінок, зокрема: зменшення корисності активів; вплив на контрактні угоди та обтяжливі контракти; оцінки справедливої вартості; оцінка очікуваних кредитних збитків.

В умовах проведення воєнних дій, дистанційна робота працівників бухгалтерії є оптимальною формою організації праці з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Автором запропоновано використання онлайн інструментами Slack, який надає можливість спілкуватися з різними відділами підприємства та інтегрується з понад 100 іншими сервісами, а саме: Google Drive, Google

Docs, Google Calendar, Zoom та інші. Дистанційна організація фінансового обліку в умовах війни є дуже доречною, адже надасть можливість працівнику обрати перш за все безпечне робоче місце.

Ключові слова: фінансовий облік, війна, дистанційна форма роботи, ІТ технології, захист облікової інформації, загрози, інформаційна безпека.

DUKHNOVSKA L.M.

Organization of financial accounting of enterprises in wartime

The subject of the research. *Since the beginning of the full-scale Russian invasion, the management of each company has taken steps to adapt the accounting process to the conditions of martial law. The end product of financial accounting is information provided to users in the form of reports. The preparation of financial statements should take into account the impact of the war on business continuity and, where possible, analyze the safe working conditions of accounting staff. Businesses should also take steps to protect information, the leakage of which can not only cause significant damage, but also affect the company's image. Therefore, the question of the organization of financial accounting in wartime is quite relevant.*

The aim of the research. *The purpose of the article is to consider the organization of financial accounting in the context of hostilities.*

Research methods. *General scientific and special methods and techniques of scientific knowledge were used to write the article.*

Results of the investigation. *As a result of writing the article, it was proposed to use modern online tools for remote work of accounting staff. The use of IT technologies in the organization of financial accounting in the enterprise during the war optimizes the work of employees and will allow you to quickly receive tasks and report on their implementation.*

Scope of the results. *Financial accounting, accounting, information technology in accounting.*

Conclusions. *Today, economic activity takes place in incredibly difficult conditions of war. Each company has an impact on the continuity of its activities and should review all areas of financial accounting that are affected by the uncertainty of judgments and estimates, in particular: impairment of assets; impact on contractual agreements and onerous contracts; fair value measurements; assessment of expected credit losses. In conditions of hostilities, remote work of accounting staff is the optimal form of work organization using information and communication technologies. The author proposes the use of the online tool Slack, which provides the ability to communicate with various departments of the enterprise and integrates with more than 100 other services, namely: Google Drive, Google Docs, Google Calendar, Zoom and others. Remote organization of financial accounting in wartime is very appropriate, because it will allow the employee to choose first of all a safe workplace.*

Key words: *financial accounting, war, remote form of work, IT technologies, protection of accounting information, threats, informational security.*

Постановка проблеми. В умовах воєнного стану надзвичайно важливо забезпечити користувачів (зовнішніх та внутрішніх) повною, правдивою інформацією про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів на підприємстві. Значна частина такої інформації формується саме в системі фінансового обліку, а враховуючи особливості його організації в умовах війни, це відбувається з використанням інформаційно-комп'ютерних технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання організації фінансового обліку піднімалось в

працях таких науковців, як, Ф.Ф. Бутинець, Н.М. Ткаченко, І.М. Гончаренко, Ю.Д. Довгаль, В. Завгородній, С.В. Івахненко, М.В. Кужельний, С.О. Левицька, С.В. Свірко, В. Сопко, В.А. Шпак, Л.Г. Ловінська, І.Б. Стефанюк, А.Н. Сушкевич, А.Д. Шмигель тощо.

Метою статті є дослідження особливостей організації фінансового обліку, що виникають в умовах ведення війни, а також обґрунтування заходів захисту облікової інформації та її оперативної обробки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансовий облік повністю базується на бухгалтер-

терських даних, а фінансова звітність підприємства складається за результатами бухгалтерського обліку, який є складовою його методу. У більшості розвинених країн бухгалтерський облік поділяється на фінансовий та управлінський. Багато вчених-економістів під бухгалтерським обліком розуміють фінансовий облік. Згідно Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» поділ бухгалтерського обліку на види не наводиться.

Метою фінансового обліку є надання користувачам (як правило, зовнішнім) повної, правдивої та своєчасної інформації про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів на підприємстві. Він є обов'язковим видом обліку, будується за відповідними принципами і стандартами, показники якого відображаються у встановлених формах фінансової звітності, що надається у визначені строки різним категоріям зовнішніх користувачів. Найважливішими його принципами є безперервність та послідовність, повне висвітлення, автономність і використання єдиного грошового вимірника тощо. Саме він є всеохоплюючим (обліковуються усі без винятку активи та їх джерела, процеси, що відбуваються на підприємстві), вирізняється системністю (будується за строго встановленими правилами, функціонує від створення підприємства і до його ліквідації) [1, с. 7].

Бухгалтерський облік та фінансова звітність ґрунтуються на принципах, визначених концептуальною основою. Питання організації фінансового обліку на підприємстві належать до компетенції його власника або уповноваженого органу відповідно до законодавства та установчих документів. Війна суттєво вплинула на здатність власника або уповноваженої особи забезпечити організацію фінансового обліку та своєчасно фіксувати факти здійснення всіх господарських операцій.

Система фінансового обліку як основне джерело економічної інформації зіштовхнулася із особливими вимогами, які потребує принципово нових підходів до питань її організації. В умовах війни, від налагодженості фінансового обліку залежить якість, оперативність подання інформації, а також вкрай важливим є її захист.

При організації фінансового обліку перед керівником та головним бухгалтером постали наступні актуальні питання:

1. Як організувати оплату праці в умовах воєнного стану?

2. Законність звільнення та скорочення працівників.

3. Оформлення працівників, що вступили до ЗСУ та територіальної оборони.

4. Особливості нарахування лікарняних та відпускних при скасуванні свят.

5. Складання звітності під час війни.

6. Зміни щодо оплати і нарахування плати за землю.

7. Як вести облік підприємствам, що залишилися в зоні бойових дій.

8. Нарахування амортизації основних засобів у період воєнного стану.

9. Списання майна, знищеного через бойові дії.

10. Оподаткування благодійної допомоги постраждалим.

11. Які податкові пільги може отримати конкретне підприємство, залежно від місця знаходження та видів діяльності.

12. Захист від витоку чи пошкодження облікової інформації. Це стосується не лише програмне забезпечення, а й викрадення носіїв, на яких зберігається інформація.

Зрозуміло, що виникає безліч інших питань, які постають перед керівником (власником) та бухгалтерією підприємства. Найважливіші питання воєнного часу стосуються бухгалтера з обліку заробітної плати, тому що витрати на оплату праці впливають на норми робочого часу, нарахування виплат мобілізованим працівникам, наявність працівників з призупиненими трудовими відносинами. Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 № 2136 на законодавчому рівні скасовано перенесення вихідних, на які припадають такі святково-неробочі дні. Також відмінили скорочення на одну годину робочих днів, які передують святковим дням. Але на практиці керівник підприємства має право самостійно визначати робочий графік своїх працівників. Відповідно, він може залишити всі ці вихідні, святкові, неробочі дні, зробити їх неробочими для своїх працівників, а також не збільшувати норму робочого часу при нарахуванні заробітної плати.

З метою оперативного залучення нових працівників до виконання роботи, а також усунення кадрового дефіциту та браку робочої сили, в тому числі внаслідок фактичної відсутності праців-

ників, які внаслідок бойових дій евакуювалися в іншу місцевість, перебувають у відпустках, простої, тимчасово втратили працездатність або доля яких тимчасово невідома, роботодавці можуть укласти з новими працівниками строкові трудові договори на період дії воєнного стану або на період заміщення тимчасово відсутнього працівника. На даний момент норми статті 32 КЗпП про двомісячний строк попередження працівника про зміну істотних умов праці не застосовуються.

Фінансовий облік ґрунтуються на принципах безперервності і послідовності. У разі не ведення обліку відбувається накопичення здійснених господарських операцій, що не знайшли свого відображення в первинних документах та облікових регістрах. Це призведе до досить коштовного та тривалого відновлення бухгалтерського обліку. Під час воєнного стану необхідно все ж таки вести бухгалтерський облік, що дасть можливість контролювати активи і зобов'язання підприємства в реальному часі.

Сучасне сьогодні вимагає від керівника підприємства вводити для працівників бухгалтерії дистанційну роботу. Для цього потрібно відповідне рішення директора (виконавчого органу) підприємства. Також необхідно організувати та технічно забезпечити працівників для роботи віддалено. У трудовому кодексі дистанційну віддалену роботу прописано у ст. 60–2. Вона описана як форма організації праці, що дозволяє працівнику виконувати свої обов'язки поза робочими приміщеннями. При цьому використовуються технології для комунікації та передачі інформації, тобто програмне забезпечення, що дозволяє оперативно отримувати завдання та звітувати про їх виконання.

Дистанційна форма роботи бухгалтерії дає можливість працівнику виконувати функціональні обов'язки, перебуваючи будь-де. Але зобов'язує підтримувати постійний зв'язок із роботодавцем у робочий час. Для цього пропонуємо керівникам компаній користуватись он-лайн інструментами. На нашу думку, особливої уваги необхідно приділити месенджеру Slack, який був створений у 2013 році. Slack – це зручний та багатофункціональний месенджер, у якому можна спілкуватися з різними відділами підприємства (відділом бухгалтерії, планово-економічним відділом, відділом збуту продукції тощо). Slack має можливість інтеграції з понад 100 іншими сервісами, а саме: Google Drive, Google Docs, Google Calendar, Zoom та інші. Цей багатофункціональний месен-

джер надає можливість закріплювати важливі файли, зберігати документи, створювати групи та канали. Працівники бухгалтерії зможуть отримувати сповіщення про всі дії, які відбуваються в доданих сервісах. Для того, щоб не змішувати частини з працівниками різних відділів, можна винести окремі групи в канали Slack, і вже там комунікувати з ними. Використання ІТ технологій в організації фінансового обліку на підприємстві під час війни оптимізує роботу працівників бухгалтерії.

Особливу увагу щодо бухгалтерського обліку в умовах проведення воєнних дій приділено С.Ф. Легенчук та Д.О. Грицишен. Науковці поглиблюють суспільне значення обліку як соціальної та інституційної практики. Автори зазначають, що під час здійснення евакуації майна основна відповідальність щодо безпеки евакуації та подальшої постановки такого майна на облік покладалася на бухгалтерів, які повинні були досить суворо дотримуватись існуючих вимог, зокрема, щодо документального оформлення таких операцій. При цьому в процесі здійснення евакуації майна підприємств здійснювалися значні витрати, які мали відобразитися на відповідних рахунках («Витрати, викликані евакуацією»), а в багатьох випадках майно не досягало свого кінцевого пункту призначення як внаслідок стрімкого просування ворожих військ, так і в результаті неефективної логістики. Тому одним із напрямів розвитку облікової системи під час війни було удосконалення порядку облікового відображення бездокументних вантажів [2, с. 125].

На сьогодні досить гостро стоїть питання адаптації фінансового обліку до змін нормальних умов функціонування підприємства. Це стосується удосконалення методики оцінки активів, над якими втрачено контроль.

Рожелюк В.М. розглядає заходи мінімізації загроз бухгалтерській інформації, наводить їх виключно щодо дій, які повинен забезпечити обліковий персонал. Він наголошує на необхідності архівації даних, підтримці рівня професіоналізму бухгалтера, організації системи комунікації, забезпеченні умов праці бухгалтера та приділення уваги фінансуванню заходів інформаційної безпеки [3, с. 137].

Вибір стаціонарного або хмарного забезпечення для організації фінансового обліку в умовах війни також вкрай важливий. Підприємство повинно розробити методику захисту облікової інформації та мінімізувати загрози в частині фізичної безпеки.

Грабчук І.Л. розглядає захист облікової інформації, яка зберігається в електронному вигляді, використовуючи наступні заходи: логічна безпека та фізична безпека. Найбільш важлива інформація, зокрема і облікового характеру, повинна зберігатися в захищеному вигляді, представлення в якому можливе завдяки інструментарію більшості операційних систем; фізичний захист технічного забезпечення. Загрозою для витоку чи пошкодження облікової інформації може стати не тільки програмне забезпечення, а й викрадення носіїв, на яких зберігається інформація (флеш-накопичувачі, ноутбуки тощо). На підприємстві повинні повною мірою використовуватися фізичні засоби щодо перешкодження доступу сторонніх осіб [4, с 23].

Висновки

Таким чином, сьогодні здійснення господарської діяльності відбувається в неймовірно складних умовах війни. Кожне підприємство відчуває вплив на безперервність своєї діяльності та переглядає всі сфери фінансового обліку, які знаходяться під впливом невизначеності суджень та оцінок, зокрема: зменшення корисності активів; вплив на контрактні угоди та обтяжливі контракти; оцінки справедливої вартості; оцінка очікуваних кредитних збитків.

В умовах проведення воєнних дій дистанційна робота працівників бухгалтерії є оптимальною формою організації праці з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Обліковці можуть працювати у будь-якому місці за власним вибором. Автором запропоновано використання он-лайн інструменту Slack, який надає можливість спілкуватися з різними відділами підприємства та інтегрується з понад 100 іншими сервісами, а саме: Google Drive, Google Docs, Google Calendar, Zoom та інші. Дистанційна організація фінансового обліку в умовах війни є дуже доречною, адже надасть можливість працівнику обрати перш за все безпечне робоче місце.

Список використаних джерел

1. Фінансовий облік : підруч. / Я. Д. Крупка, З. В. Задорожний, Н. В. Гудзь [та ін.]. – 4-те вид. [доп. і перероб.]. – Тернопіль : ТНЕУ, 2017. – 451 с.

2. Легенчук, С. Ф., Грицишен, Д. О. (2019). Розвиток бухгалтерського обліку в умовах проведення воєнних дій: історичний аналіз. «Вісник ЖДТУ»: Економіка, управління та адміністрування, (2(88), 121–127. [https://doi.org/10.26642/jen-2019-2\(88\)-121-127](https://doi.org/10.26642/jen-2019-2(88)-121-127)

3. Рожельюк Вікторія Миколаївна. Організація бухгалтерського обліку діяльності переробних підприємств : монографія / Рожельюк В.М. – К. : ННЦ ІАЕ, 2013. – 488 с.

4. Грабчук, І. Л. (2018). Організація захисту облікової інформації в умовах гібридної війни. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу, (3(41), 20–24. [https://doi.org/10.26642/pbo-2018-3\(41\)-20-24](https://doi.org/10.26642/pbo-2018-3(41)-20-24)

References

1. Financial accounting: textbook. / JD Krupka, ZV Zadorozhny, NV Gudz [etc.]. – 4 types. [ext. and processing.]. – Ternopil: TNEU, 2017. – 451 p.

2. Legenchuk, SF, Gritsishen, DO (2019). The development of accounting in the context of hostilities: a historical analysis. ZhSTU Bulletin: Economics, Management and Administration, (2 (88), 121–127. [https://doi.org/10.26642/jen-2019-2\(88\)-121-127](https://doi.org/10.26642/jen-2019-2(88)-121-127)

3. Rozhelyuk Victoria Nikolaevna. Organization of accounting of processing enterprises: monograph / Rozhelyuk VM – K.: ННЦ ІАЕ, 2013. – 488 с.

4. Grabchuk, IL (2018). Organization of protection of accounting information in the conditions of hybrid war. Problems of Theory and Methodology of Accounting, Control and Analysis, (3 (41), 20–24. [https://doi.org/10.26642/pbo-2018-3\(41\)-20-24](https://doi.org/10.26642/pbo-2018-3(41)-20-24)

Дані про автора

Духновська Людмила Миколаївна,

к.е.н, доцент кафедри обліку і аудиту, Національний університет харчових технологій
e-mail: duhnovskalm@ukr.net

Data about the author

Liudmyla Dukhnovska,

Candidate of economic sciences, Associate Professor of Department of Accounting and Auditing National University of Food Technology
e-mail: duhnovskalm@ukr.net

Розвиток виробничо–експортного потенціалу України в умовах воєнного стану

Предмет дослідження – антикризові заходи з подолання наслідків воєнних дій для промисловості України та розвитку виробничо–експортного потенціалу в контексті повоєнної відбудови національної економіки.

Мета дослідження – визначити пріоритетні напрями збереження і використання промислового потенціалу України для відбудови національного господарства, а також обґрунтувати механізми державної підтримки виробників для досягнення відповідних цілей.

Методи дослідження. Робота побудована на основі методів ретроспективного і компаративного аналізу, структурно–логічного методу і ряду загальнонаукових методів дослідження – методів аналізу, синтезу, індукції і дедукції, графічного представлення результатів тощо.

Результати дослідження. Проаналізовано основні напрями та перспективи відбудови української промисловості в контексті вирішення проблем, спричинених широкомасштабним військовим вторгненням Росії в Україну. Ідентифіковано шляхи часткового відновлення господарської діяльності через використання державного попиту та споживання. Узагальнено інструменти сприяння інвестиційній активності у промисловості та механізми сприяння несировинному експорту.

Галузь застосування результатів. Результати даного дослідження можуть бути використані при підготовці інформаційно–аналітичних матеріалів з питань розвитку української промисловості і при розробці національної стратегії з відбудови економіки України.

Висновки. Відбудова економіки України повинна відбуватися за максимального залучення потенціалу вітчизняної промисловості у сферах виробництва будівельної продукції, машин, обладнання й устаткування, транспортних засобів та ін. Для цього необхідно розширити використання механізму локалізації в публічних закупівлях, щоб забезпечити першочерговий доступ українській продукції з доданою вартістю до ринків державного споживання та масштабних інфраструктурних проектів. Поряд з цим слід запровадити механізми прямої підтримки та фінансування пріоритетних промислових виробництв з боку держави і міжнародних донорів. На міжнародних ринках доцільно з використанням торгової дипломатії ініціювати проекти з заміщення поставок з Росії та Білорусі на західні ринки товарами українського експорту.

Ключові слова: російсько–українська війна, релокація підприємств, відбудова економіки, переробна промисловість, машинобудування, локалізація, несировинний експорт.

ILLICHOV R.V.

Development of the production and export potential of Ukraine under the martial conditions

The subject of the study is anti–crisis measures to overcome the consequences of military actions for the industry of Ukraine and to develop production and export potential in the context of the post–war reconstruction of the national economy.

The purpose of the article is to determine the priority areas of preservation and use of Ukrainian industrial potential for the reconstruction of the national economy, as well as to explain the mechanisms of state support for producers to achieve the corresponding goals.

Methodology. The article is based on the methods of retrospective and comparative analysis, the structural–logical method and a number of general scientific research methods – methods of analysis, synthesis, induction and deduction, graphical presentation of results, etc.

Results. The main directions and prospects for the reconstruction of Ukrainian industry in the context of solving the problems caused by Russia's large–scale military invasion of Ukraine are analyzed. Ways of partial recovery of economic activity through the government demand and consumption are

identified. Tools for promoting investment activity in industry and mechanisms for promoting non-raw materials exports are summarized.

Area of application. *The results of this study can be used in preparation of information and analytical materials on Ukrainian industry and in the development of a national strategy for the reconstruction of the Ukrainian economy.*

Conclusions. *The reconstruction of Ukraine's economy should take place with the maximum involvement of the domestic industry potential in the spheres of manufacturing of construction products, machines, equipment and facilities, vehicles, etc. For this reason, it is necessary to expand local content requirements in public procurement to ensure priority access of Ukrainian goods with added value to the markets of state consumption and large-scale infrastructure projects. Along with this, mechanisms of direct support and financing of priority industries by the government and international donors should be introduced. On international markets, it is advisable to use trade diplomacy to initiate projects to replace supplies from Russia and Belarus to Western markets with goods of Ukrainian export.*

Keywords: *Russian-Ukrainian war, enterprises relocation, reconstruction of economy, manufacturing, machine building, local content requirements, processed export.*

Постановка проблеми. Широкомасштабна воєнна агресія Росії проти України, що розпочалася 24 лютого 2022 року, призвела до появи безпрецедентних викликів для національної господарської системи, добробуту та економічного суверенітету в цілому. Часткова та повна руйнація інфраструктурних і виробничих об'єктів, житлових будівель, розрив ланцюгів постачань і втрата доступу до ресурсів, блокада ключових експортних коридорів, виїзд мільйонів громадян за кордон та низка інших негативних факторів катастрофічно позначились на поточному стані і перспективах відновлення економіки України. Перед країною гостро постає потреба у невідкладних заходах для максимального збереження людського та промислового потенціалу, зокрема шляхом якомога більшого включення національного промислового комплексу у програми та проекти з відбудови житлової і транспортної інфраструктури, які будуть фінансуватися західними партнерами. Водночас актуальності набуває системна державна підтримка виробничо-експортного потенціалу з використанням всього можливого інструментарію стимулювання промислового розвитку і виходу на зовнішні ринки високотехнологічної продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню промислового розвитку України присвячено низку ґрунтовних наукових напрацювань, серед яких необхідно виокремити фахові публікації І.Ю. Гужви та К.О. Гончаренка [1], Н.В. Кондукцової [2], М.М. Якубовського і М.О. Солдака [3], Б.Я. Остап'юк і М.І. Груник [4] та ін. Незважаючи на абсолютну безпрецедентність сучас-

них обставин розвитку, вказаними науковцями розкрито низку механізмів промислового розвитку в умовах обмежених бойових дій та воєнного конфлікту низької інтенсивності, що тривав в Україні з 2014 року. Зокрема, ідентифіковано основні чинники, що перешкождали розвитку промисловості, зроблено розгляд регіональної структури промислового розвитку України, проаналізовано місце вітчизняної промисловості у глобальних виробничих процесах. Віддаючи належне цим доробкам, необхідно наголосити, що обставини, які склалися внаслідок сучасної війни РФ проти України, потребують набагато масштабнішого інструментарію промислового розвитку, збереження і відновлення виробничо-експортного потенціалу України, що визначає необхідність даного дослідження.

Мета статті полягає у тому, щоб визначити пріоритетні напрями збереження і використання виробничо-експортного потенціалу країни для відбудови національного господарства, а також обґрунтувати механізми державної підтримки виробників для досягнення відповідних цілей.

Виклад основного матеріалу. Згідно з інформацією, оприлюдненою органами державної виконавчої влади (Міністерством розвитку територій і громад, Міністерством охорони здоров'я, Державною агенцією автомобільних доріг України), внаслідок повномасштабної російсько-української війни знищено або пошкоджено близько 6,8 тис. житлових будинків України, повністю зруйновано 24 тис. км автомобільних доріг та 302 мости, шляхопроводи та естакади, пошко-

джено 616 медичних закладів, з них 101 заклад зруйновано повністю, крім цього 375 аптечних закладів зруйновані і не працюють [5]. Лише на відновлення житлових будинків, за наявними оцінками, знадобиться близько 750 млрд грн. при цьому частина виробників будівельних матеріалів перебувають під тимчасовою окупацією, у безпосередній близькості до зон активних бойових або зруйновані.

Основу вказаної вартості складають критично важливі будівельні матеріали, які знадобляться у промислових масштабах. Зокрема, потреби в кабелі оцінені у 4,37 тис. м погонних на 1 тис. м² житла, відтак на все будівництво знадобиться 267,2 млн м погонних кабелю. За тим же принципом визначено, що потреба у сантехніці складе 2,86 млн комплектів, потреби у металопрокаті – 19,7 тис. т, в арматурі – 5,0 млн т, в бетоні – 46,2 млн м³, в цеглі – 12,5 млн штук, в цементному розчині – 14,1 млн м³, в піску – 5,46 млн м³, у склі для вікон – 26,1 млн м², в керамічній плитці – 23,2 млн м², пластикових трубах – 100 млн м погонних, сталевих трубах – 11,9 млн м погонних, чавунних трубах – 1,8 млн м. погонних, у фарбі – 44,0 млн л тощо [6].

Вже зараз важливо розпочати розроблення плану з відновлення, що дасть можливість для швидкого старту відбудови житла й інфраструктури, щойно для цього будуть сформовані умови. Щоб програма відновлення житла та інфраструктури сприяла повоєнному економічному зростанню, необхідно забезпечити першочергове використання будівельних матеріалів вітчизняного виробництва при будівництві відповідних об'єктів (принаймні на рівні 80%).

Відповідно на даному етапі важливо:

визначити виробничі можливості підприємств, що виробляють будівельні матеріали;

вирішити питання щодо релокації, відновлення, збільшення виробничих потужностей будівельних матеріалів;

побудувати нові виробничі потужності, передусім з виготовлення скла, цементу, кераміки тощо.

Не меншої уваги потребують виробничі підприємства інших галузей. Так, у рамках програми релокації станом на 12 травня 2022 року свої потужності перемістили 510 підприємств, 303 з яких уже відновили діяльність на безпечних територіях, ще 50 монтували обладнання і підключали комунікації. Також 192 підприєм-

ства готуються до переїзду найближчим часом і перебувають на різних стадіях транспортування [7]. Низькі темпи переміщення підприємств зумовлені низкою причин: обмежений доступ до сировини; необхідність кадрового забезпечення; обмежені можливості зовнішньоторговельної діяльності через блокаду морських портів; обмежені можливості державного замовлення тощо.

Для часткового відновлення промисловості, зокрема машинобудівної сфери (автобуси, тролейбуси, трамваї, вантажні та пасажирські залізничні вагони та локомотиви, комунальна та спеціальна техніка) необхідно близько 1 млрд дол. США на рік для забезпечення публічних закупівель цієї продукції в українських підприємств. За наявних умов воєнного стану саме державний ринок і державне споживання мають вирішальний вплив на стан та структуру економіки, даючи поштовх до збереження і розвитку тих видів діяльності, які є пріоритетними для виживання національного господарства під час воєнного шоку та забезпечення стратегічних цілей розвитку у повоєнний період.

Однак публічні закупівлі в Україні, на відміну від економічно успішних країн, майже не використовувались та досі використовуються як інструмент економічного розвитку – активізації капіталовкладень, збереження виробничого потенціалу, системної підтримки вітчизняних виробників, імпортозаміщення, технологічної модернізації, регіонального розвитку тощо.

В Україні наявний один з найвищих у світі рівень проникнення імпорту в публічні закупівлі. Проте точно оцінити його практично неможливо, тому що статистичне спостереження за проникненням імпортової продукції, робіт, послуг в публічні закупівлі України не ведеться. Опосередковані підходи до оцінювання вказують, що загальне проникнення імпорту в публічні закупівлі України сягає 39% (див. таблицю).

Міжнародні порівняння також вказують на те, що хоча імпортна продукція проникає у публічні закупівлі всіх країн світу, масштаби цього проникнення в Україні є набагато більшими, ніж в інших країнах. Частка проникнення імпорту в публічні закупівлі у світі перебуває в межах від 3,7% в Бразилії до 17,3% у Тайвані. Порівняно значні частки імпорту в закупівлях мають також Південна Корея (14,0%), Індонезія (8,0%), Мексика (7,4%). Середньосвітовий показник про-

Проникнення імпоротної продукції у закупівлі сектора загального державного управління в Україні у 2020 році, млн грн.

Вид економічної діяльності	Всього споживання промислової продукції	в т. ч. вітчизняне виробництво	Імпорт	Частка імпорту, %
Сільське господарство	6 487	2 106	4 380	68
Виробництво харчових продуктів; напоїв та тютюнових виробів	6 897	4 677	2 220	32
Виробництво деревини, паперу; поліграфічна діяльність та тиражування	2 740	1 614	1 125	41
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	7 876	5 809	2 068	26
Будівництво	7 087	4 308	2 779	39
Транспорт, складське господарство	5 899	3 964	1 936	33
ВСЬОГО	36 985	22 478	14 507	39

Джерело: укладено автором на основі даних таблиць «витрати–випуск» за 2020 рік [8].

никнення імпорту в публічні закупівлі становить 6,7%. У високорозвинених країнах частка імпорту в публічних закупівлях, як правило, невисока – 4,8% у США та 5,3% в середньому по ЄС [9]. Отже, в Україні частка проникнення імпорту в публічні закупівлі більш ніж у п'ятеро перевищує середньосвітову та майже у 8 разів ту, що наявна у високорозвинених країнах.

Ключовим механізмом, що сприятиме більшому залученню вищевказаних підприємств до публічних закупівель України, а відтак – більш раціональному використанню бюджетних коштів у контексті сприяння розвитку національної економіки, є локалізація. Локалізація є державною політикою зі встановлення вимог до використання у виробничих процесах місцевої складової – певної частки сировини, проміжної продукції, послуг вітчизняного виробництва. Відповідні вимоги також можуть охоплювали використання місцевої робочої сили, нематеріальних активів.

В Україні політика локалізації регулюється Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про публічні закупівлі» щодо створення передумов для сталого розвитку та модернізації вітчизняної промисловості» від 16 грудня 2021 року № 1977–ІХ. Зокрема, ним передбачено перелік продукції машинобудування, щодо якої, починаючи з 2022 року, терміном на десять років встановлюються мінімальні критерії щодо використання місцевої складової для допуску компанії до участі в публічних закупівлях. Мінімальна частка місцевої складової станом на 2022 рік визначена на рівні 10% з подальшим щорічним зростанням на 5 в. п. до досягнення рівня у 40% в 2028 році [10].

Продукція, що підпадає під закон про локалізацію, охоплює: генератори, турбореактивні установки, трансформатори, конденсатори, причепи, автобуси та громадський транспорт, вантажні автотранспортні засоби, спецтехніку (пожежні машини, сміттєвози, автомобілі швидкої допомоги тощо), засоби залізничного транспорту, вертольоти, турбіни, будівельне обладнання, насоси та ін.

Таким чином, актуальним для України, є розширення переліку товарів, для яких будуть обов'язковими вимоги локалізації в публічних закупівлях. До інших інструментів сприяння слід віднести:

- лізингові програми;
 - державні цільові програми;
 - компенсацію фінансових зобов'язань за кредитними та лізинговими договорами у галузі машинобудування;
 - відновлення галузевої програми «Міський громадський транспорт»;
 - компенсація відсоткових ставок за кредитами на масштабування та створення нових підприємств;
 - забезпечення часткової компенсації відсотків за експортними кредитами, пільгового страхування і гарантування експортних контрактів через ЕКА;
 - заборону імпортних поставок з РФ та Білорусі.
- Очевидно, що ефективне використання вказаних механізмів неможливе без суттєвого розширення інвестицій, проблема залучення і захисту яких вкрай актуальна в умовах воєнного стану. Для вирішення цієї проблеми доцільними видаються такі інструменти, як:
- Багатостороннє агентство гарантування інвестицій (MIGA), яке страхує некомерційні ризики приватних інвесторів по всьому світу;

Банк розвитку для компенсації відсотків за кредитами на запуск фірм та кредитування масштабних загальнонаціональних проектів;

державне фінансування інфраструктури для виробництв;

звільнення нових підприємств від податків;

державне фінансування не сировинного експорту.

Щодо підтримки не сировинного експорту – це одне з актуальних питань, яке потребує швидких рішень. На сьогодні українські виробники вимушені шукати нові ринки збуту готової продукції. Водночас існують логістичні обмеження через блокаду морських портів. У зв'язку з цим доцільно розглянути можливості фінансової підтримки недержавних торгових представництв у країнах Європи, а також ініціювати проекти щодо сприяння експорту української продукції в ЄС (формування експортного кошику; проведення переговорів щодо ініціювання в країнах ЄС замовлень на виробництво і постачання української продукції, у тому числі для заміщення продукції з РФ та РБ).

Висновки

Відбудова економіки України повинна відбуватися за максимального залучення потенціалу вітчизняної промисловості у сферах виробництва будівельної продукції, машин, обладнання й устаткування, транспортних засобів та ін. Для цього необхідно розширити використання механізму локалізації в публічних закупівлях, щоб забезпечити першочерговий доступ українській продукції з доданою вартістю до ринків державного споживання та масштабних інфраструктурних проектів. Поряд з цим слід запровадити механізми прямої підтримки та фінансування пріоритетних промислових виробництв з боку держави і міжнародних донорів. На міжнародних ринках доцільно з використанням торгової дипломатії ініціювати проекти з заміщення поставок з Росії та Білорусі на західні ринки товарами українського експорту.

Список використаних джерел

1. Гужва І.Ю., Гончаренко К.О. Промисловість України: сучасні тенденції та фактори розвитку. Формування ринкових відносин в Україні. 2020. № 1 (224). С. 18–24.

2. Кондукцова Н.В. Стан і тенденції розвитку промисловості в Україні. Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. 2017. № 13. С. 80–87.

3. Якубовський М.М., Солдак М.О. Регіональні особливості розвитку промисловості України. Економіка України. 2017. № 3 (664). С. 35–48.

4. Остапюк Б.Я., Груник І.С., Легенький М.І., Легенький Ю.І. Особливості розвитку промисловості України в сучасних умовах. Вісник економіки транспорту та промисловості. 2018. № 62. С. 45–52.

5. Росія знищила або пошкодила вже майже 7 тисяч житлових будинків в Україні. «ZN.UA». URL: <https://zn.ua/ukr/ECONOMICS/rosija-znishchila-abo-poshkodila-vzhe-majzhe-7-tisjach-zhitlovikh-budinkiv-v-ukrajini.html>

6. Титок В.В. Будівництво доступного житла з використанням місцевих будівельних матеріалів. Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин. 2020. Вип. 45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/shpebfrv_2020_45_17

7. Собкевич О. Огляд реалізації програми релокації підприємств в Україні. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-realizatsiyi-prohramy-relokatsiyi-pidpnyemstv-v-ukrayini>

8. Таблиця «витрати–випуск» за 2020 рік (в основних цінах) з урахуванням перегляду даних платіжного балансу. Державна служба статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua>

9. Public procurement – Study on administrative capacity in the EU. European Commission. URL: http://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/how/improving-investment/public-procurement/study

10. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про публічні закупівлі» щодо створення передумов для сталого розвитку та модернізації вітчизняної промисловості» від 16.12.2021 р. № 1977–IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1977-20#Text>

References

1. Guzhva I.Yu., Goncharenko K.O. (2020) Promyslovist Ukrainy: suchasni tendentsii ta faktory rozvytku [Industry of Ukraine: modern trends and development factors]. Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukraini. № 1 (224). P. 18–24.

2. Konduktsova, N.V. (2017) Stan i tendentsii rozvytku promyslovosti v Ukraini [State and Tendencies of Industrial Development in Ukraine]. Problemy innovatsiino-investytsiinoho rozvytku. № 13. P. 80–87.

3. Yakubovskiy, M.M., Soldak, M.O. (2017) Rehionalni osoblyvosti rozvytku promyslovosti Ukrainy [Regional features of industrial development of Ukraine]. Naukovyi zhurnal «Ekonomika Ukrainy». № 3 (664). P. 35–48.

4. Ostapyuk, B.Ya., Hrunyk, I.S., Lehen'kyi, M.I., Lehen'kyi, Yu.I. (2018) Osoblyvosti rozvytku promyslovosti Ukrayiny v suchasnykh umovakh [Peculiarities of development Ukrainian industry in modern conditions]. Visnyk ekonomiky transportu ta promyslovosti. № 62. P. 45–52.

5. Rosiia znyshchyla abo poshkodyla vzhe maizhe 7 tysiach zhytlovykh budynkiv v Ukraini [Russia has already destroyed or damaged almost 7,000 residential buildings in Ukraine]. Retrieved from: <https://zn.ua/ukr/ECO-NOMICS/rosija-znishchila-abo-poshkodyla-vzhe-maizhe-7-tisjach-zhitlovikh-budynkiv-v-ukrajini.html>

6. Tytok V.V. (2020) Budivnytstvo dostupnoho zhytla z vykorystanniam mistsevykh budivnykh materialiv [Construction of affordable housing using local building materials]. Shliakhy pidvyshchennia efektyvnosti budivnytstva v umovakh formuvannia rynkovykh vidnosyn. Issue 45. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/shpebfrv_2020_45_17

7. Sobkevych O. (2022) Ohliad realizatsii prohramy relokatsii pidpriemstv v Ukraini [Overview of the implementation of the enterprise relocation program in Ukraine]. Retrieved from: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-realizatsiyi-prohramy-relokatsiyi-pidpriemstv-v-ukrajini>

8. Tablytsia «vytraty-vypusk» za 2020 rik (v osnovnykh tsinakh) z urakhuvanniam perehliadu danykh platizhnoho balansu [Input-output table for 2020 (in

basic prices) taking into account the revision of balance of payments data]. State statistical service of Ukraine. Retrieved from: <https://ukrstat.gov.ua>

9. European Commission. Public procurement – Study on administrative capacity in the EU. Retrieved from: http://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/how/improving-investment/public-procurement/study

10. Law of Ukraine «On Amendments to the Law of Ukraine «On Public Procurement» on Creating Prerequisites for Sustainable Development and Modernization of Domestic Industry» dated 12/16/2021 No. 1977–IX. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1977-20#Text>

Дані про автора

Іллічов Руслан Володимирович,

аспірант відділу аналізу і прогнозування міжнародної торгівлі Державного науково-дослідного інституту інформатизації та моделювання економіки
e-mail: ruslan@fru.org.ua

Information about the author

Ruslan Illichov,

Postgraduate student of International Trade Analysis and Forecasting Department of State Research Institute for Informatization and Economic Modeling
e-mail: ruslan@fru.org.ua

УДК 338.246.027:001.8:005.93:005.336.1–047.44–027.36–049.7 <https://doi.org/10.5281/zenodo.7113031>

МОЛНАР О.С.
ЛУК'ЯНЧУК О.В.
ПОПОВИЧ В.І.

Методичні підходи до оцінки відтворення та ефективності використання ресурсного потенціалу

Предметом дослідження є методичні підходи до оцінки відтворення та ефективності використання ресурсного потенціалу.

Метою дослідження є визначити методичні засади оцінки відтворення та ефективного використання ресурсного потенціалу.

Методи дослідження. У роботі використані діалектичний метод наукового пізнання, метод аналізу і синтезу, порівняльний метод, метод узагальнення даних.

Результати роботи. У статті визначені показники, що характеризують відтворення земель (перша група) і показники економічної ефективності їх використання (друга група). Наведені показники економічної ефективності використання основних і оборотних засобів. Визначена система показників використання трудових ресурсів підприємства. Окреслені показники ефективності використання фінансових ресурсів підприємства.

Висновки. Відтворення та ефективність використання ресурсного потенціалу будь-якого господарського формування доцільно оцінювати як по кожній групі ресурсів окремо, так і в цілому. Найбільш прийнятні є показники використання землі, матеріально-технічних засобів, трудових,

фінансових та деяких інших ресурсів. При цьому показники використання трудових ресурсів сільгосппідприємств поділяються на дві групи: ті, що відображають їх задіяність у праці і ті, що характеризують ефективність використання. З показників ефективності використання фінансових ресурсів підприємства найбільш прийнятними є рентабельність активів, рентабельність сукупного капіталу, рентабельність власного перманентного капіталу.

Ключові слова: підприємство, ресурсний потенціал, ефективність, трудові ресурси, фінансові ресурси, рентабельність, ринок, інформація, інновації, конкурентоспроможність.

MOLNAR O.S.
LUKYANCHUK O.V.
POPOVYCH V.I.

Methodical approaches to the assessment of reproduction and efficiency of resource potential use

The subject of research is methodological approaches to assessing the reproduction and efficiency of resource potential use.

The purpose of the study is to determine the methodological principles of assessing the reproduction and effective use of resource potential.

Research methods. The dialectical method of scientific cognition, the method of analysis and synthesis, the comparative method, the method of generalization of data are used in the work.

Results of work. The paper identifies indicators that characterize the reproduction of land (first group) and indicators of economic efficiency of their use (second group). Indicators of economic efficiency of use of fixed and current assets are given. The system of indicators of use of labor resources of the enterprise is defined. Indicators of efficiency of use of financial resources of the enterprise are outlined.

Conclusions. Reproduction and efficiency of use of resource potential of any economic formation it is expedient to estimate both on each group of resources separately, and as a whole. The most acceptable are the indicators of land use, material and technical means, labor, financial and some other resources. At the same time, indicators of the use of labor resources of agricultural enterprises are divided into two groups: those that reflect their involvement in labor and those that characterize the efficiency of use. Among the indicators of efficiency of use of financial resources of the enterprise the most acceptable are return on assets, return on total capital, return on own permanent capital.

Keywords: enterprise, resource potential, efficiency, labor resources, financial resources, profitability, market, information, innovations, competitiveness.

Постановка проблеми. Ефективне і конкурентоспроможне функціонування кожного окремого сільськогосподарського підприємства є практично неможливим без якісного і економічно обґрунтованого розвитку його ресурсного потенціалу. У сучасних умовах, коли значна частина господарств знаходиться у кризовому фінансовому стані, їх важливим завданням є одержання максимальних прибутків при мінімальних витратах ресурсів. Однак, на жаль, нині значна частина підприємств все більше втрачає можливості здійснення навіть простого відтворення свого ресурсного потенціалу. Гострий дефіцит виробничих ресурсів та їх структурна розбалансованість призводять до зниження темпів економічного розвитку аграрного сектору економіки, потенційні можливості якого використо-

вуються не в повній мірі, що гальмує вирішення існуючих нині економічних, соціальних та екологічних проблем.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Методичні аспекти оцінки відтворення та економічної ефективності функціонування сільгосппідприємств, у тому числі і використання їх ресурсного потенціалу досліджуються в наукових працях В.Г. Андрійчука, В.І. Бойка, О.Д. Гудзинського, О.Ю. Єрмакова, В.І. Мацибори, В.І. Месель-Веселяка, І.Н. Топіхи, П.Т. Саблука, Я.М. Яценка та ін. Однак слід вказати, що більша частина наукових розробок щодо методичних аспектів оцінки розмірів та ефективності використання потенціалів підприємств мають дискусійний характер і потребують подальших досліджень.

Мета статті – визначити методичні засади оцінки відтворення та ефективного використання ресурсного потенціалу.

Виклад основного матеріалу. Більшість вчених–економістів визнає, що відтворення та ефективність використання ресурсного потенціалу будь–якого господарського формування доцільно оцінювати як по кожній групі ресурсів окремо, так і в цілому.

Говорячи про використання земельних ресурсів сільськогосподарського підприємства, слід вказати, що показники, які характеризують його, доцільно поділити на дві групи: перша включає ті з них, що характеризують відтворення земель; до другої відносяться показники економічної ефективності їх використання. До показників першої групи, на наш погляд, слід включати: частку сільськогосподарських угідь у загальній земельній площі підприємства; питому вагу у сільгоспугіддях: земельних площ, що знаходяться в обробітку, у тому числі ріллі та багаторічних насаджень; рекультивованих земель, зрошених і удобрених площ; обсяг виконаних механізованих робіт (в еталонних гектарах) у розрахунку на 1 га земель в обробітку та ін. Стосовно економічної ефективності використання земель (тобто другої групи) слід вказати, що її оцінюють за системою натуральних і вартісних показників. До перших з них насамперед слід віднести урожайність сільгоспкультур, обсяги виробництва окремих видів тваринницької продукції на 100 га відповідних аграрних угідь (продукції скотарства і вівчарства – на сільгоспугіддя, свинарства – на рілля, птахівництва – на площу посіву зернових). Друга ж група включає виробництво валової, товарної та чистої продукції і розмір прибутку в розрахунку на 1 га сільгоспугідь – фізичної або умовної (з урахуванням бальної оцінки землі) площі (або на один її баллогектар).

Важливою складовою ресурсного потенціалу будь–якого підприємства є його матеріально–технічні засоби (основні та оборотні). Говорячи про відтворення основних засобів в цілому, необхідно вказати, що в якості головних його показників перш за все можна використовувати наступні: коефіцієнти зростання зносу, придатності, оновлення та вибуття; коефіцієнти використання виробничих потужностей; частку активної частини основних засобів. Якщо коефіцієнт зносу основних засобів більше 0,50, то це означає, що їх парк вимагає оновлення. Найбільш прийнятними

показниками економічної ефективності використання основних засобів виробництва є їх фондодовіддача (яку можна розраховувати по валовій, товарній та чистій продукції, а також по прибутку) та фондоємність (що є зворотним показником фондодовіддачі по валовій продукції). Стосовно показників ефективності використання оборотних засобів необхідно вказати, що в якості основних можуть застосовуватися такі: коефіцієнти обороту та закріплення; тривалість одного обороту (у днях); вартість валової, товарної та чистої продукції, а також розмір прибутку в розрахунку на 1 грн. оборотних засобів.

Говорячи про таку важливу складову ресурсного потенціалу, як робоча сила, показники її використання можна поділити на 2 групи, кожна з яких має свій набір показників.

Слід вказати, що ефективність діяльності будь–якого підприємства у дуже великій мірі залежить від його фінансового стану. Саме останній визначає можливості кожного окремого господарства у зміцненні власного ресурсного потенціалу, впровадженні у виробництво прогресивних технологій, здійсненні ефективної реалізації виробленої продукції. Оцінка фінансового стану підприємства проводиться за допомогою п'яти коефіцієнтів: автономії (незалежності), абсолютної ліквідності, покриття, рентабельності активів та рентабельності продукції. Кожен з цих коефіцієнтів (якщо він в межах нормативу, а рівень рентабельності має позитивне значення) оцінюється в 20 балів. У підприємства, в якому цей показник становить до 60 балів, фінансовий стан критичний, 60–80 – не стійкий, 80–100 – стійкий, 100 балів – абсолютно стійкий. Говорячи про коефіцієнт автономії (незалежності), необхідно вказати, що він розраховується як відношення власного капіталу до загального (який поряд з власними ресурсами включає і залучені зі сторони). Стосовно ліквідності слід відмітити, що вона характеризує спроможність підприємства перетворювати свої активи на гроші для виконання всіх необхідних платежів з настанням їх строків. Основними показниками ліквідності підприємств є коефіцієнти абсолютної і поточної. Коефіцієнт абсолютної ліквідності (платоспроможності) характеризує негайну готовність ліквідувати короткострокову заборгованість. Коефіцієнт покриття поточної ліквідності показує чи ліквідний у підприємства баланс. Рентабельність

активів на практиці визначають діленням чистого прибутку на середньорічну вартість сукупного капіталу, а рентабельність продукції – як відношення прибутку від реалізації до собівартості реалізованої продукції. З показників рентабельності (крім рентабельності активів) на увагу заслуговують наступні показники: рентабельність власного капіталу – відношення прибутку до загальної величини власних ресурсів підприємства; рентабельність перманентного капіталу – відношення прибутку до сум власних ресурсів і довгострокових кредитів та займів.

Висновки

Відтворення та ефективність використання ресурсного потенціалу будь-якого господарського формування доцільно оцінювати як по кожній групі ресурсів окремо, так і в цілому. Найбільш прийнятні є показники використання землі, матеріально-технічних засобів, трудових, фінансових та деяких інших ресурсів. При цьому показники використання трудових ресурсів сільгосп підприємств поділяються на дві групи: ті, що відображають їх задіяність у праці і ті, що характеризують ефективність використання. З показників ефективності використання фінансових ресурсів підприємства найбільш прийнятними є рентабельність активів, рентабельність сукупного капіталу, рентабельність власного перманентного капіталу.

Список використаних джерел

1. Бабинець Т. Л. Доцільність використання ресурсозберігаючих технологій в Україні. Агроінком. 2007. № 11–12. С. 31–37.
2. Білоусько Я. К. Формування ринкової системи матеріально-технічного забезпечення АПК України. К.: ННЦІАЕ, 2005.
3. Важинський Ф. А., Колодійчук А. В. Маркетингове дослідження в системі управління конкурентоспроможністю підприємств. Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. праць. Львів: РВВ НЛТУ України. 2009. Вип. 19 (1). С. 125–130.
4. Гавва В. Н., Божко Е. А. Потенціал підприємства: формування та оцінювання: навч. посібник. К.: 2004. 224 с.
5. Гаврилко П. П., Колодійчук А. В., Черторицький В. М. Фактори інноваційного розвитку промисловості. Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. праць. 2011. Вип. 21 (11). С. 201–205.
6. Гаврилко П. П., Лалакулич М. Ю., Колодійчук А. В. Основні фактори виникнення кризових явищ на про-

мислових підприємствах. Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. праць. 2012. Вип. 22 (4). С. 158–164.

7. Євчук Л. А. Фінансовий стан підприємства та ефективність господарської діяльності як індикатор оцінки його конкурентоспроможності. Вісник аграрної науки Причорномор'я. 2006. № 1. С. 3–10.

8. Колодійчук А. В., Гуштан Т. В., Молнар О. С., Василюх Н. В., Чобаль Л. Ю. Міжнародні перевезення в міжнародній економіці: підручник. Львів: Вид-во НН-ВК «АТБ», 2021. 189 с.

9. Колодійчук А. В. Інформація як фактор інноваційного розвитку економіки. Формування ринкових відносин в Україні. 2012. №5/1 (132). С. 58–62.

10. Колодійчук А. В., Пісний В. М. Особливості функціонування машинобудівних підприємств на сучасному етапі розвитку економіки України. Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19 (13). С. 172–178.

11. Колодійчук А. В., Пісний В. М., Семчук Ж. В. Сутність інновацій, структура та основні етапи інноваційного процесу. Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19 (9). С. 191–196.

12. Сопільник Л. І., Колодійчук А. В. Теоретичні аспекти управління конкурентоспроможністю підприємств. Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19 (8). С. 183–187.

13. Сопільник Л. І., Колодійчук А. В. Управління конкурентоспроможністю машинобудівних підприємств на сучасному етапі розвитку економіки України. Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19 (10). С. 222–227.

References

1. Babynets, T. L. (2007). Dotsil'nist' vykorystannya resursozberihayuchykh tekhnolohiy v Ukrayini. [Expediency of using resource-saving technologies in Ukraine]. AgrolnCom, 11–12, 31–37. [in Ukrainian].
2. Bilousko, Ya. K. (2005). Formuvannya rynkovoyi systemy material'no-tekhnichnoho zabezpechennya APK Ukrayiny [Formation of the market system of material and technical support of agro-industrial complex of Ukraine]. Kyiv: SEC IAE.[in Ukrainian].
3. Vazhynskyy, F. A., & Kolodiychuk, A. V. (2009). Marketynhovi doslidzhennya v systemi upravlinnya konkurentospromozhnisty pidpryyemstv [Marketing research in the system of competitiveness management of enterprises]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19 (1) (pp. 125–130). [in Ukrainian].
4. Havva, V. N., & Bozhko, E. A. (2004). Potentsial pidpryyemstva: formuvannya ta otsynuyannya [Potential of

the enterprise: formation and estimation]: Manual. Kyiv. [in Ukrainian].

5. Havrylko, P. P., Kolodiychuk, A. V., & Chertoryzhskyy, V. M. (2011). Faktory innovatsiynoho rozvytku promyslovosti [Factors of innovation development of industry]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 21 (11) (pp. 201–205). [in Ukrainian].

6. Havrylko, P. P., Lalakulych, M. Yu., & Kolodiychuk, A. V. (2012). Osnovni factory vyynyknennya kryzovykh yavlyshch na promyslovykh pidpryyemstvakh [The main factors of emergence of crisis phenomena in industrial enterprises]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 22 (4) (pp. 158–164). [in Ukrainian].

7. Yevchuk, L. A. (2006). Finansovyy stan pidpryyemstva ta efektyvnist' hospodars'koyi diyal'nosti yak indikator otsinky yoho konkurentospromozhnosti [Financial condition of the enterprise and efficiency of economic activity as an indicator of assessment of its competitiveness]. Visnyk ahrarynoyi nauky Prychornomor'ya – Bulletin of Ukrainian Black Sea Region Agrarian Science, 1, 3–10. [in Ukrainian].

8. Kolodiychuk, A. V., Hushtan, T. V., Molnar, O. S., Vasylykha, N. V., & Chobal, L. Yu. (2021). Mizhnarodni perevezennya v mizhnarodniy ekonomitsi [International transportation in the international economy]: Textbook. Lviv: ATB Publishing [in Ukrainian].

9. Kolodiychuk, A. V. (2012). Informatsiya yak faktor innovatsiynoho rozvytku ekonomiky [Information as a factor of innovation development of the economy]. In Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukrayini [Formation of market relations in Ukraine]: Vol. 5/1 (132) (pp. 58–62). [in Ukrainian].

10. Kolodiychuk, A. V., & Pisnyy, V. M. (2009). Osoblyvosti funktsionuvannya mashynobudivnykh pidpryyemstv na suchasnomu etapi rozvytku ekonomiky Ukrayiny [Features of functioning of machine-building enterprises at the current stage of development of the economy of Ukraine]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19 (13) (pp. 172–178). [in Ukrainian].

11. Kolodiychuk, A. V., Pisnyy, V. M., & Semchuk, Zh. V. (2009). Sutnist' innovatsiy, struktura ta osnovni etapy innovatsiynoho protsesu [The essence of innovation, the structure and the main stages of the innovation pro-

cess]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19 (9) (pp. 191–196). [in Ukrainian].

12. Sopilnyk, L. I., & Kolodiychuk, A. V. (2009). Teoretichni aspekty upravlinnya konkurentospromozhnistyu pidpryyemstv [Theoretical aspects of enterprise competitiveness management]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19 (8) (pp. 183–187). [in Ukrainian].

13. Sopilnyk, L. I., & Kolodiychuk, A. V. (2009). Upravlinnya konkurentospromozhnistyu mashynobudivnykh pidpryyemstv na suchasnomu etapi rozvytku ekonomiky Ukrayiny [Management of competitiveness of machine-building enterprises at the present stage of development of Ukrainian economy]. In Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19 (10) (pp. 222–227). [in Ukrainian].

Дані про авторів

Молнар Олександр Сергійович,

к.е.н., доцент, завідувач кафедри економічної теорії, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Лук'янчук Олександр Валентинович,

магістр, економічний факультет, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Попович Володимир Іванович,

магістр, економічний факультет, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Data about the authors

Oleksandr Molnar,

Ph.D. of Economics, Associate Professor, Head of the Department of Economic Theory, Uzhhorod National University

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Oleksandr Lukyanchuk,

Master's degree, Faculty of Economics, Uzhhorod National University

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Volodymyr Popovych,

Master's degree, Faculty of Economics, Uzhhorod National University

e-mail: Kaf-et@uzhnu.edu.ua

Моделювання підприємницької стратегії управління фінансовою безпекою в умовах діджиталізації та міграційних ризиків

Актуальність теми дослідження. Дослідження питання моделювання підприємницької стратегії управління фінансовою безпекою в умовах діджиталізації та міграційних ризиків обумовлюється відсутністю єдиного підходу до реалізації алгоритму даного процесу.

Постановка проблеми. Характерною рисою сучасного світу є актуалізація питань забезпечення безпеки на різних рівнях управління – від глобального рівня до рівня окремого індивідууму. Моделювання регіональної стратегії передбачає аналіз факторів, що прямо або опосередковано впливають на фінансову безпеку регіону, що в умовах діджиталізації та міграційних ризиків обумовлює актуальність теми дослідження.

Постановка мети і завдань дослідження – дослідити моделювання підприємницької стратегії управління фінансовою безпекою в умовах діджиталізації та міграційних ризиків.

Метод або методологія дослідження. В статті використано наступні методи: таксономічний аналіз, графічний, монографічний, аналізу і синтезу, систематизації.

Презентація основного матеріалу (результати дослідження). Доведено, що в сучасних реаліях України головним завданням державного управління є забезпечення національної безпеки, зокрема фінансової безпеки, адже високий рівень фінансової безпеки є запорукою ефективної реалізації будь-яких функцій держави. Досягнення високого рівня національної фінансової безпеки можливе лише за умов досягнення високого рівня фінансової безпеки на регіональному рівні.

Галузь застосування результатів. Результати дослідження можуть бути використані в практичній діяльності підприємств, організацій, установ для вдосконалення підприємницької стратегії управління фінансовою безпекою в умовах діджиталізації та міграційних ризиків.

Висновки за статтею. В процесі моделювання регіональної стратегії фінансової безпеки ключовими етапами є визначення факторів та їх аналіз за допомогою інтегральних показників. В процесі аналізу чинників був використаний метод таксономічного аналізу, який дозволив провести кластеризацію регіонів України за інтегральним показником фінансової безпеки та за показником міграційної безпеки та діджиталізації. Такий підхід дозволяє сформулювати стратегічні альтернативи з урахуванням регіональних особливостей.

Ключові слова: моделювання, підприємницька стратегія, управління, фінансова безпека, діджиталізація, міграційні ризики.

ZHELIKHOVSKA M.V.

Modeling of the business strategy of financial security management in the conditions of digitalization and migration risks

Relevance of the research topic. The study of the issue of modeling the entrepreneurial strategy of financial security management in the conditions of digitalization and migration risks is conditioned by the lack of a unified approach to the implementation of the algorithm of this process.

Formulation of the problem. A characteristic feature of the modern world is the actualization of security issues at various levels of management – from the global level to the level of an individual. Regional strategy modeling involves the analysis of factors that directly or indirectly affect the financial security of the region, which in the conditions of digitalization and migration risks determines the relevance of the research topic.

Setting the purpose and objectives of the study – to investigate the modeling of the business strategy of managing financial security in the conditions of digitalization and migration risks.

Research method or methodology. *The article uses the following methods: taxonomic analysis, graphic, monographic, analysis and synthesis, systematization.*

Presentation of the main material (research results). *It has been proven that in the modern realities of Ukraine, the main task of state administration is to ensure national security, in particular financial security, because a high level of financial security is a guarantee of the effective implementation of any functions of the state. Achieving a high level of national financial security is possible only under conditions of achieving a high level of financial security at the regional level.*

Field of application of results. *The results of the study can be used in the practical activities of enterprises, organizations, institutions to improve the business strategy of managing financial security in the conditions of digitalization and migration risks.*

Conclusions on the article. *In the process of modeling the regional strategy of financial security, the key stages are the determination of factors and their analysis using integral indicators. In the process of factor analysis, the method of taxonomic analysis was used, which made it possible to cluster the regions of Ukraine according to the integral indicator of financial security and according to the indicator of migration security and digitalization. This approach makes it possible to formulate strategic alternatives taking into account regional characteristics.*

Keywords: *modeling, business strategy, management, financial security, digitalization, migration risks.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Характерною рисою сучасного світу є актуалізація питань забезпечення безпеки на різних рівнях управління – від глобального рівня до рівня окремого індивідууму. Особливу роль у забезпеченні національної безпеки відіграє захищеність фінансових інтересів усіх економічних суб'єктів на всіх рівнях фінансових відносин та здатність фінансової системи протистояти зовнішнім та внутрішнім загрозам, а також забезпечити сталий економічний розвиток країни. Досягти високого рівня фінансової безпеки на національному рівні можна тільки завдяки забезпеченню відповідного рівня фінансової безпеки на рівні окремих регіонів. Тож формування регіональної стратегії фінансової безпеки є важливим елементом системи національної безпеки. Моделювання регіональної стратегії передбачає аналіз факторів, що прямо або опосередковано впливають на фінансову безпеку регіону. Ефективність моделювання регіональної стратегії фінансової безпеки значною мірою залежить від можливості в процесі формування стратегії брати до уваги усі чинники фінансової безпеки, які можуть значною мірою відрізнитися по окремих регіонах. У сучасних реаліях України особливу увагу привертають такі чинники як: міграційні процеси, що відбуваються в країні, та процес діджиталізації, який проникає в усі сфери суспільного життя, а насамперед в економічну діяльність та сферу державного управління, що в

умовах діджиталізації та міграційних ризиків обумовлює актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. В сучасному світі відбувається багато процесів, які віддзеркалюють трансформацію світоглядної парадигми суспільства, зокрема зростання цінності людського життя та як наслідок – перманентно зростаюча актуалізація безпекових аспектів життя. В сучасних умовах в Україні критичним елементом державного управління є забезпечення національної безпеки, зокрема в економічній сфері важливим є забезпечення фінансової безпеки, адже рівень фінансової безпеки визначає ступінь ефективності реалізації будь-якої державної функції [5; 8; 10]. Протягом останнього десятиріччя рівень фінансової безпеки держави оцінювався як незадовільний. Головними причинами такого низького рівня виступають постійний дефіцит державного бюджету, низький рівень розвитку фондового ринку та відсутність адекватного довгострокового інвестиційного кредитування економіки. Насамперед за низького рівня національної фінансової безпеки вирішення економічних проблем, які характерні для сучасної України, є неможливим.

Досягнення високого ступеня фінансової безпеки на національному рівні є похідним від стану фінансової безпеки, який є характерним для регіональних рівнів. Актуалізація проблем фінансової безпеки стимулює науковий інтерес багатьох вчених, які досліджують окремі аспекти фінан-

сової безпеки [1–3; 7; 9]. Автори відмічають, що забезпечення захищеності фінансових інтересів суб'єктів господарювання на всіх рівнях управління, зокрема фінансової безпеки регіонів є вкрай важливим [4; 6]. Проте недостатньо досліджені залишаються багато аспектів управління фінансовою безпекою регіонів, а саме: структура фінансової безпеки регіону та її складові, вплив різноманітних факторів на рівень фінансової безпеки, сукупність показників, які характеризують цей вплив, методологія формування стратегії захисту фінансових інтересів регіонів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання) – дослідити моделювання підприємницької стратегії управління фінансовою безпекою в умовах діджиталізації та міграційних ризиків.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Забезпечення фінансової безпеки регіонів є складною та багатоаспектною задачею, адже передбачає необхідність брати до уваги сукупність різноманітних факторів та унікальних, характерних для окремих регіонів умов господарювання в процесі управління.

Досягнення необхідного рівня фінансової безпеки регіону передбачає формування відповідної стратегії, яка передбачає ідентифікацію довгострокових цілей та управлінських практик, які дозволять захистити фінансові інтереси регіону від негативних тенденцій, зовнішніх та внутрішніх загроз, а також допоможе, завдяки реалізації фінансових інтересів регіону, досягти вирішення задач та забезпечити сталий розвиток регіону необхідними обсягами ресурсів.

Зазвичай формування стратегії значною мірою спирається на програму регіонального розвитку, яка віддзеркалює пріоритетні цілі та задачі забезпечення сталого розвитку регіону, а також методи їх досягнення. Тож процес моделювання стратегії фінансової безпеки регіону доцільно представити у вигляді наступного алгоритму, який включає наступні етапи: визначення мети управління фінансовою безпекою регіону; дослідження факторів потенційних зовнішніх та внутрішніх загроз, з якими може стикнутися окремий регіон; аналіз показників регіону, які характеризують регіональні особливості; визначення стратегічної альтернативи з урахуванням результатів аналізу показників, які характеризують регіональні особливості; імплементація та

реалізація стратегії з подальшим коригуванням заходів на засадах зворотного зв'язку.

На першому етапі найважливішим є чітке формулювання довгострокових, середньострокових цілей та пріоритетів, які дозволять реалізувати фінансові інтереси регіону та забезпечити його сталий розвиток. Досягнення сформульованих цілей значною мірою залежить від здатності швидко та адекватно відреагувати на виникаючі фінансові загрози. Тому на другому етапі особливого значення набуває аналіз функціонального середовища регіону з метою виявлення чинників як зовнішнього, так і внутрішнього генезу, які можуть мати негативний вплив на рівень фінансової безпеки регіонів. Доцільно звернути увагу на міграційні процеси та процес діджиталізації, які відбуваються у регіоні. Адже вони мають вплив на фінансову безпеку як через пряму дію, так і через опосередковану. Так в умовах гібридної війни, усі регіони стикнулися зі зростанням міграційних потоків за рахунок внутрішньо переміщених осіб, проте зміни відбулися нерівномірно, а тому кожен регіон отримав різний ступінь навантаження пов'язаний з міграційними процесами. Як зазначалося раніше міграційні процеси мають бінаправлений характер впливу на рівень соціально-економічного розвитку регіону, зокрема на фінансову безпеку, та віддзеркалюється у декількох вимірах, а саме: етно-культурний, демографічний, політичний та соціально-економічний. До позитивних наслідків міграційних процесів належать наступні: зниження напруги на регіональному ринку праці завдяки від'їзду «зайвої» робочої сили, збільшення податкових надходжень, збільшення частки працездатного населення, грошові надходження від емігрантів у вигляді допомоги родинам або інвестицій у регіональний бізнес. Проте, в контексті моделювання стратегії фінансової безпеки, перш за все необхідно звернути увагу на ризики, з якими може стикнутися регіон у довготерміновому періоді, зокрема через міграційні процеси. Міграційні ризики пов'язані з негативним впливом міграційних процесів, який може відбуватися через стрімку деформацію демографічної структури регіону, низькі темпи інтеграції іммігрантів у регіональну громаду, зниження частки висококваліфікованих трудових ресурсів у структурі робочої сили регіону, зростання навантаження на державні та регіональні органи влади, соціальну інфраструк-

туру та бюджети, зростання рівня безробіття та погіршення криміногенної ситуації у регіоні. Тож однією із цілей моделювання стратегії фінансової безпеки є підтримка міграційної безпеки на відповідному рівні, що в свою чергу передбачає захищеність регіональних інтересів у міграційній сфері завдяки унеможливленню перетворення потенційних ризиків на реальні загрози.

Також важливим чинником є діджиталізація, яка більшою мірою має позитивний вплив на регіональне соціально-економічне середовище, який проявляється через: підвищення продуктивності праці, розвиток інноваційних галузей, формування нових форматів підприємництва, прискорення бізнес-процесів в регіоні, створення нових робочих місць, підвищення ефективності роботи фінансових інституцій та державних органів влади.

На наступному етапі ключовими елементами аналізу є якісна та кількісна оцінка виявлених факторів. Нажаль цей процес ускладнюється великою кількістю чинників, які впливають на фінансову безпеку окремого регіону, а також неможливістю кількісно оцінити вплив деяких з них.

Результатом комплексного оцінювання показників, які характеризують регіональні особливості функціонального середовища та рівень соціально-економічного розвитку окремого регіону, є побудова характеристики регіонів. Тож на третьому етапі доцільно використовувати агрегацію даних, яка дозволяє прийняти до уваги велику кількість різноманітних показників, навіть якщо вони мають різну природу походження та різні одиниці виміру.

Задля урахування впливу міграційних ризиків та процесу діджиталізації, комплексне оцінювання доцільно проводити з використанням інтегральних оцінок за наступними напрямками: бюджетний сектор (B), сектор фінансової активності (F), соціальний сектор (S), міграційний сектор (M), сектор цифрового розвитку (D), а також загального інтегрального показника, який характеризує загальний рівень фінансової безпеки регіону.

На цьому етапі доцільно провести таксономічний аналіз, який дозволяє розподілити регіони за кластерами, зважаючи на їх регіональні особливості. Такий підхід дозволяє розробити комплекс заходів для конкретного кластеру.

Наступним етапом є визначення стратегічних альтернатив, які передбачають комплексні заходи, що дозволять нівелювати негативний вплив різноманітних факторів, які характерні для окремого

регіонів. Після вибору адекватної стратегічної альтернативи відбувається імплементація відповідних заходів, а наступним етапом є дослідження відповідних показників з метою визначення ефекту та внесення коректив у стратегію фінансової безпеки.

З метою проведення кластеризації регіонів України доцільно використати метод таксономічного аналізу. Доцільність застосування таксономії обумовлена тим, що даний метод дозволяє побудувати інтегральний показник, який характеризує складні багатовимірні об'єкти, та дозволяє згрупувати ці об'єкти за обраним вектором-еталоном. Складність та неоднозначність досліджуваних об'єктів вимагає використання системи різноспрямованих показників, тож саме метод таксономічного аналізу дозволяє їх систематизувати та аналізувати завдяки чому може бути сформована раціональна стратегія фінансової безпеки регіону або кластеру, який включає схожі регіони України за рівнем розвитку та потенційних загроз.

Алгоритм кластеризації передбачає збір необхідних даних, які характеризують об'єкти кластеризації, наступним кроком – визначення множини параметрів, які дозволять оцінити об'єкти, а результируючим кроком – розподілення об'єктів по умовно однорідним групам завдяки побудованому простору ознак.

Для проведення таксономічного аналізу на першому етапі були обрані показники, які характеризують регіони України та згруповані у п'ять секторів відповідно до напрямків за якими характеризуються об'єкти, а саме: сектор бюджетний, який інкорпорує показники K1 – K4; сектор ділової активності, який включає показники K5 – K9; сектор соціальний, який інкорпорує показники K10 – K13; сектор міграційний та сектор цифрового розвитку, які інкорпорує показники K14 – K16 та K17 – K19 відповідно. Інтегральний показник міграційного сектору відстежує рівень міграційної безпеки регіону завдяки наступним показникам: міграційний приріст або скорочення населення (K14), кількість мігрантів у віці від 20 до 64 років (K15), частка чоловіків серед мігрантів (K16). Інтегральний показник сектору цифрового розвитку відображує рівень діджиталізації регіону та оцінюється через наступні показники: кількість абонентів Інтернету в регіоні (K17), кількість діючих підприємств у регіоні, які здійснюють ремонт комп'ютерів і периферійного устаткування (K18), частка підприємств сфери

інформації та телекомунікацій у загальній кількості підприємств регіону (К19). Чим вище значення цих показників, тим вище ймовірний рівень діджиталізації регіону. Рівень міграційної безпеки та діджиталізації можуть бути визначеними як низький, помірний, високий згідно значенням відповідних інтегральних показників. Показники та одиниці виміру відображені у таблиці 1.

Відповідно обраним показникам для 25 регіонів були побудовані матриці спостережень за період з 2015 по 2020 роки. Наступним етапом таксономічного аналізу є стандартизація спостережень, адже різномірність одиниць виміру показників вимагає позбутися різниці масштабів вимірювання. Стандартизація передбачає перехід від значень показників до коефіцієнтів, які розраховуються за формулою 1 та характеризують відношення відхилення кожного спостереження від середнього значення показника за всіма досліджуваними об'єктами до середньоквадратичного відхилення за даним показником:

$$W_{ij} = (a_{ij} - \bar{a}_j) \cdot (n^{-1} \cdot \sum_{i=1}^n (a_{ij} - \bar{a}_j)^2)^{-\frac{1}{2}}$$

де W_{ij} – стандартизоване значення i -го спостереження для показника j

n – кількість спостережень

a_j – середнє значення j -го показника

a_{ij} – значення i -го спостереження для показника j

Наступний етап передбачає визначення групи показників–стимуляторів, які позитивно впливають на загальний рівень розвитку регіону, та групи показників–дестимуляторів, які гальмують його розвиток. До стимуляторів були віднесені показники: К1, К2, К3, К4, К6, К7, К9, К12, К13, К14, К15, К16, К17, К18, К19, а до дестимуляторів – К5, К8, К10, К11. На засадах сформованих груп стимуляторів та дестимуляторів генерується вектор–еталон \vec{E}_0 шляхом вибору максимальних значень для показників–стимуляторів та мінімальних значень для дестимуляторів. Елементи вектору–еталону мають наступні координати, які формуються за формулою (2).

$$\vec{E}_0 = (w_{01}, w_{02}, w_{03}, \dots, w_{0m})$$

$$\text{де } w_{0i} = \begin{cases} \max(W_{ij}), j \in \text{показники – стимулятори,} \\ \min(W_{ij}), j \in \text{показники – дестимулятори} \end{cases}$$

Вектор–еталон \vec{E}_0^{2019} для 2020 року має наступний вигляд:

$$\vec{E}_0^{2019} = (4,283; 4,287; 2,193; 4,071; -1,876; 4,684; 4,416; -2,396; 1,678; -0,757; -1,846; 4,115; 1,818; 3,628; 4,096; 4,165; 4,062; 4,541; 3,79)$$

Таблиця 1. Показники, які характеризують регіони України, їх умовні позначення та одиниці виміру

Показник, одиниці виміру	Умовне позначення
ВРП на одну особу економічно активного населення регіону, грн	К1
Частка валового регіонального продукту у ВВП, %	К2
Темпи росту фактичних надходжень податку на доходи фізичних осіб, %	К3
Надходження податку на нерухоме майно, тис. грн.	К4
Частка збиткових господарюючих суб'єктів у загальній кількості підприємств, %	К5
Обсяг прямих іноземних інвестицій на одну особу, дол. США	К6
Обсяг інвестицій в основний капітал на одну особу, грн	К7
Рівень інфляції, %	К8
Частка зайнятого населення у економічно активному населенні регіону, %	К9
Обсяг заборгованості з виплати заробітної плати, млн. грн.	К10
Медіанний вік населення регіону, рік	К11
Дохід населення у розрахунку на одну особу населення, грн	К12
Частка витрат у доходах населення, %	К13
Міграційний приріст (скорочення) населення, осіб	К14
Кількість мігрантів у віці 20–64 років, осіб	К15
Частка чоловіків серед мігрантів, %	К16
Кількість абонентів Інтернету, тис. осіб	К17
Кількість діючих підприємств, які здійснюють ремонт комп'ютерів і периферійного устаткування, одиниць	К18
Частка підприємств сфери інформації та телекомунікацій, %	К19

Джерело: складено автором

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Важливим етапом таксономічного аналізу є визначення віддаленості окремого спостереження від вектору-еталону D_{i0} за формулою (3).

$$D_{i0} = \left(\sum_{j=1}^m (W_{ij} - w_{0i})^2 \right)^{\frac{1}{2}} \quad (3)$$

де W_{ij} – стандартизоване значення показника j ; w_{0i} – стандартизоване значення показника j в згенерованому еталоні.

Відстані D_{i0} були розраховані для 25 регіонів у розрізі окремих секторів за період 2015–2020 років.

Наступним етапом є розрахунок таксономічного коефіцієнту R_i , який віддзеркалює ступінь близькості i -го регіону до еталону та розраховується за формулою (4–7):

$$R_i = 1 - D_{i0} D_0^{-1} \quad (4)$$

де D_0 – максимальна відстань до вектору-еталону, яка розраховується з урахуванням «правила трьох сигм» за формулою: $D_0 = \bar{D}_0 + 3S_0$;

\bar{D}_0 – середнє значення відстані до вектору-еталону, яка розраховується за наступною формулою:

$$\bar{D}_0 = n^{-1} \cdot \sum_{i=1}^n D_{i0} \quad (6)$$

S_0 – середньоквадратичне відхилення відстані, яка розраховується за наступною формулою:

$$S_0 = (n^{-1} \cdot \sum_{i=1}^n (D_{i0} - \bar{D}_0)^2)^{\frac{1}{2}} \quad (7)$$

Розраховані таксономічні коефіцієнти дозволяють здійснити ранжування регіонів за рівнем розвитку окремих секторів та загалом.

Проведений таксономічний аналіз дозволив сформувати рейтинги регіонів за інтегральними показниками по окремих секторам та за загальним таксономічним коефіцієнтом. У таблиці 2 наведені результати розрахунку загального таксономічного коефіцієнту та за окремими секторами, а також побудоване ранжування 25 регіонів за 2020 рік.

Таблиця 2. Результати розрахунку коефіцієнтів та рейтинги окремих регіонів за 2020 рік

Регіон	2020											
	R_i^b	R_i^f	R_i^s	R_i^m	R_i^d	R_i^t	Rank B	Rank F	Rank S	Rank M	Rank D	Rank T
Вінницька	0,387	0,302	0,391	0,224	0,368	0,275	10	7	18	19	10	10
Волинська	0,375	0,218	0,428	0,207	0,324	0,243	12	19	9	22	22	18
Дніпропетровська	0,554	0,390	0,432	0,256	0,419	0,364	2	2	8	10	5	4
Донецька	0,449	0,095	0,031	0,182	0,385	0,184	6	25	24	24	8	24
Житомирська	0,360	0,233	0,433	0,261	0,343	0,258	15	17	7	9	20	15
Закарпатська	0,303	0,259	0,426	0,217	0,359	0,241	24	14	10	20	15	20
Запорізька	0,396	0,308	0,402	0,236	0,393	0,289	9	6	15	15	7	8
Івано-Франківська	0,364	0,282	0,419	0,228	0,393	0,274	14	11	11	17	6	11
Київська	0,514	0,389	0,518	0,561	0,362	0,404	3	3	2	1	13	2
Кіровоградська	0,313	0,267	0,386	0,228	0,297	0,227	23	13	20	18	25	22
Луганська	0,290	0,165	0,0	0,159	0,351	0,138	25	24	25	25	17	25
Львівська	0,464	0,280	0,473	0,252	0,462	0,331	4	12	4	12	4	5
Миколаївська	0,377	0,302	0,401	0,248	0,314	0,264	11	8	16	14	24	13
Одеська	0,433	0,286	0,514	0,412	0,491	0,366	7	9	3	3	2	3
Полтавська	0,410	0,285	0,400	0,282	0,358	0,289	8	10	17	6	16	9
Рівненська	0,357	0,197	0,415	0,184	0,363	0,237	18	22	12	23	12	21
Сумська	0,321	0,200	0,313	0,232	0,351	0,220	22	21	23	16	18	23
Тернопільська	0,357	0,232	0,389	0,252	0,359	0,254	17	18	19	13	14	16
Харківська	0,450	0,214	0,415	0,274	0,479	0,312	5	20	13	7	3	6
Херсонська	0,330	0,310	0,438	0,215	0,327	0,253	20	5	5	21	21	17
Хмельницька	0,372	0,256	0,412	0,272	0,323	0,261	13	15	14	8	23	14
Черкаська	0,359	0,317	0,375	0,333	0,370	0,290	16	4	21	5	9	7
Чернівецька	0,326	0,193	0,436	0,254	0,363	0,243	21	23	6	11	11	19
Чернігівська	0,351	0,236	0,354	0,391	0,346	0,269	19	16	22	4	19	12
м. Київ	1,000	0,588	0,655	0,462	1,000	0,667	1	1	1	2	1	1

Джерело: складено автором

Аналіз рейтингу за коефіцієнтом T , який є інтегральним показником рівня фінансової безпеки з урахуванням усіх показників, вказує на те, що до регіонів з відносно високим рівнем фінансової безпеки, для цієї групи значення рейтингу $\text{Rank } T \in [1; 6]$, можна віднести наступні: місто Київ, Київська область, Дніпропетровська область, Одеська область, Львівська область, Харківська область. До регіонів з рівнем безпеки вищим за середній відносяться регіони зі значенням рейтингу $\text{Rank } T \in [7; 12]$, а саме: Черкаська область, Запорізька область, Полтавська область, Вінницька область, Івано-Франківська область, Чернігівська область. До регіонів з рівнем безпеки нижчим за середній відносяться наступні регіони зі значенням рейтингу $\text{Rank } T \in [13; 19]$: Миколаївська, Хмельницька, Житомирська, Тернопільська, Херсонська, Волинська та Чернівецька області. До регіонів з низьким рівнем безпеки відносяться регіони зі значенням рейтингу $\text{Rank } T \in [20; 25]$: Закарпатська область, Рівненська область, Кіровоградська область, Сумська область, найнижчий рейтинг зафіксовано у Донецької та Луганської областей. Аналіз динаміки вказує на те, що в період з 2015 по 2020 рік відзначаються незначні флуктуації значення рейтингу регіонів $\text{Rank } T$, проте для регіонів не є характерним якісний зсув із однієї групи в іншу. Тільки декілька областей змогли покращити своє місце у рейтингу, а саме: Херсонська та Чернігівська області. Одночасно з тим, Кіровоградська область втратила 4 позиції у рейтингу та перейшла до групи з низьким рівнем фінансової безпеки, Полтавська область, втрапивши 3 позиції, перейшла до групи з рівнем безпеки вищим за середній.

В межах моделювання регіональної стратегії фінансової безпеки також доцільно розглянути кластеризацію регіонів за рівнем міграційної безпеки та діджиталізації. Отримані рейтинги по відповідним секторам $\text{Rank } M$ та $\text{Rank } D$ дозволили розподілити регіони за кластерами. Так були отримані три кластери, а саме перший кластер, який характеризується високим рівнем міграційної безпеки та високим рівнем діджиталізації, тобто відповідають умові $\text{Rank } M + \text{Rank } D \in [2; 16]$. До першого кластеру відносяться наступні області: Київська область, місто Київ, Другий кластер, який характеризується помірним рівнем міграційної безпеки та або помірним рівнем діджиталізації, тобто $\text{Rank } M + \text{Rank } D \in [17; 39]$ та інкорпорує

два субкластери: перший субкластер, характеризується умовою $\text{Rank } M \leq \text{Rank } D$, а другий субкластер відповідає умові $\text{Rank } M > \text{Rank } D$. Третій кластер включає регіони з низьким рівнем діджиталізації та міграційної безпеки, тобто відповідає умові $\text{Rank } M + \text{Rank } D \in [40; 50]$. За таких умов до першого кластеру відносяться наступні регіони: місто Київ, Одеська область, Харківська область, Київська область, Черкаська область. До першого субкластеру другого кластеру відносяться: Житомирська, Миколаївська, Полтавська, Сумська, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька та Чернігівська області. Другий субкластер другого кластеру включає: Вінницьку, Дніпропетровську, Донецьку, Закарпатську, Запорізьку, Івано-Франківську, Львівську та Рівненську області. До третього кластеру потрапили наступні регіони: Херсонська, Кіровоградська, Волинська та Луганська області.

Кластеризація вказує на те, що найбільш чисельним є другий кластер, який налічує 16 регіонів та репрезентує регіони з помірним рівнем міграційної безпеки та діджиталізації. Ці 16 регіонів рівномірно розподілились на два субкластери по 8 регіонів, перший субкластер репрезентує ті регіони де рівень міграційної безпеки вищий за рівень діджиталізації регіону, в той час як другий субкластер репрезентує регіони, для яких рівень діджиталізації вищий за рівень міграційної безпеки. Наступними за чисельністю є перший та третій кластери, які включають відповідно 5 та 4 регіонів.

Для регіонів, які відносяться до першого кластеру, в процесів розробки стратегічних альтернатив доцільно продовжувати реалізовувати вже запроваджені заходи щодо нейтралізації міграційних ризиків та прискорення діджиталізації та приділити особливу увагу розробці та реалізації заходів, які спрямовані на нівелювання ризиків що пов'язані з іншими секторами. Для регіонів, які входять до першого субкластеру другого кластеру, в процесі розробки стратегії необхідно приділити увагу підвищенню рівня діджиталізації завдяки залученню інвестицій у розвиток цифрової інфраструктури, підвищенню цифрової свідомості регіональної громади, забезпечення розвитку доступу до мережі Інтернет (особливо у сільській місцевості), запровадження цифрових технологій у роботу регіональних органів влади. Також доцільно звернути увагу на забезпечення кібербезпеки регіону, адже діджиталіза-

ція є джерелом не тільки позитивних змін у соціально-економічному середовищі, але й викликів для фінансової безпеки регіону, наприклад, кібератаки, невідповідність державного регулювання фінансової та кредитної діяльності в умовах діджиталізації або легалізація доходів отриманих нелегальним шляхом через використання криптовалют. Проте міграційна безпека цих регіонів не має бути залишеною зовсім без уваги, адже підвищення рівня міграційної безпеки дозволить підвищити рівень фінансової безпеки регіону загалом. Для регіонів, які входять до другого субкластера, в процесі розробки стратегії навпаки необхідно приділити особливу увагу підвищенню рівня міграційної безпеки, з цією метою доцільно використовувати наступні заходи: розвивати механізми адаптації та інтеграції мігрантів у регіональну громаду, стимулювати легальну міграцію, забезпечити надання пільгових іпотечних кредитів та кредитів для бізнесу, забезпечити надання податкових пільг на період до трьох років, забезпечити професійну перепідготовку для іммігрантів. Найскладніша ситуація характерна для третього кластера, адже регіони цього кластера повинні одночасно повинні вирішувати проблеми низької міграційної безпеки та низького рівня діджиталізації. Необхідно зазначити, що найнижчий рівень міграційної безпеки зафіксовано у Донецькій та Луганській областях, насамперед це зумовлено додатковим міграційним навантаженням на ці регіони за рахунок внутрішньо переміщених осіб. Так за даними Державного Комітету статистики України найбільша кількість облікованих внутрішньо переміщених осіб припадає на Донецьку область та складає 510764 осіб. На другому місці по кількості облікованих внутрішньо переміщених осіб знаходиться Луганська область, в період з 2015 по 2020 кількість ВПО склала 280437 осіб. Тож ці регіони змушені докладати додаткових зусиль задля вирішення проблем пов'язаних зі значним зростанням міграційних потоків. Для ВПО найбільшими проблемами залишається забезпеченість житлом та зайнятість. Беручи до уваги ці особливості, доречно під час моделювання стратегії передбачити заходи, які дозволять знизити негативний вплив міграційних процесів, зокрема заходи спрямовані на підвищення рівня толерантності до ВПО, розвиток механізмів створення нових робочих місць, розвиток кооперації

з іншими регіонами з метою вирішення зазначених проблем, розвиток ринку оренди житла.

Висновки

В сучасних реаліях України головним завданням державного управління є забезпечення національної безпеки, зокрема фінансової безпеки, адже високий рівень фінансової безпеки є запорукою ефективної реалізації будь-яких функцій держави. Досягнення високого рівня національної фінансової безпеки можливе лише за умов досягнення високого рівня фінансової безпеки на регіональному рівні. За останнє десятиріччя національний рівень фінансової безпеки визначався як незадовільний. Насамперед така ситуація зумовлена постійним дефіцитом державного бюджету, низьким рівнем розвитку фондового ринку та відсутністю адекватного довгострокового інвестиційного кредитування економіки. Проте існує багато чинників, які доцільно дослідити з метою підвищення рівня фінансової безпеки на регіональному рівні. Їх можна розділити на наступні сектори: бюджетний сектор, сектор фінансової активності, соціальний сектор, міграційний сектор та сектор цифрового розвитку. Вплив останніх двох секторів є найменш дослідженим. Проте аналіз вказує на те, що міграційні процеси мають вплив на фінансову безпеку регіону, насамперед через зміни соціально-економічного середовища регіону, зокрема збільшення частки осіб працездатного віку у структурі робочої сили, збільшення податкових надходжень, грошові надходження від емігрантів у вигляді допомоги сім'ям або інвестицій у регіональний бізнес. Також значущим фактором фінансової безпеки регіону є діджиталізація, оскільки трансформуючи бізнес-процеси призводить до змін у рівні фінансової безпеки, зокрема викликає розвиток інноваційних галузей, підвищує ефективність роботи фінансових інституцій та державних органів влади, прискорює бізнес-процеси у регіоні.

В процесі моделювання регіональної стратегії фінансової безпеки ключовими етапами є визначення факторів та їх аналіз за допомогою інтегральних показників. В процесі аналізу чинників був використаний метод таксономічного аналізу, який дозволив провести кластеризацію регіонів України за інтегральним показником фінансової безпеки та за показником міграційної безпеки та діджиталізації. В результаті у першому ви-

падку були отримані чотири кластери: з високим рівнем фінансової безпеки – 6 регіонів, з рівнем фінансової безпеки вищим за середній – 6, з рівнем фінансової безпеки нижчим за середній – 7 регіонів та з низьким рівнем фінансової безпеки – 6 регіонів. В процесі кластеризації за показником міграційної безпеки та діджиталізації були отримані 3 кластери: з високим рівнем – 5 регіонів, з помірним рівнем – 16 регіонів, які були розділені на субкластери по 8 регіонів відповідно до співвідношення рівня міграційної безпеки та рівня діджиталізації регіону, та з низьким рівнем – 4 регіони. Такий підхід дозволяє сформулювати стратегічні альтернативи з урахуванням регіональних особливостей. Розробка показників, які характеризують вплив діджиталізації та міграційних ризиків на фінансову безпеку регіону є предметом для подальшого дослідження.

Список використаних джерел

1. Dankiewicz R, Ostrowska–Dankiewicz A, Tomczyk T., Leszczynski M. Financial Security of the State – Case of Poland. *Journal of Security and Sustainability Issues*. 2021. № 11. P. 547–560.
2. Derevyanko B., Nikolenko L., Syrmamiik I., Mykytenko Y., Gasparyevich I. Assessment of financial and economic security of the region (based on the relevant statistics of the Donetsk region). *Investment Management and Financial Innovations*. 2018. № 15(4). P. 283–295.
3. Goede M. Financial security. *Finance and Society*. 2017. № 3. P. 159–172.
4. Grikietyte–Cebataviciene J. Financial Security Assessment in the European Union Countries. *Vilnius University Open Series*. 2021. № 1. P. 13–19.
5. Kalinichenko O., Lesyuk V. Assessment of the financial assessment of the financial security level of Ukraine. *Science and innovation*. 2021. № 17. P. 3–12.
6. Kudrjashov V. Critical infrastructure and financial security. *Finance of Ukraine*. 2021. № 3. P. 7–25.
7. Reznik O., Getmanets O., Kovalchuk A., Nastyuk V., Horobets N. Financial security of the state. *Journal of Security and Sustainability Issues*. № 1. 2020. P. 843–852.
8. Teshabaev T., Allayarov S., Yuldasheva U. Indicators of tax potential of regions in financial security and its determining factors. *International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding*. 2021. №8. P. 243–252.
9. Vasylieva T., Jurgilewicz O., Poliakh S., Tvaronaviciene M., Hydzik P. Problems of measuring country's financial security. *Journal of International Studies*. 2020. №13. P. 329–346.
10. Zhukova L., Shabaldas N. The impact of the budget deficit on the financial security of Ukraine. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*. 2021. № 11. P. 81–89.

References

1. Dankiewicz R., Ostrowska–Dankiewicz A., Tomczyk T., Leszczynski M. (2021). Financial Security of the State – Case of Poland. *Journal of Security and Sustainability Issues*. 11. 547–560.
2. Derevyanko B., Nikolenko L., Syrmamiik I., Mykytenko Y., Gasparyevich I. (2018). Assessment of financial and economic security of the region (based on the relevant statistics of the Donetsk region). *Investment Management and Financial Innovations*, 15(4), 283–295.
3. Goede M. (2017). Financial security. *Finance and Society*. 3. 159–172.
4. Grikietyte–Cebataviciene J. (2021). Financial Security Assessment in the European Union Countries. *Vilnius University Open Series*, 1, 13–19.
5. Kalinichenko O., Lesyuk V. (2021). Assessment of the financial assessment of the financial security level of Ukraine. *Science and innovation*. 17. 3–12.
6. Kudrjashov V. (2021). Critical infrastructure and financial security. *Finance of Ukraine*. 3. 7–25.
7. Reznik O., Getmanets O., Kovalchuk A., Nastyuk V., Horobets N. (2020). Financial security of the state. *Journal of Security and Sustainability Issues*. 1. 843–852.
8. Teshabaev T., Allayarov S., Yuldasheva U. (2021). Indicators of Tax Potential of Regions in Financial Security and Its Determining Factors. *International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding*. 8. 243–252.
9. Vasylieva T., Jurgilewicz O., Poliakh S., Tvaronaviciene M., Hydzik P. (2020). Problems of measuring country's financial security. *Journal of International Studies*. 13. 329–346.
10. Zhukova L., Shabaldas N. (2021). The impact of the budget deficit on the financial security of Ukraine. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*. 11. 81–89.

Дані про автора

Желіховська Майя Василівна,

к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки підприємства і підприємництва, Хмельницький національний університет, м. Хмельницький, Україна

Data about the author

Maiia Zhelikhovska,

Ph. D. in Economics, Associate Professor, Assistant Professor of Department of Economics of Enterprise and Entrepreneurship, Khmelnytskyi National University, Ukraine, Khmelnytskyi

Оракл як інструмент постачання даних для децентралізованих автономних організацій

Предмет дослідження. Ефективне функціонування децентралізованих автономних організацій (ДАО) так чи інакше пов'язане з виходом з цифрового рівня на рівень реальний з метою пошуку чи надання інформації та комунікацією з реальним середовищем. Отримання або передача необхідної інформації про певні факти з реального світу, або інформації з інших цифрових баз даних, які не можуть взаємодіяти напямую з ДАО, забезпечується за допомогою оракулів, як посередників між децентралізованими базами даних, та подіями реального світу.

Результати роботи. В цій статті ми розглядаємо оракул як інструмент збору інформації для ДАО, здатний забезпечити перехід інформації з нестабільного та негарантованого фізичного світу в цифрове середовище технології блокчейн, де інформація набуває нових характеристик та значень. Оракул, як інструмент, з транспортною функцією доставки інформації, поєднує в собі функції пошуку необхідної інформації з функціями забезпечення достовірності та шифрування даних в необхідному форматі [1].

Висновки. Стаття дає загальне розуміння поняття оракула, та його значення для роботи ДАО, а також розвитку цифрових проектів, побудованих з використанням технології блокчейн. Також дається класифікація оракулів для роботи з ДАО разом характеристиками їх можливої ролі для організації постачання даних. Крім цього, розглядається можливість побудови ДАО з функціями оракула для виконання нестандартних завдань по транспортуванню і адаптації інформації для різних цілей в середовищі блокчейн. В статті приводяться основні проблеми, які можуть виникнути в роботі оракулів з ДАО, та пропонуються можливі їх рішення.

Ключові слова: децентралізована автономна організація, оракул, DAO, Web 3.0, блокчейн, смарт-контракти.

VIROVETS D.V.
OBUSHNYI S.M.

Oracle as a data delivery tool for decentralized autonomous organizations

The subject of the study. The effective functioning of decentralized autonomous organizations (DAOs) is associated with moving from the digital level to the real level in order to find or provide information and communicate with the real environment. Obtaining or transmitting necessary information about certain real-world facts, or information from other digital databases that cannot interact directly with the DAO, is provided through oracles as intermediaries between decentralized databases and real-world events.

Results of work. In this article, we consider the oracle as a tool for collecting information for DAO, able to ensure transition of information from the unstable and unsecured physical world in the digital environment of blockchain technology, where information acquires new characteristics and values. Oracle, as a tool with a function of information delivery, combines the functions of finding the necessary information with the functions of ensuring the authenticity and encryption of data in the required format.

Conclusions. This article gives a general understanding of the concept of the oracle, and its significance for the work of DAO, as well as development of digital projects built using blockchain technology. Classification of oracles for work with DAO is also given together with characteristics of their possible role for organization of data supply. In addition, the possibility of building a DAO with oracle functions to perform non-standard tasks for the transportation and adaptation of information for various purposes in a blockchain environment is considered. The article also presents main problems that may arise in interactions of oracles with DAO, and suggests possible solutions.

Keywords: Decentralized autonomous organization, oracle, DAO, Web 3.0, blockchain, smart contracts.

Постановка проблеми. Концепція децентралізованої автономної організації (ДАО) вперше була описана Віталієм Бутеріним в офіційному документі Ethereum (2013) як прозорий набір правил бізнесу, захищених від фальсифікацій, та записаних у комп'ютерному коді у вигляді довгострокових розумних контрактів [2]. Програмоване середовище технології розподіленого реєстру дозволяє обмінюватися даними між вузлами, підключеними через інтернет, і уникати посередництва третіх сторін для адміністрування бізнес-процесів. По причині повної своєї цифрової природи, ДАО має можливість контактувати з реальним світом виключно через цифрові шлюзи, названі оракулами. Вважається, що можливість ДАО мати доступ до зовнішніх даних багаторазово збільшує її функціональність. Зацікавленість ДАО в отриманні такої інформації зумовлена передусім необхідністю отримання достовірних даних стосовно фактів, з якими вона працює, а також з метою аналізу процесів, в яких вона приймає участь.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В загальному плані наукові джерела дають наступне тлумачення поняття оракула: оракулом є цифровий інтерфейс, який перетворює зібрані або надані дані в інформацію, структуровану відповідним чином для її наступного використання в децентралізованому середовищі. В більш вузькому значенні, така структурованість відбувається між джерелами даних зовнішнього світу (Інтернету) і децентралізованими додатками. Оракули приймають інформацію з різних джерел і перетворюють її в мову, зрозумілу смарт-контрактам як програмам, які автономно обробляють операції децентралізованими додатками, і, таким чином, обслуговують всю екосистему Web3 [3]. Іншими словами, оракул як інфраструктурний алгоритм визначає, в тому числі, чи дозволяють значення наданих постачальником даних здійсненню транзакції у відповідності з передбаченими правилами. Технології оракула в тому числі надають більше можливостей для розвитку експертних професій таких як андеррайтери, які визначають рівень ризиків для класичних договорів страхування. Також оракул можна розглядати як спосіб зв'язку технології блокчейн з реальним світом, що грає ключову роль в широкому використанні смарт-контрактів – протоколів, які забезпечують автоматичне виконання умов комерційних угод, проведення тран-

закцій та обміну активами між сторонами. Таким чином, оракули являють собою сервіси, які пов'язують структуру ДАО із зовнішнім світом, а також іншими децентралізованими додатками, торговими майданчиками, хмарними провайдерами, IoT-пристроями, платіжними та корпоративними системами, які по причині відмінності своєї цифрової природи, не мають між собою сумісності.

Виклад основного матеріалу. Найбільш поширені дані, з якими працюють оракули, є дані про поточний стан мережі або актуальний курс криптовалют. Смарт-контракти використовують їх відповідно до правил, закладених у вихідному коді, а потім транслюють користувачам і на їх основі контролюють виконання умов угод. Без оракулів блокчейн-дані і розумні контракти не змогли б отримати доступ до інформації з зовнішнього світу, оскільки це не закладено в їх протоколах. Оракули значно розширюють сферу застосування смарт-контрактів за рахунок того, що вони можуть працювати з даними поза технології блокчейн. При цьому, передбачається, що оракули не тільки приймають дані із зовнішніх оффчейн-джерел, але і відправляють такі дані в зворотному напрямку з метою надання звітів про реалізацію транзакції. Функціонал оракулів визначається їх розробниками в залежності від цілей їх використання.

Структура оракула визначає яким чином смарт-контракт отримує перевірену послідовним і прозорим шляхом інформацію про достовірні події [4]. Для цього необхідні наступні три складові: джерело даних, власне запит на дані, та сам оракул. Джерелом даних вважається ресурс, який надає необхідну для оракула інформацію. Типи даних, з якими працюють оракули, сильно відрізняються, тому джерела інформації можуть бути самими різними – від метеорологічних ресурсів, що надають дані про погоду, до інформації з ресурсів Bloomberg про коливання цін на фондовому ринку або даних про майбутні події від ринку передбачень Augur. В свою чергу, запит – це спеціальний код, який працює з певним джерелом інформації, завдяки якому оракул отримує інформацію про запитувані дані. Отримавши такий запит, оракул здійснює заходи для отримання необхідної інформації та проводить її інтерпретацію в зрозумілий блокчейну формат.

Блокчейн-оракули перевіряють умови виконання смарт-контрактів, а також надають їм ін-

формацію, необхідну для їх виконання. Вони не входять в блокчейн, а тому не порушують його безпеку – мережа як і раніше децентралізована, але зате у неї є зовнішні дані. Підключення до зовнішніх ресурсів відбувається через API. Можливість доступу до зовнішніх даних багаторазово збільшує функціональність смарт-контрактів і децентралізованих додатків. Так, наприклад, DeFi-сектор був би неможливий без блокчейн-оракулів. Децентралізоване фінансування спирається на точні, піддаються перевірці дані. Кредитування, деривативи, страхування і торгівля – все це вимагає отримання даних про котирування різних цифрових активів. Наприклад, цінові блокчейн-оракули збирають з криптобірж інформацію про ціну токенів – завдяки цьому кредитори в DeFi-протоколах знають розмір забезпечення.

Важливо розуміти, що оракули самі по собі не є джерелом інформації, а лише її постачальником. Спочатку оракули збирають зовнішні дані і обробляють (перевіряють) їх. Такими даними може бути будь-яка умова смарт-контракту: вартість монети, підтвердження проведення платежу або поточний стан блокчейн-мережі. На цьому етапі завдання оракула є правильний відбір інформації і перевірка її правильності. Наприклад, визначити актуальний курс криптовалюти серед десятків котирувань на різних торгових майданчиках.

Ще одна важлива функція оракулів полягає в передачі даних в правильному форматі, щоб різні системи (блокчейни, децентралізовані додатки,

торговельні майданчики, IoT-пристрої і так далі) могли взаємодіяти один з одним. Блокчейн-мережа не може сама по собі взаємодіяти з будь-якою іншою системою, оскільки вони часто використовують різні мови програмування і мають різні системні вимоги. Але завдяки оракулам різні блокчейни можуть бути сумісні, що дозволяє встановлювати зв'язок ДАО з іншими децентралізованими додатками незалежно від платформи, на яких вони розміщені.

Значення роботи оракулів також полягає в їх ролі з підвищення масштабованості блокчейн-екосистеми шляхом її злиття з зовнішнім світом, підвищуючи таким чином прозорість даних та забезпечуючи сумісність даних в екосистемі. Такий механізм сприяє масовому впровадженню децентралізованих рішень в традиційні системи. Використання оракулів в ДАО може здійснюватися через включення в структуру ДАО модулів по збору даних, або через використання окремих сумісних сервісів (Табл. 1).

Наукові джерела класифікують оракулів на основі різних факторів, включаючи джерело отримання та напрямок інформації, а також ступінь довіри до неї. Основна мабуть класифікація стосується структури самого оракула, які поділяються на централізовані та децентралізовані. Централізовані оракули діють як окремий інструмент, забезпечуючи передачу інформації із зовнішнього джерела в смарт-контракт. Такі оракули залежать від їх оператора та джерела інформації,

Таблиця 1. Показники, які характеризують регіони України, їх умовні позначення та одиниці виміру

Сфера застосування	Функція	Додаток, приклад
IoT	Робота з торговими додатками, отримання даних з сенсорів та обладнання	Band Protocol, MakerDAO, Shipchain, Supplychain, Autoblock
Платіжні системи	Забезпечення передачі даних між різними системами	Chainlink
Управління даними та експертні висновки	Передача даних між різними базами даних	Shipchain, Supplychain, Autoblock
Корпоративна система	Прийняття рішення учасниками в ДАО	MakerDAO
Документообіг та децентралізована ідентифікація	Передача даних документів та забезпечення достовірності персональних даних	DECO, Town Crier, KYC
Аудит смарт-контрактів	Тестування систем та підтвердження виконаної роботи	Orakuru
Ринки передбачень	Перевірка достовірності фактів	Augur Gnosis
Ринки віртуальних активів та DeFi	Передача фінансових даних про ринки	Chainlink, Tellor, DIA Association, Dos Network
Децентралізований арбітраж	Підтвердження даних та фактів	Chainlink, Nest Protocol, Tellor, DIA Association, Dos Network

вони мають просту архітектуру з порівняно меншими витратами на організацію їх інфраструктури та обслуговування, але зберігають всі ризики наслідків цифрових атак, притаманними традиційним фінансовим додаткам.

На відміну від централізованих, децентралізовані оракули не покладаються на єдине джерело інформації, а використовують безліч зовнішніх джерел, причому не довіряючи в повній мірі жодному. Отримання даних з незалежних джерел здійснюється без будь-якої координації, і тому, такий спосіб має ряд ризиків, пов'язаних з сліпою довірою до отриманих даних. Такі оракули вважаються ідеальними для використання в смарт-контрактах ДАО, але вимагають більших інвестицій в інфраструктуру та обслуговування.

Децентралізований блокчейн-оракул виконує ряд функцій, який полегшує зв'язок між ДАО і зовнішнім світом, особливо в реальних секторах економіки, наприклад, в логістиці, страхуванні, діловодстві та фінансових сервісах. ДАО не може самостійно збирати дані із зовнішнього середовища. Використання оракулів як в структурі ДАО, так і за її межами, дозволяє оптимізувати цілий ряд бізнес-процесів, чим значно спростити та прискорити збір необхідних даних [5]. На шляху до цього розробникам блокчейн-оракулів належить вирішити масу питань, пов'язаних з підвищенням їх безпеки та ефективності роботи.

В таблиці 2 представлені основні види оракулів приймаючи до уваги їх відмінність у функціях, для яких вони були спроектовані. Додатково, класифікацію можна продовжити за ознаками інформації, з якою вони працюють. Вхідні оракули надають в смарт-контракт дані із зовнішнього світу, вихідні – навпаки, передають інформацію з смарт-контрактів у зовнішній світ. Як приклад використання таких оракулів – його взаємодія з смарт-контрактом сервісу Airbnb, який дає команду відкрити квартиру при отриманні підтвердження надходження оплати за оренду. Вхідний оракул працює безпосередньо всередині самого смарт-контракту і надає інформацію з зовнішнього світу при виконанні певних умов. Як приклад, для запуску автоматичного ордеру на покупку криптовалюти смарт-контракт повинен знати, коли її курс досягне тієї чи іншої позначки. Дану інформацію і повинен надавати вхідний оракул. Вихідний оракул, навпаки, відправляє інформацію з смартконтракту в зовнішній світ. Так,

система розумного блокування чи розблокування замків, може автоматично надати користувачеві доступ до певного блага в реальному світі як тільки вона отримає від оракула інформацію про успішне виконання платежу [6].

За функціональною класифікацією оракули поділяються на програмні, що збирають дані з інтернет-джерел, наприклад, сайтів, в режимі реального часу, та апаратні, що збирають дані з навколишнього середовища, наприклад, за допомогою датчиків руху або штрих-кодів [7]. Перші найчастіше дозволяють збирати інформацію про котирування і обмінні курси криптовалют, дані про погоду, ціни на послуги або товари, розклад транспорту, отримані з інформаційних сайтів, коли другі можуть використовуватися в Інтернеті речей (IoT) [8], наприклад, для підтвердження того, що замовлений вантаж прибув за місцем призначення. Такі оракули використовують як інструмент відповідні датчики переміщення або RFID-мітки (мітки радіочастотної ідентифікації) які досить активно використовуються в логістиці. Також, додатково до програмних та апаратних оракулів, розрізняють консенсусні оракули, функцією яких є збір інформації від протоколів децентралізованих ринків передбачень таких як Augur [9] або Gnosis.

За технологічними особливостями також розрізняють контракт-орієнтований оракул, як тип оракула, який призначений для використання виключно в рамках одного смарт-контракту. Такі оракули вважаються дуже трудомісткими і дорогими в обслуговуванні, і відповідно вважаються вкрай непрактичними. Але оскільки даний вид оракулів можна розробляти з нуля без необхідності звертатися до відповідного сервісу та адаптації його застосування до конкретного варіанту використання, їх розробники мають високу гнучкість в процесі розробки такого оракула.

В окремих випадках, коли машина не може замінити людину, для постачання даних в децентралізовані додатки може залучатися і людина-оракул. В такій ситуації фахівці та експерти в тій чи іншій області можуть виступати в якості оракулів, пропонуючи свої послуги в тому числі і для роботи ДАО. В їх обов'язки може входити вивчення і перевірка справжності отриманої інформації від різних джерел і переклад вже оброблених даних на смарт-контракту. Передбачається, що від людини-оракула за допомогою крипто-

Таблиця 2 Види оракулів за функціями

Типи оракулів	Функції	Засоби	Сфера застосування
Програмні	Збирають дані з інтернет-джерел (соціальні мережі, бази даних, сайти, тощо)	Онлайн-джерела інформації	Рейтинги бірж, вартість цифрових активів, інформацію про рейси в режимі реального часу
Апаратні	Збирають дані з навколишнього середовища	Сенсори руху та температури, штрих-коди, пристрої зчитування інформації, RFID-мітки	IoT, логістика, контроль якості товарів
Консенсусні	Збирають інформацію від протоколів	Смарт-контракти	Ринки передбачень, азартні ігри
Контракт-орієнтовані оракули	Використовуються виключно в рамках одного смарт-контракту	Смарт-контракти	Одноразові гнучкі рішення для будь-якої мети
Людина-оракул	Вивчення і перевірка справжності отриманої інформації від різних джерел, переклад даних на смарт-контракти	Криптографічні додатки для підтвердження особи та фактів	Документообіг, логістика, персональна інформація, децентралізована ідентифікація, контроль якості, підтвердження фактів
Гібридні оракули	Поєднує декілька функцій	Поєднує декілька засобів	DeFi, страхування, логістика тощо

графії може вимагатися підтвердження своєї особистості, таким чином зменшуючи ймовірності шахрайства від їх імені після проходження відповідної аутентифікації.

Деякі інструменти голосування ДАО також вважають оракулами з їх класифікацією на основі принципів прийняття рішень (оракули голосування та репутаційні оракули). Перша група використовує стратегії голосування, наприклад, ставку на результати, для отримання даних та результатів голосування. Репутаційні ж оракули при отриманні інформації враховує репутацію учасників, наприклад, одного з учасників ДАО [10].

Важливо розуміти, що оракули не є самі по собі джерелом інформації, а лише її постачальником. Його основною функцією є передача інформації між двома системами з забезпеченням її достовірності. Збір зовнішніх даних, їх обробка та перевірка, з використанням оракула, може відбуватися по відношенню до роботи будь-якої умови смарт-контракту в ДАО: визначення вартості цифрових активів, підтвердження проведення платежу або поточний стан блокчейн-мережі. На цьому етапі завдання оракула це правильне визначення джерела і перевірка інформації. Наприклад, визначити актуальний курс криптовалюти серед десятків котирувань на різних торгових майданчиках. Крім цього, оракул повинен передати дані в правильному форматі,

зрозумілому для сприйняття смарт-контрактом. Архітектура ДАО не дозволяє автоматично взаємодіяти з будь-якою іншою системою, крім внутрішньої структури ДАО, по причині використання в різних додатках різних протоколів та мов програмування, а також різних системних вимог. Але, завдяки оракулам, відмінні між собою системи ДАО, набувають властивостей сумісності, а також отримують можливість брати інформацію з інтернет-середовища. Крім цього, перевіряючи умови виконання смарт-контракту, оракул може гарантувати, що операція відповідає всім вимогам законодавства [11].

Останнім часом активно обговорюється використання арбітражних оракулів, який дозволяє збирати докази для підкріплення своєї позиції з метою ефективного вирішення суперечок між учасниками та протидіяти блокуванню активів та настанню несприятливих наслідків. Крім цього, спостерігається тенденція до використання різними ДАО програмованих систем з високим ступенем довіри з боку його користувачів. Крім поведінки своїх користувачів ДАО намагаються також стежити за станами реального світу, і, таким чином, забезпечувати більшого автоматизму при прийнятті рішень. Таким чином, за допомогою інструментів ораклів, ДАО можуть постійно контролювати практично будь яку діяльність всередині або поза організацією для захисту колек-

тивних інтересів учасників. Цей моніторинг забезпечується на рівні основного програмного забезпечення у вигляді смарт-контрактів з метою перевірки та контролю транзакцій. Такі підходи контролю формують у учасників ДАО відчуття впевненості та довіри до інших учасників ДАО. Як наслідок, організація активно може позиціонувати себе як така, що сприятиме досягненню індивідуальних та колективних інтересів. Саме таким чином, проект MakerDAO використанням ораклів з регулярним моніторингом стану системи забезпечує захист інтересів своїх учасників [12].

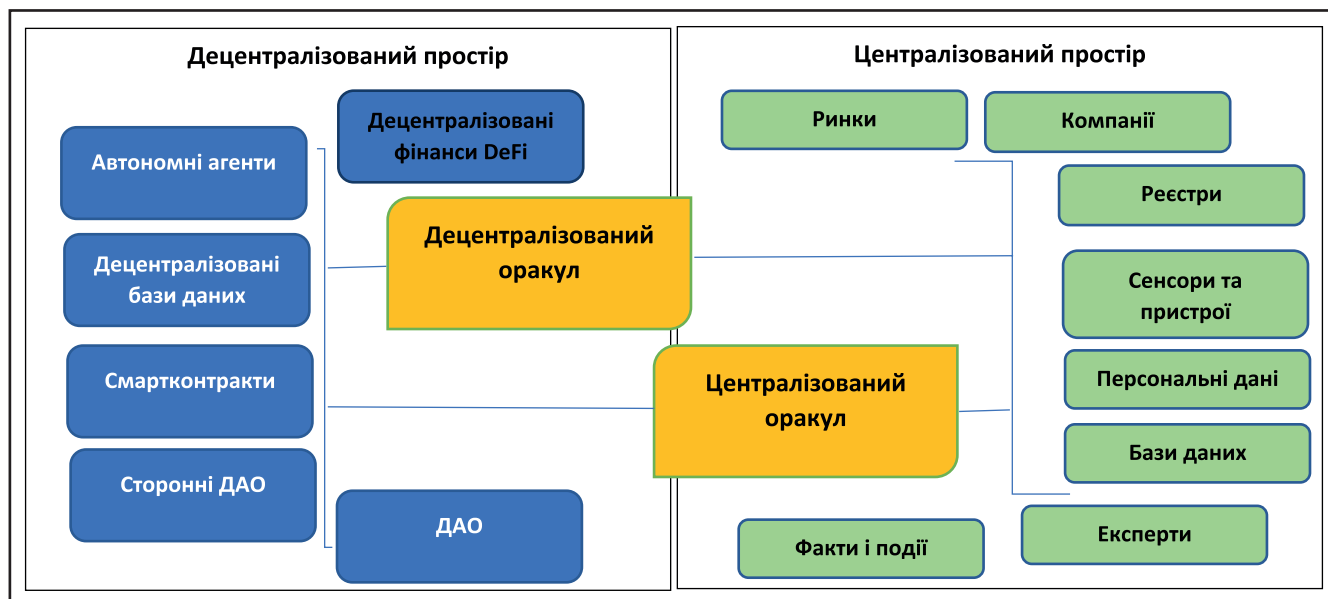
Таблиця 3 нижче показує спосіб взаємодії ДАО з різними видами оракулів через інструменти з метою отримання-передачі відповідної інформації.

Незважаючи на важливі функції оракула в системі ДАО, як децентралізовані, так і централізовані оракули мають певні недоліки. Основним недоліком вважається їх вразливість до цифрових атак. Зловмисники через отримання доступу до потоку даних між оракулами і контрактом, можуть отримати можливість змінити їх або сфальсифікувати [13]. Таким чином вважається, що самі оракули можуть бути основним ризиком вразливості для смарт-контракту. Централізовані цінові оракули, які збирають для DeFi-протоколів інформацію про ціну монет на різних біржах, можуть також стати об'єктом атак хакерів з ризиком виведення з фінансових протоколів ДАО великих сум віртуальних активів. У зв'язку з цим все більшої популярності набирають децентралізовані ора-

кули, наприклад, рішення від Chainlink [14] (LINK), Band Protocol (BAND), Augur (REP) і MakerDAO (DAI) [15]. Вважається, що централізовані блокчейн-оракули несуть в собі більш серйозні ризики, ніж децентралізовані. Їх легко скомпрометувати і вони менш захищені від маніпуляцій [16]. Централізовані оракули не є частиною механізмів безпеки публічних блокчейнів і жодним чином не пов'язані з консенсусом блокчейн-мережі. Атака посередника, коли зловмисник отримує доступ до потоку даних між оракулами і смартконтрактом, становить особливу загрозу та ризик фальсифікації даних [17].

Ще одна проблема використання оракулів, особливо децентралізованими, пов'язана з відносно високими витратами і навантаженням на мережу. З метою отримання смарт-контрактом зовнішніх даних їх необхідно адаптувати, витративши на це певний ресурс мережі [18]. Крім цього, кожен раз, коли в децентралізований додаток необхідно додати новий оракул або скорегувати існуючий метод збирання даних, необхідно провести масштабну координацію управління, що знову таки, потребує додаткових зусиль і витрат. Останні дослідження присвячені проблемам оракулів пропонують методи покращення безпеки передачі даних та зменшення витрат, але наголошуючи на подальшій роботі та врахуванні різних точок зору, які звертають увагу на великі експлуатаційні витрати програмних оракулів, швидкість обробки даних, безпека та обробка різних типів запитів [19].

Таблиця 3. ДАО в системі оракулів

Таблиця 4. Популярні оракули

Оракул	Тип/вид	Галузь	Використання
Chainlink	Децентралізований, під централізованим керуванням	DeFi	Отримання та передача даних в мережі Ethereum, перевірка інформації спеціальним алгоритмом для уникнення маніпулювання
Band Protocol	Децентралізований	Web 3.0	Забезпечує передачу даних в та між мережами Ethereum та Cosmos Network
Nest Protocol	децентралізований	DeFi	Перевіряє зовнішні дані за допомогою валідаторів, прозорість транзакцій, можливість для спільноти впливати на вибір джерел інформації
Tellor	Децентралізований	Web 3.0	Прозорий протокол для смартконтрактів та децентралізованих додатків, перевіряє інформацію через валідаторів
DIA Association	Децентралізований	DeFi, Metaverse	Пошук, перевірка та обмін прозорими та перевіреними каналами даних для традиційних і цифрових фінансових програм
Dos Network	Децентралізований	DeFi, Insurance, GameFi	Підтримує декілька гетерогенних блокчейнів, збір реальних даних та передача до смартконтракту безпечним, надійним, ефективним і масштабованим способом
Provable	Централізований	DeFi, GameFi, insurance	З'єднання DApp з будь-яким зовнішнім веб-API. Перевірка автентичності даних

Висновки

Оракули, як інструменти пошуку, перевірки та постачання даних та інформації для їх використання в ДАО представляють важливий механізм в роботі ДАО. Правильний вибір оракула і його імплементація в механізм ДАО можуть суттєво зменшити витрати ресурсів на отримання безпечної та необхідної для ДАО інформації. Проте, робота оракулів асоціюється з рядом ризиків, вирішення яких має значення для активного використання оракулів в роботі ДАО. Оскільки ДАО є цифровою системою, якій довіряють користувачі, програмні її системи повинні постійно контролювати своїх користувачів та стани у навколишньому середовищі, одночасно стимулюючи учасників бути чесними та добросовісними [20]. Система оракулів повинна зв'язати роботу ДАО з реальним світом через постійне та безпечне забезпечення даними, та відповідно оптимізувати процеси, пов'язані з інформаційною логістикою. Крім цього, широке використання оракулів наближає нас до майбутнього, в якому децентралізовані додатки можуть грати більш важливу роль в повсякденному житті. Таким чином, можна спрогнозувати розвиток мережі сервісів оракулів для їх використання ДАО в наступних галузях, які тісно пов'язані з реальним світом, як сільське господарство, страхування, логістика та цифрова торгівля. На шляху до цього розробни-

кам блокчейн-оракулів належить вирішити масу питань, пов'язаних з підвищенням їх безпеки та ефективності роботи [21].

Список використаних джерел

1. A Distributed Oracle Using Intel SGX for Blockchain-Based IoT Applications, Sangyeon Woo, Jeho Song and Sungyong Park, 10 May 2020 <https://doi.org/10.3390/s20092725> – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.mdpi.com/1424-8220/20/9/2725>
2. Ethereum White Paper A NEXT GENERATION SMART CONTRACT & DECENTRALIZED APPLICATION PLATFORM Vitalik Buterin, 2013 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://blockchainlab.com/pdf/Ethereum_white_paper-a_next_generation_smart_contract_and_decentralized_application_platform-vitalik-buterin.pdf
3. Ad6n S6nchez de Pedro Stampery, Daniele Levi Stampery, Luis Iv6n Cuende. Witnet: A Decentralized Oracle Network Protocol [Working Draft//Early Request for Comments] (November 27, 2017). DOI: 10.13140/RG.2.2.28152.34560. Available at: <https://arxiv.org/pdf/1711.09756.pdf>
4. William George, Clément Lesaege. A Smart Contract Oracle for Approximating Real-World, Real Number Values, – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://drops.dagstuhl.de/opus/volltexte/2020/11970/pdf/OASlcs-Tokenomics-2019-6.pdf>

5. Decentralized Autonomous Organizations (DAOs) as subjects of law. The recognition of DAOs in the Swiss legal order, Sven Riva, Master's Thesis Master of Law University of Neuchâtel, – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://libra.unine.ch/export/DL/40516.pdf>
6. Decentralized Autonomous Organizations (DAOs) as subjects of law. The recognition of DAOs in the Swiss legal order, Sven Riva, Master's Thesis Master of Law University of Neuchâtel, – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://libra.unine.ch/export/DL/40516.pdf>
7. Burak Benligiray, Dave Connor, Adam Tate, Heikki V€anttinen. Honeycomb: An Ecosystem Hub for Decentralized Oracle Networks, (4 February 2019) – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://raw.githubusercontent.com/clc-group/honeycomb-whitepaper/master/honeycomb%20whitepaper.pdf>
8. Shi, Peichang & Wang, Huaimin & Yang, Shangzhi & Chen, Chang & Yang, Wentao. (2019). Blockchain-based trusted data sharing among trusted stakeholders in IoT. *Software: Practice and Experience*. 51. 10.1002/spe.2739, DOI: 10.1002/spe.2739
9. Jack Peterson, Joseph Krug, Micah Zoltu, Austin K. Williams, and Stephanie Alexander Forecast Foundation. Augur: a Decentralized Oracle and Prediction Market Platform (v2.0) (December 2, 2020) DOI: 10.13140/2.1.1431.4563
10. Amirmohammad Pasdar, Zhongli Dong, Young Choon Le. Blockchain Oracle Design Patterns, – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/352506074_Blockchain_Oracle_Design_Patterns
11. Braun, Alexander and Hdusle, Niklas and Karpischek, Stephan, Incentivization in Decentralized Autonomous Organizations (January 5, 2021). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3760531> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3760531> – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3760531
12. Ellinger, Eleu and Mini, Tobias and Gregory, Robert and Widjaja, Thomas, Facilitating Collective Action in Agentic IS Platforms: The Case of Decentralized Autonomous Organizations (October 7, 2021). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3938489> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3938489>
13. Egberts, Alexander, The Oracle Problem – An Analysis of how Blockchain Oracles Undermine the Advantages of Decentralized Ledger Systems (December 12, 2017). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3382343> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3382343>
14. Lorenz Breidenbach¹ Christian Cachin² Benedict Chan, Alex Coventry Steve Ellis Ari Juels Farinaz Koushanfar Andrew Miller Brendan Magauran Daniel Moroz Sergey Nazarov Alexandru Topliceanu Florian Tram'er Fan Zhang. Chainlink 2.0: Next Steps in the Evolution of Decentralized Oracle Networks, 15 April 2021. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://research.chain.link/whitepaper-v2.pdf>
15. Caldarelli, G.; Ellul, J. The Blockchain Oracle Problem in Decentralized Finance—A Multivocal Approach. *Appl. Sci.* 2021, 11, 7572. <https://doi.org/10.3390/app11167572>
16. Caldarelli, G. Understanding the Blockchain Oracle Problem: A Call for Action. *Information* 2020, 11, 509. <https://doi.org/10.3390/info11110509>
17. Mark D. Sheldon John Carroll. Preparing Auditors for the Blockchain Oracle Problem, University CURRENT ISSUES IN AUDITING American Accounting Association Vol. 15, No. 2 DOI: 10.2308/CIA-2021-007 Fall 2021 pp. P27–P39
18. Caldarelli, G.; Rossignoli, C.; Zardini, A. Overcoming the Blockchain Oracle Problem in the Traceability of Non-Fungible Products. *Sustainability* 2020, 12, 2391. <https://doi.org/10.3390/su12062391>
- Amirmohammad Pasdar, Zhongli Dong, Young Choon Le. Blockchain Oracle Design Patterns, – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/352506074_Blockchain_Oracle_Design_Patterns
19. Amirmohammad Pasdar, Zhongli Dong, Young Choon Le. Blockchain Oracle Design Patterns, – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/352506074_Blockchain_Oracle_Design_Patterns
20. Ellinger, Eleu and Mini, Tobias and Gregory, Robert and Widjaja, Thomas, Facilitating Collective Action in Agentic IS Platforms: The Case of Decentralized Autonomous Organizations (October 7, 2021). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3938489> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3938489>
21. Amirmohammad Pasdar, Zhongli Dong, Young Choon Le. Blockchain Oracle Design Patterns, – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/352506074_Blockchain_Oracle_Design_Patterns

References

1. A Distributed Oracle Using Intel SGX for Blockchain-Based IoT Applications, Sangyeon Woo, Jeho Song and Sungyong Park, 10 May 2020 <https://doi.org/10.2139/ssrn.3938489>

- org/10.3390/s20092725 – [Elektronnyy resurs]. – Rezhyim dostupu: <https://www.mdpi.com/1424-8220/20/9/2725>
2. Ethereum White Paper A NEXT GENERATION SMART CONTRACT & DECENTRALIZED APPLICATION PLATFORM Vitalik Buterin, 2013 – [Elektronnyy resurs]. – Rezhyim dostupu: https://blockchainlab.com/pdf/Ethereum_white_paper-a_next_generation_smart_contract_and_decentralized_application_platform-vitalik-buterin.pdf
3. Adón Sánchez de Pedro Stampery, Daniele Levi Stampery, Luis Iván Cuende. Witnet: A Decentralized Oracle Network Protocol [Working Draft//Early Request for Comments] (November 27, 2017). DOI: 10.13140/RG.2.2.28152.34560. Available at: <https://arxiv.org/pdf/1711.09756.pdf>
4. William George, Clément Lesaege. A Smart Contract Oracle for Approximating Real-World, Real Number Values, – [Elektronnyy resurs]. – Rezhyim dostupu: <https://drops.dagstuhl.de/opus/volltexte/2020/11970/pdf/OASlcs-Tokenomics-2019-6.pdf>
5. Decentralized Autonomous Organizations (DAOs) as subjects of law. The recognition of DAOs in the Swiss legal order, Sven Riva, Master's Thesis Master of Law University of Neuchâtel, – [Elektronnyy resurs]. – Rezhyim dostupu: <https://libra.unine.ch/export/DL/40516.pdf>
6. Decentralized Autonomous Organizations (DAOs) as subjects of law. The recognition of DAOs in the Swiss legal order, Sven Riva, Master's Thesis Master of Law University of Neuchâtel, – [Elektronnyy resurs]. – Rezhyim dostupu: <https://libra.unine.ch/export/DL/40516.pdf>
7. Burak Benligiray, Dave Connor, Adam Tate, Heikki V€anttinen. Honeycomb: An Ecosystem Hub for Decentralized Oracle Networks, (4 February 2019) – [Elektronnyy resurs]. – Rezhyim dostupu: <https://raw.githubusercontent.com/clc-group/honeycomb-whitepaper/master/honeycomb%20whitepaper.pdf>
8. Shi, Peichang & Wang, Huaimin & Yang, Shangzhi & Chen, Chang & Yang, Wentao. (2019). Blockchain-based trusted data sharing among trusted stakeholders in IoT. Software: Practice and Experience. 51. 10.1002/spe.2739, DOI: 10.1002/spe.2739
9. Jack Peterson, Joseph Krug, Micah Zoltu, Austin K. Williams, and Stephanie Alexander Forecast Foundation. Augur: a Decentralized Oracle and Prediction Market Platform (v2.0) (December 2, 2020) DOI: 10.13140/2.1.1431.4563
10. Amirmohammad Pasdar, Zhongli Dong, Young Choon Le. Blockchain Oracle Design Patterns, – [Elektronnyy resurs]. – Rezhyim dostupu: https://www.researchgate.net/publication/352506074_Blockchain_Oracle_Design_Patterns
11. Braun, Alexander and Hdusle, Niklas and Karpischek, Stephan, Incentivization in Decentralized Autonomous Organizations (January 5, 2021). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3760531> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3760531> – [Elektronnyy resurs]. – Rezhyim dostupu: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3760531
12. Ellinger, Eleu and Mini, Tobias and Gregory, Robert and Widjaja, Thomas, Facilitating Collective Action in Agentic IS Platforms: The Case of Decentralized Autonomous Organizations (October 7, 2021). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3938489> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3938489>
13. Egberts, Alexander, The Oracle Problem – An Analysis of how Blockchain Oracles Undermine the Advantages of Decentralized Ledger Systems (December 12, 2017). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3382343> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3382343>
14. Lorenz Breidenbach¹ Christian Cachin² Benedict Chan, Alex Coventry Steve Ellis Ari Juels Farinaz Koushanfar Andrew Miller Brendan Magauran Daniel Moroz Sergey Nazarov Alexandru Topliceanu Florian Tram'er Fan Zhang. Chainlink 2.0: Next Steps in the Evolution of Decentralized Oracle Networks, 15 April 2021. – [Elektronnyy resurs]. – Rezhyim dostupu: <https://research.chainlink.com/whitepaper-v2.pdf>
15. Caldarelli, G.; Ellul, J. The Blockchain Oracle Problem in Decentralized Finance—A Multivocal Approach. Appl. Sci. 2021, 11, 7572. <https://doi.org/10.3390/app11167572>
16. Caldarelli, G. Understanding the Blockchain Oracle Problem: A Call for Action. Information 2020, 11, 509. <https://doi.org/10.3390/info11110509>
17. Mark D. Sheldon John Carroll. Preparing Auditors for the Blockchain Oracle Problem, University CURRENT ISSUES IN AUDITING American Accounting Association Vol. 15, No. 2 DOI: 10.2308/CIIA-2021-007 Fall 2021 pp. P27–P39
18. Caldarelli, G.; Rossignoli, C.; Zardini, A. Overcoming the Blockchain Oracle Problem in the Traceability of Non-Fungible Products. Sustainability 2020, 12, 2391. <https://doi.org/10.3390/su12062391>
19. Amirmohammad Pasdar, Zhongli Dong, Young Choon Le. Blockchain Oracle Design Patterns, – [Elektronnyy resurs]. – Rezhyim dostupu: https://www.researchgate.net/publication/352506074_Blockchain_Oracle_Design_Patterns

ktronnyy resurs]. – Rezhy m dostupu: https://www.researchgate.net/publication/352506074_Block-chain_Oracle_Design_Patterns

20. Ellinger, Eleu and Mini, Tobias and Gregory, Robert and Widjaja, Thomas, Facilitating Collective Action in Agentic IS Platforms: The Case of Decentralized Autonomous Organizations (October 7, 2021). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3938489> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3938489>

21. Amirmohammad Pasdar, Zhongli Dong, Young Choon Le. Blockchain Oracle Design Patterns, – [Elektronnyy resurs]. – Rezhy m dostupu: https://www.researchgate.net/publication/352506074_Block-chain_Oracle_Design_Patterns

Дані про авторів

Віровець Денис Володимирович,

аспірант кафедри фінансів та економіки Київського університету імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна

ORCID ID: 0000–0003–4934–8377

e-mail: seito@ukr.net

Обушний Сергій Миколайович,

к.е.н., доцент кафедри фінансів та економіки Київського університету імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна

ORCID ID: 0000–0001–6936–955X

e-mail: s.obushnyi@kubg.edu.ua

Data about the authors

Denys Virovets,

postgraduate student of the Department for Finance and Economics, Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, Ukraine

e-mail: seito@ukr.net

Sergiy Obushnyi,

Ph.D. (Economics), docent of the Department for Finance and Economics, Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, Ukraine

e-mail: s.obushnyi@kubg.edu.ua

УДК 331.105.6:35](076)

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7113056>

БОНДАРЧУК Л.Ф.

БОНДАРЧУК С.П.

БІЛИК О.С.

Особливості організації сталого розвитку підприємств в умовах налагодження соціального діалогу та моніторингу безпеки

Актуальність теми дослідження. Дослідження питання особливостей організації сталого розвитку підприємств в умовах налагодження соціального діалогу та моніторингу безпеки обумовлюється відсутністю єдиного підходу до реалізації алгоритму даного процесу.

Постановка проблеми. У сучасних умовах організації сталого розвитку, налагодження соціального діалогу та моніторингу безпеки промислових суб'єктів підприємницької діяльності, які характеризуються жорсткою конкуренцією, значними фінансовими ризиками, високим рівнем невизначеності, обмеженістю ресурсів, однією із умов забезпечення запланованих обсягів прибутку є досягнення низького рівня трансакційних та трансформаційних витрат, значну частку яких складають витрати на постачання сировини, обладнання, товарно-матеріальних цінностей та готової продукції, що, у свою чергу, обумовлено специфічними ознаками процесу постачання у промисловості, що обумовлює актуальність теми дослідження.

Постановка мети і завдань дослідження – дослідити особливості організації сталого розвитку підприємств в умовах налагодження соціального діалогу та моніторингу безпеки.

Метод або методологія дослідження. В статті використано наступні методи: таксономічний аналіз, графічний, монографічний, аналізу і синтезу, систематизації.

Презентація основного матеріалу (результати дослідження). Зазначена адаптивна економіко-математична модель оптимізації матеріально-технічного постачання у промисловості у разі її використання у господарській діяльності дозволить спростити вибір системи менеджменту запасів ТМЦ у залежності від специфіки виробничого процесу конкретного підприємства та зовнішніх умов його функціонування, своєчасно враховувати при формуванні програм постачання зміни попиту та пропозиції на ринках збуту готової продукції, здійснювати моніторинг руху власних

грошових коштів при організації транспортування сировини від постачальників та перерозподіляти наявні фінансові ресурси на вирішення задач в умовах налагодження соціального діалогу та моніторингу безпеки.

Галузь застосування результатів. Результати дослідження можуть бути використані в практичній діяльності підприємств, організацій, установ для вдосконалення організації сталого розвитку підприємств в умовах налагодження соціального діалогу та моніторингу безпеки.

Висновки за статтею. У результаті проведеного дослідження встановлено, що прогнозування логістичних процесів у промисловості за допомогою економіко-математичного моделювання сприяє здійсненню гнучкого менеджменту постачання сировини на промислові підприємства та систематичного моніторингу логістичних витрат з метою збільшення прибутків за рахунок розробки механізму їх раціоналізації. Важливо розробити раціональні маршрути транспортування сировини від постачальників та готової продукції – до споживачів з урахуванням наявної кількості транспортних засобів з метою мінімізації транспортних витрат. Існує потреба визначення оптимальної структури кількісного складу транспортних засобів, що використовуються у процесі підприємницької діяльності в умовах налагодження соціального діалогу та моніторингу безпеки.

Ключові слова: організація, сталий розвиток, підприємства, соціальний діалог, моніторинг безпеки.

BONDARCHUK L.F.

BONDARCHUK S.P.

BILYK O.S.

Features of the organization of sustainable development of enterprises in the conditions of establishing social dialogue and safety monitoring

Relevance of the research topic. The study of the specifics of the organization of sustainable development of enterprises in the context of social dialogue and safety monitoring is conditioned by the lack of a unified approach to the implementation of the algorithm of this process.

Formulation of the problem. In the modern conditions of organizing sustainable development, establishing social dialogue and monitoring the safety of industrial entities of entrepreneurial activity, which are characterized by fierce competition, significant financial risks, a high level of uncertainty, limited resources, one of the conditions for ensuring the planned volumes of profit is the achievement of a low level of transactional and transformational costs, a significant share of which is the cost of supplying raw materials, equipment, commodity values and finished products, which, in turn, is due to specific features of the supply process in industry, which determines the relevance of the research topic.

Setting the purpose and objectives of the study – to investigate the peculiarities of the organization of sustainable development of enterprises in the conditions of establishment of social dialogue and safety monitoring.

Research method or methodology. The article uses the following methods: taxonomic analysis, graphic, monographic, analysis and synthesis, systematization.

Presentation of the main material (research results). The specified adaptive economic-mathematical model of optimization of material and technical supply in industry, in the case of its use in economic activity, will simplify the choice of a management system for inventories of goods and material values, depending on the specifics of the production process of a particular enterprise and the external conditions of its operation, to be taken into account in a timely manner when forming supply programs changes in supply and demand in the markets for finished products, to monitor the flow of own funds when organizing the transportation of raw materials from suppliers, and to redistribute available financial resources to solve priority tasks in the conditions of establishing a social dialogue and monitoring security.

Field of application of results. The results of the research can be used in the practical activities of enterprises, organizations, institutions to improve the organization of sustainable development of

enterprises in the conditions of establishing social dialogue and monitoring safety.

Conclusions on the article. *As a result of the conducted research, it was established that forecasting of logistics processes in industry using economic and mathematical modeling contributes to the implementation of flexible management of the supply of raw materials to industrial enterprises and systematic monitoring of logistics costs in order to increase profits by developing a mechanism for their rationalization. It is important to develop rational routes for the transportation of raw materials from suppliers and finished products to consumers, taking into account the available number of vehicles in order to minimize transportation costs. There is a need to determine the optimal structure of the quantitative composition of vehicles used in the process of entrepreneurial activity in the conditions of establishing social dialogue and monitoring safety.*

Keywords: *organization, sustainable development, enterprises, social dialogue, safety monitoring.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У сучасних умовах організації сталого розвитку, налагодження соціального діалогу та моніторингу безпеки промислових суб'єктів підприємницької діяльності, які характеризуються жорсткою конкуренцією, значними фінансовими ризиками, високим рівнем невизначеності, обмеженістю ресурсів, однією із умов забезпечення запланованих обсягів прибутку є досягнення низького рівня трансакційних та трансформаційних витрат, значну частку яких складають витрати на постачання сировини, обладнання, товарно-матеріальних цінностей та готової продукції, що, у свою чергу, обумовлено специфічними ознаками процесу постачання у промисловості. До таких ознак можна віднести необхідність забезпечення коротких строків постачання елементів матеріально-технічного напрямку промислового виробництва, високий ступінь ризику пошкодження при транспортуванні зазначеної сировини, залежність від погодних умов та якості дорожнього покриття. Одночасно, зрив запланованого вантажного перевезення продукції промислових підприємств або його затримка матиме катастрофічні наслідки для функціонування суб'єкту господарювання, що досліджується, серед яких можна виділили зупинку виробництва, простої обладнання, зниження якості готової продукції, зменшення обсягів реалізації, втрата конкурентних позицій на ринках збуту. У зв'язку з цим, особливої актуальності набуває систематизація та оптимізація операцій з перевезення промислової продукції на основі формування ефективної логістичної системи, яка б забезпечувала своєчасне, надійне з мінімальними витратами постачання сировини, матеріалів, готових товарів у визначене

місце без будь-яких пошкоджень. Використання транспортних систем в якості фактору зростання економічної ефективності результатів підприємницької діяльності передбачає створення спеціальної організаційної структури логістики у суб'єкта господарювання при наявності необхідного рівня кваліфікації менеджерів. Визначення найраціональніших управлінських рішень відбувається шляхом формулювання альтернативних варіантів та здійснення їх порівняльного аналізу з метою вибору оптимального варіанту. При цьому, для підвищення ефективності функціонування транспортних систем у контексті оптимізації управлінських процесів постачання у промисловості доцільно використовувати економіко-математичне моделювання. У даному контексті економіко-математичні моделі представляють собою сукупність змінних цільової функції, котрі відображають різні види трансформаційних та трансакційних витрат, виникаючі у процесі функціонування виробничих підприємств, та обмежень для цих змінних, які обумовлені специфікою функціонування суб'єктів господарювання, а також наявними матеріальними та фінансовими ресурсами, їх якісними та кількісними характеристиками, що в умовах організації сталого розвитку підприємств, налагодження соціального діалогу та моніторингу безпеки обумовлює актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Дослідженню оптимізації менеджменту процесів постачання на підприємствах промисловості присвячено праці багатьох науковців. Так, S. Sorooshian, M. Jambulingam та J. Dodangeh розглянуто значення раціональної організації логістичної системи для досягнення запланованих обсягів прибутків суб'єктів підприємницької діяль-

ності Східної Азії [11]. Y. Ivashkin та M. Nikitina визначено агенто-орієнтовану імітаційну структуру системи постачання матеріальних потоків на промисловому підприємстві, спрямовану на зменшення відхилень від планової структури асортименту та термінів здійснення замовлення при наявності обмежень з ресурсного забезпечення, обсягів та асортименту продукції [4]. У статті O. Ahumada та J. Villalobos розглянуто та класифіковано модель планування виробництва та розповсюдження свіжої продукції, сформовано граничні принципи підтримки транспортних систем суб'єктів підприємницької діяльності [1]. Y. Yuan, N. Viet, B. Behdani на прикладі ланцюга поставок овочів та фруктів у Голландії розглянуто переваги горизонтальної логістичної взаємодії, що дозволяє підвищити продуктивність роботи установ за рахунок скорочення транспортних витрат [12].

У науковій роботі E. Alfonso-Lizarazo, J. Montoya-Torres, E. Gutiérrez-Franco запропоновано математичні моделі реалізації потенціалу управління зворотними логістичними потоками у харчовій промисловості на прикладі ланцюга поставок пальмової олії [2]. X. Zhao, P. Wang, R. Pal, досліджено вплив внутрішньої інтеграції та інтеграції постачальників і клієнтів, що у сукупності представляють собою промисловий ланцюг поставок, на якість продукції та основні фінансові показники роботи виробництва у Китаї [13]. R. Raut, B. Gardas, V. Narwane, B. Narkhede, визначено нечіткий багатокритеріальний підхід до прийняття управлінських рішень щодо зменшення втрат продуктів харчування у ланцюгу поставок овочів та фруктів за рахунок оцінки та вибору оптимальних постачальників послуг постачання [8]. Q. Qiang, K. Ke, T. Anderson, J. Dong досліджено елементи ланцюга поставок із замкненим циклом та визначено перелік умов, за яких приймаються оптимальні рішення на кожному етапі логістики у даному ланцюгу [7]. У дослідженні D. Prajapati, A. Harish, Y. Daultani, H. Singh, S. Pratap проаналізовано міську логістику свіжих продуктів харчування підприємствами електронної торгівлі та запропоновано унікальну систему маршрутизації транспортних засобів, що забезпечує зниження транспортних витрат та підвищення оперативності виконання замовлень споживачів [6]. Рядом авторів відзначено прогресивний підхід до оптимізації цілей логістики з урахуванням коротких строків виробничого циклу, невеликої чисельно-

сті незавершених робіт та надійної роботи постачальників у ланцюгу поставок [3; 5; 9; 10; 14]. Віддаючи належне вищевказаним науковим роботам варто зазначити про необхідність подальших досліджень у напрямку організації сталого розвитку підприємств в умовах налагодження соціального діалогу та моніторингу безпеки.

Формулювання цілей статті (постановка завдання) – дослідити особливості організації сталого розвитку підприємств в умовах налагодження соціального діалогу та моніторингу безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Організація ефективно функціонуючих систем транспортування продукції на промислових підприємствах в умовах недостатності інформації, необхідної для прийняття обґрунтованих управлінських рішень, та обмеженості фінансових та матеріальних ресурсів є одним із шляхів забезпечення якісних показників господарської діяльності, заснованих на раціоналізації використання наявних ресурсів, оптимізації процесів придбання, виробництва, реалізації та транспортування товарів та готової продукції, а також підвищенні контролю за протіканням зазначених процесів в умовах налагодження соціального діалогу та моніторингу безпеки.

При цьому, управління матеріальним потоком у межах певної логістичної системи повинне здійснюватися з урахуванням адитивного підходу, що передбачає сумування ефектів від взаємодії суб'єкта господарювання із постачальниками та покупцями, а також результатів здійснення основних функцій підприємства (придбання ресурсів та матеріалів, транспортування, виробництва, реалізації готової продукції, сервісному обслуговуванні клієнтів тощо) у процесі руху матеріального потоку. Відповідно даного підходу у єдиний логістичний ланцюг за матеріальним потоком інтегруються основні процеси, що протікають на підприємстві, та його взаємодія із контрагентами, що функціонують на певному ринку. Рівень ефективності взаємозв'язків у зазначеному логістичному ланцюгу обумовлюється розвиненістю інфраструктури суб'єкта господарювання, оптимальністю HR-менеджменту та кваліфікаційним складом працівників підприємства, рівнем матеріально-технічного забезпечення підприємницької діяльності, ефективністю організації транспортування сировини та готової

продукції, ступенем використання інновацій у виробничому процесі, раціональністю фінансового, матеріального та інформаційного потоків.

Вважаємо, що одним із способів організації оптимальної системи матеріально-технічного забезпечення промислових підприємств є розробка економіко-математичної моделі, здатної враховувати числові зміни складових параметрів під впливом факторів зовнішнього середовища в умовах налагодження соціального діалогу та моніторингу безпеки. Серед найвагоміших факторів, що обумовлюють зростання логістичних витрат, можна виділити: порушення запланованих строків постачання через певні форс-мажорні обставини, а також зміну тарифів та, відповідно, вартості послуг з логістики сировини. Тому, запропонована адаптивна економіко-математична модель повинна відображати вплив зазначених факторів на основні логістичні витрати:

$$C_{V_i}^{log} = f(C_{V_i}^{tr}; C_{V_i}^{st}; C_{V_i}^l; C_{V_i}^{unl}) \rightarrow \min,$$

де $C_{V_i}^{log}$ – сумарні логістичні витрати промислового підприємства у процесі отримання від постачальника визначеної кількості ресурсів i -ого виду (V_i) у часовий період t ;

$C_{V_i}^{tr}$ – витрати на транспортування від постачальника до промислового підприємства-покупця визначеної кількості ресурсів (V_i) у часовий період t ;

$C_{V_i}^{st}$ – витрати на зберігання на складі промислового підприємства-покупця визначеної кількості отриманих від постачальника товарів (V_i) виду у часовий період t ;

$C_{V_i}^l$ – витрати промислового підприємства-покупця на роботи з навантаження у транспортні засоби визначеної кількості сировини (V_i) у часовий період t для транспортування зі складу постачальника;

$C_{V_i}^{unl}$ – витрати промислового підприємства-покупця на роботи з розвантаження на власний склад визначеної кількості сировини (V_i) у часовий період t після транспортування зі складу постачальника.

Варто зауважити, важливим аспектом у мінімізації витрат з транспортування є визначення оптимального обсягу ресурсів, яку необхідно придбати у постачальників для забезпечення безперебійного виробничого процесу у певний часовий період t . Для цього шляхом систематизації результатів спостережень потрібно визначити мінімальні та максимальні значення

необхідного обсягу ресурсів i -ого виду для виготовлення конкретної продукції одного чи декількох типів у певний часовий період t , а також використати закон розподілу дискретних випадкових величин. Враховуючі зазначені показники та вартісні характеристики виробничого процесу можна визначити оптимальні обсяги закупівлі сировини при мінімальних витратах на здійснення замовлення у постачальників та збитках, обумовлених відсутністю достатньої кількості товарів у певний часовий період t . З огляду на вищевикладене визначення обсягів замовлення ресурсів можна відобразити наступним чином:

$$F(V_i(t)) = V_i^{ord}(t) * C_{plac_i}^{ord} + D_i^{mat}(t) * \int_{V_i^{ord}}^{\infty} f_i^t(V_i^{fact}(t)) * (V_i^{fact}(t) - V_i^{ord}(t)) dx \rightarrow \min$$

де $V_i^{ord}(t)$ – обсяг замовлення у постачальників сировини i -ого виду у певний ретроспективний період t ;

$C_{plac_i}^{ord}$ – витрати на розміщення замовлення у контрагентів на постачання ресурсу i -ого виду;

$V_i^{fact}(t)$ – фактичний обсяг товарів i -ого виду, використаний у певний часовий період t ;

$f_i^t(V_i^{fact}(t))$ – вірогідність попиту на сировину i -ого виду у певний часовий період t ;

$f_i^t(V_i^{fact}(t)) * (V_i^{fact}(t) - V_i^{ord}(t))$ – обсяг нестачі сировини i -ого виду, прогнозований на певний часовий період t ;

$D_i^{mat}(t)$ – збитки, обумовлені відсутністю достатнього обсягу сировини i -ого виду у певний часовий період t , величина яких розраховується за формулою:

$$D_i^{mat}(t) = Y_i^{lost}(t) * (Y_i^{cost} - Pr_{Y_i}^{real}(t))$$

де $Y_i^{lost}(t)$ – втрати виробництва у результаті неможливості виготовлення запланованої кількості товару Y у певний часовий період t через відсутність достатнього обсягу товару i -ого виду;

Y_i^{cost} – собівартість одиниці товару Y , для виготовлення якого використовується сировина i -ого виду;

$Pr_{Y_i}^{real}(t)$ – прибуток суб'єкта господарювання від реалізації товару Y , виготовленої з використанням продукції i -ого виду у часовий період t .

Підставляючи формулу у вираз отримуємо наступну функцію:

$$F(V_i) = V_i^{ord}(t) * C_{plac_i}^{ord} + Y_i^{lost}(t) * (Y_i^{cost} - Pr_{Y_i}^{real}(t)) * \int_{V_i^{ord}}^{\infty} f_i^t(V_i^{fact}(t)) * (V_i^{fact}(t) - V_i^{ord}(t)) dx \rightarrow \min$$

Прирівняємо до нуля часткові похідні першого порядку за $V_i^{ord}(t)$, виходячи із умов існування екстремуму функції, тоді отримаємо вираз:

$$\partial(V_i(t)) * \partial(V_i^{ord}(t)) = C_{plac_i}^{ord} - Y_i^{lost}(t) *$$

$$(Y_i^{cost} - Pr_{Y_i}^{real}(t)) * \int_{V_i^{ord}}^{\infty} f_i^t(V_i^{fact}(t)) dx = 0$$

За допомогою використання елементів теорії ймовірності та диференціювання інтегралу за параметром $V_i^{ord}(t)$ із виразу отримуємо:

$$\int_0^{V_i^{ord}} f_i^t(V_i^{fact}(t)) dx = (Y_i^{lost}(t) * (Y_i^{cost} - Pr_{Y_i}^{real}(t)) - C_{plac_i}^{ord}) / Y_i^{lost}(t) * (Y_i^{cost} - Pr_{Y_i}^{real}(t)) = 1 - C_{plac_i}^{ord} * (Y_i^{lost}(t) * (Y_i^{cost} - Pr_{Y_i}^{real}(t)))^{-1}$$

Із формули слідує визначення функції попиту на сировину i -ого виду у часовий період t ($F_i^t(V_i^{ord}(t))$), що відображає наступний вираз:

$$F_i^t(V_i^{ord}(t)) = 1 - C_{plac_i}^{ord} * (Y_i^{lost}(t) * (Y_i^{cost} - Pr_{Y_i}^{real}(t)))^{-1} \geq F_i^t(V_i^{fact}(t)) \leq 1, i = 1, \dots, l, t = 1, 2 \dots x.$$

Результатом розв'язання виразу буде рішення, в якому V_i досягає свого мінімального значення у часовий період t , а V_i^{ord} знаходиться у числовій залежності від $F_i^t(V_i^{ord}(t))$. При цьому, повинні виконуватися наступні умови:

$$Y_i^{cost} * V_i^{ord}(t) < F_n(t), i = 1, \dots, l, n = 1, 2 \dots k, t = 1, 2 \dots x; V_i^{ord}(t) > 0, i = 1, \dots, l, t = 1, 2 \dots x.$$

де $F_n(t)$ – обсяг фінансового забезпечення функціонування n -ого промислового підприємства у певний проміжок часу t .

Варто окремо наголосити на тому, що розрахунок оптимального обсягу замовлення сировини i -ого виду у часовий період t з урахуванням інформації про фактичні обсяги сировини, необхідні для виробництва товару Y , є основою для організації безперебійного функціонування підприємства в умовах налагодження соціального діалогу та моніторингу безпеки. Це, у свою чергу, забезпечується тим, що на базі використання зазначених розрахунків можна планувати виробництво продукції з орієнтацією на запити споживачів, поєднуючи у єдиний логістичний ланцюг за матеріальним потоком постачальників, споживачів та транспортування, відповідно до адитивного підходу до менеджменту матеріально-технічних постачанням промислових підприємств.

Враховуючі визначення оптимального обсягу замовлення сировини i -ого виду у часовий період t у загальному вигляді адаптивну економіко-математичну модель управління постачанням сировини можна представити у наступному вигляді:

$$C_{V_i}^{log} = P_{V_i}^{tr} - Pr_{V_i}^{real} + C_{V_i}^{tr} + C_{V_i}^{st} * I_{prov}(V_i) + C_{V_i}^l(t) + C_{V_i}^{uml}(t^*)$$

де $P_{V_i}^{tr}$ – ціна придбання визначеної кількості сировини (V_i) з урахуванням вартості їх транспортування від постачальника до промислового підприємства-покупця. У разі зміни тарифів на послуги з перевезення вантажів (s), або надання постачальником знижок на вартість сировини (d) слід використовувати індекс корегування ціни придбання: $I_{P_{V_i}^{tr}} = (1 - d * 0,01) + (1 + s * 0,01)$;

$Pr_{V_i}^{real}$ – прибуток промислового підприємства-покупця від реалізації своєї продукції, виготовленої з використанням придбаної у постачальника визначеної кількості сировини (V_i) у часовий період t . У даній моделі передбачена можливість повернення частини фінансових ресурсів, витрачених на придбання сировини, за рахунок отриманого прибутку від реалізації продукції підприємства, виготовленої із використанням зазначених матеріалів;

$I_{prov}(V_i)$ – індекс забезпеченості необхідною для здійснення господарської діяльності промисловим підприємством кількістю ресурсів (V_i) у часовий період t , що розраховується за формулою:

$$I_{prov}(V_i) = V_i^{st} + V_i - V_i^c,$$

де V_i^{st} – кількість запасів товарів у ретроспективу t ;

V_i – кількість придбаної у постачальника продукції у часовий період t ;

V_i^c – кількість витраченої у процесі господарської діяльності продукції у часовий період t .

Варто звернути увагу на те, що у даній моделі відображено можливість розрахунку логістичних витрат у разі порушення запланованих строків постачання через певні форс-мажорні обставини, що виражається у специфіці розрахунку часу транспортування транспортування визначеної кількості послуг (t^*) від постачальника до промислового підприємства-покупця:

$$t^* = t_w \frac{t_{max}}{\bar{t}} + t_{uni} + 1,$$

де t_{max} – максимально можлива тривалість транспортування послуг від постачальника до промислового підприємства-покупця;

\bar{t} – усереднене значення тривалості транспортування ресурсу від постачальника до промислового підприємства–покупця;

t_{uni} – тривалість розвантаження доставленої сировини на склад промислового підприємства–покупця;

t_w – фактична тривалість транспортування сировини від постачальника до промислового підприємства–покупця, що розраховується за формулою:

$$t_w = \frac{S_{V_i}}{\bar{v}_{V_i}},$$

де S_{V_i} – відстань між складом постачальника та промислового підприємства–покупця. У разі, якщо перевезення здійснюється транспортом покупця, то числове значення відстані необхідно подвоїти;

\bar{v}_{V_i} – середня швидкість руху транспортного засобу при здійсненні перевезення вантажу (x_j).

Для коректного розрахунку адаптивної економіко–математичної моделі оптимізації постачання послуг необхідно ввести наступні обмеження:

$$C_{V_i}^{log}(t) < F_n(t), n=1,2...k, t=1,2...x$$

де F_n – обсяг фінансового забезпечення функціонування n -ого промислового підприємства у часовий період t .

$$V_i \leq L_{tr_j} * N_{tr_j}, j=1,2,...m,$$

де L_{tr_j} – вантажопідйомність транспортних засобів, що використовуються для перевезення визначеної кількості сировини (V_i) від постачальника до промислового підприємства–покупця;

N_{tr} – кількість транспортних засобів, необхідних для здійснення доставки.

$$V_i * (W_{V_i}^l + W_{V_i}^{unl}) \leq t_i^{max} + t_{unl}^{max},$$

де $W_{V_i}^l; W_{V_i}^{unl}$ – трудомісткість виконуваних робіт з навантаження та розвантаження товару (V_i);

$t_i^{max}; t_{unl}^{max}$ – максимальна тривалість виконання робіт з навантаження та розвантаження сировини (V_i).

$$V_i * (W_{V_i}^l + W_{V_i}^{unl}) \leq t_i^{max} + t_{unl}^{max},$$

де $I_{prov}^{min}(V_i); I_{prov}^{max}(V_i)$ – граничні значення забезпеченості необхідною для здійснення господарської діяльності промисловим підприємством кількістю сировини (V_i) у ретроспективу t .

Беручи до уваги вищевказані формули розрахунку основних складових логістичних витрат та обмеження адаптивна економіко–математична модель управління постачанням сировини для промислових підприємств буде мати вигляд:

$$C_{V_i}^{log} = I_{P_{V_i}^{tr}} * P_{V_i}^{tr} - Pr_{V_i}^{real} + C_{V_i}^{tr} + C_{V_i}^{st} * (V_i^{st} + V_i - V_i^c) + C_{V_i}^l(t) + C_{V_i}^{unl} \left(\frac{S_{V_i}}{\bar{v}_{V_i}} * \frac{t_{max}}{\bar{t}} + t_{unl} + 1 \right)$$

Таким чином, зазначена адаптивна економіко–математична модель оптимізації матеріально–технічного постачання у промисловості у разі її використання у господарській діяльності дозволить спростити вибір системи менеджменту запасів ТМЦ у залежності від специфіки виробничого процесу конкретного підприємства та зовнішніх умов його функціонування, своєчасно враховувати при формуванні програм постачання зміни попиту та пропозиції на ринках збуту готової продукції, здійснювати моніторинг руху власних грошових коштів при організації транспортування сировини від постачальників та перерозподіляти наявні фінансові ресурси на вирішення першочергових задач в умовах налагодження соціального діалогу та моніторингу безпеки.

Висновки

У результаті проведеного дослідження встановлено, що прогнозування логістичних процесів у промисловості за допомогою економіко–математичного моделювання сприяє здійсненню гнучкого менеджменту постачання сировини на промислові підприємства та систематичного моніторингу логістичних витрат з метою збільшення прибутків за рахунок розробки механізму їх раціоналізації. Організація ефективних логістичних систем дозволить зменшити витрати суб'єкта господарювання на виробництво та збут своєї продукції. Для цього необхідно дослідити динаміку попиту на сировину i -ого виду, що використовується у виробництві наявних типів товарів, та на готову продукцію у різні часові періоди. На основі вищевказаних досліджень організувати оптимальні режими транспортування сировини від постачальників на підприємство та готової продукції на ринки збуту з урахуванням режиму виробництва та запитів споживачів. На наступному етапі слід розрахувати оптимальні обсяги замовлень сировини i -ого виду у конкретний часовий період t та здійснити оцінювання рівня узгодженості у роботі транспортних та вантажно–розвантажувальних засобів. Важливо розробити раціональні маршрути транспортування сировини від постачальників та готової продукції – до споживачів з урахуванням наявної кількості транспортних засобів з метою мінімізації транспортних витрат. Існує потреба визначення оптимальної структури кількісного складу транспортних засобів, що використовуються у процесі підприємницької діяль–

ності в умовах налагодження соціального діалогу та моніторингу безпеки.

Список використаних джерел

1. Ahumada O., Villalobos J. (2009). Application of planning models in the agri–food supply chain: A review. *European Journal of Operational Research*. 196(1). 1–20.
2. Alfonso–Lizarazo E., Montoya–Torres J., Gutiérrez–Franco E. (2013). Modeling reverse logistics process in the agro–industrial sector: The case of the palm oil supply chain. *Applied Mathematical Modelling*. 37(23). 9652–9664.
3. Brockova K., Rossokha V., Chaban V., Zos–Kior M., Hnatenko I., Rubezhanska V. (2021). Economic Mechanism of Optimizing the Innovation Investment Program of the Development of Agro–Industrial Production. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 43(1). 129–135.
4. Ivashkin Y., Nikitina M. (2019). Agent–oriented modeling and optimization of material flows of multi–assortment production. *IFAC–PapersOnLine*. 52(13). 660–664.
5. Nofal M., Yusof Z. (2013). Integration of Business Intelligence and Enterprise Resource Planning within Organizations. *Procedia Technology*. 11. 658–665.
6. Prajapati D., Harish A., Daultani Y., Singh H., Pratap S. (2020). A Clustering Based Routing Heuristic for Last–Mile Logistics in Fresh Food E–Commerce. *Global Business Review*. <https://doi.org/10.1177/0972150919889797>
7. Qiang Q., Ke K., Anderson T., Dong J. (2013). The closed–loop supply chain network with competition, distribution channel investment, and uncertainties. *Omega*. 41(2). 186–194.
8. Raut R., Gardas B., Narwane V., Narkhede B. (2019). Improvement in the food losses in fruits and vegetable supply chain – a perspective of cold third–party logistics approach. *Operations Research Perspectives*. 6. 25–32
9. Scholz–Reiter B., Windt K., Liu H. (2011). A multiple–logistic–objective–optimized manufacturing planning and control system. *Proceedings of the Institution of Mechanical Engineers, Part B: Journal of Engineering Manufacture*. 225(4). 599–610.
10. Semenov A., Kuksa I., Hnatenko I., Sazonova T., Babiy L., Rubezhanska V. (2021). Management of Energy and Resource – Saving Innovation Projects at Agri–Food Enterprises. *TEM Journal*. 10(2). 751–756.
11. Sorooshian S., Jambulingam M., Dodangeh J. (2013). Case Study on Logistics Performance. *International Journal of Engineering Business Management*. <https://doi.org/10.5772/56264>

International Journal of Engineering Business Management. <https://doi.org/10.5772/56264>

12. Yuan Y., Viet N., Behdani B. (2019). The impact of information sharing on the performance of horizontal logistics collaboration: A simulation study in an agri–food supply chain. *IFAC–PapersOnLine*. 52(13). 2722–2727.
13. Zhao X., Wang P., Pal R. (2021). The effects of agro–food supply chain integration on product quality and financial performance: Evidence from Chinese agro–food processing business. *International Journal of Production Economics*. 231. 32–37.
14. Zos–Kior M., Shkurupii O., Hnatenko I., Shulzhenko I., Rubezhanska V. (2021). Modeling of the investment program formation process of ecological management of the Agrarian cluster. *European Journal of Sustainable Development*. 10(1). 571–583.

References

1. Ahumada O., Villalobos J. (2009). Application of planning models in the agri–food supply chain: A review. *European Journal of Operational Research*. 196(1). 1–20.
2. Alfonso–Lizarazo E., Montoya–Torres J., Gutiérrez–Franco E. (2013). Modeling reverse logistics process in the agro–industrial sector: The case of the palm oil supply chain. *Applied Mathematical Modelling*. 37(23). 9652–9664.
3. Brockova K., Rossokha V., Chaban V., Zos–Kior M., Hnatenko I., Rubezhanska V. (2021). Economic Mechanism of Optimizing the Innovation Investment Program of the Development of Agro–Industrial Production. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 43(1). 129–135.
4. Ivashkin Y., Nikitina M. (2019). Agent–oriented modeling and optimization of material flows of multi–assortment production. *IFAC–PapersOnLine*. 52(13). 660–664.
5. Nofal M., Yusof Z. (2013). Integration of Business Intelligence and Enterprise Resource Planning within Organizations. *Procedia Technology*. 11. 658–665.
6. Prajapati D., Harish A., Daultani Y., Singh H., Pratap S. (2020). A Clustering Based Routing Heuristic for Last–Mile Logistics in Fresh Food E–Commerce. *Global Business Review*. <https://doi.org/10.1177/0972150919889797>
7. Qiang Q., Ke K., Anderson T., Dong J. (2013). The closed–loop supply chain network with competition, distribution channel investment, and uncertainties. *Omega*. 41(2). 186–194.

8. Raut R., Gardas B., Narwane V., Narkhede B. (2019). Improvement in the food losses in fruits and vegetable supply chain – a perspective of cold third-party logistics approach. *Operations Research Perspectives*. 6. 25–32

9. Scholz-Reiter B., Windt K., Liu H. (2011). A multiple-logistic-objective-optimized manufacturing planning and control system. *Proceedings of the Institution of Mechanical Engineers, Part B: Journal of Engineering Manufacture*. 225(4). 599–610.

10. Semenov A., Kuksa I., Hnatenko I., Sazonova T., Babiy L., Rubezhanska V. (2021). Management of Energy and Resource – Saving Innovation Projects at Agri-Food Enterprises. *TEM Journal*. 10(2). 751–756.

11. Sorooshian S., Jambulingam M., Dodangeh J. (2013). Case Study on Logistics Performance. *International Journal of Engineering Business Management*. <https://doi.org/10.5772/56264>

12. Yuan Y., Viet N., Behdani B. (2019). The impact of information sharing on the performance of horizontal logistics collaboration: A simulation study in an agri-food supply chain. *IFAC-PapersOnLine*. 52(13). 2722–2727.

13. Zhao X., Wang P., Pal R. (2021). The effects of agro-food supply chain integration on product quality and financial performance: Evidence from Chinese agro-food processing business. *International Journal of Production Economics*. 231. 32–37.

14. Zos-Kior M., Shkurupii O., Hnatenko I., Shulzhenko I., Rubezhanska V. (2021). Modeling of the investment program formation process of ecological management

of the Agrarian cluster. *European Journal of Sustainable Development*. 10(1). 571–583.

Дані про авторів

Бондарчук Лариса Федорівна,

к. с/г н., доцент, доцент кафедри цивільної безпеки, Луцький національний технічний університет, м. Луцьк, Україна

Бондарчук Сергій Петрович,

к. с/г н., доцент, доцент кафедри екології та агрономії, Луцький національний технічний університет, м. Луцьк, Україна

Білик Ольга Сергіївна,

к.е.н., викладач економічних дисциплін, Відокремлений структурний підрозділ «Технічний фаховий коледж Луцького національного технічного університету», м. Луцьк, Україна

Larysa Bondarchuk,

PhD, Associate Professor, Associate Professor of Department of Civil Security, Lutsk National Technical University, Lutsk, Ukraine

Serhii Bondarchuk,

PhD, Associate Professor, Associate Professor of Department of Ecology and Agronomy, Lutsk National Technical University, Lutsk, Ukraine

Olha Bilyk,

PhD, Associate Professor, Lecturer of of Economic Disciplines Separated Structural Division of the Lutsk National Technical University, Lutsk, Ukraine

«Приховані» проблеми податкового менеджменту підприємств як інституціональних мікроекономічних суб'єктів

Предметом дослідження є теоретичні й практичні аспекти визначення сутності та інституційно-економічних механізмів опортуністичної податкової поведінки вітчизняних підприємств, причин утворення системного опортунізму у розподільно-перерозподільній сфері виробничо-господарських відносин.

Метою дослідження є визначення зв'язків взаємозалежності між цілями податкового менеджменту інституціональних суб'єктів (держави – підприємств) та вибором ними відповідних моделей податкової поведінки.

Методи дослідження. При написанні статті використовувалися загально-наукові, спеціальні методи дослідження економічних явищ і процесів для встановлення можливого діапазону рішень підприємств як інституціональних мікроекономічних суб'єктів щодо вибору моделі податкової поведінки від делінквентної до соціально-відповідальної.

Результати роботи. У результаті написання статті встановлено, що існує взаємозалежність між вибором керівництвом вітчизняних підприємств цілей податкового менеджменту й моделей податкової поведінки у відносинах з державою. Показано, що «зведення» податкового менеджменту до податкової оптимізації посилює схильність підприємств до переходу від легітимних, але приховано-безповідальних засобів досягнення цілей корпоративної податкової політики до не-легітимних й відверто-безповідальних інструментів. Показано, що ухилення від сплати податків та обхід податків складають зміст опортуністичної податкової поведінки підприємств. Встановлено, що опортунізм мікроекономічних суб'єктів може бути спровокований як об'єктивними факторами (опортуністичними діями держави через надмірне адміністрування, посилення податкового навантаження тощо), так і суб'єктивним чинником (власними рішеннями керівництва підприємств щодо використання будь-яких схем оптимізації оподаткування, навіть тих, що можуть нанести шкоду державі і суспільству).

Галузь застосування результатів. Податковий менеджмент держави, корпоративний податковий менеджмент, внутрішньофірмовий менеджмент підприємств.

Висновки. У результаті написання статті встановлено, що у транзитивних економіках до яких відноситься вітчизняна економіка, відбувається неформальна інституціоналізація опортуністичної моделі поведінки інституціональних суб'єктів (держави і підприємств) у всіх сферах господарської діяльності. Встановлено, що головною причиною домінування опортуністичної моделі поведінки цих суб'єктів у сфері оподаткування є взаємне порушення балансу економічних інтересів, намагання реалізувати приховані/відверті опортуністичні цілі за рахунок іншої сторони. Визначено, що зворотній опортунізм підприємств, є їх реакцією на зайве адміністрування та податкове навантаження з боку держави. Відмічено, що схильність керівництва підприємств до вибору опортуністичних дій у процесі оподаткування «підживлюється» суб'єктивними демотиваторами законослухняної податкової поведінки. Зроблено висновок про те, що кожен з інституціональних суб'єктів та суспільство в цілому потерпають від домінування владно-політичних чинників над раціонально-економічними, що виявляють свою дію у транзитивних інституціонально-економічних відносинах, створюючи підстави для системного опортунізму.

Ключові слова: інституціонально-економічні суб'єкти, формальні і неформальні податкові цілі, податковий менеджмент, моделі податкової поведінки, податкові демотиватори, системний опортунізм.

«Hidden» problems of tax management of enterprises as institutional microeconomic subjects

The subject of the study is the theoretical and practical aspects of determining the essence and institutional–economic mechanisms of opportunistic tax behavior of domestic enterprises, the reasons for the formation of systemic opportunism in the distributive–redistributive sphere of industrial–economic relations.

The aim of the research is to determine the relationships of interdependence between the goals of tax management of institutional subjects (states – enterprises) and their choice of appropriate models of tax behavior.

Work results. As a result of writing the article, it was established that there is an interdependence between the choice of the management of domestic enterprises, the goals of tax management and models of tax behavior in relations with the state. It is shown that the «reduction» of tax management to tax optimization increases the tendency of enterprises to switch from legitimate, but covertly dishonest means of achieving the goals of corporate tax policy to illegitimate and openly dishonest tools. It is shown that tax evasion and tax avoidance make up the content of opportunistic tax behavior of enterprises. It was established that the opportunism of microeconomic subjects can be provoked by both objective factors (opportunistic actions of the state due to excessive administration, increased tax burden, etc.) and subjective factors (own decisions of enterprise management regarding the use of any tax optimization schemes, even those that can harm the state and society).

Scope of results. Tax management of the state, corporate tax management, intra–firm management of enterprises.

Conclusions. As a result of writing the article, it was established that in transitive economies, which includes the domestic economy, there is an informal institutionalization of opportunistic behavior models of institutional subjects (the state and enterprises) in all spheres of economic activity. It has been established that the main reason for the dominance of the opportunistic model of behavior of these subjects in the field of taxation is a mutual violation of the balance of economic interests, an attempt to realize hidden/overt opportunistic goals at the expense of the other party. It was determined that reverse opportunism of enterprises is their reaction to excessive administration and tax burden from the state. It was determined that the tendency of enterprise management to choose opportunistic actions in the taxation process is «fueled» by subjective demotivators of law–abiding tax behavior. It was noted that the tendency of the management of enterprises to choose opportunistic actions in the taxation process is «fueled» by subjective demotivators of law–abiding tax behavior. It was concluded that each of the institutional subjects and society as a whole suffer from the dominance of power–political factors over rational–economic ones, which manifest their effect in transitive institutional–economic relations, creating grounds for systemic opportunism.

Keywords: institutional and economic subjects, formal and informal tax goals, tax management, models of tax behavior, tax disincentives, systemic opportunism.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Як відомо, податковий менеджмент підприємств як інституціональних мікроекономічних суб'єктів являє собою систему принципів і методів розробки та реалізації управлінських рішень щодо вибору податкової стратегії і тактики, розрахунком податкових платежів з контролем за їх здійсненням, включаючи процедуру податкової оптимізації. Попри визначення податкового менеджменту

як впливовішого внутрішнього чинника виробничо–господарської діяльності підприємств, їх підсумкових фінансово–економічних показників [1], актуальними залишаються такі дослідницькі питання, як: визначення місця податкового менеджменту в системі менеджменту інституціонального мікроекономічного суб'єкта; з'ясування значущості податкового менеджменту підприємства у виборі моделі його податкової поведін–

ки та проектуванні податково–бюджетних відносин з державою тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Підставою для визначення актуальними вище визначених питань є те, що у ряді наукових робіт дослідники, фіксуючи зв'язок між фінансовим і податковим менеджментом, доцільність «введення» останнього на підприємстві пов'язують, з одного боку, із податковим навантаженням на суб'єкта господарювання, отже, з впливом держави, з іншого боку, власне із розмірами підприємства, що, на думку Ю. Гринчук [2], об'єктивно обумовлює збільшення податкових сум.

У більшості статей визнається, що на рівні підприємства задачі податкового менеджменту мають пов'язуватися із завданнями фінансового менеджменту (зменшення витрат та збільшення доходів) й, за висловленням С. Юдіної (Каламбет), Р. Сіліна, «...спрямовуватися на оптимізацію економічної діяльності за заданих параметрів податкового середовища і ринкової кон'юнктури» [3, с.155]. Інші автори вважають, що залежно від обраної позиції щодо здійснення податкової оптимізації, підприємство буде податковий й бюджетні відносини з державою, що кардинально впливає на його виробничо–господарську діяльність, її ефективність та результативність [4, с.167], чим саме має опікуватися виробничий менеджмент.

Податковий менеджмент, поданий у такому прикладному аспекті починає асоціюватися з податковою оптимізацією, дослідженню інструментів якої наразі присвячена значна кількість робіт таких вчених різних галузей знань, як: С. Міщенко, Г. Ползікової, Н. Грицюк, які відмічали, що залежно від мети податкової оптимізації, можуть бути визначені основні моделі податкової поведінки підприємств; О. Мороз, В. Семцов, О. Воробей, які поставили за дослідницьку мету виявити характер податкової оптимізації, що здійснюється вітчизняними підприємствами, описуючи певні інструменти і схеми цього процесу [4; 5; 6; 7; 8].

Дослідники роблять висновок про те, що реальні податкові відносини інституціональних суб'єктів не є гармонічними через опортуністичні дії однієї зі сторін, причому, схильною до опортунізму стороною, визнаються зазвичай підприємства, керівництво яких з «легкістю» переходить до опортуністичних дій, принаймні у сфері податкових відносин, використовуючи будь–який привід. Більш того, вважається, що взагалі од–

ним із найважливіших показників ефективності податкового менеджменту підприємств є саме мінімізація їх податкових зобов'язань шляхом законного використання існуючих протиріч Податкового кодексу України [2] у своїх інтересах.

Ми вважаємо, що визначена вище проблематика дослідження моделі податкової поведінки підприємств як опортуністичної, породжує багато інших питань, пов'язаних з: розробкою критеріїв ідентифікації опортунізму інституціональних (держави, підприємства) та персоніфікованих (домогосподарства, індивіди) суб'єктів, принаймні у податковій сфері; з'ясуванням причин і наслідків вибору підприємствами опортуністичних моделей поведінки, що не є повністю вирішеними та вимагає подальшого поглибленого дослідження, спираючись на дослідницький потенціал економічної науки.

Формулювання цілей статті. Зважаючи на сказане, метою даної роботи є визначення причин аномійних деформацій податкової поведінки вітчизняних підприємств як опортуністичної, з'ясування рівня безповідальності егоїстичних цілей їх податкового менеджменту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як відмічалось вище, наразі вже з'явилися праці, в яких дослідження податкової поведінки підприємства пов'язується з цілями обраної керівництвом стратегії податкової оптимізації (фактично мінімізації податків як вимушених витрат), що може припускати порушення податкових та інших зобов'язань, й свідчити про приховане «зазіхання» на інтереси держави як отримувача податків та інтереси суспільства як інтегрованого суб'єкта податково–бюджетних відносин. Однак, опортуністична модель поведінки не отримала системного викладення, досліджувались лише певні інструменти і механізми опортуністичних дій мікроекономічних суб'єктів, без ув'язки з деформацією цілей (перед усім податкових) та вибором підприємствами легітимних, але приховано–безповідальних, чи нелегітимних й відверто–безповідальних засобів їх досягнення.

Ідея використання інструментів податкової оптимізації достатньо висвітлювалась у роботах Г. Ползікової, С. Міщенко, які відмічали, що залежно від мети цієї оптимізації, можуть бути визначені основні моделі податкової поведінки підприємств, отже, різні схеми та інструменти мінімізації податкових сум [5; 6], а саме:

1) сплата податків без застосування платником податків спеціальних заходів із зменшення обсягу податкових зобов'язань (законослухняна податкова поведінка). За цією моделлю податкової поведінки суб'єкт не припускає застосування до нього санкцій за порушення податкового законодавства. Якщо керівництво підприємства не вступає в конфлікт з органами контролю за питаннями оцінки правомірності ведення податкового обліку, й за результатами податкових перевірок не оскаржує будь-які фінансові санкції, то таку податкову поведінку називають також «обережною» конформістською;

2) якщо керівництво підприємства вважає за можливе вступити в конфлікт із органами контролю щодо оцінки правомірності здійснення податкового обліку лише у випадку впевненості в позитивному результаті, отже, за результатами перевірок приймає рішення щодо оскарження лише невідповідних законодавству (на думку підприємства) значних сум фінансових санкцій, то це так званий «зважений» варіант законослухняної податкової поведінки. Такі дії керівництва деякі вчені кваліфікують як грамотне податкове планування, коли платник податків, з однієї сторони, не порушує норми податкового законодавства, а з іншої, зменшує суму податкових платежів шляхом застосування законодавчих норм у своїй практичній діяльності [4, с.167]. Грамотне податкове планування є суттєвою рисою цивілізованої моделі податкової поведінки як підприємств, так і держави, іншими словами, це модель проведення «політики бездоганної ділової репутації» у межах соціально-відповідальної діяльності соціуму [1].

3) «ризиковий» варіант законослухняної поведінки може демонструвати керівництво підприємства, яке вирішує конфліктувати з органами контролю не залежно від результатів конфлікту, орієнтуватися лише на встановлені законодавством нормативні акти, ігнорувати не відповідні законам роз'яснення органів контролю й оскаржувати результати перевірок, які не відповідають законодавству;

4) ухилення від сплати податків. Ця модель заснована на прямому порушенні платником податків норм податкового законодавства з метою максимального зменшення сум податкових зобов'язань;

5) обхід податків. Платник податків прикладає зусилля для того, щоб не бути визнаним як

учасник податкових правовідносин, або уникає виникнення тих обов'язань, що у сукупності досягається як легітимними засобами (уникнення окремих видів доходів, форм підприємницької діяльності, що пов'язані з обов'язком сплачувати податки), так і нелегітимними засобами (платник податків не встає на податковий облік, не реєструє свою підприємницьку діяльність, тощо).

Ми маємо додати, що саме останні (четверта і п'ята) моделі податкової поведінки підприємств є конкретизацією опортунізму мікроекономічних суб'єктів, спровокованого як об'єктивним чинником (опортуністичними діями держави: надмірним адмініструванням, посиленням податкового навантаження тощо), так і суб'єктивними рішеннями керівництва підприємств щодо використання таких схем оптимізації оподаткування з метою виключно збільшення власних прибутків, як [9, с.153]:

а) виведення грошей з під оподаткування легітимним чи нелегітимним шляхом; переказ грошей у галузь з меншим рівнем оподаткування, незважаючи на інтереси галузі, регіону, країни; б) відтермінування сплати податкових платежів – перенос на наступні періоди; в) мінімізація податкових зобов'язань шляхом законного використання існуючих протиріч Податкового кодексу України [2].

Активне використання цих схем в українській господарській практиці, відмічає вчений Д. Адамов, сприяє перерозподілу ресурсів на рівні підприємств з метою прискорення операційного й виробничого циклів, і у той же час провокує систематичний відтік грошей від доходної частини бюджету країни [9].

При цьому, слід відзначити, що вибір підприємствами опортуністичної податкової поведінки як різновиду аномії інституціонально-економічних відносин на практиці вже визнається звичайним явищем. За будь-якою об'єктивною чи суб'єктивною нагодою керівництво підприємств приймає рішення щодо переходу до відвертої «ризикової» законослухняної податкової поведінки, яка може видозмінитися у приховані опортуністичні дії, що можуть кваліфікуватися як: а) економічні правопорушення (нанесення збитків) по відношенню до держави та зайнятого працездатного населення; б) безповідальні дії по відношенню до власного персоналу та соціуму в цілому, що ставлять під сумнів обґрунтованість теоретичних тверджень про нагрілу необхідність для підприємств самопо-

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

зиціонуватися як такі, що обрали соціально-відповідальну модель господарської поведінки.

Характеристику суб'єктивних мотивів тягіння податкової поведінки керівництва підприємств до опортунізму можна отримати за допомогою структурного аналізу чинників, що вплинули на повноту виконання їх податкових зобов'язань (див. таблицю), з якої видно, що загальна сума недоїмки, що певним чином втілює збиток, що міг би бути нанесений державі, якби не контрольна діяльність органів Державної фіскальної служби, протягом 2015–2019 рр зросла в цілому (із врахуванням погашення недоїмки) на 6546 млн. грн., причому, найбільш інтенсивний приріст (на 24846 млн. грн.) відбувся протягом 2017–2018 рр.

Характеризуючи структуру мотивів підприємств (за табл.) щодо вибору опортуністичної податкової поведінки, слід відзначити, що протягом 2015–2019 рр відбулося зростання частки недоїмок через: а) навмисні викривлення інформації (на 8,11%), тобто через приховану умисну опортуністичну поведінку; б) арифметичні помилки (на 4,3%), що свідчить про недбале відношення до виконання податкових зобов'язань, відсутність бажання чи/та коштів автоматизувати податковий облік; в) невірне тлумачення відповідних інструкцій щодо розрахунку податків (на 2,99%), незважаючи на значну кількість платних і безкоштовних он-лайн консультацій, що пропонуються.

Більш наочно співвідношення чинників порушення виконання податкових зобов'язань з пози-

Оцінка чинників податкової поведінки вітчизняних підприємств за період 2015–2019 рр.

Показник	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік	Абсолютне відхилення, +/-				
						2015–2016 роки	2016–2017 роки	2017–2018 роки	2018–2019 роки	2015–2019 роки
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1. Сума недоїмки, млн. грн.	20705	19612	27251	52097	27251	-1093	7639	24846	-24846	6546
з них через:										
навмисне викривлення інформації	5321	5903	7997	12904	9214	582	2094	4907	-3690	3893
арифметичні помилки	3171	3470	4103	12777	5345	299	633	8674	7432	2174
невірне тлумачення відповідних інструкцій щодо розрахунку податків та зборів	8207	9305	12987	24598	9987	1098	3682	11611	-14611	1780
інші причини	4006	934	2164	1818	2705	-3072	1230	-346	887	-1301
2. Ємність перешкод, %, у т.ч.:										
навмисне викривлення інформації	25,70	30,10	29,35	24,77	33,81	4,40	-0,75	-4,58	9,04	8,11
арифметичні помилки	15,32	17,69	15,06	24,53	19,61	2,38	-2,64	9,47	-4,91	4,30
невірне тлумачення відповідних інструкцій щодо розрахунку податків та зборів	39,64	47,45	47,66	47,22	36,65	7,81	0,21	-0,44	-10,57	-2,99
інші причини	19,35	4,76	7,94	3,49	9,93	-14,59	3,18	-4,45	6,44	-9,42
3. Загальна сума надходжень до бюджетів всіх рівнів, тис. грн.	917,32	1687,38	623,03	522,82	426,04	770,07	-1064,36	-100,21	-96,78	-491,27
4. Рівень недоїмки відносно загальної суми надходжень, %	2,26	1,16	4,37	9,96	6,40	-1,09	3,21	5,59	-3,57	4,14

Джерело: побудовано за [10].

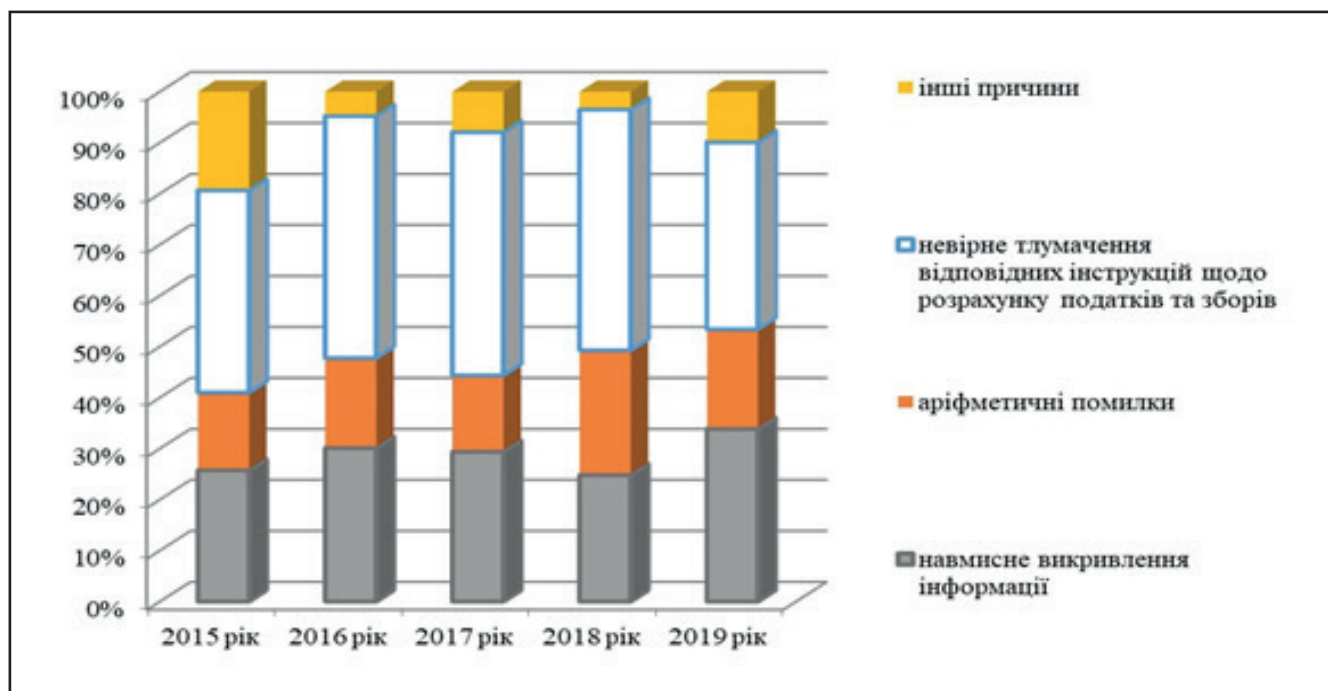
ції підприємств, чи демотиваторів результативного податкового процесу з позиції держави, наведені на рисунку, з якого видно, що найбільш впливовим чинником податкової поведінки підприємств є суто опортуністичний чинник – навмисне викривлення інформації, через що їх податкова поведінка може бути визначена як опортуністична.

Щодо невірної тлумачення податкового законодавства, то причиною його виникнення є можливо недостатньо ефективна робота фіскальних органів щодо кваліфікованої консультаційної допомоги платникам податків з огляду на динамічні зміни в податковому законодавстві. Отже, можна визначити, що: по-перше, «ризикова» податкова поведінка підприємств як і раніше тягнє до приховано опортуністичної форми реалізації; по-друге, на підприємствах відпрацьовується практика «подвійних стандартів реалізації податкової стратегії: презентується формальна, а впроваджується неформальна податкова стратегія з прихованим набором опортуністичних інструментів і механізмів. В цьому сенсі слід відмітити, що поставлені підприємством тактичні цілі податкової оптимізації фактично обумовлюють великий діапазон взаємодій у сфері податкових відносин з державою (отже, моделей податкової поведінки мікроекономічного суб'єкта): від неприхованого, відкритого зниження податкового навантаження на законних підставах до прихованого збільшен-

ня прибутків за рахунок незаконних й напівзаконних, сумнівних заходів щодо мінімізації податкових платежів до державного бюджету.

Підтвердженням цього висновку є те, що крім навмисних/ненавмисних математичних помилок, викривлення інформації, невірної тлумачення інструкцій щодо розрахунку податкових сум як інструментів опортуністичної податкової поведінки, керівництво підприємств активно схиляється до створення прихованих «стійких» опортуністичних схем на кшталт: а) укладання імпліцитно-реляційних угод корупційного змісту між підприємствами та податковими органами; б) створення так званих «конвертаційних центрів» тощо.

Як відомо, імпліцитно-реляційними вважаються угоди, які за своїм змістом є прихованими неформальними угодами, такими, що спираються на особливі відносин сторін. Як відмічає дослідник В. Семцов, під реляційними «... слід розуміти контракти, у яких конфлікти між учасниками угоди вирішуються не зовнішньою керувальною структурою (третьою стороною), а внутрішніми («вбудованими») механізмами» [11, с.24]. Внутрішнім механізмом, на нашу думку, виступає взаємна прихована згода використовувати будь-які опортуністичні заходи. Такі «вбудовані» опортуністичні механізми практикуються в межах пропонованої державою політики погодження умов примирення з платниками податків.

Ємність перешкод щодо податкового процесу в Україні у 2015–2019 рр.

Джерело: побудовано автором за [10].

Сутність примирень, відмічають вчені О. Мороз, В. Семцов, зводиться до того, що органи влади організують роботу робочих груп з координації дій для досягнення примирень у судових справах за позовами суб'єктів господарювання щодо оскарження податкових повідомлень – рішень [7]. Фактично досягнення примирень означає укладання корупційних угод за результатами перевірок податкових органів, коли виявлені реальні порушення податкового законодавства. Негативним наслідком таких угод між підприємствами та податковими органами, відмічають автори, є ефект «захоплення державного регулятора», тобто підпорядкування інтересам мікроекономічних суб'єктів дій регуляторного органу, регулюванням діяльності яких цей державний орган має ефективно займатися [7].

Альтернативою практики примирення, пишуть О. Мороз, Н. Карачина, В. Семцов, Н. Мандзюк, вважається використання посередницьких послуг «конвертаційних центрів», які замість погодження рішень щодо примирення, здійснюють конвертацію безготівкових коштів у готівку, а також займаються переведенням коштів на розрахункові рахунки фіктивних підприємств з метою ухилення від сплати податків [12], що фактично означає «закріплення» ще одного механізму поширення явно деліквентного характеру опортуністично-корупційних відносин у податковій та інших сферах економіки [8].

Слід також додати, що через повільне спрацювання чи, навіть, не спрацювання механізмів компенсації нанесених державі збитків, останні іноді залишаються зовсім невідшкодованими, то ця ситуація: а) підштовхує підприємців до повторного скоєння правопорушень, принаймні у податковій сфері; б) ставить в цілому під сумнів ефективність державного механізму регулювання фінансових потоків в країні; в) свідчить про перешкоди фінансового забезпечення реалізації життєво важливих функцій соціуму. Цей висновок дає підставу визначити, що опортуністична поведінка підприємств по відношенню до держави з неминучістю породжує опортунізм підприємств по відношенню до соціуму.

Висновки

Підсумовуючи сказане, слід зробити теоретико-методологічний висновок про формування та неформальну інституціоналізацію у транзитивних

економіках опортуністичної моделі поведінки інституціональних (держави – підприємств) суб'єктів у всіх сферах господарської діяльності суспільства (не лише розподільній і перерозподільній, у тому числі податковій). Першочерговою причиною домінування опортуністичної моделі поведінки є порушення балансу інтересів означених суб'єктів, створення конфлікту між ними, коли кожна сторона, реалізує приховані опортуністичні цілі за рахунок іншої сторони, при цьому суспільство загалом втрачає набагато більше, аніж виграш хоча б однієї з цих сторін. Кожна сторона, включаючи соціум в цілому, підпадає під негативну дію неринкового за своєю суттю інституціонального клімату, страждає від «аномійного» стресу, нормою якого стало порушення угод, невиконання обов'язків, нав'язування невігідних умов господарювання, домінування владно-політичних чинників над раціонально-економічними у системі інституціонально-економічних відносин, і як результат – зворотній опортунізм підприємств, що «підживлюється» також суб'єктивними демотиваторами законослухняної податкової поведінки.

Подальші дослідження у цьому напрямку можуть бути, на нашу думку, пов'язані із поглибленим вивченням механізмів (політичних, інституціонально-правових, економічних тощо) системного опортунізму як принципу формування деформованих господарських відносин у розширеній інституціонально-персоніфікований структурі економічних суб'єктів за рівнями [державна – підприємства – домогосподарства – індивіди].

Список використаних джерел

1. Глуценко А.А. Моделі поведінки платників податків у системі економічної безпеки підприємства [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://thesis.at.ua/publ/2014_r_bezpekoznavstvo_teorija_ta_praktika_15_03_15_04/glushhenko_a_a_modeli_povedinki_platnikiv_podatkiv_u_sistemi_ekonomichnoji_bezpeki_pidpriemstva/10-1-0-315 (дата звернення 28.07.2022).
2. Гринчук Ю.С. Податковий менеджмент в системі управління підприємством [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://magazine.faaf.org.ua/podatkoviy-menedzhment-v-sistemi-upravlinnya-pidpriemstvom.html> (дата звернення 28.07.2022).
3. Юдіна (Каламбет) С.В., Сілін Р.С. Економічні рівні податкового менеджменту. Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор». 2017. № 3 (42). С. 152–155.

4. Грицюк Н.О. Принципи і фактори, що впливають на формування податкової політики на підприємствах хімічної промисловості України. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки. 2014. № 7(2). С. 165–167.

5. Ползікова Г.В. Методи та інструменти податкової оптимізації. Економічний простір. 2015. № 93. С.221–229.

6. Мищенко С.Г. Стимулирование экономического развития: аспекты налогообложения: монография. Донецк: ООО «Юго-Восток, Лтд», 2009. 307 с.

7. Мороз О.В., Семцов В.М. Фінансові аспекти ідентифікації сучасних прихованих економічних процесів. Облік і фінанси. 2014. №2 (64). С.108–115.

8. Воробей О.В. Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з діяльністю конвертаційних центрів. Дисертація... к.ю.н. Спеціальність: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2019. 249 с.

9. Адамов Д.В. Сутність та значення податкового механізму у розбудові теорії державного управління. ДонДУУ. Менеджер. 2015. №1(69). С.149–155.

10. Плани та звіти роботи органів Державної фіскальної служби України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/plani-ta-zviti-roboti-/237691.html> (дата звернення 28.07.2022).

11. Семцов В.М. Методологічні підходи до типології контрактів в економіці. Вінницького політехнічного інституту. Економіка та менеджмент. 2010. № 6. С.23–25

12. Мороз О.В., Карачина Н.П., Семцов В.М., Мандзюк Н.Ф. Інституційні основи опортуністичних моделей поведінки в аграрній сфері України. Агросвіт. 2015. № 9. С. 8–13.

References

1. Hlushchenko A.A. Modeli povedinky platnykiv podatkov u systemi ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva https://thesis.at.ua/publ/2014_r_bezpekoznavstvo_teorija_ta_praktika_15_03_15_04/glushhenko_a_a_modeli_povedinki_platnykiv_podatkiv_u_sistemi_ekonomichnoji_bezpeki_pidpriemstva/10-1-0-315. (data zvernennya: 28.07.2022).

2. Yu.S. Hrynychuk Podatkovi menedzhment v systemi upravlinnia pidpriemstvom. <https://magazine.faaf.org.ua/podatkovi-menedzhment-v-sistemi-upravlinnya-pidpriemstvom.html>. (data zvernennya: 28.07.2022).

3. Yudina (Calambet) S.V., Silin R.S. (2017). Economic levels of tax management. Scientific and industrial magazine Biznes-navihator [Business-navigator], 3 (42), 152–155.

4. Hrytsyuk N.O. (2014). Principles and factors affecting the formation of tax policy at enterprises of the chemical industry of Ukraine. Naukovyy visnyk Kherson's'koho derzhavnoho universytetu. Seriya Ekonomichni nauky. [Scientific Bulletin of Kherson State University. Economic sciences series], 7(2), 165–167.

5. Polzikova G.V. (2015). Methods and tools of tax optimization. Ekonomichnyy prostir. [Economic space], 93, 221–229.

6. Myshchenko S.G. (2009). Stimulation of economic development: aspects of taxation: monograph. Donetsk: LLC Yugo-Vostok, Ltd., 307 p.

7. Moroz O.V., Semtsov V.M. (2014). Financial aspects of identification of modern hidden economic processes. Oblik i finansy. [Accounting and finance], 2 (64), 108–115.

8. Vorobey O.V. (2019). Investigation of criminal offenses related to the activities of conversion centers. Dissertation... Doctor of Law Specialty: 12.00.09 – criminal process and forensics; forensic examination; investigative activity. National Academy of Internal Affairs. Kyiv, 249 p.

9. Adamov D.V. (2015). The essence and significance of the tax mechanism in the development of the theory of public administration. DonDUU. Menedzher. [DonDUU. Manager], 1(69), 149–155.

10. Plans and reports of the work of the bodies of the State Fiscal Service of Ukraine <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/plani-ta-zviti-roboti-/237691.html> (data zvernennya: 28.07.2022).

11. Semtsov V.M. (2010). Methodological approaches to the typology of contracts in the economy. Vinnyts'koho politekhnichnoho instytutu. Ekonomika ta menedzhment. [Vinnytsia Polytechnic Institute. Economics and management], 6, 23–25.

12. Moroz O.V., Karachina N.P., Semtsov V.M., Mandzyuk N.F.(2015). Institutional foundations of opportunistic behavior patterns in the agrarian sphere of Ukraine. Ahrosvit [Agroworld], 9, 8–13.

Дані про авторів

Овсчкіна Олена Андріївна,

д.е.н., Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, професор кафедри економіки і підприємництва

e-mail:ele89101431@gmail.com

Гнатенко Ірина Анатоліївна,

д.е.н., професор, професор кафедри підприємництва та бізнесу, Київський національний університет технологій та дизайну, м. Київ, Україна

e-mail:q17208@ukr.net

Клименчукова Наталія Сергіївна,

к.е.н., доцент, докторант, ВНЗ «Національна академія управління», м. Київ, Україна
e-mail:klymenchukova@ukr.net

Data about the authors

Olena Oviechkina,

Doctor of Economic Sciences, East Ukrainian Volodymyr Dahl National University, Professor Department of Economics and Entrepreneurship
e-mail:ele89101431@gmail.com

Iryna Hnatenko,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Entrepreneurship and Business Kyiv National University of Technology and Design, Kyiv, Ukraine
e-mail:q17208@ukr.net

Nataliia Klymenchukova,

PhD (Economics), Associate Professor, Doctoral Candidate, National Academy of Management, Kyiv, Ukraine
e-mail:klymenchukova@ukr.net

СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

УДК 711.4+364.122.5

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7113082>

ГАБРЕЛЬ М.М.

ЛИСЯК Н.М.

ГАБРЕЛЬ М.М.

Соціально-еколого-економічна ефективність ущільнення міського простору. Оцінка та врахування в обґрунтуванні урбаністичних рішень

Предметом дослідження є оцінка соціально-еколого-економічної ефективності ущільнення забудови міст, обґрунтування методичних підходів до її регулювання в проектних рішеннях та архітектурно-містобудівних діях.

Мета дослідження полягає в оцінці урбаністичних рішень щодо ущільнення міської забудови в категоріях соціально-еколого-економічної ефективності, зведенні оцінки ефективності до енергетичних одиниць, визначенні вимог і принципів підвищення ефективності й усунення шкідливості наслідків від переущільнення, а також зменшення агресивності містобудівних рішень.

Методи дослідження. У статті застосовано сукупність наукових методів і підходів, зокрема методи картографічні – для аналізу локалізації процесів ущільнення в просторі; статистичні – для аналізу ситуації та стану простору; соціальні опитування для уточнення емпіричних матеріалів. У процесі дослідження використовувалась експертна методика – опитування компетентних експертів, а також запропонована одним із авторів модель п'ятивимірного простору для встановлення координат і його меж, узгодження між ними.

Результати роботи. З позиції теорії урбаністики соціально-еколого-економічна пов'язана з невпорядкованістю простору та зменшується часовою, структурною, ресурсною, параметричною (масштабною) неузгодженістю. У кожній складовій ефективності є відповідні ефекти і втрати, що впливають на загальну оцінку ефективності. Використовуючи модель п'ятивимірного містобудівного простору, що включає виміри «людина – умови – функція – геометрія – час», здійснено їх розгляд в усій повноті взаємодій і пов'язань вимірів стосовно задач ущільнення. Підтверджено гіпотезу про наявність як позитивних, так і негативних наслідків від архітектурно-містобудівного ущільнення міст для середовища і суспільства.

Сфера застосування результатів. Урахування наслідків (соціальних, екологічних, економічних, ландшафтно-естетичних та ін.) від архітектурно-містобудівних рішень із переущільнення повинні пронизувати всі сфери цієї діяльності. Порушені у статті питання корисні передусім при обґрунтуванні урбаністичних рішень.

Висновки. Нові умови функціонування міст, зокрема неконтрольоване ущільнення забудови й динамізація міських процесів роблять сучасну урбаністику «більш агресивною», тобто такою, що збільшує шкідливі наслідки у відношенні до довкілля й людини. Досліджено соціально–еколого–економічну ефективність ущільнення міського простору, наслідки від неузгодженого ущільнення забудови розглянуто на вибраних прикладах Львова. Обґрунтовано вимоги й принципи підвищення ефективності й усунення шкідливості наслідків від переущільнення, а також зменшення агресивності містобудівних рішень. Запропоновано методика прогнозування й оцінки соціально–економічно–екологічної ефективності ущільнення міського простору.

Ключові слова: соціально–еколого–економічна ефективність, корисність, витрати, наслідки, щільність, ущільнення забудови, динамізм, напруженість простору.

GABREL N.M.
LYSIK N.M.
GABREL N.M.

Socio–ecological and economic efficiency of urban space compaction. Evaluation and consideration in substantiation of urban decisions

The subject of the study is the assessment of socio–ecological and economic efficiency of compaction of urban development, substantiation of methodological approaches to its regulation in design decisions and architectural and urban planning activities.

The aim of the study is to evaluate urban solutions for urban development in the categories of socio–ecological and economic efficiency, to reduce efficiency assessments to energy units, to determine requirements and principles for improving efficiency and eliminating the consequences of overcrowding, and to reduce the aggressiveness of urban planning decisions.

Research methods. The article uses a set of scientific methods and approaches, in particular cartographic methods – to analyze the localization of compaction processes in space; statistical – to analyze the situation and the state of space; social surveys to clarify empirical materials. The research used an expert method – a survey of competent experts, as well as one of the authors proposed a model of five–dimensional space to establish coordinates and its boundaries, coordination between them.

Results of work. From the standpoint of the theory of urban planning, socio–ecological–economic is associated with the disorder of space and decreases in time, structural, resource, parametric (large–scale) inconsistency. Each component of effectiveness has corresponding effects and losses that affect the overall assessment of effectiveness. Using a model of five–dimensional urban space, which includes measurements «man – conditions – function – geometry – time», they are considered in the full range of interactions and relationships of measurements in relation to the problems of compaction. The hypothesis of the existence of both positive and negative consequences of the architectural and urban development of cities for the environment and society has been confirmed.

Scope of results. Taking into account the consequences (social, ecological, economic, landscape–aesthetic, etc.) of architectural and town–planning decisions on re–compaction should permeate all spheres of this activity. The issues raised in the article are useful primarily in substantiating urban decisions.

Conclusions. New conditions for the functioning of cities, in particular the uncontrolled compaction of buildings and the dynamization of urban processes, make modern urbanism «more aggressive,» that is, one that increases the harmful effects on the environment and man. The socio–ecological–economic efficiency of urban space compaction is studied, the consequences of uncoordinated building compaction are considered on selected examples of Lviv. The requirements and principles of increasing the efficiency and eliminating the harmful effects of overcrowding, as well as reducing the aggressiveness of urban planning decisions are substantiated. The technique of forecasting and estimation of social–economic–ecological efficiency of consolidation of urban space is offered.

Keywords: socio–ecological–economic efficiency, utility, costs, consequences, density, building compaction, dynamism, space tension.

Постановка проблеми. Ефективність є об'єктивною властивістю будь-якої системи та її функціонування, пов'язується з поняттями користі, втрат і «шкоди», а в урбаністиці – зі зміною матеріальних і нематеріальних якостей середовища в результаті архітектурно–містобудівних рішень і дій. Підкреслимо, що користь і шкідливі наслідки властиві урбаністиці на всіх історичних етапах формування і розвитку міст. Вони «нагромаджувались» у просторі міста й творили як позитивні ефекти, так і приводили до їх «отруєння». «Оздоровлення» середньовічних міст відбувалось на ідеях епохи ренесансу – повернення до цінностей, традицій і форм греко–римської урбаністичної культури; індустріальних міст – через ідеї і принципи функціонального міста, що викладені в Афінській хартії (1933 р.) [1]. Автори висловлюють гіпотезу, що нові умови функціонування міст, зокрема неконтрольоване ущільнення забудови та динамізація міських процесів, роблять сучасну урбаністику «більш агресивною» та такою, що збільшує шкідливі наслідки для довкілля й людини. Дисперсні системи гнучкіші, але комунікаційно менш ефективні. Постає вимога об'єктивної оцінки урбаністичних рішень щодо ущільнення міської забудови в категоріях соціально–еколого–економічної ефективності. Зроблена спроба звести оцінку ефективності до енергетичних одиниць. При цьому коефіцієнт ефективності й коефіцієнт корисної дії системи корелюються між собою. Енергетичні еквіваленти повинні включати до одиниць вимірювання також показник часу (визначати окупність інвестицій, тривалість отримання користі, шкоди тощо).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття ефективності рішень досліджуються в багатьох предметних сферах: соціології (комфорт, потреби, звички людини) [2]; економіці (витрачання часу й коштів на досягнення цілей) [3]; екології (наслідки впливу діяльності на довкілля, витрачання невідновлюваних ресурсів) [4]; управлінні (якість управлінських рішень та інформаційні впливи) [5] тощо. Дослідження базуються головню на економічних обґрунтуваннях й методах економічної оцінки збитків від впливу містобудівних рішень. В екології розроблено математичне й програмне забезпечення контролю забруднення атмосфери, комплексні системи екологічного моніторингу, прогнозування та моделювання забруднення середовища й процесів

у цій сфері; застосування методів ідентифікації та аналізу динамічних даних про довкілля.

Суспільна ефективність архітектурно–містобудівної дії означає їх вплив на соціум – управління, правову охорону, надання соціальних послуг тощо. Визначено методи оцінки збитків, що завдаються життю і здоров'ю людей; обґрунтовано принципи компенсації збитку від природних і техногенних дій тощо. Дослідження безпечності як характеристики комфортності міського середовища здійснюють В. Сампсон і Л. Раунденбуш [6; 7]. Д. Полсен [8] пов'язує ці характеристики з вимогою сталого розвитку та ієрархією потреб людини. Фундаментальні проблеми урбанізованих територій у контексті порушеної нами проблеми досліджує також Дж. Джекопс [9], Люцій Буркхардт [10].

Поняття «сталий» – це економічно ефективне, екологічно чисте й комфортне для людини середовище не лише сьогоднішнього, а й майбутніх поколінь. Нами введено поняття соціально–еколого–економічної ефективності урбаністичних рішень і діяльності, що дозволяє глибше аналізувати соціальні, екологічні та економічні взаємодії для містобудівних задач, наприклад: знецінення нерухомості у зв'язку з наднормативним ущільненням забудови; різке зростання вартості вирішення міських проблем у майбутньому внаслідок помилок, зорієнтованих на тимчасові вигоди; погіршення екологічного стану середовища в майбутньому від сьогоднішніх рішень тощо. Назріла потреба комплексного розгляду соціально–еколого–економічної ефективності ущільнення міської забудови в усій повноті її складових і взаємодій.

Мета статті. У статті зроблена спроба розгляду й оцінки соціально–еколого–економічної ефективності ущільнення забудови міст; її врахування в обґрунтуванні проектних рішень і містобудівних діях.

Виклад основного матеріалу. Передумови дослідження ефективності стану системи та містобудівних рішень. У містобудівній сфері доцільно використовувати поняття просторової щільності, яка є інтегральною характеристикою міської забудови і включає щільність: забудови; людей; функцій; транспорту; транзиту; послуг. Ефективність виступає як відношення корисності до плати за корисність (наслідків). Вона охоплює: соціальні, екологічні, економічні користі та шкідливі наслідки (технологічний вплив виробництва, життєдіяльності й транспорту, а також викори–

СОЦІАЛЬНО–ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

стання невідновлюваних ресурсів, матеріалів і енергії). Тут важливими є показники потреб, користі, витрат, ресурсів, ризиків, наслідків.

Різноманіття містобудівних завдань сьогодення, а також наслідків діяльності урбаністів потребують застосування методик, які дозволять узгодити на цілісній методологічній платформі проектні рішення та прогнозувати наслідки (соціальні, економічні, екологічні, ландшафтно–естетичні тощо). Для розробки такої методології потрібно встановити координати та межі простору, в якому можна описувати задачі архітектури й містобудування, а також прогнозувати наслідки. Запропонована модель п'ятивимірного простору [11] надається для аналізу, оцінки та прогнозування ефективності містобудівної діяльності.

Відзначимо, що архітектурно–містобудівна діяльність зорієнтована передусім на людину. Людський вимір (L) відноситься до найважливіших — це кількісні й якісні характеристики, а також потреби і цілі. Отже, в кожній містобудівній задачі має бути присутній вимір «людина», а відповідно, і соціальні наслідки є важливими в цій діяльності. Функціональний вимір (F) — як забезпечення потреб людини, теж має бути відображений у кожній містобудівній задачі, а функціональні наслідки повинні аналізуватись і прогнозуватись стосовно потреб соціуму. В місті реалізуються функції виробництва й обслуговування, культури й освіти, охорони здоров'я, транспорту і зв'язку, спорту і рекреації, управління та обігу інформації. Структура (поділ на зовнішні, внутрішні та функції узгодження) й специфіка функцій значною мірою зумовлюють відносини міста й оточення, його місця в надсистемі. Функції міста визначають його потенціал, окреслюють перспективи розвитку, а також можливі загрози. Архітектурно–містобудівна діяльність здійснюється в конкретних умовах, тож вимір умов (X) обов'язково має бути присутнім у цій діяльності та в оцінці наслідків. Умови включають наявні ресурси життєдіяльності (природно–ландшафтні, територіальні, матеріальні, фінансові), адміністративно–правові умови, а також вимоги й обмеження. Різноманітні характеристики форми, конфігурації, концентрації об'єктів тощо входять до геометричного виміру містобудівного простору, тож мають враховуватися як у задачах проектування, так і при прогнозуванні наслідків від реалізації проектів. Геометричний вимір (G)

складають розмірні характеристики міських зон і об'єктів (площі, відстані, конфігурації), їх розташування в системі. Шкідливість дій і рішень тут може проявлятися в нераціональному розплануванні, яке приводить до надмірних витрат на комунікації. Процеси в містах протікають у часі (T). Цей вимір присутній в історичному контексті, сучасному стані та в перспективі. Тож об'єкти і процеси можна розглядати в ретроспективі (історичний аспект), оцінювати сучасний стан і прогнозувати їх розвиток. У процесі організації систем потрібно також оцінювати тривалість дії рішення на систему, своєчасність прийняття рішень і їх реалізацію. Тут також зосереджуються «шкідливі» наслідки містобудівної діяльності.

Кожен із перелічених вимірів (людина, функція, умови, геометрія, час) містить множину кількісних і якісних характеристик, які мають різну природу, можуть бути дискретними величинами, а їх опис і взаємодії надаються для аналізу, оцінки й обґрунтування рішень, а також прогнозування й оцінки наслідків від проектних та управлінських містобудівних рішень. Запропонована модель L–F–X–G–T розглядає ці характеристики як окремо, так і у взаємопоєднанні (подвійні, потрійні, почетвірні, п'ятивимірні). Це дає можливість ґрунтовніше здійснити аналіз просторової ситуації, оскільки окремо взяті характеристики можуть мати позитивне значення, а при поєднанні його втратити чи й набути негативного. Шкідливі наслідки, у т.ч. при ущільненні міської забудови, зосереджені перш за все в неузгодженості взаємодій вимірів простору. Розглянемо подвійні взаємодії вимірів простору в їх поєднанні з ефективністю рішень (табл.).

В урбаністиці соціально–еколого–економічна ефективність пов'язується з впорядкованістю простору. Для її оцінки доцільно скористатись коефіцієнтом невпорядкованості простору, який пов'язує виділені нами просторові характеристики з показниками ефективності стану (функціонування) системи. Цей коефіцієнт можна виразити формулою:

$$E = E_{\max} (1 - H),$$

де E — просторова ефективність системи; E_{\max} — максимальна ефективність, яка відповідає потенціалу простору (просторової ситуації); H — коефіцієнт невпорядкованості, який включає часову, масштабну, ресурсну, структурну неузгодженість, а також неузгодженість процесів.

Подвійні взаємодії просторових вимірів у їх поєднанні з соціально-еколого-економічною ефективністю міського середовища

Простір	Людина L	Функція F	Умови X	Геометрія G	Час T
Людина L	Місцеві мешканці Приїжджі Люди з особливими потребами	Рівень достатності функцій Рівень потреб Рівень зайнятості	Комфортність середовища Якість систем обслуговування Рівень безпечності	Нерівномірність розселення Земельні відносини Щільність мережі	Часові пріоритети Регіональні відмінності Соціальні зміни
Функція F	Матеріальний стан Система цінностей Функціональна структура	Виробничі Побутові Духовно-інтелектуальні Політичні	Економічна ситуація Розбудованість простору Технологічні впливи Інвестиційна безпека	Функціональна структура територій Якість комунікаційних мереж Технологічне оснащення території	Розвиток виробництва Стан інфраструктури Динаміка функціонального розвитку
Умови X	Забезпеченість ресурсами Правові послуги Естетика ландшафтів	Управління та координація Ринок нерухомості Продовольча безпека Ресурсна залежність	Ресурси (природні, фінансові) Адміністративно-правові умови Розміщення об'єкта в просторі	Рекреаційні зони Заповідні території Відсоток забудованих територій	Динаміка умов Інтенсивність споживання ресурсів Інтенсивність відновлення ресурсів
Геометрія G	Щільність населення Наявність комунікаційних просторів Віддалі переміщень до центрів тяжіння	Придатність до використання Протяжність мереж сполучень Розвинутість зв'язків із оточенням	Структура розпланування Співвідношення площ Території особливого режиму	Розбудованість інфраструктури Розпланування і структура Розміри площ Розселення	Динаміка зміни структури території Динаміка розбудови мережі
Час T	Відношення до традицій Доступ до об'єктів обслуговування Структура часу людини	Функціональна стабільність Своєчасність функцій Функціональна продуктивність	Стабільність умов Доступність громадського транспорту	Динаміка територіальних змін Баланс часу	Історичність об'єктів Часові режими функціонування об'єктів Час переміщення людей

Рішення, що приводять до посилення часової неузгодженості в організації простору, пов'язані передусім із транспортними системами та неефективним використанням часу і інформації. Структурну неузгодженість пов'язано з неврахуванням у проектних рішеннях структурних особливостей та унікальності ситуацій. Оскільки структура простору ієрархічна, неузгодженість теж розділяється як по вертикалі, так і структурними співвідношеннями по горизонталі. Ресурсна неузгодженість пов'язується з використанням матеріальних, енергетичних, трудових, інформаційних та інших ресурсів і їх просторової організації. Особливе місце належить невпорядкованості зовнішніх зв'язків та неузгодженості взаємо-

дій системи з оточенням (надсистемою). Параметричну неузгодженість посилюють невідповідності територіальних характеристик зі станом інфраструктури (наприклад, через їх належність різним відомствам чи власникам). Неузгодженість процесів пов'язується з недостатнім розумінням міста як системи – процесу. Узгодженість процесів є особливою вимогою підвищення ефективності урбаністичної діяльності і передбачає узгодження технологій, операцій і дій.

Отже, соціально-еколого-економічну ефективність містобудівних рішень, у т.ч. ущільнення міської забудови, доцільно визначати за виділеними неузгодженостями. Кожна з них пов'язана показниками й характеристиками: корисності, ресур-

СОЦІАЛЬНО–ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

сомісткості, шкідливості щодо людини і довкілля, безпечності, естетичності, ергатичності та зручності користування системою. Ефективні рішення характеризуються найкращими співвідношеннями цих характеристик, а гармонійне рішення – це ідеальні співвідношення між вимірами простору. Їх важко досягти, тому важливою є ідея компромісу та пошуку соціально–еколого–економічного оптимуму в архітектурно–містобудівних рішеннях і діях.

До найважливіших властивостей міського простору, які у вирішальний спосіб впливають на ефективність ущільнення забудови, нами віднесені динамізм і напруженість простору. Динамізм простору пов'язаний із цілісністю й транзитністю систем. Цілісність забезпечується внутрісистемними зв'язками, а транзитність – розвинутістю зовнішніх зв'язків. Їх доцільно розглядати спільно та оцінювати за інтенсивністю процесів за певний проміжок часу (наприклад, кількість послуг за одиницю часу). Напруженість простору, яка відображає інтенсивність масо–, енерго–, інформаційних потоків, характеризує не лише господарські та містобудівні властивості, а також соціальну ситуацію. Висока напруженість простору ставить особливі вимоги до культури населення. Вона пов'язується з функціональним освоєнням території, щільністю населення і комунікацій, обсягами переміщень і характеристиками зв'язків.

Містобудівна система має володіти й оцінюватись за: наявністю резервів та здатністю до розвитку, зокрема, нарощування пропускної спроможності каналів на всій протяжності (вузькі місця визначають пропускну здатність зв'язків усієї системи); функціональним наповненням (речовинні, енергетичні, інформаційні, змішані, ненаповнені відносини); спрямованістю (прямі, зворотні, контрзв'язки); потужністю й значимістю в системі (поєднувальні, обмежувальні, селективні, перетворювальні, посилювальні чи послаблювальні). Потенційна потужність зв'язків визначається за пропускну здатністю, а реальна – за величиною потоків. Зв'язки стосуються не лише матеріальних об'єктів, а й характеризуються впливом на матеріальний, культурний і духовний стан людини. Стосовно ефективності системи важлива відповідність параметрів процесів характеристикам простору системи – чисельності населення, геометричним характеристикам, рівню техніко–технологічного розвитку, забезпеченості ресурсів тощо.

Взаємодії ущільнення з просторовою ефективністю на прикладі Львова. Для дослідження зв'язку ефективності з просторовою щільністю міста використовувались методики: картографічні для аналізу локалізації процесів ущільнення в просторі; статистичні – для аналізу ситуації та стану простору; соціальні опитування для уточнення емпіричних матеріалів. У процесі дослідження використовувалась також експертна методика – опитування компетентних фахівців. Завданням дослідження було оцінити зв'язки урбаністичних характеристик та ефективність рішень. Групу експертів склали екологи, архітектори–урбаністи, економісти та соціологи – всього 12 осіб. На основі їх напрацювань упорядковано компоненти містобудівної діяльності відносно ефективності просторової організації й розвитку міст, а також здійснено прогнозування ефективності використання потенціалу міста. На цій основі можна виконати типологію простору за показниками соціально–еколого–економічної ефективності та формувати основні проектні рішення.

Існуюча система критеріїв оцінки містобудівних рішень включає соціальні (охоплюють також естетичні й характеристики комфортності), економічні й екологічні показники, але розглядає їх відокремлено. Запропонована авторами модель п'ятивимірного простору дозволяє впорядкувати систему критеріїв та розглянути їх у взаємозв'язку, що виводяться від розгляду дво–, три–, чотири– та п'ятивимірних поєднань.

Зміна ефективності ущільнення забудови Львова оцінюється зміною корисного використання просторового потенціалу (енергії, праці, часу, людського та іншого видів ресурсів) з урахуванням затрат і наслідків та пов'язується з ефективністю процесів, а також якості й комфортності середовища.

Наведемо окремі масштабні приклади впливу ущільнення на просторову систему міста. Відповідно до оцінок авторів та експертів виділено приклади негативного впливу неконтрольованого ущільнення забудови на сьогоdnішню ситуацію й загрози для майбутнього Львова:

1) інтенсивна забудова долини Полтви – єдиного природного «каналу» провітрювання центру Львова, що розташовується в межах Львівської улоговини, здійснювана сьогодні, має негативні екологічні наслідки для міста. В усіх містобудівних документах попередніх десятиліть передбачалось збереження цього екологічного коридору. В

сьогоднішніх умовах ця ділянка будується високоінтенсивно багатоповерховою житловою забудовою по всій території. Відповідно, знищується єдиний екологічний коридор міста, через який провітрювалася не лише розташована в улоговині центральна частина, а й загалом більша частина міста, що в майбутньому приведе до погіршення екологічної ситуації й комфорту в місті, насамперед у його центральній і серединній частинах. Високощільна багатоповерхова забудова району «Малоголосківський», який розташований у північно-західній частині міста на межі з лісовою системою Розточчя, перекриває надходження чистого повітря. Для Львова домінуючим є північно-західний напрямок вітрів, і саме з цієї лісової частини оточення надходило свіже і чисте повітря, тож забудована «гребля» разом із забудовою долини річки Полтва зруйнували систему провітрювання міста. Економічні ефекти, які отримали окремі будівельні фірми та опосередковано місто, не покриваються негативними екологічними наслідками. Переуцільнена забудова й брак ефективних транспортних зв'язків із містом вказують на низькі соціальні ефекти проектного рішення. Такі проекти і їх реалізація оцінюються фахівцями як найбільша урбаністична помилка за всю історію Львова. В соціальному аспекті ефективність проекту найнижча;

2) загострення транспортних проблем з причин неконтрольованого ущільнення забудови. Міська влада бачить Львів як місто коротких відстаней і вважає недоцільним розвивати вуличну мережу. Це популістські гасла. Для компактних систем, до яких належить місто, щільність є об'єктивною перевагою, що містить і негативні наслідки — компактні системи позбавлені достатніх територіальних ресурсів, у т.ч. для реформування й розвитку транспортних систем. Це накладає обмеження та особливі вимоги до збереження ресурсів і резервування територій, включно для транспортної функції, які нині забудовуються під інші функції. На виконання положень надуманої концепції відбулась забудова зарезервованих у діючому генеральному плані міста територій для розвитку транспортної інфраструктури;

3) збільшення просторового хаосу в місті із-за неконтрольованого ущільнення районів існуючої житлової забудови. У Львові цей процес вийшов з-під контролю органів місцевого самоврядування та архітектури, його переведено в комерційну площину. Житлова політика, на дум-

ку авторів, полягає в аналізі й оцінці житлових проблем та вирівнюванні для суспільства шансів щодо доступності житла, а не лише комерційних інтересів. На сьогодні в міста немає системи ідей, принципів організації та макрохарактеристик розвитку цієї сфери. Відсутність системної житлової політики та складена практика «наповнення» міста будинками викликає не лише урбаністичні, а й соціальні проблеми та негативні наслідки для середовища.

Ущільнення забудови і зростання висотності пов'язано передусім із економічною складовою і з ціною землі як невідновлюваному природному ресурсі. Чим більше розширення території міста — тим залишається менше продуктивної землі, яка використовується для продукування сільськогосподарської продукції. Висотні будівлі, проте, підвищують ризики техногенних катастроф чи терористичних актів. Повинна відбутись оцінка ризиків, оскільки ущільнення пов'язується з суперечностями, чимало з яких можна виразити кількісно або оцінити якісно. Це стосується безпечності й оцінки ризиків, що оцінюються за: ймовірністю подій та їх наслідками. Питання безпеки для високощільної забудови вже сьогодні пов'язуються з так званими «мінуваннями» супермаркетів, вокзалів та інших місць високої концентрації людей (евакуувати людей, здійснити перевірку, гарантувати безпеку). Таку тезу підтверджує і російсько-українська війна.

Вимоги і принципи регулювання ефективності містобудівних рішень з ущільнення забудови. Питання врахування й оцінки наслідків (соціальних, екологічних, економічних, ландшафтно-естетичних та ін.) від архітектурно-містобудівних рішень, у т.ч. із-за переуцільнення, повинні пронизувати всі сфери професійної діяльності.

1. Забезпечення системності в аналізі й оцінці просторових ситуацій, а також в обґрунтуванні архітектурно-містобудівних рішень і дій. Містобудівні процеси протікають під впливом великої кількості чинників різної природи, але у цілісному містобудівному просторі. Згідно з запропонованою авторами моделлю обґрунтування рішень просторової організації і розвитку доцільно здійснювати у п'ятивекторному просторі: «людина L — функції F — умови X — геометрія G — час T ». Характеристики кожного з п'яти вимірів суттєво впливають на обґрунтування містобудівних рішень. Така модель дозволяє аналізувати вза-

емодії елементів простору та здійснювати їх узгодження з ефективністю функціонування системи. Важливою є вимога врахування зовнішнього впливу та зв'язку системи з оточенням (надсистемою), адже замкнена система деградує. (Навіть еволюція видів не відбулась би без зовнішніх впливів). На це вказують закони еволюції і розвитку, розуміння сутності містобудівних систем. Будь-яка дія в місті на локальному фрагменті виявляє вплив на всю систему.

2. Пропонується принцип соціально–еколого–економічної ефективності містобудівних рішень при пріоритеті соціальних складових – мешканці повинні розуміти настанови фахівця й уникати когнітивного дисонансу від неможливості досягнути його поведінку та рішення. Головною стає соціальна вимога як компонента свідомості людини, сформованої характером, вихованням, навчанням, відносинами й рефлексіями про навколишній світ і життєдіяльність у ньому при оцінці своїх і рішень влади, що має враховуватися при обґрунтуванні містобудівних рішень. Цей принцип розглядає поведінку людей у світлі сучасних знань, у т.ч. психології. Соціальна складова (здоров'я, комфорт, атмосфера, комунікації) містить чимало суб'єктивного. Проте існує суб'єктивна оцінка і поняття когерентної групи, і чим щільніше міське середовище, тим самотнішою почувається людина в ньому.

3. Вимога уникати ситуацій, коли короткострокові вигоди блокують вирішення та загострюють проблеми майбутнього. Збільшення невпорядкованості простору ставить вимоги до ширшого розгляду та усвідомлення перспективності й прогнозування в архітектурно–містобудівному процесі. Практика підтверджує, що хаос і невпорядкованість у суспільстві посилюються там, де ігноруються знання й мораль. Вимога підвищення впорядкованості простору вказує на розкриття унікальності та індивідуальних ознак системи як орієнтиру для їх просторової організації й розвитку. Її складовими виступають: цінності соціуму; екологічні умови; соціальні реакції на порушення; відношення до влади різних рівнів; дотримання єдиних правил для всіх учасників процесів у містах, а не лише фокус на комерційні ефекти.

Висновки

Підтверджено гіпотезу про наявність як позитивних, так і негативних наслідків від архітектурно–мі-

стобудівного ущільнення міст для середовища й суспільства. Значна частина шкідливих наслідків обумовлена помилками та свідомими порушеннями урбаністів в обґрунтуванні проектних рішень та архітектурно–містобудівної діяльності.

Запропоновано методика прогнозування й оцінки соціально–економічно–екологічної ефективності ущільнення міського простору. Використовуючи модель п'ятивимірного містобудівного простору, що включає виміри «людина – умови – функція – геометрія – час», здійснено їх розгляд в усій повноті взаємодій і пов'язань вимірів.

Досліджено соціально–еколого–економічну ефективність та наслідки від неузгодженого ущільнення забудови на вибраних прикладах Львова. Обґрунтовано вимоги й принципи регулювання ефективності та усунення шкідливості наслідків від переущільнення, а також зменшення агресивності містобудівних рішень.

Список використаних джерел

1. Корбюзье Л. Три формы расселения. Афинская хартия / пер. с фр. Ж. Розенбаума. – М.: Стройиздат. – 1976. URL: <http://kyiv-heritage.com/sites/default/files/Три%20формы%20расселения%20С%Афинская%20Хартия%20%28Корбюзье–1976%29.pdf>
2. Jacobs J. The Death and Life of Great American Cities. New York, 1992. URL: http://www.petkovstudio.com/bg/wp-content/uploads/2017/03/The-Death-and-Life-of-Great-American-Cities_Jane-Jacobs-Complete-book.pdf
3. Іщук С.І., Гладкий О.В. Економічна база міст та економічна ефективність розвитку виробництва // Економічна та соціальна географія. – 2012. – Вип. 2. – С. 23–31.
4. Економіка довкілля і природних ресурсів: навч. посіб. / за заг. ред. П. Т. Бубенка; Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Х.: ХНУМГ, 2014. – 280 с.
5. Лесечко М. Д., Блащук Л.В. Механізм управління великими містами в Україні // Державне управління. – 2011. – № 22. – С. 121–125. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/22_2011/33.pdf
6. Sampson R. J., Raudenbush S. W. Systematic social observation of public spaces: A new look at disorder in urban neighborhoods // The American Journal of Sociology. – 1999. – № 3, pp. 603–651.
7. Sampson R. J., Morenoff J. D., Gannon-Rowley T. Assessing 'neighborhood effects': Social processes and new directions in research // Annual Review of Sociology. – 2002. – № 28. – Рр. 443–478.

8. Poulsen M. and Neff R., Winch P. The multifunctionality of urban farming: perceived benefits for neighbourhood improvement // *Local Environment: The International Journal of Justice and Sustainability*. – 2017. – № 22 (11). URL: <https://doi.org/10.1080/13549839.2017.1357686>

9. Джекобс Дж. Смерть и жизнь больших американских городов / пер. с англ. Л. Мотылева. – М.: Новое изд-во, 2011. – 460 с.

10. Burckhardt L. Who Plans the Planning? Architecture, Politics, and Mankind. – Basel: Birkhдuser, 2019. – 336 p.

11. Габрель М. М. Просторова організація містобудівних систем. Інститут регіональних досліджень НАН України. – К.: А.С.С, 2004. – 400 с.

References

1. Korbyuz'e L. Try formy rasselenyya. Afynskaya khar'tyya / per. s fr. Zh. Rozenbauma. – М.: Stroyizdat. – 1976. URL: <http://kyiv-heritage.com/sites/default/files/Try%20formy%20rasselenyya%2S%20Afynskaya%20Khar'tyya%20%28Korbyuz'e-1976%29.pdf>

2. Jacobs J. The Death and Life of Great American Cities. New York, 1992. URL: http://www.petkovstudio.com/bg/wp-content/uploads/2017/03/The-Death-and-Life-of-Great-American-Cities_Jane-Jacobs-Complete-book.pdf

3. Ishchuk S.I., Hladkyy O.V. Ekonomichna baza mist ta ekonomichna efektyvnist' rozvytku vyrobnytstva // *Ekonomichna ta sotsial'na heohrafiya*. – 2012. – Vyp. 2. – S. 23–31.

4. *Ekonomika dokilliya i pryrodnykh resursiv: navch. posib. / za zah. red. P. T. Bubenka; Khark. nats. un-t mis'k. hosp-va im. O. M. Beketova*. – Kh.: KhNUMH, 2014. – 280 s.

5. Lesechko M. D., Blashchuk L.V. Mekhanizm upravlinnya velykymy mistamy v Ukraini // *Derzhavne upravlinnya*. – 2011. – № 22. – S. 121–125. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/22_2011/33.pdf

6. Sampson R. J., Raudenbush S. W. Systematic social observation of public spaces: A new look at disorder in urban neighborhoods // *The American Journal of Sociology*. – 1999. – № 3, pp. 603–651.

7. Sampson R. J., Morenoff J. D., Gannon-Rowley T. Assessing 'neighborhood effects': Social processes and new directions in research // *Annual Review of Sociology*. – 2002. – № 28. – Pp. 443–478.

8. Poulsen M. and Neff R., Winch P. The multifunctionality of urban farming: perceived benefits for neighbour-

hood improvement // *Local Environment: The International Journal of Justice and Sustainability*. – 2017. – № 22 (11). URL: <https://doi.org/10.1080/13549839.2017.1357686>

9. Dzhhekobs Dzh. Smert' y zhyzn' bol'shykh amerykanskykh horodov / per. s anhl. L. Motyleva. – М.: Novoe yzd-vo, 2011. – 460 s.

10. Burckhardt L. Who Plans the Planning? Architecture, Politics, and Mankind. – Basel: Birkhдuser, 2019. – 336 p.

11. Habrel' M. M. Prostorova orhanizatsiya mistobudivnykh system. Instytut rehional'nykh doslidzhen' NAN Ukrainy. – К.: А.С.С, 2004. – 400 с.

Дані про авторів

Габрель Микола Михайлович,

д. техн. н., професор, завідувач кафедри архітектурного проектування НУ «Львівська політехніка»

ORCID: 0000-0002-2514-9165

e-mail: mykola.m.habrel@lpnu.ua

Лисяк Наталія Михайлівна,

д. е. н., доцент, доцент кафедри економіки і маркетингу НУ «Львівська політехніка»

ORCID: 0000-0002-8228-016X

e-mail: natali.bila@gmail.com

Габрель Михайло Миколайович,

к. техн. н., доцент, доцент кафедри містобудування та архітектури Університету Короля Данила, м. Івано-Франківськ

e-mail: mykhailo.habrel@ukd.edu.ua

ORCID 0000-0002-9822-6424

Data about the authors

Nikolai Gabrel,

Doctor of technical sciences, professor, head of the department of architectural design, Lviv Polytechnic National University

e-mail: gabrelmikola@gmail.com

Natalya Lysiak,

Doctor of economics, associate professor, associate professor of the department of economics and marketing, Lviv Polytechnic National University

e-mail: natali.bila@gmail.com

Mikhail Gabrel,

Ph.D., associate professor, associate professor of urban planning and architecture, King Danylo University, Ivano-Frankivsk

e-mail: mykhailo.habrel@ukd.edu.ua

ЗМІСТ

Макроекономічні аспекти сучасної економіки

ПРЕДБОРСЬКИЙ В.А. Тіньова влада за радянської доби: обслуговування неоімперіалістичних інтересів	5
ШАБРАНСЬКА Н.І. Наукометричний та патентний аналіз перспективних наукових та технологічних напрямів досліджень за ціллю сталого розвитку № 5 у сфері гендерної рівності	17

Інноваційно-інвестиційна політика

ВДОВЕНКО Н.М., КУКСА І.М., ІЛЬІН В.Ю., САХАЦЬКИЙ М.М. Інноваційна стратегія формування безпекової системи управління інноваційним розвитком агропродовольчої сфери в умовах діджиталізації	26
МАХМУДОВ Х.З., ГНАТЕНКО І.А., СКРИПНИК В.В., ЛИСЕНКО М.В. Управління системою оцінки вартості інноваційного аграрного бізнесу в контексті сучасної податкової політики, забезпечення міграційної та продовольчої безпеки	33
САХАЦЬКИЙ М.П., ПАВЛОВСЬКА А.С., КУКСА І.М., ІВАСЕНКО О.М. Фінансово-безпекова капіталізація інноваційного бізнесу в управлінському обліку міжнародними проектами ефективної маркетингово-логістичної конкурентної стратегії підприємств	40
ШКІЛЬНЯК М.М., КУКСА І.М., КОЗЕНКО А.О., ДРОГОБЕЦЬКИЙ І.І. Державне стратегічне управління інноваційним розвитком в умовах децентралізації та посилення системи безпеки	46
КУКСА І.М., РОДЧЕНКО С.С., ЛЕЛЮК Н.Є., БАБІЙ Л.І. Управлінські механізми фінансово-облікової системи капіталізації інноваційного бізнесу в умовах сучасних безпекових викликів	52

Економічні проблеми розвитку галузей та видів економічної діяльності

ДУХНОВСЬКА Л.М. Організація фінансового обліку діяльності підприємств в умовах війни	59
ІЛЛІЧОВ Р.В. Розвиток виробничо-експортного потенціалу України в умовах воєнного стану	64
МОЛНАР О.С., ЛУК'ЯНЧУК О.В., ПОПОВИЧ В.І. Методичні підходи до оцінки відтворення та ефективності використання ресурсного потенціалу	69
ЖЕЛІХОВСЬКА М.В. Моделювання підприємницької стратегії управління фінансовою безпекою в умовах діджиталізації та міграційних ризиків	74
ВІРОВЕЦЬ Д.В., ОБУШНИЙ С.М. Оракл як інструмент постачання даних для децентралізованих автономних організацій	83
БОНДАРЧУК Л.Ф., БОНДАРЧУК С.П., БІЛИК О.С. Особливості організації сталого розвитку підприємств в умовах налагодження соціального діалогу та моніторингу безпеки	92
ОВЕЧКІНА О.А., ГНАТЕНКО І.А., Клименчукова Н.С. «Приховані» проблеми податкового менеджменту підприємств як інституціональних мікроекономічних суб'єктів	101

Соціально-трудова проблеми

ГАБРЕЛЬ М.М., ЛИСЯК Н.М., ГАБРЕЛЬ М.М. Соціально-еколого-економічна ефективність ущільнення міського простору. Оцінка та врахування в обґрунтуванні урбаністичних рішень	110
--	-----

CONTENT

Macro-economic aspects of modern economy

PREDBORSKIJ V.A. Shadow power in the soviet era: maintenance of neoimperialist interests.....	5
SHABRANSKA N.I. Scientometric and patent analysis of promising scientific and technological directions of research under sustainable development goal no. 5 in the field of gender equality.....	17

Innovation and investment policy

VDOVENKO N.M., KUKSA I.M., ILIN V.Y., SAKHATSKYI M.M. Innovative strategy for the formation of a security management system for the innovative development of the agri-food sector in the conditions of digitalization.....	26
MAKHMUDOV H.Z., HNATENKO I.A., SKRYPNYK V.V., LYSENKO M.V. Management of the value assessment system of innovative agricultural business in the context of modern tax policy, provision of migratory migration.....	33
SAKHATSKYI M.P., PAVLOVSKA A.S., KUKSA I.M., IVASENKO O.M. Financial and security capitalization of innovative business in management accounting of international projects of effective marketing and logistics competitive strategy of enterprises.....	40
SHKILNIAK M.M., KUKSA I.M., KOZENKO A.O., DROHOBETSKYI I.I. State strategic management of innovative development in conditions of decentralization and strengthening of the security system.....	46
KUKSA I.M., RODCHENKO S.S., LELYUK N.Y., BABIY L.I. Management mechanisms of the financial and accounting system of capitalization of innovative business in the conditions of modern security challenges.....	52

Economic problems of development of branches and types of economic activity

DUKHNOVSKA L.M. Organization of financial accounting of enterprises in wartime.....	59
ILLICHOV R.V. Development of the production and export potential of Ukraine under the martial conditions.....	64
MOLNAR O.S., LUKYANCHUK O.V., POPOVYCH V.I. Methodical approaches to the assessment of reproduction and efficiency of resource potential use.....	69
ZHELIKHOVSKA M.V. Modeling of the business strategy of financial security management in the conditions of digitalization and migration risks.....	74
VIROVETS D.V., OBUSHNYI S.M. Oracle as a data delivery tool for decentralized autonomous organizations.....	83
BONDARCHUK L.F., BONDARCHUK S.P., BILYK O.S. Features of the organization of sustainable development of enterprises in the conditions of establishing social dialogue and safety monitoring.....	92
OVIECHKINA O.A., HNATENKO I.A., KLYMENCHUKOVA N.S. «Hidden» problems of tax management of enterprises as institutional microeconomic subjects.....	101

Social-labor problems

GABREL N.M., LYSIAK N.M., GABREL N.M. Socio-ecological and economic efficiency of urban space compaction. Evaluation and consideration in substantiation of urban decisions.....	110
--	-----

До авторів збірника

Шановні автори!

*Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки
приймає до друку у збірнику
«Формування ринкових відносин в Україні» статті з економічної тематики*

При подачі статті до редакції необхідно оформити її за поданими нижче правилами, а також ретельно перевірити текст на предмет виявлення граматичних, орфографічних, стилістичних та інших помилок!

1. Стаття має відповідати тематичній спрямованості збірника.
2. Обов'язковими є рецензія фахівця у відповідній галузі науки.
3. У статті відповідно до вимог ВАК необхідні такі елементи:
Стаття має містити: індекс УДК, відомості про автора (ів) на трьох мовах;
– назва статті та анотація на трьох мовах (українська, російська, англійська), де чітко сформульовано головну ідею статті та обґрунтовано її актуальність;
– ключові слова на трьох мовах до 10 слів (українська, російська, англійська);
– постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими чи практичними завданнями;
– аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття;
– формування цілей статті (постановка завдання);
– виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
– висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку;
– список використаних джерел (українською та англійською мовами).
4. Обсяг – від 8 до 16 сторінок, формату А4 через інтервал 1,5. Поля: верхнє, нижнє, лівє, правє – 2 см. Абзац – 5 знаків. Шрифт: Arial, розмір – 12. Мова – українська.
5. Прізвище, ініціали, науковий ступінь розміщуються у правій верхній частині аркуша.
6. Відомості про автора: адреса, контактний телефон (домашній, робочий).
7. Статті, таблиці та формули мають виконуватися у редакторі Microsoft Word, якщо стаття містить формули, то вони мають набиратися у редакторі формул Microsoft Equation, який вбудований в усі версії програми Word.
8. Якщо стаття містить графіки чи діаграми, виконанні в інших програмах (такі як Excel, Corel Draw та ін.), то ці файли також додаються до статті в оригіналі програм, в яких вони виконані.
9. Графіки та діаграми можуть бути передані в графічних форматах: векторний – EPS, AI (шрифти переконвертовані в криві); растровий – TIF, 300 dpi, 256 кольорів сірого.
10. Зноски в документі мають бути оформлені за допомогою вбудованих функцій програми Word.
11. Назви файлів мають відповідати прізвищам авторів.
12. Статті надаються на диску, або іншому електронному носії інформації до диска обов'язково додаються статті в роздрукованому і якісному вигляді Текст у електронному вигляді повинен відповідати тексту в надрукованому вигляді.
13. Статті не повинні містити приміток від руки та помарок, кожен лист статті підписується автором.
14. Посилання на джерела інформації є обов'язковими. Джерела подаються в кінці статті з основними вимогами до бібліографічних описів. Нумерація джерел вздовж тексту.
15. У разі невиконання вищевказаних вимог редакція не приймає статей до друку.

Редакція наукового збірника не несе відповідальності за авторські права статей, що подаються до друку.

Довідки за телефонами: (044) 239–10–49, (096) 309–42–80
Сайт збірника наукових праць: <http://ndiime.org.ua/>; e-mail: zbornik@ukr.net

Редакційна колегія

To the authors of the collection!

Dear authors!

*State Research Institute of Informatization and Economic Modeling
accepts economic articles for printing in the scientific collection
«Market Relations Development in Ukraine»*

When submitting an article to the editorial board, it is necessary to compose it according to the following rules, as well as carefully check the text to detect grammar, spelling, stylistic and other errors!

1. The article should correspond to the thematic orientation of the collection.
2. The review of a specialist (doctor of sciences) in the relevant field of science is mandatory.
3. The following elements are required in the article in accordance with the requirements of the HAC:
The article should contain: UDC bibliographic index, information about the author(s) in three languages;
 - the title of the article and an abstract in three languages (Ukrainian, Russian, English extended annotation), where the main idea of the article is clearly formulated and its relevance is substantiated;
 - keywords in three languages, up to 10 words (Ukrainian, Russian, English);
 - *problem statement in general* and its connection with important or practical tasks;
 - *analysis of recent researches and publications* in which the solution to this problem was initiated and author is based on them; the emphasis of previously unsettled parts of the general problem to which the article is devoted;
 - *formation of the goals of the article* (statement of the task);
 - *an outline of the main research material* with the full justification of the obtained scientific results;
 - *conclusions from this study* and prospects for further investigation in this direction.
 - *list of used sources, references*
4. Volume – from 8 to 16 pages, format A4 in interval 1,5. Fields: upper, lower, left, right – 2 cm. Paragraph – 5 characters. Font: Arial, size – 12. Language – Ukrainian.
5. The last name, initials, scientific degree are placed in the upper right of the sheet.
6. Information about the author: address, contact phone (home, work).
7. Articles, tables and formulas must be executed in Microsoft Word editor, if the article contains formulas, they should be typed in the Microsoft Equation formula editor that is Built-in to all versions of Word.
8. If the article contains graphs or charts, execution in other programs (such as Excel, Corel Draw, etc.), then these files are also added to the article in the original programs in which they are executed.
9. Charts and diagrams can be transmitted in graphic formats: vector – EPS, AI (fonts converted into curves); raster – TIF, 300 dpi, 256 colors gray.
10. Entries in the document must be made using the built-in features of the Word program.
11. The names of the files should correspond to the names of the authors.
12. Articles are provided on an electronic carrier, as well as necessarily added articles in printed and high-quality form. The text in electronic form must correspond to the text in printed form.
13. Articles should not contain handwritten notes and stamps, each article letter is signed by the author.
14. References to sources of information are mandatory. Sources are provided at the end of the article with the basic requirements for bibliographic descriptions. Numbering sources along the text.
15. In case of non-fulfillment of the above-mentioned requirements, the editorial board does not accept articles for printing.

The edition of the scientific collection is not responsible for the copyrights of the articles submitted for publication.

Inquiries by phone: (044) 239–10–49, (096) 309–42–80
Website of scientific bulletin: <http://dndiime.org.ua/>; e-mail: zbornik@ukr.net

Editorial team

Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки

ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Збірник наукових праць

№5 (252) 2022 р.

Періодичність – щомісячник

Головний редактор Студінська Г.Я.
Комп'ютерна верстка та дизайн Сердюк В.Л.

Підписано до друку 27.05.2022 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний
Ум. друк. аркушів 14,42.
Гарнітура Europe. Наклад 100 прим.

Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки
Свідоцтво про державну реєстрацію: Серія КВ 22545–12443ПР від 20.02.2017 р.
Адреса редакції: 01014, м. Київ, бул. Дружби Народів, 38
<http://dndiime.org.ua/>, e-mail: zbornik@ukr.net

State Research Institute of Informatization and Economic Modeling

MARKET RELATIONS DEVELOPMENT IN UKRAINE

Collection of scientific works

No.5 (252) 2022

Frequency – monthly

Editor-in-Chief G. Studinska
Computer design and design V.Serdyuk

Signed for printing on 27.05.2022.
Format 60*84. 1/8. Paper offset
Conditional Printed Sheets 14,42.
Headset Europe. Circulation 100 copies

State Research Institute of Informatization and Economic Modeling
Certificate of state registration of printed mass media
Series KV 22545–12445PR from 02.20.2017
Editorial address, 01014, m. Kyiv, bul. Druzhby Narodiv, 38
<http://dndiime.org.ua/>, e-mail: zbornik@ukr.net